

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Heini Madsen

Ordbog
for
slægtsforskere

2. udgave

SKÚVANES

Ordbog for slægtsforskere

Af samme forfatter:

Fólkateljingin í Føroyum 1801, 1. udg. (1989)

Færøerne i 1000 år (1990)

Vestbjerg skole (1990) (*sammen med Svend Andersen og Birgit Øskov*)

Grind, Færøernes hvalfangst (1992)

Børn og ung í Føroyum (1994)

Fólkateljingin í Føroyum 1850 (1995)

Ordbog for slægtsforskere, 1. udg. (1998)

Fólkateljingin í Føroyum 1801, 2. udg. (1999)

Færøernes hvornår skete det (1999)

Forlaget Skúvanes:

Martinus Jensen Boje & Mine Krogh, deres forfædre og efterkommere

(lagt ud på internettet 2001 under www.skuvanes.dk/aner)

Heini Madsen

**Ordbog
for
slægtsforskere**

2. udgave

Ordbog for slægtsforskere, 2. udgave

© Heini Madsen 2001

Tilrettelæggelse: Helle B. Røgild & Heini Madsen

Korrektur: Birgit Øskov

Tryk: Kolding Trykcenter

ISBN 87-983134-9-5

Forslag om tilføjelser eller rettelser modtages med tak.

Forlaget Skúvanes

Hulvejen 135

9530 Støvring

Tlf. 98 37 02 50

roegild@12move.dk

www.skuvanes.dk

Forord

Nærværende bog er tænkt som en hjælp til de mange, som beskæftiger sig med slægtsforskning og emner i tilknytning hertil som bygnings- og lokalhistorie, og som derfor fra tid til anden støder på ord, hvis betydning de ikke er sikre på, det være sig ord for ting og begreber fra ældre tid samt begreber inden for slægtsforskningen.

For de fleste ord er der normalt kun anført en enkelt betydning af ordet og da en ældre betydning. Den anførte betydning vil i de fleste tilfælde kunne vise, hvad der gemmer sig bag ordet. Når der ikke er lange forklaringer til de enkelte ord, skyldes det ønsket om ikke at gøre ordbogen til et leksikon, men netop til en ordbog. Da der tit findes flere navne for den samme ting, er der kun givet en forklaring ved et enkelt af disse navne, mens de øvrige er forsynet med et *se* i kursiv, der henviser til det ord, hvor en eventuel forklaring er anført.

Af den kolossale mængde danske dialektord er der i ordbogen kun gengivet et beskedent udvalg, og det er med vilje, at der ikke er anført fra hvilken egn, dialektordet stammer.

I ordbogen er der anvendt moderne stavemåde. Derfor anvendes *å* og ikke *aa*, ligesom navneordene, bortset fra egenavne, er stavet med lille begyndelsesbogstav.

Stavemåden var tidligere ofte ret lemfældig, og et ord kan derfor forekomme i flere forskellige staveformer, men i ordbogen er normalt kun medtaget en enkelt stavemåde i den moderne form. Enkelte gammeldags stavemåder er dog taget med i tilfælde, hvor ikke alle umiddelbart er i stand til at *se*, at *roffue* betyder *roe*, og at *siunis* betyder *synes*.

Man skal være opmærksom på, at mange 1500-tals ord, som begynder med *th*, i vore dage begynder med *d*. Ligeledes bør man være opmærksom på, at ord, som i dag naturligt skrives med *k* som begyndelsesbogstav, tit træffes med *c* som første bogstav. På samme måde anvendtes tidligere ofte *q* i stedet for *k* og *i* i stedet for *j*. Inden for latinske ord og udtryk er der i de fleste tilfælde brugt *æ* i stedet for *æ*.

Fordanskede ord fra områder, hvor dansk var retssprog, men ikke talesprog, er i enkelte tilfælde taget med. Dette gælder især ord fra Færøerne, men andre, f. eks. tyske ord, forekommer også samt en del latinske ord og vendinger, som tidligere be-

nyttedes i udstrakt grad.

Vedrørende forkortelser skal det nævnes, at et stort antal militære forkortelser fra lægdsruller er taget med og normalt med små begyndelsesbogstaver. Det samme gælder de fleste latinske ord og forkortelser, som normalt forekommer med stort begyndelsesbogstav.

Alfabetiseringen er sket ud fra princippet om, at et tal kommer før et bogstav, at stort begyndelsesbogstav kommer før lille begyndelsesbogstav, og at to eller flere ord sammen alfabetiseres, som om de er ét ord.

Litteratur:

Ordbogsdelen er blevet til ved læsning af kirkebøger, folketællingslister, skiftearkivalier og andre arkivalier samt bøger af mange slags, som det vil være for omfattende at give en fortegnelse over her. Af den anvendte trykte litteratur skal dog nævnes:

Bauer, R. W.: Calender. København 1868.

Sven Brüel (red.): Gyldendals fremmedordbog. Gyldendal 1960.

Albert Fabritius og Harald Hatt: Håndbog i Slægtsforskning. Dansk Historisk Håndbogsforlag 1993.

Johan Hvidtfeldt: Håndbog for danske lokalhistorikere. Dansk Historisk Fællesforening 1952-56.

Lis Jacobsen (red.): Nudansk Ordbog 1-2. Politikens Forlag 1984.

Otto Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog (1300-1700) 1-4. København 1881-1907.

Wilhelm Weidler m. fl.: Latein für den Sippenforscher. Starke Verlag 1965.

Birgit Øskov og Anton Blaabjerg: Lad os stå vagt og værme. Slægten 2001.

Forkortelser:

eng. engelsk

fr. fransk

fær. færøsk (fordansket færøsk ord)

gr. græsk

hol. hollandsk

it. italiensk

jfr. jævnfør

lat. latin

lægd. lægdsrulleforkortelse

no. norsk

ty. tysk

1mo (*lat.*) primo, den første, for det første
1ste første
2de (tvende, to
2do (*lat.*) secundo, for det andet
3de trende, tre
3tio (*lat.*) tertio, for det tredje
7br. (*lat.*) september
7bris (*lat.*) september
7 dormientes (*lat.*) syvsøverdag, 27. juni
7 dødssynder *se* dødssynd
8br. (*lat.*) oktober
8bris (*lat.*) oktober
9br. (*lat.*) november
9bris (*lat.*) november
10br. (*lat.*) december
10bris (*lat.*) december
40. ma. (*lat.*) qvadragesima, 1. søndag i fasten
40 milites martyres (*lat.*) 40 riddere
40 riddere 9. marts (i den katolske kalender 10. marts)
50. ma. (*lat.*) qvinqvagesima, fastelavnssøndag
60. ma. (*lat.*) sexagesima, søndag før fastelavn
70. ma. (*lat.*) septuagesima, 2. søndag før fastelavn
10.000 martyrer 22. juni
10.000 riddere 22. juni
11.000 jomfruer 21. oktober

A

a (*lat.*) 1) anno, annus, år 2) ante, fra, før
a. a. (*lægd.*) artilleriafdeling
ab (*lat.*) fra, efter
ab. (*lat.*) bruges ved dato for helgennavn (f.eks. ab. mart.)
ab actis (*lat.*) aktuar
abactor (*lat.*) tyv, kvægtyv
abacus (*lat.*) regnebræt
ab anno ... usque ad annum ... (*lat.*) fra år ... til år
abbas (*lat.*) abbed
abbed klosterforstander
abdonsdag 30. juli
abelsdag 2. januar
aberi nærestreger
ab hinc (*lat.*) fra denne tid
ab hoc mense (*lat.*) fra denne måned
abild æbletræ

abildgård æblehave
Abildgaard's tegninger samling af tegninger af monumenter o. l. fra 1700-tallet (på Nationalmuseet)
ablatio (*lat.*) tyveri, røveri
ablator (*lat.*) røver
ab. mart. (*lat.*) dagen for martyren (står efter martyrens navn)
abnahmemann (*ty.*) aftægtsmand
abraham 1) langhalset lerflaske med øre til øl i marken 2) brændevinsdunk
Abrahamsdag 20. december
Abrahamstrup Jægerspris
abs. (*lat.*) absolution, frifindelse
absalonsdag 30. oktober
abscessus (*lat.*) død
absence fravær
absens (*lat.*) fraværende
absentation desertering
absente me (*lat.*) i mit fravær
absolutio (*lat.*) absolution, frifindelse
absolutio ab instantia (*lat.*) foreløbig frikendelse
absolution offentligt skrifte, syndsforladelse
absolutio plenaria (*lat.*) fuldstændig frikendelse
absolutionis dies (*lat.*) skærtorsdag
absolutus (*lat.*) afdød
A. C. (*lat.*) anno Christi, i det Herrens år
a. c. (*lægd.*) artillerikorps
a. c. (*lat.*) anni currentis, indeværende år
ac. (*lat.*) anni currentis, indeværende år
accensor (*lat.*) brandstifter
acceptator (*lat.*) modtager
accidens (*lat.*) 1) offer til præst og degn for kirkelige handlinger 2) biindtægt
accidia (*lat.*) lathed (en af de 7 dødssynder)
accipite jucunditatem (*lat.*) tirsdag efter pinse
accise afgift på øl og vin når det bringes ind i byen
acciseregnskab regnskab for en købstads ind- og udførte varer
accisia (*lat.*) skat
acclusum (*lat.*) bilag
accordatio (*lat.*) overenskomst
accordere enes, blive enige om
accouchement fødsel
accusare (*lat.*) anklage
a. Chr. (*lat.*) ante Christum, før Kristus
a. Chr. n. (*lat.*) ante Christum natum, før Kristi fødsel
act. (*lat.*) actum, sket
acta (*lat.*) akter

acta consistorii Københavns Universitets konsistoriums forhandlingsprotokoller (1599-1885)

actio (*lat.*) klage, handling

actio ex delicto (*lat.*) klage over en forbrydelse

actionere anklage

actor (*lat.*) 1) bogholder 2) klager

actum (*lat.*) sket, udfærdiget, forhandlet

actum ut supra (*lat.*) sket eller forhandlet som ovenfor

a. d. (*lat.*) anno domini

adamsdag 24. december

ad diem (*lat.*) på selve dagen (ved datering)

ad dies vitae (*lat.*) på livstid

adel øverste stand med arvelige privilegier

adelbonde selvejerbonde

adelborger bofast borger, selvejer

adelburs hvervet underofficer

adelby hovedlandsby hvorfra der sker en udflytning

adelgade algade, landevejsgade, hovedgade i en by

adelgang hovedlandevej

adelgundasadag 30. januar

adelhob hovedstyrken i en hær

adelhus stuehus

adelkone hustru

adelmølle større mølle hvor alle kan få malet korn mod betaling

adelsbrev adelspatent

adelskalender regelmæssigt udkommende fortegnelse over et lands adelspersoner

adelskøde det første oprindelige skøde

adelspatent kongelig skrivelse om en persons optagelse i adelsstanden

adelstid arilds tid, ældgammel tid

adelsårbog bog med stamtavler

adelvej alfarvej, offentlig vej, hovedvej, landevej

adelvildt storvildt, hjorte

adjudikation (*ry.*) overdragelse af ejendom eller løsøre til højstbydende ved en auktion

adjunctus (*lat.*) medhjælper i et embede

adjunkt fastansat lærer ved gymnasium eller seminarium

adjutant medhjælper for en skrive- og regnemester

adkomst ret, berettigelse

adkomstbrev skøde, dokument der bevidner retigheder eller besiddelser

ad mandatum regis (*lat.*) ifølge fuldmagt fra kongen

admiral øverste befalingsmand ved flåden

Admiralitetskollegiet regeringskontor, kollegium for flådens centralstyrelse (oprettet 1655), søetaten

Admiral- og Kommissariatskollegiet regeringskontor, kollegium for flådens centralstyrelse (1746-1848), søetaten

ad notam (*lat.*) til efterretning

adolfssdag 26. september

adorate dominum (*lat.*) 3. søndag efter helligtrekonger

adoratio magorum (*lat.*) helligtrekongersdag, 6. januar

adoratus dies (*lat.*) langfredag

ad pias causas (*lat.*) i from hensigt

adressebog vejviser

adriane vid damekjole, negligédragt med sløb

adriansdag 4. marts

adrienne *se* adriane

adskel forskel

adstantibus testibus (*lat.*) i vidnets nærværelse

ad te levavi (*lat.*) 1. søndag i advent

ad tempus (*lat.*) foreløbig, midlertidig

adulescens (*lat.*) yngling

adulter ægteskabsbryder

adulterinus (*lat.*) segl

ad unum omnes (*lat.*) ingen undtaget

ad usum proprium (*lat.*) til eget brug

ad usus publicus (*lat.*) til almen nytte

adv. advent

advent kirkeårets begyndelse (1. søndag i advent = 4. søndag før jul, indtræder tidligst 27. november og senest 3. december)

adventssøndag 1. søndag før jul

adventus (*lat.*) advent, ankomst

adventus domini (*lat.*) 1. søndag i advent

adventus dominica (*lat.*) 1. søndag i advent

ad vitam (*lat.*) for livstid

ad vitam aeternam (*lat.*) for evigt

advocatia (*lat.*) retskreds

advocatus (*lat.*) foged

aedes (*lat.*) kirke, gudshus, bolig

aedilis (*lat.*) bygherre

aegyptus (*lat.*) zigøjner

aequor (*lat.*) mark, ager

aerarius (*lat.*) skattemester, kæmner

aestimatio (*lat.*) vurdering

aet. (*lat.*) aetatis

aetas (*lat.*) alder

aetatis 60 annos (*lat.*) i en alder af 60 år

aetatis suae (*lat.*) i en alder af . . . år
aetatis suae 60 annos et quos dies (*lat.*) i hans alders 60. år og nogle dage
aeternus (*lat.*) evig
a. f. (*lat.*) anni futuri, kommende år
afbygger bruger af jord der er udskilt fra et større landbrug
afbyggergård en gård der er udskilt fra en større gård
afd. afdeling
afdragspenge decimation, afgift på penge og værdier der føres til udlandet
afdomme afskaffe, forbyde ved dom
affatte skrive, formulere, redigere
afførselspenge arveafgift til godsejeren for arveparter der tilfalder personer uden for godset
afgang død, dødsfald
afgangne afdøde
afgangsliste fortegnelse i kirkebogen over personer (mest tjenestefolk) som forlader sognet (indført 1812, i 1875 overtager politimesteren tyendekontrollen)
afgb. (*lægd.*) afgangsbetaling
afgiftslen tjenestelen hvor lensmanden kun yder krigstjeneste eller betaler en afgift
afg. l. (*lægd.*) afgangsbetaling
afg. t. (*lægd.*) afgået til
afhjemle aflyse et dokument i skøde- og pantepro-tokollen
afhænde sælge
afkald 1) opgivelse af arvekrav på arv 2) anerkendelse af at have modtaget hvad man har ret til
afkomrække anefølge, anelinje, stamliste omfattende en bestemt linje af probandens forfædre
aflad pengedyndelse for at opnå eftergivelse af synd (i den katolske kirke)
aflide dø
aflød af forskellig farve
afløsning hoveriets afløsning
afpløjning 1) pløjning ind over agerrenen mod naboens mark for at lægge jord til sin egen 2) afslutning af pløjearbejdet
afrede blive færdig med at så
afredt udmagret, ilde tilredt
afs. (*lægd.*) afsked, afskediget
afstavns løbet hjemmefra
afsæt *se* agesæt
aftenlæsning degnelæsning
aftenmål aftensmad
aftensæde den tid der tilbringes med tændt lys

aftinge forliges ved en retssag
aftægt at gå på aftægt er at overlade gården til en yngre mand mod at få kost og logi resten af livet
aftægtskone kvinde der er på aftægt
aftægtskontrakt skriftlig aftale (ofte tinglyst) om vilkårene for aftægten
aftægtsmand mand der er på aftægt
aftægtsstue værelse hvor aftægtsfolkene bor
afvalmet tag tag der også går skråt ned ved gavlen
ag port, vognport
agamus (*lat.*) ugift
agathonsdag 7. december
agekurv fading på en vogn
agende alterbog, forskrift for gudstjenesten
agent 1) person der varetager en andens interesse 2) hæderstitel som staten tildeler fortjente mænd inden for handel og industri
agerbol en gårds del af et agerskifte (hvert bol i bymarken er lige store eller værdifulde)
agerlangt agerlængde (længdemål)
agerran tyveri af en anden mands korn ved at høste det (straffes med bøde)
agerren smal rende eller en strimmel upløjet jord der danner skel mellem to ejendomme
agerskifte del af bymarken med smalle agre der ligger i samme retning
agerslæber harvelignende markredskab
agerum portrum, tagdækket port
agerumslade kørelade, lade med køregang
ageskur *se* agerum
agest august
agesæt 1) fading på en vogn, overdelen af en fin vogn, vognkasse 2) stadsvogn
agger 1) hulrum over en bilæggerovn 2) ager
agienst straks, med det samme
agild ankel
agio *se* lagio
agn madding
agnat efterkommer i den mandlige linje
agnatisk beslægtet på mandssiden
agnatisk descendens en persons mandlige efter-slægt
agnatisk efterslægtstavle stamtavle, tavle med en persons mandlige efterslægt
agnesdag 21. januar
agsæt *se* agesæt
agterstade restance
a. inc. (*lat.*) anno incarnationis, år siden inkarna-

tionen

akantus ornament med fligede og takkede blade

akkeneje *se* tagkvist

aksel skulder

akselkøbing mindre by eller købstad hvortil der skal køres med vogn

akseltorv torv hvor der handles og hvortil bønderne kommer kørende

aksle hænge over skulderen

aksle sit skind tage kappen på

aktor anklager

aktuar retsskriver, offentlig skriver

à la suite (*fr.*) udtryk for officerer som midlertidigt er „uden for nummer“ og uden løn

alb. album

albansdag 21. juni

albertsdag 24. april

albinasdag 17. december

albusdag 1. marts

albis (*lat.*) 1) dominica in albis 2) 1. søndag efter påske

album 1) jordmål: 1 skæppe = 12 album, 1 fjerding kar = 3 album, 1 album = 57½ m² 2) værdighed: 1 skilling = 3 album, 1 album = 1 hvid = 4 penninge

albus dies jovis (*lat.*) skærtorsdag

aldermand *se* oldermand

alders tid *se* arilds tid

aleator (*lat.*) spiller, gavtyv, kæltring

alen 1) længdemål før 1698: 1 jysk alen = 57,2 cm, 1 sjællandsk alen = 63,3 cm, efter 1698 (for hele landet): 1 alen = 2 fod = 24 tommer = 62,8 cm 2) *se* tømmeralen

aleneste ene, kun

aleniste *se* aleneste

alentræ træpind til at måle alen med

alexandersdag 18. marts

alexiusdag 17. juli

alfaren åben for almindelig færdsel

alfarvej landevej, hovedvej

algade hovedgaden i en by

alhus *se* stuehus

alias (*lat.*) også kaldet

alimenta (*lat.*) forsørgelsesomkostninger

alimentarius (*lat.*) plejebarn

alimention underholdsbidrag (især en fars bidrag til børn der er født uden for ægteskab)

alium (*lat.*) den anden, de andre

alkove bred og kort lukket seng med skyde- eller fløjddøre (anbragt i en væg eller et skab)

alkoveseng aflukket nagelfast seng

alkube aflukke til et sengested, vægseng

allegatio (*lat.*) oplysning

allehelgensdag 1. november, fra 1770 1. søndag i november

allehelgensfest 1. november

alleluja claudere (*lat.*) septuagesima

alleluja dimittere (*lat.*) septuagesima

allemandsting årets første tingmøde

allesjælesdag 2. november (katolsk mindedag for de afdøde)

allesjælesfest *se* allesjælesdag

alodialgods ydelse af jord som man har uindskrænket råderet over

alodium (*lat.*) ejendom

allongeparyk paryk med lange lokker

almanak årlig optegnelse af Solens og Månens op- og nedgangstider, kalender

almenheden offentligheden, publikum

almind menighed, offentlighed

alminde udyrket fællesjord

almisse fattighjælp

almissegift det at give almisse

almisselem modtager af fattighjælp, fattiglem

almue jævne mennesker i almindelighed

almueskole skole for almindelige mennesker, folkeskole

almuestævne *se* bystævne

als aldeles, ganske

alsikke slet ikke

alsæd jord der tilsåes hvert år med korn og ikke ligger brak

alsædjord *se* alsæd

alterbog bog med ritualerne og tekster til gudstjenesten

alterere ophidse

altergang modtagelse af nadverens sakramente

altergangsgæst person der går til alters

altergangsliste kommunikantsliste, liste over altergæster (ofte indført i præstens embedsbog, liber daticus, eller en særlig kommuniionsbog)

alterhavre præsters og degnes afgift til biskoppen (i Skåne)

alterhest hånende betegnelse for katolsk præster

alterkalk kalk, bæger til altervin

altführer (*ty.*) *se* oldgesell

altknecht (*ty.*) *se* oldgesell

alumnat bolig for alumnier

alumne 1) beboer på et kollegium, kostskoleelev 2) student på understøttelse 3) elev på en læ-

reanstalt 4) patient på en anstalt 5) plejesøn
alumnus (*lat.*) alumne
alun et salt til garvning af skind
a. m. (*lat.*) ante meridiem, om formiddagen
amagerhylde trekantet hængehylde med 3-4 hyl-
der til nips, pyramide
amaliasdag 7. oktober
amandusdag 26. oktober
amanuensis (*lat.*) 1) medhjælper 2) student der
hjælper sin lærer 3) videnskabeligt uddannet
medhjælper
amatinus (*lat.*) fasters barn
ambolt jernblok hvorpå ting smedes
ambrosiusdag 4. april
ambulant bevægelig
ame 1) mål for flydende varer, *se* amme, 2) måle-
et skibs dybgang
amicitia (*lat.*) 1) venskab, slægtsskab 2) gilde, lav
amicus (*lat.*) ven, slægtning
amita (*lat.*) faster
amitini (*lat.*) søskendebørn
amitinus (*lat.*) fasters søn eller datter
amle snakke i vildelse
amme 1) kvinde der giver bryst til andre end egne
børn 2) stort vinmål: 1 amme = 4 ankre = 156
potter
ammonsdag 19. februar
amnesti benådning, ophævelse af straf for begået
lovovertrædelse
amt administrativ inddeling, overøvrighedskreds
med beføjelser især inden for familie- og per-
sonret (amtet afløser lenene)
amtmand kongeligt udnævnt leder af et amt
amtmandskab samling af amter som bestyres af
samme amtmand
amtsarkiv amtets arkiv
amtsfattigdirektion amtslig institution der fører
tilsyn med sognenes fattigvæsen
amtsforvalter embedsmand der forestår kronens
gods og oppebørsel
amtslæge *se* embedslæge
amtsprovst amtmændens tilladelse til en værneplig-
tig til at flytte til et andet amt (bruges fra 1788
til 1849)
amtsprovst provst som ved vakance overtager en
anden provsts funktioner
amtsråd råd (oprettet 1841) der styrer amtets an-
liggender
amtsskole institution (oprettet 1814) der
fører tilsyn med amtets skoler

amtsskriver amtsforvalter
amtsstue amtsforvalterens kontor
ananiasdag 27. april
anastasiusdag 17. august
anbelange (*ty.*) angå
an casu (*lat.*) på grund af
ancilla (*lat.*) tjenestepige
ancilla nutriens (*lat.*) amme
andag 8. dag efter en festdag
andagtsbog opbyggelsesbog med henblik på det
kristne liv
andelsbevægelsen bevægelse hvis princip er ud-
bytte i forhold til den enkeltes indsats i en øko-
nomisk sammenslutning som brugsforening,
andelsslakteri eller andelsmejeri
andenlunde anderledes
andrage 1) ansøge om 2) beløbe sig til
andragende ansøgning
andreasdag 30. november (hvor man tager vars-
ler for den kommende vinter)
andreaskanter flæser til halvlange kvindeærmer
andreaskors kors af form som et X
andreasmesse *se* andreasdag
adriane *se* andrienne
andrienne vid damekjole, negligékjole med slæb
andsvar modsvar, gensvar
ane forfader
anebrøk nummereringssystem hvor det øverste
tal i brøken (tælleren) angiver antal personer i
generationen og hvor det nederste tal (nævne-
ren) angiver anen
aneforskydning forekommer når personer fra for-
skellige generationer (ulige led) i forhold til
probanden får børn sammen
aneimplex anetab, anesammenfald
anelinje anefølge, stamliste omfattende en be-
stemt linje af probandens forfædre
anep prøve middelalderlig praksis med at bevise sin
adelige herkomst for at få tjeneste ved hoffet
eller blive optaget i ridderstanden
anerække generation
anesammenfald når en person optræder mere end
et sted på en anetavle (forekommer når beslæg-
tede personer får børn sammen)
anetab anesammenfald
anetavle symmetrisk opbygget tavle eller skema
hvori probandens aner placeres
anetræ anetavle af form som et træ med proban-
dens navn på stammen og anerne udad på gre-
ne og kviste

anfange (ty.) begynde
anfordre forordre, forlange
anfægte 1) tvivle 2) kritisere, nægte 3) påvirke
anfægtelse 1) tvivl 2) samvittighedsnag
angaria (lat.) streng faste
angaria cinerum (lat.) 1. tamperdag (2. onsdag efter fastelavn)
angaria cruisis (lat.) 3. tamperdag (3. onsdag i september)
angaria navitatis domini (lat.) fastedag efter Jesu fødsel
angaria pentecostes (lat.) 2. tamperdag (onsdag efter pinse)
angaria post Lucia (lat.) 4. tamperdag (3. onsdag i december)
angde. angående
angel fiskekrog
angelicasdag 20. maj
angelorum festum (lat.) mikkelsdag, 29. september
angelusdag 13. oktober
angerløs sagesløs, kan ikke bebrejdes noget
angermus markmus
anguis (lat.) slange
anianusdag 17. november
anicetusdag 17. april
anima (lat.) sjæl
aninam reddidit domino suo (lat.) han gav sin sjæl tilbage til Herren (dvs. han døde)
animarum dies (lat.) 2. november
ank syg, dårligt tilpas
anke 1) beklage sig, påtale 2) klage til en højere instans over en dom
ankel mat, afkræftet, svækket
anker 1) lille tønde til øl eller vin, 1 anker = 40 potter, senere (i 1800-tallet) 38 potter à 0,96 liter 2) se skorstenshammer
ankerbedding fortøjningssted for ankerkæden
ankerklyds foret hul i stævnen til ankerfortøjningen
ankertræ se skorstenshammer
anløbe angribe
annal årbog med historiske begivenheder
annamme modtage
annasdag 26. juli
annat afgift ved embedsbesættelse i den katolske kirke
anneks 1) tilbygning, sidebygning 2) annekssogn
annekssogn sogn som sammen med et hovedsogn udgør et pastorat

annex anneks
anni currentis (lat.) i indeværende år
anni dicti (lat.) i det nævnte år
anni elapsi (lat.) i det svundne år
anni futuri (lat.) i det kommende år
anni praesentis (lat.) i indeværende år
anni praeteriti (lat.) i det svundne år
anni semialterius (lat.) (et barn) på 1½ år
anniversarium årlig mindefest for afdøde, sjælemesse
anno (lat.) år, i året
anno a navitate domini (lat.) år efter Kristi fødsel
anno ab incarnatione (lat.) år efter inkarnationen (år der regnes fra 25. marts)
anno aerae communis (lat.) år efter den almindelige (kristne) tidsregning
anno aerae vulgaris (lat.) år efter den almindelige (kristne) tidsregning
anno aetatis (lat.) en persons alder
anno circumcisionis (lat.) år der regnes fra 1. januar
anno dei (lat.) år efter Kristi fødsel
anno, die et loco (lat.) år, dag og sted
anno domini (lat.) i det Herrens år, år efter Kristi fødsel
anno gratiae (lat.) i det nådens år
anno incarnationis Christi (lat.) i året for Kristi inkarnation
annona (lat.) forråd, levnedsmidler
anno regni (lat.) regeringsår
anno salutis (lat.) år for frelsen, i året
anno trabeationis (lat.) år efter kristelig tidsregning
annos vixit ... (lat.) han levede ... år
anno ut supra (lat.) det år som ovenfor er anført
annualis (lat.) årlig
annunciatio Mariae (lat.) Marie bebudelsesdag, 25. marts
annus (lat.) år
annus elapsus (lat.) forrige år
anonymus (lat.) uden navn, dødfødt
anordning retsregel (fastsættes af den enevældige konge)
anshelmsdag 5. juli
anskrig varsko
antage 1) tro, formode 2) medbringe
ante (lat.) før, forud, foran
antecessor (lat.) forgænger (i et embede eller som ejer af en ejendom)
ante Christum natum (lat.) før Kristi fødsel

ante diem (*lat.*) A. D., ad diem
antegnelse kritisk bemærkning i et regnskab
ante meridiem (*lat.*) om formiddagen
anticipere overdrive
antipascha (*lat.*) søndag efter påske
antipaschalis (*lat.*) ugen mellem 1. og 2. søndag efter påske
antoniustag 17. januar
antoniustild ignis sacer (*lat.*), hellig ild, kronisk meldrøjeforgiftning (middelalderlig folkesygdom)
anvar forvaring, opbevaring
anværende tilstedeværende
Anø Anholt
ao. (*lat.*) anno, år
a. p. (*lægd.*) amtspas
aparte særskilt, for sig selv, underlig
a. pas (*lægd.*) amtspas
apertus (*lat.*) åben
apollinarisdag 28. juli
apolliniasdag 9. februar
apoplexia (*lat.*) slagtilfælde
apostlenes deling 15. juli
apostolorum divisio (*lat.*) apostlenes deling, 15. juli
appartio domini (*lat.*) Herrens tilsynekomst, heligtregkongersdag, 6. januar
appelgyder klokkestøber, metalstøber
appellatus (*lat.*) kaldt, navngivet
appendix (*lat.*) tillæg, vedhæng
appertinentier tilhører til huset (modsat løsøre)
approbatio (*lat.*) approbation
approbation godkendelse (især om myndighedernes stadfæstelse af private aftaler)
approbere godkende, billige, samtykke
approche siksak løbegrav
a. pr. (*lat.*) anni praesentis
apsis halvrund tilbygning ved kirkens kor
apud (*lat.*) ved
aqua (*lat.*) vand
aqua sapientiae (*lat.*) tirsdag efter påske
aquila (*lat.*) ørn
aquor (*lat.*) mark, ager
a. r. (*lægd.*) artilleriregiment
ar flademål: 1 ar = 100 m²
arbejde i jern arbejde i lænker på Bremerholm
arbejde i karre tugthusarbejde i Rendsborg
arbejde til hove udføre hoveriarbejde
arbejdspenge erridspenge, penge der betales i stedet for hoveri, pengeafløsning af fæsternes hove
veri
arbor (*lat.*) træ
arbor consanguinitatis (*lat.*) stamtræ, stamtavle
arbrøst se armbrøst
archigrammaticus (*lat.*) byskriver, lærer
area (*lat.*) mark, felt
aren august
arest se arrask
arfname arving
argelist bevidst svig, snyd
arilds tid hændelse der ligger så langt tilbage i tid at ingen husker hvornår
ark 1) stor kiste 2) se tagkvist 3) se ris
arkebus ældste geværtype
arkebusering henrettelse ved skydning
arken se tagkvist
arkensgab se tagkvist
arkiv 1) samling af dokumenter 2) bygning til opbevaring af arkivalier
arkivalie dokument der opbevares i et arkiv
arkivar person der passer et arkiv
arkivregistratur fortegnelse over arkivalier
arm 1) fattig 2) mager, udmagret, tør
arma (*lat.*) våben
armbrøst middelalderligt skydevåben med buen fæstnet på skaft
armdrag drag på en le (går i en krumning over venstre arm)
armesin svært taft til forhæng og sengetæpper
armod fattigdom
armorum Christi festum (*lat.*) fredag efter 1. søndag efter påske
armstol lænestol
Arnarnagnænske samling samling af islandske middelalderhåndskrifter
arne 1) åbent ildsted 2) se arming
arnegæld 1) skat på ildstedet i et hus 2) købstadens grundafgift til kongen
arneskød se arne
arnested se arne
arning bunden i en bageovn
arnoldsdag 1. december
arnolphusdag 18. juli
arrask tarveligt let uldstof (fra Arras i Flandern)
arre havre
arrestatus (*lat.*) fange
ars (*lat.*) kunst
arsenal våbenlager
art. (*lægd.*) artilleri
art. batl. (*lægd.*) artilleribatljon

- arte sig** blive bedre, forbedre sig
- artid** gravøl, gilde lige efter en bisættelse
- arv** 1) det som man får efter en afdød (indtil 1857 arver sønner dobbelt i forhold til døtre, *se* broderlod) 2) vedgå arv og gæld: overtage en afdøds formuemæssige forpligtelser
- arvefæste** fæste som går til en fæsters efterkommer
- arvejord** jord som den ene ægtefælle ejer inden ægteskabet og som ikke er fælleseje
- arveklasesystem** *se* parentelsystem
- arvekøb** arveafgift som betales i levende live
- arvelod** en persons andel af en arv
- arveøl** gravøl
- as** *se* **es**
- ascendens** (*lat.*) 1) slægten i ret opstigende linie 2) forfader, ane
- ascendenstavle** anetavle, symmetrisk opbygget tavle eller skema hvori probandens aner placeres
- ascendent** forfader, ane, slægting i ret opstigende linie
- ascensio** himmelfart
- ascensio Christi** (*lat.*) Kristi himmelfartsdag
- ascensio domini** (*lat.*) Kristi himmelfartsdag
- ascensio Xti** (*lat.*) Kristi himmelfartsdag
- ascitorium** anefølge, anelinje, stamliste omfattende en bestemt linje af probandens forfædre
- ask** 1) træsort 2) firkantet æske med skydelåg 3) smørmål: 1 ask = 1/6 til 1/12 tønde (varierer fra landsdel til landsdel) 4) rummål for honning: 1 ask = 4 kander
- askeonsdag** onsdag efter fastelavn (dagen indleder fasten)
- askerage** redskab til at rage aske ud af en kakkellov
- aspiciens a longe** (*lat.*) 1. søndag i advent
- ass.** (*lat.*) assessor
- assessor** (*lat.*) 1) bisidder 2) dommer i en kollegial ret, der består af flere dommere 3) medlem af et regeringskollegium
- assignation** anvisning på pengesedler
- assumptio** (*lat.*) optagelse i himlen
- assumptio Johannis evangelista** (*lat.*) 27. december
- assumptio Mariæ** (*lat.*) Marias himmelfartsdag, 15. august
- assumptio Mariæ virginis** (*lat.*) Jomfru Marias himmelfart, 15. august
- ast** 1) rumpe, røv 2) begærlig
- astrag** (ty.) 1) mosaikgulv, gulvfliser 2) vejbelægning af natursten
- astrolabium** navigationsinstrument som måler stjernerens højde over horisonten
- atavia** (*lat.*) tiptoldemor
- atavus** (*lat.*) tipoldefar
- ateist** fritænker
- athanasiusdag** 2. maj
- atheos** gudløs
- atlask** svært blank silkestof med mat bagside (atlaskvævning kan også omfatte stoffer af hør, uld og bomuld)
- atps.** (*lægd.*) amtspas
- atrapper** fange, gribe, overlister
- atter** igen
- attribut** kendetegn inden for kunst der tillægges en helgen eller anden person
- attrå** 1) længsel, lyst begær 2) begære
- auditor** (*lat.*) 1) lærer 2) undersøgelsesdommer
- auditør** juridisk embedsmand ved den militære retspleje (*se* generalauditør og regimentsauditør)
- audit dominus** (*lat.*) fredag og lørdag efter fastelavn
- augustiner** medlem af augustineres munkeorden
- augustinusdag** 28. august
- auktionsforvalter** lederen af en auktion
- auktionsprotokol** protokol med oplysninger om afholdte auktioner (især løvsreaktioner)
- auksiliærkorps** *se* auxiliærkorps
- aurea missa** (*lat.*) 2. lørdag efter mikkelsdag
- aureliusdag** 28. juli
- a. u. s.** (*lat.*) 1) actum ut supra, sket eller forhandlet som ovenfor 2) anno ut supra, det år som ovenfor er anført
- auskultant** person der overværer forhandlingerne i et kollegium uden selv at stemme
- auskultere** lytte
- auspicias** varsler ud fra fugles opførsel
- authenticus** (*lat.*) egenhændig (skrevet)
- autor** forfatter
- auvest** august
- aux. c.** (*lægd.*) hjælpekorps
- auxiliærkorps** auxiliærkorps, hjælpekorps
- aux. rekr.** (*lægd.*) hjælpeperekruit
- a. v.** (*lat.*) han levede ... år
- avantgarde** fortrop
- aventure** udfald
- avaritia** (*lat.*) gerrighed (en af de 7 dødssynder)
- ave** 1) straffe 2) beskære træer og buske 3) (*lat.*) vær hilset, hil

ave Maria begyndelsesordene i en katolsk bøn
avertissement bekendtgørelse, annonce
avet omvendt
aveugle onsdag efter 4. søndag i fasten
avia (*lat.*) bedstemor, gammel kone
aviaticus (*lat.*) barnebarn
avind nag, had
avindskjold landsforræderi
avindsmand fjende
avindsyg misundelig
A. V. I. S. P. A. (*lat.*) anima vivat in sempiterna
pace amen, sjælen leve i evig fred amen
avle 1) få børn 2) erhverve, vinde
avlskarl øverste karl på en gård
avn række (sætte komneg i avn)
avnehytte hytte eller lille rum til opbevaring af avner
avner skallen omkring korn og andet affald fra
tærskningen (kan bruges som kreaturfoder)
avsom kedelig, bedrøvelig
avus (*lat.*) bedstefar, ane

B

b. (*lægd.*) bataljon
babel 1) forvirring 2) umoralisk by
bable sludre, snakke (i fuldskab)
baccalaureus (*lat.*) laveste akademiske grad inden for det filosofiske fakultet (afskaffet 1775)
bademoder jordemor
badskær *se* bartskær
badstue bygning hvor man får dampbad (badstuerne nedlægges i 1500-tallet pga. kønssygdomme)
bag ryg
bagehus 1) hus der rummer en bagerovn 2) bryggers
bagekammer bagestue
bagerovn stor kuplet lerovn til brød
bagers bryggers
bagersmat medhjælper for skibsbageren
bagestue særligt rum til bagning
bagetrug *se* dejkar
baggarn sildegarn
bagge øgenavn for en nordmand
baggeskude norsk skude (bemandet med bagger)
baghals nakke
bagherberg *se* vinterherberg
bagkøb handel som går tilbage
bagplov den bageste del af en hujplov incl. plovskæret
bagreb 1) et stykke seletøj til en hest 2) reb til fastgørelse af læsset på en vogn
bagrebsbøjle krog til at spænde et læs fast med fra det øverstliggende læssetræ til bagvognen
bagred bagdel, bageste del
bagstol stol med ryglæn
bagvaske bringe sladder
baj *se* bay
bajsalt rået havsalt
bak forreste del af et større skib
bakke trug til fiskeres langliner
bakkebord lille let bord til kaffe- og tedrikning
bakketrug *se* bakke
balbinasdag 31. marts
baldak *se* baldakin
baldakin bæreskærm over fyrster og højtstående gejstlige
balje sildemål: 1 balje = 38 potter (i praksis benyttes ¼ sildetønne = 28 potter)
balk 1) uopdyrket jordstrimmel som skel mellem to marker 2) nøgen plet på en tilsæt mark
3) skillerum til vand mellem to tørvegrave
4) skillevæg mellem lo og gulv
balle 1) mængdeangivelse: 1 balle = 10 ris papir eller 10 stk. lærred, *se* ris 2) *se* balje
balstyrig vild, uregerlig, urolig
baltasarsdag 19. oktober
bancoseddel pengeseddel
band bandlysning
bandlysning udelukkelse fra kirken og kirkelige handlinger
bandoler skulderrem til våben
bandolerrør *se* karabin
bane 1) voldsom død 2) banemand
banemand drabsmand
banesår dødeligt sår
bankebord bænk til at banke vasket linned på
bankebyg grove byggryn der har været igennem en skalkvæm
banner 1) fane, flag 2) rytterdeling
bapt. (*lat.*) baptisatus
baptisatus (*lat.*) den døbte
baptismus (*lat.*) dåb
bar mager (om kvæg)
baratte simpelt let vævet stof af uld, bomuld eller silke (brugt i 1600-tallet)
barbarasdag 4. december

- barbareskstat** nordafrikanske sørøverstater (fra Marokke i vest til Tripoli i øst)
- barber** kniplede eller broderede bånd der hænger ved hvert øre fra hovedbeklædningen (dame-mode o. 1730)
- barchent** en- eller dobbeltsidet opkradset tæt hør- eller bomuldsstof (til dynevår m. m.)
- bardag** slagsmål
- barde** slås, banke
- barfred** 1) kernetårn 2) borg, fæstning 3) højliggende tilflugtssted
- bark** rummål for beg (størrelsen kendes ikke)
- barkasse** stor robåd
- barke** garve
- barket** ru, grov
- barkholt** tyk træplanke i skibssiden hvortil dæket er forbundet
- barnabasdag** 11. juni
- barnbyrd** fødsel
- barnsøl** kvindegilde, dåbsfest
- barok** pompøs og storslået stil
- baron** adelsmand i rang efter greve
- baronesse** barons hustru eller datter
- baroni** stamgods tilhørende en baron
- barse** lille bagladekanon (fra 1500-tallet)
- barselskone** kvinde der lige har født
- barselspotte** *se* barselsspand
- barselsspand** krukkeformet spand med låg hvori sengeliggende barselskvinder får bragt deres mad (som regel grød eller sødsuppe)
- barsøl** *se* barnsøl
- Bartholins samling** samling af især kirkehistorisk materiale (i Kgl. Bibliotek)
- bartskær** barber som også er sår læge (behandler knoglebrud, trækker tænder ud, foretager åreladninger og foretager kirurgiske indgreb)
- basiliusdag** 12. juni
- baste** binde
- bastion** fremspringende del af fæstningsvold
- batalje** 1) militær træfning 2) slagsmål, skænderi
- bataljon** militær enhed bestående af 4 kompagnier
- batl.** (*læg.d.*) bataljon
- batt.** (*læg.d.*) batteri
- bauknecht** (*ty.*) avlskarl på en stor gård
- bautasten** mindesten uden indskrift
- bavn** stabel af ved eller halm der antændes ved et fjendtligt angreb
- bavnehøj** høj hvorpå en bavn anbringes
- bay** løstvævet kradset og valket uldstof (fra 1500-
- tallet)
- b. b.** bar barnet
- b. br.** borgerbrev
- Bb. s.** (*læg.d.*) Bornholms sørulle
- beatasdag** 8. marts
- beatus** (*lat.*) 1) afdød, salig 2) lykkelig
- Beckers samling** samling af godsejer- og adelshistorisk materiale
- bedaget** gammel
- bedasdag** 26. maj
- bede** 1) afgift, jordskyld, landgilde, ekstraskat 2) kastreret vædder
- bededag** bodsdag (i katolsk tid højtidelig holdes bededage mandag og tirsdag før Kristi himmelfartsdag, og 1580-1686 findes 3 bededage 16.-18. januar), *jfr.* store bededag
- bedeko** *se* skatteko
- bedesmør** *se* bede
- bedested** upriviligeret kro
- bedesvin** landgilde, *se* bede
- bedetime** fritime
- bedrag** beløb
- bedrage** beløbe, beløbe sig til
- bedragende** andragende
- befalingsmand** lensmand, høvedsmand
- befatte** beskæftige, arbejde med
- befinde** synes
- beg** stof til tætning (udvundet af tjære)
- beg.** begæret
- begittehorn** malerhorn, kohorn med et stykke fjerpen i spidsen (benyttes af pottemagere til at male ornamenten med)
- begr.** begravet
- begængelse** 1) begravelse 2) gravøl 3) messe eller gudstjeneste for en afdød
- beh.** behandles
- behl.** behandling
- behøffuer** behøver
- behør** tilbehør
- behøvling** grovkornet ceremoni når en snedkerlærling bliver svend, *jfr.* deposits og sømbid
- beiderwand** (*ty.*) stof af uld og hør
- bejle** fri
- bejler** frier
- bekomme** få
- bekostning** omkostning, udgift
- belakke** udsprede rygte, bagtale, dadle
- belange** (*ty.*) angå, vedrøre
- beligge** have samleje
- bem.** bemeldt, omtalt

bemeldt omtalt, nævnt ovenfor
bemt. bemeldt, omtalt
ben indre stolpe i højremshus
bende bås
benedicere velsigne
benedicta (*lat.*) trinitatis
benediktiner medlem af benediktinernes munkeorden
benediktsdag 21. marts
benefice velgerning
beneficere gøre godt
beneficeret gods *se* mensalgods
beneficium inventarii (*lat.*) afkald på arv og gæld
beneficium paupertatis (*lat.*) bevilling til fri proces pga. fattigdom
bengel lømmel, slyngel
benhus hus der rummer knogler fra gamle grave (knoglerne fremkommer ved anlæg af nye grave på en kirkegård)
benignusdag 13. februar
benjaminsdag 30. august
benneke gemmer, gemmesteder, skjul
benrad skelet
Benzoniske stamtavler samling af stamtavler og genealogiske oplysninger om adelige familier (i Rigsarkivet)
benægtelsesed aflagt ed på at et vidnesbyrd i retten er usandt (modsat sigtelsesed)
benøyet tilfreds
beobagte (*ty.*) iagttage, varetage
bepligte forpligte
bereden 1) ridende 2) meget snakkende
berkan kraftigt stof af gedehår (1700-tallet)
bernhardsdag 20. august
bertelsmesse 24. august
berthasdag 31. august
besegling bekræftelse med et segl at et dokument indhold er rigtigt
beseglingsmand sandemand der besegler tingsvidner sammen med herredsfogden
besigtelse beskrivelse af et gods forud for mageskifte eller kongeligt skøde
beskaffen indrettet
beskeden 1) passende 2) forstandig, hæderlig
beskyttelsesbrev papir med signoreremse som skal beskytte ejermænd
beskæmmelse skam
beskærmelsesbrev brev hvori kongen erklærer at ville beskytte en person eller institution
beskøjt tvebak, hård kiks
besove besvangre
bestalling 1) udnævnelse til et embede 2) bemyndigelse til at drive advokatvirksomhed
bestykning en fæstnings eller et skibs udrustning med kanoner
besætning en gårds bestand af husdyr
betimelig passende
betle tigge
betler tigger
betleri tiggeri
bettelstav tiggerstav
bibax (*lat.*) drunker, drikfædlig
bibianasdag 2. december
bibliografi fortegnelse over litteraturen for et afgrænset område
bibog protokol over skøder og andre værdipapirer
bie vente
bigård *se* bihave
bihave vindueshave, lille indhegnet blomsterhave uden for stuevinduet (kan også rumme frugttræer og bikuber)
bil økse
bilager højtstående personers bryllup
bilbrev skibsbygningssattest
bilhammer hammer til bilning
biljern *se* bilhammer
billedsnider billedskærer
billig rimelig, nogenlunde
billighed rimelighed
bilning skærping af møllesten
bilæggerovn kasseformet ovn hvis indfyringsåbning befinder sig uden for det rum der skal opvarmes, *jfr.* vindovn
bimle *se* bimpel
bimpel 1) lille tønde, dunk, langhalset lerflaske med øre til bl. a. øl i marken 2) mål for flydende varer: 1 bimpel = ½ anker
bims ør, tosset, forstyrret
binde strikke
bindebrev kunstfærdigt udformet brev med gåder og knuder (det koster et gilde når disse ikke kan løses)
bindestang *se* læssestang
bindestue stue hvor især unge mennesker strikker sammen
bindetrøje livstykke, undertrøje
bindærm overtræksærm til tjenestepiger
bindike hovedsmykke, kvindeligt hovedbånd med perler eller anden udsmykning
binding 1) betegnelsen for husets fag (afstanden

- mellem de bærende stolper) 2) *se* løsholt og sidebånd
- bindingslægte** *se* sidebånd
- bindingsrem** *se* tagrem
- bindingsværk** ydervægge og skillevægge der er opført af tømmer med lerklining eller mursten imellem
- bindstouw** *se* bindestue
- bindøkse** stor smalbladet økse med langt skaft (til træfældning)
- bing** 1) firkantet træramme med låg omkring en kværn 2) forrådsrum 3) kasse til gryn, mel, malt eller salt
- binghus** bing
- biografi** levnedsskildring
- birgittiner** medlem af birgittinernes munke- og nonneorden
- birk** 1) retskreds med særlige retsregler, retskreds der er udskilt fra herredets jurisdiktion (herremænd udnævner tit egen birkedommer og birkeskriver for deres hovedgård med tilliggende bøndergårde) 2) by- eller stadsret
- birkefald** bøde der idømmes ved et birk
- birkefoged** birkedommer
- birkefred** birkets retsområde
- birkemænd** de mænd der hører under et birk
- birkeret** ret til at have et birketing
- birketing** birkets tingsted
- bisidder** 1) medlem af en domstol uden at være dens formand 2) hjælper for et lav, *se* stolsbroder
- biskole** 1) byskole der kun giver undervisning i læsning og religion 2) landsbyskole der kun har vinterundervisning
- biskop** gejstligt overhoved for et stift
- biskopsgave** afgift som landboerne skal betale til stiftets biskop
- biskopsret** bispetiende
- biskopstiende** bispetiende
- biskopsting** bispeting
- bislag** 1) lille udbygning med egen indgangsdør, forstue 2) åben bænkeplads under et tag
- bismer** stangvægt med forskydeligt lod i den ene ende og krog i den anden
- bismermark** vægtenhed: 1 bismerpund = 24 bismermark
- bislerpund** vægtenhed: varierende fra egn til egn fra ca. 8 til ca. 14 kg pr. bismerpund
- bisp** biskop
- bispearkiv** stiftets arkiv med oplysninger om stiftets provster, præster og lærere samt især korrespondance
- bispedømme** en biskops myndighedsområde
- bispetiende** biskoppens ret til afgifter i sit stift (i katolsk tid)
- bispeting** ret hvor biskoppen er dommer
- bisse** fare rundt (om kreaturer)
- bissekræmmer** omvandrende illegal handlende
- bisse munk** omvandrende munk, tiggermunk
- bistade** bikube
- bitte** lille
- bittestue** sengekammer, soveværelse
- bitræ** bikube
- bitzer** hoftjener
- biug** byg
- bjergegang** 1) gå over et bjerg 2) Marie besøgelsesdag, 2. juli
- bjergline** tov til fuglefængere
- bjergmand** naturvætte som bor i bakker og høje
- bjælfhund** gårdhund, lækhund
- bjælke** langt stykke tømmer fra ydervæg til ydervæg i et hus
- bjælkehus** hus af vandretliggende bjælker
- bjælkehylde** hylde under træbjælkerne i loftet
- bjærgemand** redningsmand
- bjært** klar, skinnende
- bjørn** *se* kølleovn
- bl.** (*lægd.*) blå, blond
- blad** 1) tømmerkonstruktion hvor et stykke tømmer er indfældet i siden af et andet 2) bordplade
- blaffert** kobbermønt, 1 blaffert = 2 penning
- blakket** udflydende farve på kreaturer, en blakket hest: en grågul hest
- blankelad** silkestof
- blanket** udfyldt formular
- blasert** overlegen, overmæt af indtryk, sløv
- blasiusdag** 3. februar
- blasmesse** blasiusdag, 3. februar
- ble** 1) lagen 2) blårlærred
- bleseng** opredt seng
- bliald** kostbart gulddindvirket silkestof
- blide** krigsmaskine der kaster store sten
- blidemåned** februar
- blind ovn** *se* bilægger
- blind port** port der kun har åbning i den ene side
- blisserp** farvetegning på hovedet af kreaturer og heste
- blodgang** *se* dysenteri
- blodvide** 1) bøde for manddrab 2) overfald så blo-

det flyder
bløe blå
blokhus 1) skanse 2) bjælkehus
blokke 1) udvidde 2) lokke, narre, presse
blomme 1) blomst 2) menstruation
blommet blomstret
blomstermåned maj
blonde silke- eller bomuldsknipling
blor blå
blote ofre til gudeme ved slagting
blu undseelse, skamfuldhed, blufærdighed
blues skamme sig
blunke blinke
blusel skam
blussepande redskab til blusning efter fisk
blyg skam
blystøber håndværker der støber blyplader til tage
blytækker håndværker, der lægger blytage
blækhus beholder til blæk
blænding flad pyntemurniche
blæsebælg redskab til at føre luft til et ildsted eller orgel
blæstet blisset
bl. øjne (*læg.*) blå øjne
blådigtes blåstribet eller -ternet dynevår
blåmand neger, sort mand
blå mandag 1) mandag efter fastelavn, sidste og festbetonede dag før fasten 2) fri mandag som en håndværkersvend tager sig
blå påskedag palmesøndag
blår affald fra hør- og hampspinding, *se* blågarn
blårbrikke blårtv
blårgarn garn spundet af de grovere taver fra skætning og hegling af hør eller hamp
blårgarnslærred tøj der er vævet af blårgarn
blå ridder ridder af elefantordenen
blårlærred blårgarnslærred
blårtvegge blårtv
blårtv beholder med opstående pinde hvorfra blå trækkes til spinding på en rok
blå tirsdag tirsdag efter palmesøndag
bo 1) dødsbo 2) gård, ejendom 3) indrette
Bobés kirkebogsuddrag uddrag vedrørende embedsmænd i Slesvig-Holsten (i Rigsarkivet)
bobrud arveafgift
bod 1) forråds- eller spisekammer 2) lille udhus til brænde og husdyr 3) fritstående stænge på høje stolper (til halm- og kornstakke) 4) lejet salgssted 5) lille lejet beboelseshus 6) midlertidigt hus i fiskesæsonen 7) bøde 8) bedring,

hjælp mod sygdom
bodegæld afgift for at have en bod opstillet
bodekone kvinde der har en bod
bodelsdag 17. juni
bodemål forbrydelse der medfører bøde
bodepenge bodegæld
bodlag betegnelse for de fiskere eller esepiger der bor sammen i en bod
bodmeri skibsbund som betegnelse for et helt skib
bodmeribrev lån til sikring af ladningen eller skibets fortsatte rejse
bodolfsmesse bodelsdag, 17. juni
bodseng alkove
boe bod
boel bolsted
boelsmand bolsmand
bofæ 1) rørligt gods, bohave 2) rede penge
bog mængdemål: 1 bog = 24 ark skrivepapir eller 25 ark trykpapir
bogejagt klapjagt
bogholder skoleleder (nu regnskabsfører)
boghvede komsort
bogsed ed der aflægges på tingbogen eller Bibelen
bohave møbler
boj *se* bay
bojert smalt fladbundet skib (1700-tallet)
bokarl bofast mand, bosiddende
bokvinde hustru, husmor
bol 1) enhed for jorddeling og -vurdering 2) bondens del af bymarken 3) bolsted 4) ærmeløs trøje
bold 1) stærk, modig 2) dygtig
boldekedet gruckedel
boldgryde bolgryde
bole have seksuelt forhold
bolgalt kastreret gris der gives i landgilde (1 galt pr. 3 tønder harkorn)
bolgryde 1) rundbundet gryde uden fod 2) hue som kan trækkes ned over ørerne
bolle 1) rund dyb skål 2) smørmål: ½ stob = 4 mark = 2 potter 2) kastrere
bolsbroder bonde som bor i samme gårdgruppe som de andre bønder der deler bolets lodder
bolskab at leve sammen uden for ægteskab
bolskifte agerbol
bolsmand ejer eller bruger af et bolsted
bolsted landejendom (1-2 td. harkorn) der i størrelse befinder sig mellem en gård og et husmandssted
bolster 1) stof til pude eller dyne 2) underdynevår

3) dyne
bolsvin et hos bonden opfedet svin der skal betales i landgildesvin (1 svin pr. 1 til 1½ td. hartkorn)
bolt længdemål for tøj: 1 bolt = ca. 20 alen
boltmed grovsmed
bolværkspenge *se* havnpenge
boløkse buløkse, skovøkse som bruges til træfældning
bomand 1) bonde, gårdmand, jordbruger 2) beboer, mand med eget hjem
bombasin glat uldent stof
bomhul hul i en mur (til stikbom der skal understøtte et stillads)
bommesi tykt opkradset bomuldsstof
bomolie olivenolie
bomærke mærke (tit runelignende) som bruges til at betegne en bestemt mands underskrift eller hans ejendom (redskaber, husdyr)
bomøkse kort køkkenøkse
bon 1) udrustet 2) rede, parat
bona (*lat.*) gods, formue
bona quinta feria (*lat.*) skærtorsdag
bona sexta feria (*lat.*) langfredag
bonaventurasdag 14. juli
bonde selvejerbonde (i modsætning til fæster og kronetjener)
bondefoged 1) herredsfoged 2) ridefogedens hjælper
bondegods selvejergods
bondegård selvejergård
bondehøjskole videregående skole for konfirmerede bondedrenge
bondejord jord på hvilken der hviler fæstetvang og tiende
bonderedsel skat, landgilde
bonderytter soldat fra et ryttergods
bondeskyld landgilde af en selvejergård
bondetræl *se* trælbonde
bonect flad hovedbeklædning til præster
bonett bredskygget hat til adelsdamer
bonifaciusdag 5. juni
bonitet jordens godhed og beskaffenhed i forbindelse med jordvurdering
bonitering vurdering
bopenge rede penge som en afdød efterlader sig
borat baratte
bord brede brædder og fjæle
bordag slagsmål, overfald
bordblad bordplade

bordkrans metalring som varme ting sættes på
bordsvend tjener
bore brudehovedtøj
borg en stormands befæstede bolig
borgeleje købstæders, klostres og lensmænds forpligtelse til indkvartering af landsknægte, hofsinder, båds mænd m. fl.
borgen kaution
borgerrepræsentant borger, valgt til at bistå ved byens (købstadens) styre
borgerrepræsentation bystyre, købstadsstyrelse (1837-1868)
borgerskab ret til at drive næring (efter 1931 kaldes det næringsbrev)
borgerskabsprotokol fortegnelse over personer der erhverver borgerskab (indeholder tit oplysning om fødested og profession)
borgerskole betalingsskole i en købstad
borgervæbning korps af byboere der skal forsvare byen (oprettet 1537)
borgestue folkestue
borgleje borgeleje
borgmester formand for købstadens råd
Borgretten værmeting (1681-1771) i København for kongelige bejente uden for rangen
bornert snæversynet
bornholmerur højt standur
bortforunde rådne bort
bortrømme stikke af fra tjenesteplassen eller militærtjeneste
bortvige *se* bortrømme
boseng *se* folkeseng
boskab løsøre, bohave
boskabsstue øverstestue
boslod den halvdel af et bo som tilkommer en ægtefælle i et formuefælleskab
boslods forbyrdelse fortabelse ved grovere forbyrdelser af en ægtefælles del af den fælles formue (afskaffet 1824)
botoft grunden hvor en gård med udhuse er opført
bou *se* bod
bougsav *se* buesav
bouqvæt (*fr.*) buket
bouracan *se* berkan
boutellie (*fr.*) flaske, vinflaske
boy *se* bay
br. (*lægd.*) brystvidde
br. hår (*lægd.*) brunt hår
brad 1) stort stykke kød af vildt 2) opfarende, hidsig

bradbænk kajplads hvor skibe kan krænges over og få repareret eller rengjort bunden

braddød pludselig død

bradsted arne, ildsted

brakmark mark der hviler udyrket en sommer

brakteat mønt der kun er præget på den ene side

brand 1) brandstang 2) mærke

branddirektør administrator af landejendommens brandforsikring

brandfoged tilsynsførende for brandvedtægtens overholdelse, leder af landsbyens brandkorps

brandforsikringsarkiv arkiv med ejendomsvurderinger og -policer (brandforsikringerne administreres på landet af branddirektøren og i byerne af byskriveren)

brandstang 1) *se* gavlbrand 2) *se* sodstang

brandsted *se* arne

brandstud *se* brandstød

brandstyr ekstraskat i anledning af store ildebrande

brandstød understøttelse til en brandlidt

brandstødbrev brev der giver en brandlidt ret til at tigge

brandstørdmand person med et brandstødbrev

brandsvend brandmand

brandtaksation vurdering med henblik på en brandforsikring

brandtræ i folketroen et træ der beskytter en gård eller et hus mod ildebrand

braske larme

breddbil bredbladet tømmerøkse

breddaler stor sølv mønt

breddsel tykt tæppe eller dyne uden fyld

brede poseformet net til optagning af fisk fra hyltefade

Bremerholm flådens værksteder på Holmen (arbejdslejr for straffefanger) i København

brevadel slægt der er optaget i adelsstanden ved adelsbrev (modsat fødselsadel)

brevarium (*lat.*) kort fortegnelse

brevbog fortegnelse over breve (tit med personregister)

brevdrager *se* brevviser

brevfører *se* brevviser

breviar katolske præsters bønnebog med de 7 daglige pligtmæssige tidebønner

brevviser overbringer af et brev

brig sejlskib med 2 fuldriggede master

brigantine mindre sejlskib med råsejl på begge master

brigidasdag 1. februar

brigs kirkedørsåbning

brik træske til at lægge smør på

brikhus brikhyld

brikhyld ophængt bræt med fremspringende pinde til at anbringe brikker og trætallerkener på

brilledukat guldhoidig mønt (fra 1640'erne)

brist mangel, fejl

bro 1) vejoverføring 2) *se* brohalm 3) *se* tagskæg

broderlod arvelod af dobbelt størrelse i forhold til en søsterlod (indtil 1857)

broderusdag 6. oktober

brog bukser

brohalm tyndt lag halm, rør eller ris der ligger over rafter og spær som underlag for et tag

brohavre brokorn

brok grævling

brokade svært silkestof med ivævede figurer

brokatel mønstret halvsilkestof (til tapeter og møbler)

brokorn kornafgift til vedligeholdelse af broer

broksnider landefarer der foretager brokoperationer

brolag *se* brohalm

bropenge 1) betaling for at komme over en bro 2) *se* havnepenge

brotag *se* brohalm

brt. bruttoregister-ton

brudekammer værelset hvor brudesengen står

brudekiste kiste med brudens udstyr

bruderederse brudesmykker

brudesmykker person som pynter bruden

bruehus bryggers

brunel svært kipret uldstof (til sko og skafter på damestøvler)

brunosdag 17. maj

brusbarok ornamenterstil

bruskværk bruskebarok

bruttoregister-ton rummål for skibstonnage:
1 bruttoregister-ton = 2,83 m³

bryde forvalter, bestyrer, forpagter

brydegård mellemstor gård der drives af en forvalter

brydelag forsamling af folk fra flere gårde der sammen tilbereder hør

brygge skibsbro, anløbsbro til skibe

bryggepenge *se* havnepenge

bryggerhus *se* bryggers

bryggerkedel *se* gruekedel

bryggers rum til ølbrygning, slagtning, vask og

bagning
bryggist uldent stof (fra Brügge)
bryn *se* tagskæg
bryne (*fær.:* *bryna*) slibe
brynje rustning af sammenføjede jerringe eller jernplader
brynsten (*fær.:* *bryni*) slibesten
brysdug brystdug
bryst brystdug
brystdug ærmeløs finere undertrøje af kostbart stof til mænd
brækkværn kværn hvori kornet brækkes
brændjern redskab til at standse blødning efter operative indgreb
brændekove *se* kove
brændemærkning straf for tyveri
brændevinstræ lille beholder til brændevin
brændsvin brændemærket svin som går på olden i skoven og som senere skal betales i landgilde
brøddisk stor brødske
brøde 1) forbydelse, forseelse 2) bøde, mulkt
brødejord alsæd
brødelig skyldig
brødling 1) søskendebarn 2) næstsøskendebarn
brødremenighed *se* herrnhuter
brødtakst maksimalpris for brød
brøndbing *se* brøndværk
brøndhage hejseanordning, reb eller stang med krog til at hejse vandet op fra en brønd eller kilde
brøndkarm *se* brøndværk
brøndkrog *se* brøndhage
brøndramme *se* brøndværk
brøndræk *se* brøndværk
brøndstage *se* brøndhage
brøndstang *se* brøndhage
brøndstimmel *se* brøndværk
brøndvippe *se* brøndhage
brøndvæрге *se* brøndværk
brøndværk firkantet værn af planker omkring en brønd eller kilde
brøst 1) mangel 2) brystdug
brøstfæld *se* brøstfældighed
brøstfældig dårligt vedligeholdt
brøstfældighed forfald, skrøbelighed (om vurdering ved skifte, hvor der skal afses midler til gårdens vedligehold)
brå 1) tagskæg 2) øjenbryn
bråddejern ålejern
b. t. k. (*lægd.*) batterikus

btk. (*lægd.*) batterikus
bude bebude, varsle
budfoged person der giver de hoveripligtige besked (hovbud) om hoveriarbejde
budstikke tegn (tit en tildannet træstok) der sendes fra sted til sted for at sammenkalde til bystævne, grandestævne eller anden samling
budstok budstikke
buesav sav hvis ender er spændt mellem enderne af et buet jern eller træ
bugløb *se* dysenteri
bugne bøje sig
bugløster samlevende kvinde
bukram lærredstof (oprindelig fra Bukhara)
bukseblok til at spænde strikkede underbukser på efter valkningen
bul 1) planke 2) trøje uden ærmer
bulbro plankebro
bulhus hus med vægge af vandrette planker anbragt mellem lodrette stolper
bulk *se* balk
bulle pavelig bestemmelse med bindende virkning for alle kristne
bulster *se* bolster
bultås hængelås
bulvæg husvæg af vandrette planker mellem lodrette stolper, *jfr.* bulhus
buløkse stor økse til træfældning
bunden trøje strikket trøje
bundgarn fiskeredskab
bundgarnsstade pladsen for et bundgarn
bunkebrud 1) overfald mod en skipper der opholder sig på sit skib 2) at tage hul på en skibslast
buntmager en der forarbejder og sælger skind og pelsvarer
bur 1) spisekammer, forråds-kammer 2) aflukket værelse, opholdsrum, værelse bag dagligstuen 3) lille hus
burchardtsdag 10. september
bursprog handels- og politivedtægt
bus 1) det som man stopper ind under tagryggen 2) stød 3) halmknippe, neg 4) lille brød
buse 1) stoppe halm ind under tagryggen, *jfr.* bus 2) støde ind i noget
busetrold bussemand, indbildt spøgelse til at skræmme børn med
busserunde meget lang trøje
busvend avlskarl på en stor gård
butellier vinflaske
butting otting, lille tønde, ølanke

bydelav bylav der kun omfatter en del af landsbyens bønder

byens kæp træstok med hver enkelt bymands bønder indskåret (fornyes hvert år)

byens stene 2 tunge sten som bliver lagt om halsten på en person der forvises fra byen

byens tyngde udtryk for de forpligtelser der påhviler byens borgere i forhold til kongen

byfoged 1) kongens repræsentant i købstæderne
2) underrettsdommer i en købstad

byfred 1) købstadens område 2) den særlige fred som skal herske i byerne (afskaffet 1683)

byg kornsort, tidligere 6-radet, nu 2-radet

bygd bebyggelse, opdyrket og beboet egn

bygdemænd beboere i en bygd, herredets mænd

bygfæld *se* brøstfældighed

byggsted 1) mindre gård 2) sted hvor en gård har ligget

bygkorn længdemål: 1 bygkorn = ¼ fingerbred

bygningsskat ekstraskat på købstædernes bygninger (1802-40)

byhorn horn blæse til at i når landsbyens bønder skal mødes på bystævnet

byhus tinghus, rådhus

byhyrde vogter af landsbyens samlede kvægestand

bylav forsamling bestående af landsbyens gårdmænd

bylæsning degnelæsning i en by eller landsby

bymark fællesjord for byens borgere

byorne orne som bymændene holder i fællesskab

byrd fødsel, afstamning, oprindelse

byrdig født til

byrettens skiftejurisdiktion skifter efter almindelige borgere

byrje (*fær.:* *byrja*) begynde

bysekretær byskriver

byskat byens samlede skat til kongen

byskriver embedsmand der er skriver for byråd og tit også for byting og rådstueret

byskæppe komsmål: 1 byskæppe = 6 skæpper = 6 settinger = 6 viborgskæpper = 111 liter

bysmed landsbyens smed

bystøb pottemål der holder de rigtige mål

bystok træstok til bøderegnskab med gårdenes navne indskåret

bystævne mødeplads for landsbyens bønder der mødes for at træffe fælles aftaler og interesser

bysvend øvrighedens tjener der kan fungere som ordenshåndhæver, retsbetjent, pantefoged eller fangevogter

byting købstadborgernes værning der ledes af en byfoged

bytte (*fær.:* *bytta*) spand

bytyr tyr som bymændene holder i fællesskab

bæger mindre rummål (størrelsen kendes ikke)

bækkeldrev pottemagerredskab til at forme rande på lertøj

bækken beholder

bælg 1) mave 2) sæklignende redskab til at puste luft til et ildsted, blæsebælg

bælgvante luffe eller strikket vante hvor kun tommelelen er fri

bælte bælteformet redskab til dragning af sildevod

bænkebrev brev som ikke tillægges nogen beviskraft i retssager

bænkedyne hynde til en bæk

bænkekiste kistebæk

bænke sig gå i seng

bænketid sengetid

bænketærskel træplade med skaft til at banke bølgeaske ud af vasketøj

bærekar kar med håndtag, bryggekar

bæreløb kurv eller tremmekasse

bæreså stang til at bære vand- eller mælkekar med

bærme restprodukt ved produktion af alkohol ud fra mæsk

bælsing *se* bæssing

bæssing 1) skillerum mellem båsene i en stald
2) kant af kampesten eller tømmer mellem bås og grebning

bæst dyr, normalt en hest

bø (*fær.:* *bøur*) indhegnet og opdyrket jord

bøddel person der eksekverer henrettelser samt straffer på kroppen (torturerer, brændemærker, kagstryger), *jfr.* skarpretter

bøddelsmærke uærligt mærke, brændemærke på en person som redder livet ved at blive bøddel

bøde 1) reparere 2) bod som betales med varer

bødenål redskab til reparation af garn

bødker håndværker der fremstiller tønder, kar og spande i træ

bøgeaske lud, tøjvaskemiddel

bøgel bøgler

bøgler aflukke, sti eller udhus til husdyr

bøigd bygd

bøl tyr som er kastreret som voksen (modsat stud), og bruges til pløjning eller langsom kørsel

bøle brøle (om kreaturer)

bølstød kreaturbrøl

bønhas håndværker uden svendeprøve, fusker
bønhus kapel, bedehus
bønsøndag 5. søndag efter påske
bør medbør, medvind
børlig passende
børnebog skifteprotokol (i købstæderne i 1500-tallet)
børnedag uskyldige børns dag, 28. december
børnehus børnehjem
børnekopper kopper
børs offentligt mødested for folk der handler med værdipapirer
børsbaron 1) rig forretningsmand der tilkøber sig titlen baron 2) ledende børmand
børsmester opsynsmand ved en børs
bøsemager håndværker der fremstiller og vedligeholder skydevåben
bøsepenge penge som fattige skoledisciple indsamler ved at synge ved folks dør
bøsseskytte artillerist
bøsseskæfter *se* skæftemager
bøssesløber gevær- og kanonstøber
bøste 1) lårbøv eller svineskinke som foræres til fester 2) banke, slå
bøstegryde stegegryde til skinker og bove
bøtte 1) spand 2) smørmål: 1 kande = 2 stob = 16 mark smør
bøttevod vod til ålefangst
bådelav forening af fiskere der er fælles om en båd
bådsfolk sømænd, matroser
bådsknægt sømand, matros
båke sømærke på land
båslad *se* bæssing
bådsmand 1) sømand 2) laveste befalingsmand på et koffardiskib
bånd 1) *se* løsholt 2) smalt dekorativt murfremspring 3) holder i tallerkenrække
båndholt båndtræ til tøndebånd
båndkniv kniv med håndtag i hver ende
båndvæv vævespæld, væv til smalle bånd (kamlignende bræt med riller)
bår bære
båre jord der hviler og ligger brak et år
båregræs græs på bårerne
bårehø hø på bårerne
båreprøve prøve hvorved en formodet morder skal berøre en myrdet persons sår for at bevise sin uskyld
bås 1) rum i en stald til et eller to kreaturer 2) stald
båslad besætning

C

C (*lat.*) 100
c. (*lægd.*) kompagni, korps
cabus kabuds, mandshue med to lange lapper
caecus natus (*lat.*) onsdag efter 4. søndag i fasten
cadaver (*lat.*) lig
caelebs (*lat.*) ungkarl
caemeterium (*lat.*) kirkegård
caffa *se* kaffes
caifasfredag fredag efter 5. søndag i fasten
cajusdag 22. april
calamande kalemanke
calator (*lat.*) opvarter, tjener
calendae (*lat.*) den første dag i måneden
calenes (*lat.*) juledag
calico *se* kaliko
calix (*lat.*) bæger, kalk
calixtusdag 14. oktober
calle manque *se* kalemanke
callepappe bomuldsstof (fra Tranquebar)
calwap *se* callepappe
cambridge tøj, stof
camelot uldent finere stof (oprindeligt vævet af gede- eller kamelhår)
camerarius (*lat.*) kammermester
camlot *se* camelot
cananaea (*lat.*) torsdag efter 1. søndag i fasten
cand. (*lat.*) candidatus
candelarum festum (*lat.*) 2. februar, kyndelmisse
candidatus (*lat.*) kandidat, person med embedseksamen fra universitet
cand. jur. (*lat.*) candidatus juris, person med juridisk embedseksamen
cand. mag. (*lat.*) candidatus magisterii, magister, person med skoleembedseksamen (gymnasie-lærer)
cand. med. (*lat.*) candidatus medicinae, person med lægeeksamen
cand. pharm. (*lat.*) candidatus pharmaciae, kandidat i farmaci, farmaceut
cand. polit. (*lat.*) candidatus politices, kandidat i statsvidenskab
cand. theol. (*lat.*) candidatus theologiae, person med teologisk embedseksamen
cannifas *se* kannevas
cannone (*it.*) støvlestrømpe til mænd (til beskyttelse af strømperne når man har støvler på, 1600-tals mode)

can. resol. (*lægd.*) kancelliets resolution
cantate dominica (*lat.*) 4. søndag efter påske
cantuche kvindebeklædning
capitaneus (*lat.*) høvedsmand, lensmand
captus (*lat.*) 1) fange 2) fanget
caput jejenuii (*lat.*) askeonsdag
caraco kvindetrøje med langt skød (dagligtøj fra sidst i 1700-tallet)
caramentranum (*lat.*) hvide tirsdag
caritas (*lat.*) velgørenhed
caritas dei (*lat.*) lørdag efter pinse
carnicapium (*lat.*) hvide tirsdag
carnifex (*lat.*) bøddel, skarpretter
carnisprivium (*lat.*) fastelavnsugen
carnisprivium novum (*lat.*) fastelavnssøndag
carnisprivium sacerdotum (*lat.*) septuagesima
carnisprivium vetus (*lat.*) 1. søndag i fasten
carnivora (*lat.*) hvide tirsdag
carolusdag 28. januar
cartun *se* kattun
casparsdag 9. maj
cass. (*lægd.*) kassabel
castorsdag 27. marts
castrum doloris (*lat.*) dødsleje
castusdag 22. maj
casu (*lat.*) årsag, tilfælde
casus (*lat.*) casu
catharinasdag 25. november
cathedraticum afgift der betales af præster og kirketiendejere til stiftets biskop
caut. (*lægd.*) kaution, kautionist
cav. (*lægd.*) kavalleri, kavallerist
caval. (*lat.*) kavalleri, kavallerist
cavere garantere, kautionere
ceciliasdag 22. november
cedere (*lat.*) afslå, overlade
celadon 1) lys grøn farve 2) fin kinesisk keramik af olivengrøn farve
ensor 1) medbedømmer ved eksamen 2) tilsynsførende ved teatre m. m.
censur 1) offentlig kontrol med trykkefrihed, blade, teatre m. m. 2) bedømmelse ved eksamen
census 1) indskrænkning af valgetten efter formue og indkomst 2) folketælling 3) (*lat.*) afgift, formueskat
centner vægtenhed: 1 centner = 112 skålpund = 7 lispond = 8 lybske lispond (fra 1400-tallet), 1 centner = 100 pund (fra 1861)
cerealis Mariæ dies (*lat.*) Marie renselsesdag, 2. februar
certeparti søbefragtningskontrakt
chagrin (*fr.*) 1) fint, nopret gedeskind til bogbind
2) silkestof med kornet overflade
chaiselong sofa med skævt ryglæn
chalon fint uldstof med blank overflade
chalup stor robåd som tilhører marinen
chatol skuffe- og skabsmøbel med skriveklap
chaussé brostensbelagt landevej
chenille 1) lang rejsekappe med flere skulderslag
2) blød, lådden snor eller tråd
chiffon (*fr.*) 1) klud 2) tyndt silkestof
chiffoniere højt smalt skuffemøbel med låger
Christi *se* Kristi
christiand'or guldmønt (17- og 1800-tallet)
christiansdag 14. maj
Christonjes sedler kirkebogsuddrag over personer i Østdanmark med særprægede navne (i Landsarkivet for Sjælland)
chrysostomusdag 27. januar
cibavit eos (*lat.*) 1) 2. pinsedag 2) Kristi legemsfest
ciborium (*lat.*) kar til opbevaring af hostien
cikorie rodplante der kan bruges som kaffetilsætning
cineres (*lat.*) askeonsdag
cinerum dies (*lat.*) askeonsdag
circumcisio (*lat.*) nytårsdag, 1. januar
circumcisio domini (*lat.*) Kristi omskærelsesdag, nytårsdag, 1. januar
circumdedertunt (*lat.*) septuagesima
cisiojanus latinsk rimkalender til bestemmelse af helligdage og andre mærkedage (før almanakkernes tid)
cictercienser medlem af cisterciensernes munkeorden
cit. (*lat.*) citant
citadel mindre, lukket fæstningsværk
citant (*lat.*) sagsøger
civis (*lat.*) borger
clarasdag 12. august
clarisse medlem af clarisses nonneorden
claudiusdag 8. november
clausum paschæ (*lat.*) 1. søndag efter påske
clausur lukket område i et kloster, forbeholdt de rigtige munke og nonner
clausura (*lat.*) 1) landegrænse 2) dørlås
clemensdag 23. november
cleophasdag 25. september
cletusdag 26. april
clstr. kommercelæster
cluniacenser medlem af cluniacensernes munke-

- orden
- cm.** (*lægd.*) kommandør
- cochenil** rødt farvestof
- cod.** (*lat.*) codex
- codex** (*lat.*) håndskrift i bogform (modsat ruller)
- codicil** tillæg til et testamente
- coelebs** (*lat.*) ungkarl
- coemeterium** (*lat.*) kirkegård
- coena domini** (*lat.*) 1) skærtorsdag 2) aftensmad
- cognat** kvindelig slægtning i lige linie
- cognatio** (*lat.*) slægtsskab gennem fødsel, blods-
slægtsskab på moderens side
- cognatisk** beslægtet gennem kvindesiden
- cognatisk** descendens en persons efterslægt på
kvindesiden
- colica** (*lat.*) mavekneb
- collega** (*lat.*) latinskolelærer, hører
- Collegialtidende** regeringsavis (1793-1848) med
lovstof
- Collegium medicum regium** sundhedsvæsenets
centralstyrelse (oprettet 1740 og afløst 1803 af
Det kongelige Sundhedskolledium)
- collier** halssmykke
- columbin** violet farve
- combattant** (*fr.*) kombattant, aktiv krigsdeltager
- cmd.** (*lægd.*) kommanderet
- commater** (*lat.*) gudmor
- commissionsrulle** tillæg til en stamrulle
- commovisti terram** (*lat.*) sexagesima
- communis septimana** (*lat.*) ugen efter mikkels-
dag
- comp.** 1) comparent 2) (*lægd.*) kompagni
- comparent** person der afgiver forklaring i retten
eller for myndighederne
- compater** (*lat.*) mandlig fadder, gudfader
- completorium** (*lat.*) tidebøn kl. 9 om aftenen, slut-
andagt ved liturgisk gudstjeneste
- computatio canonica** (*lat.*) beregningsmåde på
slægtskabsgrad efter kanonisk måde
- computatio civilis** (*lat.*) beregningsmåde på slægt-
skabsgraden efter civil måde hvor både de per-
soner, hvis slægtskabsnærhed skal bestemmes,
og alle mellemedene tælles med
- com. serg.** (*lægd.*) kommanderende sergent
- concordiasdag** 18. februar
- condition** betingelse
- conductus pasche** (*lat.*) 1. søndag efter påske
- conductus pentecoste** (*lat.*) trinitatis
- conf.** (*lat.*) 1) confirmatus, confirmandus 2) be-
kræftelse
- confessio** (*lat.*) 1) trosbekendelse 2) tilståelse, be-
kendelse 3) skriftemål
- confessio et pulchritudo** (*lat.*) torsdag efter 1.
søndag i fasten
- confessio vera** (*lat.*) sandfærdig erklæring
- confirmandus** (*lat.*) confirmand
- confirmatus** (*lat.*) konfirmeret
- confitens** (*lat.*) 1) altergæst 2) skriftebarn
- congeneralis** (*lat.*) slægtning
- conjugalis** (*lat.*) ægteskabelig
- conjux** (*lat.*) ægtefælle
- consensus** (*lat.*) 1) overensstemmelse 2) indivilli-
gelse
- consilium** (*lat.*) råd, rådsforsamling
- consilium judaeorum** (*lat.*) fredag før palmesøn-
dag
- consistorium** (*lat.*) 1) forsamling 2) rådhus, for-
samlingssted
- const.** (*lægd.*) konstabel
- constantiasdag** 19. september
- constitution** stilling, indretning, tilstand
- consul** (*lat.*) rådmand, borgmester
- consummatum est** (*lat.*) det er fuldbragt (Kristi
sidste ord på korset)
- contenance** (*fr.*) selvbeherskelse
- contoir** møbel, kontor
- contrarig** tvær, modvillig
- contribution** matrikel-, hartkorns-, jord- eller ti-
endeskat
- contouch** hjemmekjole
- conversio** (*lat.*) omvendelse
- conversio Magdalenaë** (*lat.*) Magdalenas omven-
delse, torsdag efter 5. søndag i fasten
- conversio Pauli** (*lat.*) Paulus' omvendelse, 25. jan-
nuar
- copulatio** (*lat.*) sammenføje
- copulatus** (*lat.*) den ægteviede
- copulere** vie
- cordulasdag** 22. oktober
- corinthatdag** 8. februar
- corneliusdag** 3. juli
- corporis Christi festum** (*lat.*) Kristi legemsdag
- corpus Christi** (*lat.*) Kristi legeme (i alterets sak-
ramente)
- corpus civicum** (*lat.*) borgerskab
- corpus delicti** (*lat.*) forbrydelsens genstand eller
værktøj, bevismateriale
- correctio fraterna** (*lat.*) tirsdag efter 3. søndag i
fasten
- correctio fraternelle** (*lat.*) tirsdag efter 3. søndag

i fasten
cortegarde bygning eller lokale for vagthavende mandskab
cosmasdag 27. september
courage (*fr.*) dristighed, mod
cpt. kaptajn
c. r. (*lægd.*) kancelliets resolution
Cramers regnebog „Arithmetica tyronica“ eller „Grundig Veiviisning practice at lære ald fornøden Huus- og Handels-Regning“ (udkommer 1735 og bruges i skolerne i over 100 år)
cras. (*lat.*) crastino die
crastino die (*lat.*) dagen efter en fest
crastinum (*lat.*) dagen efter en fest
crimen majestatis (*lat.*) majestætsformærmelse
crispinusdag 25. oktober
crispusdag 14. december
crucifixio domini (*lat.*) Kristi korsfæstelse, langfredag
cost. (*lægd.*) konstabel
cuir. (*lægd.*) cuirassier, kyrras, kyrrasser
cuirassier kyrrasser
cum (*lat.*) 1) med, sammen med, i forbindelse med 2) cumulatio
cum allegatione impedimentorum (*lat.*) med oplysning om forhindringen
cum clamarem (*lat.*) 1) 9. søndag efter trinitatis 2) torsdag efter fastelavn
cum curatore martio (*lat.*) med manden som formynder
cum curatore patre (*lat.*) med faderen som formynder
cum grano salis (*lat.*) med forbehold
cum omnibus oneribus (*lat.*) med alle påhvilende skatter
cum omnibus pertinentibus (*lat.*) 1) med alle påhvilende skatter 2) med alt tilliggende 3) med alt tilhørende 4) med alle tilhørende herligheder (bruges i skøder o. l.)
cum omnibus pertinentiis (*lat.*) cum omnibus pertinentibus
cum sanctificatus fuero (*lat.*) onsdag efter midfastesøndag
cum spe successionis (*lat.*) med håbet om at blive efterfølger (bruges når en yngre embedsmand udnævnes hos en ældre)
cumulat (*lat.*) han/hun anklager
cumulatio (*lat.*) beskyldning, anklage
curator formynder, værge
curia principalis (*lat.*) hovedgård

curriculum vitae (*lat.*) levnedsbeskrivelse, livsforløb
curticulus (*lat.*) husmand
cy. (*lægd.*) cyklisteskadron
cyprianusdag 13. september
cyrillusdag 13. juni

D

D (*lat.*) 500
d. (*lat.*) 1) dominus, 2) datum 3) denarius
dabbe redskab til at jævne lergulve med
dadel bebrejdelse
dage på stole på
daglejer lejlighedsvis arbejder
dagligtræl *se* ugedagstjener
dagmål daggry
dagsgerning *se* hoveri
dagsled *se* dagsrejse
dagsrejse afstandsmål = ca. 50 km (ved god vej og med brug af hest)
dagsværk det hoveriarbejde en mand skal udføre på en dag
dagsværkspenge afgift for ophævelse af hoveri
dagtinge forhandle om fred
daguerreotypi 1) ældste fotograferingsmetode (på sølvplader) 2) billede fremstillet ved daguerreotypi
dagvagt vagt til søs (kl. 4-8)
dagvogn vogn der kører med post og passagerer
dalbag kødstykke fra halsen på et svin
daler mønt, *se* møntvæsen
dalmer dagdriver
dam 1) mølledam 2) damsband
damask atlaskvævet mønstret stof
damast *se* damask
damasusdag 11. december
damhest i folketroen en hvid hest som lever i søer og damme
damsband 1) dæmning eller vold ved en mølledam 2) dam og damsband: stående udtryk hvor afhændet eller pantsat gods i skøder angives
dane dansker
dancærv danefæ
dancærv 1) jordfundet gods, guld, sølv og skatte eller hittegods hvis ejermand ikke kendes (tilhører kongen/staten) 2) arvegods uden arvinger
danehof rigsdag, herredag, forsamling af adelige

og gejstlige stormænd (afløses af Rigsrådet)

danielsdag 19. april

dannebrogorden orden (stiftet af Christian 5.)

dannebrogsmand person der har fået tildelt dannebrogordenen

dannefolk dannemænd, *se* dannemand

dannekvinde hæderlig og agtet kvinde et med upletlet rygte

dannemand 1) pålidelig og retskaffen mand, hædersmand 2) synsmand

dannesvend ugift, hæderlig mand

Danske Kancelli regeringskontor for alle kongens breve og forordninger (deles 1660 i flere kancellier)

Danske Lov forfatning fra 1683 (første lov for hele riget)

danzigtøj tøj fra Danzig

da pacem domine (*lat.*) 17. søndag efter trinitatis

dar dør

das *se* retirade

dase drive, dovne

datum (*lat.*) givet (i breve og forordninger efterfulgt af dato og udstedelsessted)

datum ut supra (*lat.*) givet som ovenfor

davidsdag 30. december

davre morgenmad, frokost (søbemad og sild)

davretid den tid hvor man plejer at spise frokost

dbt. døbt

d. corps. (*lægd.*) dyrlægekorps

debitor skyldner

decanus (*lat.*) dekan

decem (*lat.*) ti

decem milia martirum crucifixorum (*lat.*) de 10.000 korsfæstede martyrs dag, 22. juni

decessus (*lat.*) død, bortgang

decima (*lat.*) tiende, skat

decimantes (*lat.*) tiendeydere

decimation afgift på penge og værdier der føres til udlandet

decimator (*lat.*) tiendeherre, indsamler af tiende

decision (*fr.*) afgørelse, bestemmelse

dedicationis festum (*lat.*) dagen hvor kloster, kirke eller alter er indviet

dees stendysse

de facto (*lat.*) faktisk, i virkeligheden

defension forsvar

defensionsskib større armeret handelsskib

defensor (*lat.*) forsvarer

deficit underskud

defraudation (*lat.*) svig (især om snyderi med toldbestemmelserne, 1700-tallet)

defunctio (*lat.*) død

defunctus (*lat.*) afdød

degen kårde, stikvåben

deger talmål for 10 stk. huder eller skind

degn 1) præstens medhjælper i kirken 2) ældre betegnelse for skoledisciplin (løbedegn) i kloster- og latinskoler

degne embede som degn

degnekage kage eller brød som bønderne ved højtider giver sognets degn

degnekær dejnkær

degnekorn *se* triente

degnelus mønt, 1 skilling

degnelæsning degnens undervisning i bømelærdom (efter katekismus)

degnepension sædedegnens afgift til en latinskole der har ret til en løbedegn

degenerente indkomst, tillagt degnekaldet

degnestavn degnebolig med hus og jord

degnetrave *se* triente

de hodierna die (*lat.*) fra i dag af

dei gratia (*lat.*) ved Guds nåde

deje 1) husholderske 2) letfærdig kvinde (især i forbindelse med præstedeje)

dejegård mejeri

dejhus mejeri

dejne ælte dej

dejnkær kær til æltning af dej

dejnkiste firkantet kær til æltning af dej

dejntrug kær til æltning af dej

dekan forstander for et domkapitel eller universitetsfakultet

dekanesse forstanderinde for et kloster eller en stiftelse

dekupere indlægge elfenben, metal eller andet i træarbejder

dekupør person der dekuiperer

del. delere

dele 1) føre sag ved retten 2) skændes

delefoged kongelig embedsmand (15- og 1600-tallet) som varetager kongens interesser på herredstinget

delemål rettergang, søgsmål

delere udslutte, ophævelse af gældsforpligtelse

dele til stavns sagsøge en vomed person til at flytte tilbage til det gods som han tilhører

deliberation overvejelse, rådslagning

deliberationsprotokol protokol fra Rentekammeret (1660-1708) med forestillinger til kongen og

dennes resolutioner
delictum (*lat.*) forbrydelse, forseelse
delinkvent forbryder, lovovertræder
delle *se* dæle
delun mandag
demarkationslinie 1) grænsen for det ubebyggede areal foran en fæstning 2) grænsen under en våbenstilstand
demat arealbetegnelse, 1 demat = 4926 m²
demografi befolkningslære, beskrivelse af en befolknings sammensætning
demolere ødelægge
den. (*lat.*) denarius
denarius (*lat.*) penning
denatus (*lat.*) afdød
dennem dem
denning mønt (1600-tallet)
deo et populo (*lat.*) for Gud og folket (Christian 6.'s valgsprog)
deo gratias (*lat.*) gudskelov
Departementstidende regeringsavis (1848-70) med lovstof
depeche skrivelse mellem en regering og dens udenlandske repræsentation
Depechekontoret Generalkrigsdirektoratets sekretariat (1763-1848)
dependere afhænge
deponent arrestant
deponere bestå studentereksamen
depositor person med konto i en depositobank
depositobank bank som ikke driver udlånsvirksomhed men modtager værdier til opbevaring
depositobevis depositarens bevis for det depone-rede
deposits grovkornet ceremoni hvor en bogtrykkerlærling optages som svend, *jfr.* behøvling og sømbid
deprecant person der skrifter
deputat ydelse i naturalier til en embedsmand
deputatbrænde deputat i form af brænde
des. designation
descendens (*lat.*) 1) slægt i nedadgående linie 2) alle efterkommere
descendenstavle efterslægtstavle, fremstilling af en persons efterkommere
descendent efterkommere
descensorium stamrække, stamliste. udsnit på langs af en ane- eller efterslægtstavle som viser forholdet mellem probanden og en af efterkommere (dvs. to personers slægtskab i ret

linje)
desertere udeblive fra militærtjeneste, rømme
desertion rømning
desideriusdag 23. maj
design. designation
designatio (*lat.*) designation
designation 1) betegnelse 2) foreløbig udnævnelse til et embede
desponsatio (*lat.*) trolovelse
desponsation *se* trolovelse
desponsatus (*lat.*) trolovet
detachment mindre militær styrke med særlig opgave
deus (*lat.*) gud
deus dum egredieris (*lat.*) onsdag efter pinse
deus in adiutorium (*lat.*) 1) 11. søndag efter trinitatis 2) torsdag efter 2. søndag i fasten
deus in loco sancto (*lat.*) 10. søndag efter trinitatis
deus in nomine tuo (*lat.*) mandag efter midfaste søndag
deus refugium et fiducia mea (*lat.*) min tro står til Gud alene (Frederik 2.'s valgsprog)
devenres fredag
deventersk klæde (1500-tallet, fra Deventer)
devise 1) valgsprog på et våbenskjold 2) valgsprog 3) sentens
diaconus (*lat.*) tjener, diakon
diakon tjener, præstemedhjælper, kristeligt uddannet sygeplejer
diakoniat diakons stilling
diakonisse kristeligt uddannet sygeplejerske
diaper *se* diasper
diasper hvidt damaskagtigt mønstervævet stof (11-1300-tallet)
dibbel lille vandløb
dice (*lat.*) brev
dicit dominus (*lat.*) 22. søndag efter trinitatis
dicit dominus 2um (*lat.*) 23. søndag efter trinitatis; *dicit dominus* 3um, 4um, 5um og 6um er 24., 25., 26. og 27. søndag efter trinitatis
dicographus (*lat.*) tingskriver
dict (*ry.*) tæt ved
dictatus (*lat.*) dikteret, givet skriftligt
dicto die (*lat.*) på nævnte dag
dicto loco (*lat.*) på nævnte sted
dictus (*lat.*) kaldet, opkaldt efter, nævnt, omtalt
didymi (*lat.*) tvillinger
die (*lat.*) dag
diebroder barn der bliver ammet af en amme sam-

men med andre børn uden at være søskende med dem

die crastino (*lat.*) dagen i morgen

die eodem (*lat.*) samme dag

die progrediente (*lat.*) foregående dag

die proximo post ... (*lat.*) næste dag efter ...

die sequenti post ... (*lat.*) følgende dag efter ...

die ut supra (*lat.*) samme dag

die viridium (*lat.*) skærtorsdag

dienstbote (*ty.*) tyende

dies (*lat.*) dag

dies absolutionis (*lat.*) skærtorsdag

dies accepti baptismi (*lat.*) dåbsdag

dies adoratus (*lat.*) langfredag

dies apostolorum (*lat.*) apostlenes dag, 15. juli

dies architriclinii (*lat.*) 2. søndag efter helligtrekonger

dies ater (*lat.*) askeonsdag

dies azymorum (*lat.*) påske

dies burarum (*lat.*) 1. søndag i fasten

dies burdilini (*lat.*) de to første uger efter 1. søndag i fasten

dies cinerum (*lat.*) askeonsdag

dies copulationis (*lat.*) bryllupsdag

dies crastinus (*lat.*) dagen efter en festdag

dies dominica (*lat.*) søndag

dies evangelismi (*lat.*) Marie bebudelsesdag, 25. marts

dies felicissimus (*lat.*) påskedag

dies florum et ramorum (*lat.*) palmesøndag

dies focorum (*lat.*) 1. søndag i fasten

dies funebris (*lat.*) begravelsesdag

dies incarnationis (*lat.*) Marie bebudelsesdag, 25. marts

dies indulgentiae (*lat.*) skærtorsdag

dies irae (*lat.*) vredens dag

dies jovis (*lat.*) torsdag

dies jovis absoluta (*lat.*) skærtorsdag

dies jovis secunda (*lat.*) skærtorsdag

dies lamentationum (*lat.*) skærtorsdag, langfredag og lørdag før påskedag

dies lavationis (*lat.*) lørdag

dies litaniarum (*lat.*) 1. mandag, tirsdag og onsdag før Kristi himmelfartsdag (gangdage)

dies lunae (*lat.*) mandag

dies lustricus (*lat.*) dåbsdag

dies magnae festivitatis (*lat.*) skærtorsdag

dies magni scrutinii (*lat.*) onsdag efter midfaste

dies magnus (*lat.*) påskedag

dies Mariae cerealis (*lat.*) Marie renselsesdag, 2.

februar

dies martis (*lat.*) tirsdag

dies mercurii (*lat.*) onsdag

dies mysteriorum (*lat.*) skærtorsdag

dies mortis (*lat.*) dødsdag

dies natalis (*lat.*) fødselsdag

dies natalis domini (*lat.*) Jesu fødselsdag, 25. december

dies nativitatis domini (*lat.*) Jesu fødselsdag, 25. december

dies neophytorum (*lat.*) de 6 dage før 1. søndag i fasten

dies novi anni (*lat.*) nytårsdag

dies olivarum (*lat.*) palmesøndag

dies osanna palmesøndag

dies palmarum (*lat.*) palmesøndag

dies parasceves (*lat.*) langfredag

dies paschales (*lat.*) påskehelligdagene

dies paschalis (*lat.*) påskedag

dies passionis (*lat.*) langfredag

dies Pauli (*lat.*) Paulus' omvendelse, 25. januar

dies pentecostes (*lat.*) pinsedag

dies pingues (*lat.*) de 3 fastedage der begynder med fastelavnssøndag

dies pulveris (*lat.*) askeonsdag

dies reconciliationis (*lat.*) skærtorsdag

dies rogationum (*lat.*) de 3 første dage i ugen der begynder med 5. søndag efter påske

dies sabbati (*lat.*) lørdag

dies salutationis (*lat.*) Maries bebudelsesdag, 25. marts

dies VI sanctissimi (*lat.*) ugen før påske

dies sanctus (*lat.*) påskedag

dies saturni (*lat.*) lørdag

dies sepulturae (*lat.*) begravelsesdag

dies solis (*lat.*) søndag

dies s. spiritus (*lat.*) pinsedag

dies veneris (*lat.*) fredag

dies vicesima quinta noni mensis (*lat.*) juledag (når året begynder med 25. marts)

dies votorum (*lat.*) bryllupsdag

diesøster *se* diebroder

dietarius (*lat.*) daglejer

dige grebning

dige greve mand der har opsyn med et dige

diger stor, tyk

digitalis (*lat.*) fingerring

dimittend person der forlader skolen med afsluttet eksamen

dimittere afslutte eksamen

dimmeluge den stille uge, ugen før påskedag

dionsdag 6. juli

dionysiusdag 9. oktober

diplom skrivelse, officielt dokument

diplomatarium (*lat.*) samling af diplomer og breve

diplomantik studiet af diplomer og dokumenter

dirdomdej *se* tirlomtej

dirk redskab til at åbne låse med

discipulus (*lat.*) elev

disk 1) bord 2) fad, tallerken 3) skilles fra dug og disk: blive separeret 4) skilles fra seng og disk: blive separeret

disktjener tjener

disputats 1) forsvar for en doktorafhandling 2) den skrevne doktorafhandling

dispute diskussion

distinctionsprotokol bog med oplysninger om universitetsstuderende og deres eksamen

distrahere sprede

distriktskirurg *se* distriktslæge

distriktslæge underordnet embedslæge, *jfr.* fysi-cus

ditlevsdag 2. oktober

dito (*lat.*) det samme

ditto dito

d. l. 1) (*lægd.*) dette lægd 2) (*lat.*) dicto loco

DL. (*lægd.*) Dronningens Livregiment

DLR. (*lægd.*) Dronningens Livregiment

dnca. (*lat.*) dominica

do. (*lat.*) dito

dobbe flåd på fiskeredskaber

dobbelt terningspil, hasardspil

dobbeldukat guldmønt

dobbeltgård to sammenbyggede gårde med egen jord og drift

docere 1) holde forelæsning 2) belære på en nedladende og bedrevende måde

doktor 1) læge 2) person der har taget doktorgraden

dolor (*lat.*) smerte

dom. (*lat.*) dominica

dombog bog med referat af en sag, partsindlæg og dom (1662-1699)

domine in tua misericordia (*lat.*) 1. søndag efter pinse, trinitatissøndag

domine ne longe (*lat.*) palmesøndag

domine refugium (*lat.*) tirsdag efter 1. søndag i fasten

domini (*lat.*) Herrens

dominica (*lat.*) søndag, Herrens dag

dominica ad carnes levandas (*lat.*) fastelavnssøndag

dominica ante candelas (*lat.*) søndag før kyndelmisse

dominica ante litanias (*lat.*) 5. søndag efter påske

dominica ante mediam quadragesimam (*lat.*) 3. søndag i fasten

dominica benedicta (*lat.*) trinitatissøndag

dominica brandonum (*lat.*) 1. søndag i fasten

dominica cananaea (*lat.*) 2. søndag i fasten

dominica capitalavii (*lat.*) palmesøndag

dominica carne levale (*lat.*) fastelavnssøndag

dominica competentium (*lat.*) palmesøndag

dominica de fontanis (*lat.*) midfastesøndag

dominica de lignis orditis (*lat.*) 1. søndag i fasten

dominica de rosa (*lat.*) palmesøndag

dominica duplex (*lat.*) trinitatissøndag

dominica esto mihi (*lat.*) fastelavnssøndag

dominica exaudi domine vocem meam (*lat.*) 6. søndag efter påske

dominica hebdomadationis (*lat.*) søndag efter mikkelsdag

dominica hosanna (*lat.*) palmesøndag

dominica in albis (*lat.*) 1. søndag efter påske

dominica in capite quadragesimae (*lat.*) 1. søndag i fasten

dominica indulgentiae (*lat.*) palmesøndag

dominica in media quadragesima (*lat.*) midfastesøndag

dominica in passione domini (*lat.*) 5. søndag i fasten

dominica invocavit (*lat.*) 1. søndag i fasten

dominica isti sunt dies (*lat.*) 5. søndag i fasten

dominica Jerusalem (*lat.*) midfastesøndag

dominica jubilate (*lat.*) 3. søndag efter påske

dominica judica (*lat.*) 5. søndag i fasten

dominica laertare (*lat.*) 4. søndag i fasten, midfastesøndag

dominica mapparum albarum (*lat.*) 2. søndag efter påske

dominica mediana (*lat.*) 5. søndag i fasten

dominica mensis paschalis (*lat.*) 1. søndag efter påske

dominica misericordia (*lat.*) 2. søndag efter påske

domini canes (*lat.*) Herrens hunde, dominikanere

dominica nigra (*lat.*) 5. søndag i fasten

dominica oculi (*lat.*) 3. søndag i fasten

dominica osanna et olivarum (*lat.*) palmesøndag

dominica passionis (*lat.*) 5. søndag i fasten

- dominica pastor bonus** (*lat.*) 2. søndag efter påske
- dominica post albas** (*lat.*) 1. søndag efter påske
- dominica post epiph.** (*lat.*) 1. søndag efter helligtrekonger
- dominica post focos** (*lat.*) 2. søndag i fasten
- dominica post ignes** (*lat.*) 2. søndag i fasten
- dominica post ostensionem reliquiarum** (*lat.*)
1) søndag efter 4. søndag i august 2) søndag efter 30. oktober
- dominica post strenas** (*lat.*) 1. søndag efter nytår
- dominica prima quae est caput jejuniorum** (*lat.*)
1. søndag i fasten
- dominica privilegiata** (*lat.*) 1. søndag i fasten
- dominica publicani et pharisaei** (*lat.*) 9. søndag efter trinitatis
- dominica quadragesima** (*lat.*) 6. søndag før påske
- dominica quadraginta** (*lat.*) fastelavnssøndag
- dominica quasimodogeniti** (*lat.*) 1. søndag efter påske
- dominica quinquagesima** (*lat.*) 7. søndag før påske
- dominica quintana** (*lat.*) 1. søndag i fasten
- dominica reminiscere** (*lat.*) 2. søndag i fasten
- dominica repus** (*lat.*) 5. søndag i fasten
- dominica rosa** (*lat.*) midfastesøndag
- dominica sancta** (*lat.*) påskedag
- dominica transfigurationis** (*lat.*) 2. søndag i fasten
- dominica trium septimanarum paschalis** (*lat.*)
2. søndag efter påske
- dominica unam domini** (*lat.*) 2. søndag efter påske
- dominica vacans** (*lat.*) 1) søndag mellem juledag og helligtrekonger 2) søndag efter en tamperdag
- dominica vocem jucunditatis** (*lat.*) 5. søndag efter påske
- domini esto mihi** (*lat.*) *se* esto mihi dominica
- dominikaner** tiggermunk, sortebrøder, medlem af dominikanernes munkeorden
- dominus** (*lat.*) herre
- dominus dixit** (*lat.*) 1. messe juledag
- dominus fortitudo** (*lat.*) 5. søndag efter trinitatis
- dominus illuminatio mea** (*lat.*) 3. søndag efter trinitatis
- dominus mihi adiutor** (*lat.*) Herren være min hjælper (Frederik 4.'s valgsprog)
- dominus providebit** (*lat.*) Herren vil råde (Frederik 3.'s valgsprog)
- domkapitel** forsamling af præster ved en domkirke
- dommerkorn** årlig løn i korn til herreds- og birkefogeder
- domprotokol** bog med stævning og dom (1801-1900)
- domskole** skole der er oprettet af præsteskabet ved de store kirker
- domsmand** tingmand der er udpeget til at dømme i sager hvor den sigtede kan fradømmes ære eller liv
- domæne** krongods
- donat** 1) ældste begynderbog i latinsk grammatik 2) lægbrøder i et kloster
- donne** drøne
- donsk** opholdsstue
- dopper** smalle eng- eller mosedrag
- dorg** fiskesnøre til fangst af makrel
- dormientes septem** (*lat.*) syvsoverdag, 27. juli
- dorsk** dvask, ugidelig
- douceurpenge** skat til landsoldaters løn der betales af militærfri landarbejdere m. v.
- dr.** (*lat.*) doktor, lærer (senere universitetstitel)
- drabelig** ypperlig, fortræffelig
- draf** affald
- drag** 1) håndtag på en le 2) halvø, landtunge 3) smallere vandløb
- drage** 1) trække 2) andrik
- dragebånd** bælte
- dragkiste** kiste på fødder med låg og skuffer
- dragkistehylde** trekantet hylde med 3-4 hylder anbragt oven på en dragkiste
- dragon** soldat af rytteriet
- drag. rgt.** (*lægd.*) dragonregiment
- dram** et glas brændevin
- dratte** tabe, lade falde, falde
- drav** affald, mask efter brygning
- dravel** sladder, snak
- dravso** urenlig kvinde
- drawant** drabant
- dray** affald
- draytønde** affaldstønde
- dreiling** (*ry.*) kobbermønt (i Slesvig-Holsten): 1 dreiling = 3 pennig, 1 dreiling = ¼ skilling
- drej** smal landtange
- drejer** håndværker der fremstiller fade og skåle ved at dreje dem i træ
- drejl** groft tætvævet lærred, tretrådet vævet tøj eller atlaskvævet tøj med små geometriske

mønstre
dreng 1) svend, tjenestekarl 2) medhjælper for en skrive- og regnemester
drengefoged ladefoged, avlskarl
drengheberg karlekammer
drengeskat skat af tjenestekarle (ekstraskat fra 1699)
drøppe dryppe
dress. artill. (*lægd.*) dresseret ved artilleriet, ud-dannet ved artilleriet
dressel 1) skat 2) skatkammer
d. rg. (*lat.*) dragonregiment
drift *se* forte
driftefæ omstrefjende kvæg
driftetrug fladt trug til at rense malede gryn som kastes op i luften
driftekvæg 1) omstrefjende kvæg 2) hittegods
driftøg plovhest
drikfædig forfalden til alkohol
drikting årligt ting med særlig stor tilstrømning (i Sydjylland), *se* snapsting
drilbor hurtigt drejende bor
drimle nøle, være langsom
drivalt trinitatissøndag
drivevej *se* forte
drivgarn garn der driver med en båd i den ene ende og en bøje i den anden (anvendes især til sildefiskeri)
drivkase fiskerbåd, der fisker med drivvåd
drivevej *se* forte
drivvåd fiskeredskab til fangst af ål
droge apotekervare
drogeri materialhandel
drogist materialhandler
droguet mønstret stof
drollig mærkelig, naragtig
dron. (*lægd.*) dronningens
Dron. L. R. (*lægd.*) Dronningens Livregiment
drost højtstående rigsembedsmand som bestyrer finansvæsenet og som kan være kongens stedfortræder
droug drag, håndtag på en le
dryppande aflang pande til opsamling af fedt fra spid
dræg varpanker, lille anker med 3 eller flere grene
dræt seleløj til arbejdsheste og -stude
drætfærdig om en hest der er stærk nok til at trække og til at blive kørevant
drætte opføde, opdrætte
drættested sted hvor sildegarn og vod trækkes i

land
dræve tøve, trække ud, tale langsomt
drøftetrug fladt trug til at rense malede gryn som kastes op i luften
drømmebog vejledning i drømmetydning
drømt mål til humle: 1 drømt = 16 skæpper = 278 liter, 1 drømt = 24 røffel
drøv affald
drøvtønde affaldstønde, svinetønde
duelig tidligt oppe
dugmager klædevæver
dug og disk 1) underhold 2) opholdssted 3) skilles fra dug og disk: blive separeret
dukat guldmønt
dukke 1) kort, lodretstående stolpe i bindingsværk 2) tykt bånd snoet af halm eller tang 3) lille halmknippe til lukning af ovsbord
dukket væg eller gavltrekanter der er lukket med dukker
dulsian blæseinstrument
dum clamarem ad dominum (*lat.*) 9. søndag efter trinitatis
dum medium silentium (*lat.*) 1) søndag når den falder på 29. eller 30. december 2) søndag når den falder på 5. januar
dump naturlig fordybning i jorden
duppe dukke
durabel varig, holdbar
durchmarchere (*ty.*) marchere igennem
dus dees, stendysse
dusin mængdemål: 1 dusin = 12 stk.
dveldemosel *se* musselin
dvælg groft, 2-trådet, løstvævet lærred (1500-tallet)
dværg *se* dukke
dværgstolpe *se* dukke
dy dynd
dybsgarn yderste del af et bundgarn
dybvod dybt vod der trækkes ind på stranden (til fangst af makrel og hornfisk)
dygd kraft, virkning
dygtig god, velegnet
dyndske plader under hestenes hove når de skal gå i blødt terræn
dyrefuld dyrebar, kostbar
Dyrskjots samling genealogisk samling fra 1600-tallet (mest i Kgl. Bibliotek)
dysenteri blodgang, bugløb, forskellige smitsomme tarmsygdomme med blodig diarré og stærke smerter

dæksdreng skibsdreng
dæksknæ jernknæ der forbinder skibsside og dæk
dæle planke, fjæl, bræt
dæmon ond ånd
dåbsfæste konfirmere
dåre nar, dumrian
dødebog klostres og domkapitlers fortegnelse over stiftets velgørere
dødemåned december
dødfejde kamp på liv og død
dødike spuns til en tønde
døding dødning, dødt menneske
dødkød koldbrand
dødsynd utilgivelig eller vanskeligt tilgivelig synd der kan føre til fortabelse (de 7 dødsynd: hovmod, vrede, misundelse, ladhed, gerighed, fylder, veltyst)
døjt hollandsk kobbermønt
døl skjul, hemmelighed
dølge skjule, ikke røbe en hemmelighed
dølgsmål skjul, hemmelighed
døn lugt
døne 1) lugte 2) buldre, brage
dønnikemester stukatør, gipser
dørg fiskeredskab til makrel
dørhammer vandret stykke tømmer over en dør
døring *se* dørhammer
dørns 1) opholdsstue der kan opvarmes 2) *se* stuehus
dørnsk *se* stuehus
dørslag si af ler eller metal
dørtræ dørhammer
døtken tysk kobbermønt (1600-tallet)
dåbsfæste konfirmere
dåns *se* dørn
dåre tåbe, enfoldig person
dåreanstalt sindsygeanstalt
dårekiste sindsygeanstalt
dårns *se* dørn
dårsk tåbelig, vanvittig

E

e (*lat.*) fra
ecce advenit (*lat.*) 6. januar, helligtrekongersdag når den falder på en søndag
ecce deus (*lat.*) 8. søndag efter trinitatis
echappere flygte, stikke af

ed løfte, bekræftelse, aflægge ed: sværge for retten
edelesdag 10. marts
eder I, De
eders jeres, Deres
edder 1) gift 2) materie
edsbog edsprotokol
edsprotokol bog med præsters og degnes embeds-
 ed
eduxit dominus (*lat.*) lørdag efter påske
eduxit eos (*lat.*) fredag efter påske
een en, man
eet et
eft. efter
eftermiddagsvagt vagt til søs (kl. 12-16)
eftermæle omtale efter døden
eftermålsmand den mand som det tilkommer at rejse en sag i anledning af et begået drab
efterskrivning efterlysning af en bortrejst person
efterslægtforskydning forekommer når to af probandens efterkommere fra forskellig generation regnet fra probanden gifter sig med hinanden
efterslægtssammenfald forekommer når to af probandens efterkommere gifter sig med hinanden
efterslægtstavle fremstilling over probandens efterkommere
efterslæt den anden slæt der høstes på en græs-
 mark
efterstand restance
egalisere gøre lig med (om bestræbelserne for at ligestille bøndergårdene med jord, hoveri, land-
 gilde og skat)
egel snævert aflukke, svine- eller gåsesti
egennyttig hensynet til egen fordel
egesippusdag 7. april
ego (*lat.*) jeg
ego autem cum justitia (*lat.*) fredag efter 2. søn-
 dag i fasten
ego autem in domino (*lat.*) onsdag efter 3. søndag
 i fasten
ego clamavi (*lat.*) tirsdag efter 3. søndag i fasten
eiland ø
ei. m. (*lægd.*) ej mødt
ejendomsbonde selvejerbonde
ejerlav ejendomsfællesskab
ejusdem (*lat.*) samme (samme måned)
e. k. (*lægd.*) egentlig krigstjeneste
eksekution udførelse, fuldbyrdelse
eksekutor person der afvikler et dødsbo eller sør-
 ger for gennemførelsen af et testaments be-

stemmelser
eksekutorskifte skifte hvortil testator beskikker en eksekutor
eksekvere udføre
eksercere øve sig
eksercerplads øvelsesplads for en garnison
ekskommunicere udelukke af den katolske kirke
ekskommunikation udelukkelse af den katolske kirke
ekspeditionsprotokol kopibog fra Rentekammeret over åbne breve, reskripter og missiver
ekspektance forventning om at få et embede
ekspektantliste fortegnelse over personer der kommer i betragtning ved tildeling af embeder
ekspenser udgifter
eksspirere dø, udløbe
ekstrakt uddrag
ekstraktopmålingsprotokol bog med opmåling af jord for en enkelt gård (forarbejde til en matrikel)
ekstraktudskrift uddrag af et skrift
ekstraret ret, der behandler kriminalsager
ekstraretsprotokol protokol med kriminalsager
ekstraskat særskat der er pålignet især til militære formål
ekstraskattemandtal fortegnelse (med til- og afgangslister) over personer der skal betale ekstraskat
eld ild
electus (*lat.*) katolsk biskop der endnu ikke har modtaget indvielsen i sit embede
elefantordenen ridderorden
eleutheriusdag 18. april
eligeret borger person der er valgt af byens borgere og som sammen med byfogeden står for byens styre i især økonomiske sager
ellefolk overnaturligt farligt folkefærd der bor i moser, skove eller høje
eliasdag 20. juli
elisabethsdag 19. november
elog lovprisning af en afdød
elsesdag 2. september
em. (*lat.*) emeritus
embede 1) kirkeligt eller verdsligt tjenestemandsarbejde 2) middelalderlig betegnelse for et håndværk
embedslæge statsansat læge (fra 1914 amtslæge og kredslæge)
embedsskat ekstraskat (1768-1845)
embedsværk håndværk

emeden imens
emerentianasdag 23. januar
emeritus (*lat.*) ikke i tjeneste, pensioneret
emigrere udvandre til et andet land
emmens *se* ems
emmerdag *se* tamperdag
emolument ekstrairndtægt for tjenestemænd
empire stilperiode (1800-1840) hvor den romerske kejsertid efterlignes
ems glat uldent stof
enbydegård *se* enstedgård
enbygge *se* enstedgård
enceinte lang fæstningsvold med grav, udenværker omkring en fæstning
endel (eendeel) enemærke
enebærkværn kværn til knusning af enebær
enemærke afgrænset stykke jord der tilhører en enkelt ejer
enestegård *se* enstedgård
enfoldig simpel, jævn, naturlig
engelbertsdag 7. november
engelot guldmønt fra 1584
engelsk 1) uldstof fra England 2) tæt opkradset bomuldsstof
engelsklæde *se* engelsk
engelsklæder *se* engelsk
engelsk syge rakitis, stofskiftesygdom forårsaget af mangel på D-vitaminer (medfører misdannede knogler og dårlig vækst)
enkejord *se* særkøb
enkekasse forsikring til forsørgelse af officerers og tjenestemænds enker
enklave landområde, der er omsluttet af et fremmed statsområde
enkøb *se* særkøb
enmenning (*no.*) bror eller søster
enoksdag 3. januar
enspænder rytter, der bruges som ordonnans eller kurer
enstedgård enligt liggende gård
enstiggård *se* enstedgård
entledige fratæde et embede
entreprenant foretagsom, overdrevent virksom
envangsbrug alsæd
eod. (*lat.*) eodem
eodem die (*lat.*) samme dag
epigrafik læren om indskrifter
epiph. (*lat.*) epiphania, tilsynekomst
epiphania domini (*lat.*) helligtrekongersdag, 6. januar

episcopus (*lat.*) biskop

epistel (*gr.*) 1) brev 2) rimbrev 3) brev i Nye Testamente

epistola (*lat.*) brev

epitafium gravmæle, vægtavle med gravskrift og ofte billede af den afdøde

epimachusdag 12. december

eps. (*lat.*) episcopus, biskop

er. (*lægd.*) ekstra rulle

erasmusdag 3. juni

erektionsbrev oprettelsesdokument, bevilling til oprettelse af stamhus eller grevskab med angivelse af reglerne for arvedeling

erektionspatent *se* erektionsbrev

ergo (*lat.*) altså

ergå tilgå, sende

erhardsdag 8. januar

erholde få, modtage

Erhvervsarkivet erhvervsvirksomheds- og organisations arkiv (i Århus)

eriksdag 18. maj

erkl. (*lægd.*) erklæring

erl. (*lægd.*) erlagt

erlægge betale

ertengesell (*ty.*) *se* oldgesell

erridspenge *se* arbejdspenge

es vægtenhed ved vejning af ædle metaller, 1 es = 1/16 ort

ese sætte madding på

esebænk holder til fiskekroge med madding

esekasse firkantet træspand til madding

esepige pige, som sætter madding på krogene

eskadron rytterafdeling (svarende til fodfolkets kompagni)

eske af asketræ

eskning krav om udlæg i en skyldners ejendom

esping robåd

esponon langskafet stikvåben

esq. (*eng.*) esquire

esquire (*eng.*) titel i breve til herrer (skrives sidst)

esse 1) ildsted under en åben skorsten hvor der smedes 2) arne

estandard rytteriets fane

esthersdag 24. maj

esto mihi dominica (*lat.*) 1) vær mig (en stærk klippe) 2) fastelavnssøndag, 7. søndag før påske, quinquagesima

et & c. (*lat.*) et cetera, osv.

etagere fritstående lille hyldemøbel til nips

etat 1) forvaltningsområde 2) tjenestemændene inden for et forvaltningsområde

etatsråd titel til personer i 3. rangklasse

etc. (*lat.*) osv.

et cetera (*lat.*) osv.

e. t. v. edeligt tingsvidne

eucherusdag 20. februar

eufemiasdag 16. september

eulaliasdag 12. februar

eusebiusdag 14. august

eustachiusdag 29. marts

eutychiusdag 14. marts

evangelium 1) et af de fire skrifter i Nye Testamente der beretter om Jesu liv og gerning 2) evangeliestykke som prædikentekst

eve (*lat.*) dagen før en fest

evenusdag 21. juli

evært fladbundet lille sejlskib med en mast

evig ko *se* jernko

evig vikar vikar

ex (*lat.*) fra

exactor regis (*lat.*) kongens ombudsmand på en kongsgård

examen artium (*lat.*) adgangsprøve til en lærer skole

examinatus juris (*lat.*) en ikke-student der består en juridisk eksamen

examinatus (*lat.*) eksamineret, prøvet

exaudi deus orationem meam (*lat.*) tirsdag efter midfastesøndag

exaudi domine (*lat.*) 4. søndag efter trinitatis

exaudi domine vocem meam (*lat.*) 6. søndag efter påske

exaudivit de templo (*lat.*) mandag og tirsdag efter 2. søndag i fasten

excerpere gøre uddrag

executor *se* eksekutor

executorskifte *se* eksekutorskifte

executor testamenti (*lat.*) ekstraordinær skifteforvalter, person der udfører et testaments bestemmelser

exemptio (*lat.*) fritagelse (om institutioner og enkeltpersoner der stilles under en anden myndighed end den sædvanlige jurisdiktion)

exemptio (*lat.*) udtalelse, indvending, protest

exceptio manus (*lat.*) underskriften er falsk

exception indsigelse i en retssag mod modpartens udsagn

exceptio non numeratae pecuniae (*lat.*) man har ikke modtaget pengene

excerpere gøre uddrag

excerpt uddrag, notater
ex illegitimo thoro (*lat.*) uægte, uægteskabelig
ex legitimo natus (*lat.*) ægtefødt
exlibris bogejermærke
ex oro infantium (*lat.*) uskyldige børns dag, 28. december og 4. januar
expecta dominum (*lat.*) tirsdag efter 5. søndag i fasten
ex. sess. (*lægd.*) ekstra session
ex. skole (*lægd.*) ekserserskole
extr. (*lægd.*) ekstra
extra actis (*lat.*) uden aktindsigt
extradere overdrage, udlevere
extraret ret der behandler kriminalsager
extraretsprotokol protokol med kriminalsager
exultate deo (*lat.*) onsdag efter 16. søndag efter trinitatis
exurge dominica (*lat.*) 8. søndag før påske, sexagesima

F

f. (*lat.*) folio, blad (*lægd.*) forplejningskorps
Fabriksdirektionen tilsynsmyndighed med især kongelige fabrikker (oprettet 1782)
fac mecum (*lat.*) fredag efter 3. søndag i fasten
factor (*lat.*) faktor, handelsforvalter
factus est dominus (*lat.*) 1. søndag efter trinitatis
facultas (*lat.*) fuldmagt
facultas testandi (*lat.*) tilladelse til at oprette testamente (før 1845)
facundusdag 27. november
fad 1) stort rummål for øl, vin og eddike: 1 fad = 4 oksehoveder = 456 potter 2) rummål for bly: 1 fad = 6 skippund, rummål for stål: 1 fad = 2 tønder
fadder dåbsvidne
fadderskab vedkende sig fadderskab: forpligte sig til at yde bidrag til en persons underhold
fade fylde på fad
fadebur 1) spisekammer, forrådskammer 2) klædekammer 3) skatkammer
fadeburskvinde husholderske
fadeburslen len under kronen
fadebursrejse kongerejse
fadehus forrådshus
fading sidestykke til en vogn
fag rummet mellem to bærende stolper i et bin-

dingsværkshus
fager smuk
fajance fin porøs lervare med glasur og ornamenter
fajanceflise kakkel, ornamenteret kvadratisk flise, tit med malede motiver og ornamenter
faktor handelsbestyrer, handelsforvalter
faktotum uundværlig hjælper
fakultet 1) faglig afdeling på et universitet 2) de ansatte ved et fakultet
falbyde byde til salg, være til fals: være til salg
fald 1) skyld, forseelse 2) agerskifte
faldgitter falddør af jern eller jembeslået træ der skal lukke en port
faldhat udstoppet tøjkrans der anbringes oven på småbørns huer når de skal lære at gå
faldsmål bøde til vidner som udebliver efter indstævning
falkeleje afgift for falkes ynglepladser hvor der må fanges falke til opdræt (indtil o. 1650)
falkoner person der afretter falke
falkonet lille skibskanon
familieskat kopskat, konsumtionsskat der pålignes alle personer over 15 år på landet (husbonden undtaget)
famulus (*lat.*) hjælpepræst, regnskabsfører
fane 1) flag 2) underafdeling ved rytteriet, kompagni (1500-tallet)
fanefvingning ceremoni hvor en uærlig og udstødt soldat gøres ærlig igen, *jfr.* uærlig
fang 1) en bys, enstedgårds eller en hovedgårds samlede tilliggende 2) byjord, fælles græsmark
fangejord jord som en gift mand køber til det fælles bo
fangsfoged person der fører tilsyn med løsgående kvæg på byens fang
farbog farebog, præstens alterbog
farbag *se* skiftedag
fare når en so får grise
farebog præstens alterbog
farende rejsende
faresti stedet hvor soen får sine grise
farløs pludselig
farmaceut cand. pharm., person med videnskabelig uddannelse til fremstilling af lægemidler
farsot epidemi
fassbinder (*ty.*) fremstiller af vinfade
faste undlade at indtage mad og drikke
fastegrís grís der er født før påske
fastehelgen den kirkelige fastetid

- fastelavn** de sidste dage før fasten
- fastelavnsborgmester** borgmester der vælges for 1 år (1600-tallet)
- fastelavnssøndag** 7. søndag før påske (indtræffer tidligst 1. februar og senest 7. marts, sidste søndag før fasten (hvor der spises flæskemad, *jfr.* flæskelørdag, -søndag og -mandag)
- fasten** tiden fra askeonsdag til lørdag før påske (40 dage idet søndag ikke er fastedag)
- fast om selv om**
- fattigblok** blok til at lægge gaver til de fattige på (opstillet i kirkers våbenhuse og på værtshuse)
- fattigfoged** stoderkonge, person som skal holde et sogn fri for fremmede tiggere (delvis afskaffet 1803)
- fattigforstander** person der fører tilsyn med dem der modtager hjælp fra fattigvæsenet
- fattiggård** hus hvor fattige får gratis ophold og kost mod hårdt arbejde
- fattighjælp** sognets hjælp til fattige
- fattighus** fattiggård
- fattigkasse** institution som for gaver understøtter de fattige (oprettet 1856)
- fattigkommission** den offentlige ledelse af fattigvæsenet (præst og 3-4 af sognets beboere 1803-67), herefter ledet af sognerådet
- fattiglem** almisselem, person der lever af fattigdomsunderstøttelse
- faur** fager, smuk
- faustinusdag** 15. februar
- faver** fager, smuk
- favn** længdemål: 1 favn = 3 alen = 188,3 cm, rummål: 1 favn brænde = 72 kubikfod = 2,23 m³
- f. b.** (*lægd.*) flyttebevis
- fbr.** (*lat.*) februarii
- fdk.** fjerdingkar
- februarii** (*lat.*) februar
- fed** 1) lav halvø 2) flad jordstrimmel langs vand 3) afmærket plads ved kysten 4) et bundt garn
- fedegalt** *se* bolgalt
- fedel** 1) violinlignende strygeinstrument 2) straffeinstrument, træstykke med huller til hænder og hals (især til kvinder som føres rundt i byen)
- fede tirsdag** *se* hvide tirsdag
- fejde** fjendskab, strid, ufred, krig
- fejz** fager, smuk
- fejsgump** jordstykke der ikke er høstet (til fordel for en person der er pålagt en særlig byrde som f. eks. at passe bytyren)
- feld** (*ty.*) mark
- feldbereder** *se* garver
- felicianusdag** 20. oktober
- felixdag** 14. januar
- feloni** lensmandens brud på troskabspligten over for lensherren
- feltskær** bartskær ved hæren
- felttegn** kendetegn for personer og afdelinger i samme hær
- feltøverste** hærfører
- femdagesbrev** *se* lavdagsbrev
- femsel** stof vævet med 5 skafter
- femtendagesbrev** *se* lavdagsbrev
- fenne** 1) moseparcel 2) engareal der er markeret ved grøfter
- fer.** (*lat.*) feria, ugedag
- feria** (*lat.*) ugedag, hverdag
- feria 2** (*lat.*) mandag
- feria 3** (*lat.*) tirsdag
- feria 4** (*lat.*) onsdag
- feria 5** (*lat.*) torsdag
- feria 6** (*lat.*) fredag
- feria 7** (*lat.*) lørdag
- feria ad angelum** (*lat.*) onsdag efter 13. december
- feria caeci nati** (*lat.*) onsdag efter midfastesøndag
- feria magna** (*lat.*) påskeugen
- feria magnificat** (*lat.*) torsdag efter 3. søndag i fasten
- feria magni scrutinii** (*lat.*) onsdag efter midfastesøndag
- feria major** (*lat.*) påskeugen
- feria prima** (*lat.*) søndag
- feria quarta** (*lat.*) onsdag
- feria quinta** (*lat.*) torsdag
- feria secunda** (*lat.*) mandag
- feria septima** (*lat.*) lørdag
- feria sexta** (*lat.*) fredag
- feria tertia** (*lat.*) tirsdag
- ferle** strafferedskab, kort træstok med blyklump i enden til at slå over ryggen eller i håndfladen
- ferm** dygtig, rask
- ferrandin** halssilkestof (1600-tallet)
- fest** helligdag, kirkelig festdag, højtidssdag
- fest.** (*lat.*) festum
- fest. grat.** (*lat.*) festum gratiarum
- festivitas luminum** (*lat.*) helligtrekonger
- festivum jejunium** (*lat.*) tamperdag i pinseugen
- feston** 1) maskinbroderet bort 2) løv- eller frugtguirlander på bygninger
- festorum omnium metropolis** (*lat.*) jul
- festum** (*lat.*) kirkelig festdag, højtidssdag

- festum architriclinii** (*lat.*) 2. søndag efter helligtrekonger
- festum armorum** (*lat.*) fredag efter 1. søndag efter påske
- festum azymorum** (*lat.*) påske
- festum compassionis Mariae** (*lat.*) 1) fredag efter 3. søndag efter påske 2) fredag før palmesøndag (efter 1727)
- festum coronae Christi** (*lat.*) fredag efter 1. søndag efter påske
- festum corporis Christi** (*lat.*) Kristi legemsdag
- festum gratiarum** (*lat.*) taksigelsesfest
- festum luminum** (*lat.*) helligtrekonger
- festum magorum** (*lat.*) helligtrekonger
- festum reliquiarum** (*lat.*) 4. søndag i august eller 30. oktober
- festum sacramenti** (*lat.*) Kristi legemsdag
- fetalje** fødevarer, levnedsmidler, proviant
- fetaljebroder** nordtysk kaper (fra 1389 og følgende år)
- fettisdag** hvide tirsdag
- feudal** hørende til lensvæsenet
- feudalisme** 1) lensvæsen 2) godsejervælde med udnyttelse af livegne bønder
- f. g.** (*læg*d) fodgarder
- fhv.** forhenværende
- fiale** lille slankt spir som afslutning på en stræbepille
- fibula** bøjlenål
- fideikommis** *se* stamhus
- fiddevov** klammeri, uorden i et fed garn
- fidelisdag** 23. marts
- fidimere** *se* vidimere
- fiel** fjæl, bræt
- fifskaft** *se* femsel
- fik** *se* fikke
- fikke** lille lomme, bukselomme
- fiksmester** fægtemester
- fil** elefant
- fileskrue** skruestik
- filia** (*lat.*) datter
- filiaster** (*lat.*) stedsøn
- filiastra** (*lat.*) steddatter
- filiationsbevis** dokumentation for ane- eller efter-slægtstavlens slægtskabsforhold
- filigran** fint arbejde i sølv- eller guldtråd til smykker
- filiola** (*lat.*) lille datter
- filiolus** (*lat.*) lille søn
- filius** (*lat.*) søn
- filius prodigus** (*lat.*) lørdag efter 2. søndag i fasten
- filolog** sprogforsker
- filiben** elfenben
- filskrue** høvlebænk
- filte** 1) tildanne et stykke træ på alle sider 2) arbejde uld til f. eks såler og hatte
- filteri** konflikt
- Finansdeputationen** kontor under Rentekammeret (1816-48) for den økonomiske styrelse
- Finanskollegiet** kontor under Rentekammeret (1771-1816) for den økonomiske styrelse
- findanusdag** 17. februar
- fingerbredde** længdemål: 1 fingerbredde = 1/16 fod
- finte** smal jordstrimmel
- fiol** strygeinstrument, violin
- fiolenbrun** brunlilla
- F. I. R.** (*læg*d.) 1) Falsterske Infanteriregiment 2) Fynske Infanteriregiment
- firmening** oldebørn med fælles tipoldefar
- firpas** firkløverbladsornament
- firsellet** firskaflet
- firskaflet** vævning hvor islætten skiftevis går over og under 4 trendråde
- fisk** midterste dæksplanke hvor igennem masten går
- fiskal** 1) offentlig anklager 2) person der overvåger at reglerne holdes under en jagt 3) vedrørende statskassen eller anden offentlig kasse
- fiskeben** hvalbarder
- fiskebræt** træplade der benyttes som flad tallerken (især til sild)
- fiskefad** rundt lerfad med fast midtkop til sennep, smør o. a.
- fiskehjeld** stativ til tørring af fisk
- fiskekvas** mindre fiskefartøj med bassin til opbevaring af levende fisk
- fiskemed** *se* med
- fiskemåned** september
- fiskerleje** sted hvor fiskerne samles bestemte tider af året for at drive fiskeri (senere permanent boplads)
- fitteøg** hoppe
- fjed** trin, skridt
- fjerding** 1) rummål: 1) lille tønne, 1/4 af en hel tønne (ved øl og smør) = 4 lispund = 31,7 kg 2) længdemål: 1 fjerding = 6 favne 3) gammel herredsinddeling (herredet deltes i 4 fjerdinger) 4) jordinddeling: 1 fjerding = 1/4 bol = ca. 24 tdr. land 5) *se* fjerdingkar

fjerdinkar 1) jordmål: 1 fjerdinkar = ¼ skæppe land = 437½ alen² = 172.4 m² (fra 1681)
2) rummål: 1 fjerdinkar = 4½ pot = 4,35 liter korn

fjerdinkiste pengeboks til hartkornsskatter

fjerdingsmand *se* rodemester

fjerdingstund kvarter

fjerdingvej længdemål: 1 fjerdingvej = ¼ mil = 1883 m

fjerdingår kvartal

fjermer højre hest i et tospand

fjordsild sild der fanges i en fjord

fjæl bræt, planke

fjæle skjule, gemme

fjælesse esse der er dannet af brædder

fjære (*fær.:* *fjóra*) strandbred, forstrand

fjøs (*fær.:* *fjós*) stald

f. kps. (*læg.d.*) forplejningskorps

f. l. (*læg.d.*) fra lægd

fl. 1) (*fær.:* *gyllin*) gylden, værdimål 2) (*lat.*) filius

fladbåd kåg, fladbundet lastepram der også kan bruges som fiskebåd

Fladstrand Frederikshavn

fladtørv flade hedetørv

flag mål for tørv

flage plade til tørring af malt

flagetilje *se* stængeloft

flagrehat kyseformet sommerhovedtøj til kvinder

flak 1) flad 2) sandgrund i havet med ringe vanddybde 3) skibet bund fra køl til kimming

flakket plettet, broget med store pletter

flane fjantet pige

flaskebul trøje eller livstykke med fliget skød

flaskefoder skrin til opbevaring af flasker under rejse

flaskefodder flaskefoder

flatte flad trækasse hvor dejen slås op

flaviasdag 7. maj

fl. bev. (*læg.d.*) flyttebevis

fladføre 1) overdrage sine ejendele til en anden
2) tigge sig til kost og logi for livstid

fladføring person som overdrager sine ejendele til en anden for at blive forsørgt

fledsarbejde arbejde der udføres af samtlige bønder

flensborgsten lille flad mursten

flette fletning

flettelad brudehovedtøj

flettenakke brudehovedtøj

flikke lappe, reparere

flinte *se* flintegevær

flintebøsse *se* flintegevær

flintegevær gevær med snap- eller flintelås

flinterør *se* flintegevær

flod udflod, sygeligt udløb af væsker

flomme ister, fedt omkring et dyrs indvolde

flonel blødt stof med blød luv

flor 1) løst vævet fint stof af silke, blå eller bomuld 2) grebning

florentinusdag 17. oktober

florentiusdag 21. april

floret silketøj der er vævet af affald fra silkekøner

florianusdag 4. maj

florin guldmønt

florum dominica (*lat.*) palmesøndag

fløs blødt silkestof

fly 1) flygte 2) overrække, give

flyttedag dagen hvor tyendet kan flytte (fra 1754 om foråret 3. fredag efter påske, fra 1821 3. tirsdag i april, om efteråret fra 1754 mikkelsdag 29. september, fra 1821 3. tirsdag i oktober, i København lidt afvigende regler)

flyveblad trykt publikation med beretning om politiske eller andre begivenheder

flække lille samling huse

flækket (*fær.:* *flekkutur*) broget

flæskeblok ophængt stok med kroge til flæsk og andre madvarer der skal ryges

flæskelørdag lørdag før fastelavnssøndag

flæskemandag mandag efter fastelavnssøndag

flæskeskat hartkornsskat, ekstraskat

flæskesod flæskesvær

flæskesøndag søndag før fasten, fastelavnssøndag

fløjte rummeligt 1600-tals skib med 3 master og råsejl

flådtræ flåd (til fiskeri)

fn. favn

fo. (*læg.d.*) fodfolk

fod 1) længdemål: 1 fod = 12 tommer = 31,4 cm = ½ alen, før 1875: 1 sjællandsk fod = 31,6 cm, 1 jysk fod = 28,8 cm, 1 søndejysk fod = 29-30 cm, 1 romersk fod = 29,5 cm (brugt ved middelalderligt kirkebyggeri) 2) *se* fodrem

foder 1) rummål: 1 foder vin = 6 ammer = 960 potter 2) vægtenhed: 1 foder bly = 1 fad = 6 skip-pund

fodergulv *se* foderlo

foderkop øse til kreaturfoder

foderlo rum op til heste- og kostald hvor foderet

ligger og hvorfra dyrene fodres
foderlyng etårig lyng der bruges som foder
fodermarsk hofembedsmand der fører tilsyn med de kongelige stalde og løser opgaver i forbindelse med kongens rejser i landet
fodermester *se* røgter
fodernød *se* fødenød
foderskat afgift, ekstraskat på hestefoder
fodrem vandret tømmer i bindingsværk oven på syldstenene (bærer væggenes stolper)
fodring *se* hestegæsteri
fodsvend *se* retsbetjent
fodtømmer vandret bjælke i bindingsværk der anbringes oven på syldstenene
fog gris der endnu ikke er 1 år
fogderi fogedens embedsområde
foged politimester og dommer i en by
fogedbord mindre retsmøde der holdes i byfogdens hus
fogedgæsteri *se* fogedpenge
fogedi *se* fogderi
fogedpenge 10 % afgift til fogden af sagesald og stedsmål
fogedprotokol protokol med især udpantningsforretninger
fol. (*lat.*) folio
fold 1) høstudbytte, forholdet mellem sået og høstet korn 2) indelukke, indhegning
foldebænk *se* slagbænk
foldeværk ornamenter i træ
foldseng *se* slagbænk
foldtørv tørv der er skåret på jordens overflade
fole om heste: føde føl
folehave indhegnet mark eller eng til folende heste
foliant bog i folioformat, meget stor bog
folio (*lat.*) stort blad af to sammenfoldede sider
folium (*lat.*) 1) folio, stort blad 2) mark, felt
folk tjenestefolk
folkebog anonym middelalderlig roman eller novelle
folkedragt landbobefolkningens egnsbestemte klædedragt
folkeeventyr fortælling der mundtligt går i arv
folkeholdsskat konsumtionsskat, afgift på tjenestefolk og hjemmeværende børn over 15 år (indført 1671)
folkelærer lærer ved bondehøjskole
folkemarked sted hvor tjenestefolk søger ny plads
folkemedicin urter og kure som almen bruger mod sygdomme

folkemusik almuen overleverede sang og musik
Folkemålsudvalget udvalg der samler materiale om danske dialekter (stiftet 1909)
folkesagn fortælling der videregives fra slægt til slægt
folkeseng seng til tjenestefolkene, boseng
folkeskat skat der betales af alle der er i tjeneste hos andre (fra 1671)
folketælling fortegnelse over samtlige landets indbyggere
folkeviser fortællende vise (især middelalderlige kæmpe- og trylleviser, historiske viser, ridderviser og skæmtviser)
folsk tåbelig, uformuigt
fontange (*fr.*) hovedpynt med opstående kniplinger
forager *se* ophav
forbed en halv dags pløjning
forbedelsespenge beskyttelsespenge til godsejeren
forbedringshus arbejdsanstalt for løsgængere og forbrydere
forbemeldte ovennævnte, førnævnte
forbrand varsel om en kommende ildebrand
forbrudt have sit liv forbrudt: blive dødsdømt
forbrydelse fortabelse af rettigheder
fordum tidligere
fordumdags tidligere
fordærve ødelægge
forene blive enige, enes
forensis (*lat.*) 1) feria, ugedag 2) fremmed, udenbys
forestillingsprotokol protokol med kollegiernes forslag (forestillinger) til kongen og hans afgørelser (resolutioner)
forfølgning til lås procedure ved erhvervelsen af en ejendomsdom
forgangskone kvinde der varter op ved gilder og bryllupper
forgøre gøre af med
forhammer stor smedehammer
forhugge fælde for meget træ i en skov
fork togrenet gaffelstang til at løfte høg med
forkald stævning, indkaldelse for retten
forkarl øverste karl på en gård
forkøb *se* forprang
forl. forlover, kautionist
forlader forladegevær
forlene 1) få tildelt et len 2) lindre, mildne
forligelseskommission 1) kommission (oprettet

1795) med amtmand eller herredsfoged (kommissionen behandler borgerlige sager inden de skal behandles i retten; ved mægling i ægte-skabsager er præsten forligelseskommissær)

forlover vidne ved trolovelse

forlovsmænd forlover, kautionist

forløfte *se* kaution

formand forgænger, tidligere indehaver

formane pålægge, befale

formedelst ved hjælp af, for

formenge blande

former håndværker der fremstiller forme til støberier

formiddagsvagt vagt til søs (kl. 8-12)

formramme ramme til formning af lersten

formynder *se* værge

fornt. førnævnte, foranstående, ovenstående

forfølgelse især, mest, for det meste

fornicatio (*lat.*) utugt, hor

fornte. førnævnte, foranstående, ovenstående

fornøden nok, tilstrækkelig

fornøjet tilfreds

foromt. føromtalt

forordning en af kongen udstedt lov der omhandler generelle forhold, *jfr.* reskript

forplov den forreste del af en hjulplov incl. hjulene

forpløjning *se* ophav

forprang ulovlig handel uden for torvet (indtil 1857 strafbar handel)

forpranger person der ulovligt opkøber landbrugsprodukter uden om købstæderne

forreb et stykke seletøj til en hest

forse 1) forsømme 2) forudbestemme 3) forsørge, forsyne

forsidde udtryk for fæsterens undladelse af at opfylde sine pligter

forsige 1) tilsige, love, bortlove 2) nægte, afslå, frasige sig 3) bestemme

forskaffe fremskaffe, tilvejebringe

forskrivning dokument hvor man indgår en forpligtelse

forskyde vrage, lade sig skille

forsmædelig vanærende, krænkende

forst. (*lægd.*) forstærkning

fosterfar plejefar

forstkandidat kandidat i skovbruget

forstrække forsyne

forstue lille rum med indgangsdør (den senere entre)

forsyn 1) tilsyn 2) skæbne

forsørgelsesanstalt forsikringsinstitut

forsørgelsessted om det enkelte sogns pligt til at sørge for sine egne fattige

forte gadejord, fædrift, drivevej der fører fra landsbyen og ud til græsgangen

fortifikation 1) fæstning 2) befæstningskunst

Fortifikationsetaten det militære bygningsvæsens folk

fortøve tøve

forvalter bestyrer

forvarsel varsel om en persons fremtidige skæbne

forvisning straf for forbrydelser, *jfr.* fredløshed

fourage foder (især hestefoder)

fourageskat *se* hartkomsskat

foust. fustage

F. R. (*lægd.*) Fynske Regiment

f. r. (*lægd.*) forrige rulle

fraktur trykt gotisk skrift

framers bryggers, grovkøkken

franciskusdag 4. oktober

franciskaner tiggermunk, gråbroder, medlem af franciskanernes munkeorden

frantzoser syfilis

frater (*lat.*) broder, munk

frd. forordning

fredegård *se* bihave

frederikd'or guldmønt (1800-tallet)

Frederiksodde Fredericia

fredestue *se* øverstestue

fredhave bihave

fredkøb en fredløs persons adgang til at købe sig beskyttelse og fred hos kongen

fredløs udstødt dømt person som enhver har lov til at slå ihjel ustraffet

fredløshed straf for de groveste forbrydelser

fregat fuldriget hurtigsejlende orlogsfartøj med 16-44 kanoner på ét dæk

frelse middelalderligt udtryk for de privilegerede stænders skattefrihed

fremgulv *se* forstue

fremhus *se* forstue

fremmers *se* bryggers og forstue

fremgulv *se* forstue

fremhus *se* bryggers

frfl. (*lægd.*) fraflyttet

fribytter kaper, sørøver

fridolinusdag 14. november

frier bejler

frigård mindre adelsgård der har mistet nogle af

sine rettigheder

frihedspas tilladelse til vornede og stavnsbundne bønder til at rejse fra godset

frihedspenge arbejdspenge, afgift for ophævelse af hoveripligt

friherre *se* baron

frikorporal officersaspirant

frille elskerinde

frimand person der modsat en træl er fri

frimester håndværksmester der ikke er medlem af et lav

frimurer medlem af et murerlav som virker i menneskekærlig ånd

frinummer fritagelse ved lodtrækning for militærtjeneste

fripas frihedspas, dokument der frigør en fæstebonde

friseddel kompagnichefens tilladelse til menige og underofficerer til at indgå ægteskab

frit gods adelig sædegård med tilliggende

froprediken morgengudstjeneste (kl. 8)

frove frue

frstkn. (*lægd.*) forstærkning

F. Rt. (*lægd.*) Fynske Infanteriregiment

fru oprindelig titel for dronning og adelsfruer

fruedag Marie bebudelsesdag, 2. juli

fruedag i fasten Marie bebudelsesdag, 2. juli

fruedag i høst Marie fødselsdag, 8. september

fruentimmer nedsættende betegnelse om en kvinde

fruervogn *se* karm

frugtegæld *se* frøgæld

frugtesløs forgæves, mislykket

frugtsommelig gravid

fræls *se* frimand

frænde slægtning

frøgæld betaling for at tilså en mark

frøkenskat *se* prinsessestyr

frådsten kildekalk

f. s. (*lægd.*) følgeseddelt

f. t. (*lægd.*) for tiden

fuglekonge vinder af en fugleskydning

fuglekøje overdækket kanal til fangst af svømmefugle

fugleskydning våbenøvelse for borgerskabet

fuhr fyr, fyrretræ

fundats 1) oprettelsesdokument for et legat

2) grundregler for en stiftelse

funktionær person der beklæder en fast underordnet offentlig stilling

fur fyr, fyrretræ

furbord fyrebord

furie rasende kvinde

furiosus (*lat.*) rasende, vanvittig

fus 1) ivrig 2) begærlig

fusker uuddannet håndværker

fustage fad, tønde, beholder til opbevaring af varer

fustørv tørv af dårlig brændelsværdi

futteral hylster

Fyen Fyn

fyldest 1) tilfredsstillende arbejde i et embede

2) ydelse af retfærdighed i retssager

fyldestgørende tilfredsstillende

fyldetømmer tømmerstykker der i et bindingsværkshus sidder i vægfeltene mellem stolperne

fylling undersøgelse af sandemænds upartiskhed

fyrbækken stort messingfad med låg med gløder til opvarmning af sengen

fyrfad lille messing- eller kobberfad med gløder til piber

fyrmørser *se* mortér

fyrør gevær med hjullås (fyrllås)

fyrstik flad harpiksholdig træpind til belysning

fyrstøj redskab af flint og stål til at tænde ild med

fyrværker person der fremstiller ammunition

fysicus stiftets læge, embedslæge

fysiler geværskytte

fysiokrat tilhænger af den politiske økonomi der anser små jordbrug og råstofproduktion for de eneste produktive erhverv

fæ 1) kvæg 2) fjols

fæbed græsgang

fæder fjer

fædrift 1) kvægavl, opdræt af kvæg 2) *se* forte

fægang 1) græsgang 2) *se* forte

fægte 1) kæmpe med stikvåben 2) tigge, hutle sig igennem

fæhoved fjols

fæhus kostald

fæld forringelse af en ejendom pga. fæsterens forsammelighed

fælle forberede jorden til såning

fælle ven

fælled 1) *se* overdrev 2) græsmark til møder og militærøvelser

Fællesarkivet de slesvig-holstenske hertugers arkiv

fællig 1) fælles, fællesskab 2) fællesjord, fælled

fælligsbryde mand der driver landbrug sammen med en anden

fæmon kvæg, løvsøre, formue, gods

fændsel *se* jaord

fæned kvæg

fænnik hærstyrke på ca. 500 mand landsknægte, underafdeling ved fodfolket, kompagni

fænrik laveste officersgrad i fodfolket og dragonerne, befalingsmand mellem sergent og løjtnant

fæste 1) livsvarig og tit arvelig forpagtning af jord der betales fæsteafgift for 2) forlovelse

fæstebonde bonde som har sin jord i fæste af konge, godsejer eller kirke

fæstebrev dokument til bekræftelse af fæstets indgåelse

fæstegård gård eller hus som drives af en fæstebonde

fæstekontor kontor der formidler kontakt mellem tyende og arbejdsplads

fæstemand 1) person der bistår ved afslutningen af tyendekontrakter 2) kæreste, forlovede

fæstemø kæreste, forlovede

fæstemål 1) aftale om de forhold som gælder for et fæste 2) forlovelse

fæstensgave trolovelsesgave som de unge giver hinanden

fæstensøl *se* jaord

fæsteprotokol protokol med afskrift af fæstebrev og -aftaler

fæster *se* fæstebonde

fæstes forbrydelse *se* forsikke

fæsteøl *se* jaord

fævad vadested for kvæg over en å

fødenød 1) kvæg som en fæstebonde opfodrer for godsejeren 2) okse der græsser om sommeren og kun lige holdes i live om vinteren for at spare på foderet

fødselsbrev attest der bevidner en håndværkers fødsel i lovligt ægteskab

fødselsstiftelse hospital hvor fattige eller ugifte kvinder kan føde (ofte hemmeligt)

føl en hests unge

følgebrev 1) meddelelse til en fæster om at svare en ny godsejer sit 2) påbud om at vise lydighed 3) meddelelse til lenets indbyggere om at være tro mod den nye lensmand

følges. (*lægd.*) følgeseddel

følgeseddel *se* følgebrev

følhoppe hoppe, der anvendes til avl

føring 1) rum på et skib hvor mandskabet for egen regning kan medbringe varer 2) medbragt mad til et gilde hvortil man er indbudt

føringsspand krukkeformet spand til at sende føring i

førlov 1) arveafgift når arven føres bort fra ejendommen 2) afgift som fæstebonden betaler for at opsiges sit fæste

førnt. førnævnte, foranstående, ovenstående

førsel kørsel, transport

førstevagt vagt til søs (kl. 20-24)

førster (ry.) skovfoged

først på sommeren dagene efter 14. april

først på vinteren dagene efter 14. oktober

fåremåned april

G

g godt, 9. højeste karakter af 15

g+ 10. højeste karakter af 15

g- 8. højeste karakter af 15

g? g-

gabestok straffeinstrument, træstok som lovovertræderen lænkes til

gabrielsdag 26. marts

gadebasse person der foretager tildeling af gadelam, *jfr.* gadelam

gadehus 1) hus med langsiden mod gaden 2) husmandshus der står på gadejord

gadehusmand beboer på gadejord, husmand med hus og måske kålhave

gadehuspenge husleje for et gadehus

gadejord udyrket fællesjord foran gårdene

gadekove samlingsplads for bystævnet

gadekær vandings- og branddam midt i byen

gadelam pige der er en karls partner ved legestuer og ungdomssammenkomster, *jfr.* gadebasse

gadestok *se* budstikke

gadestævne bymændenes møde der indkaldes af oldermanden

gøj fiskeredskab

gøjling svær line mellem fiskeredskab og vandoverflade

gak gå

galease sejskib med 2 master

galej krigsskib med sejl og årer

galge redskab til at hænge forbrydere i (især tyve)

galgefugl person der hænger i galgen

galionsfigur udskåret træfigur i skibes stævn
galiot stor galease, sejlskib med 2 master
gallisk syge syfilis
gallusdag 16. oktober
galon svært bånd til besætning på tøj og møbler
galonere pryde med galoner
galt kastreret orme
galtpold *se* galtpolt
galtpolt kastreret ung hangris
gam grib, flyvende vilddyr
gammelmand 1) langhalset lerflaske med øre til øl 2) brændevinsdunk
gammelmandsfad saltmad
gammelskat afgift på en gård efter matriklen af 1688 (engangsbeløb ved forordning i 1840)
gammelt øl stærkt øl til høsten
gammen glæde
gangdag 1) mandag, tirsdag og onsdag før Kristi himmelfartsdag (de små gangdage), store gangdag (korsebyrd) fejres 25. april 2) hoveriarbejde uden hest og vogn
gangdaguge ugen med Kristi himmelfartsdag
gangklæder dagligtøj
gangspil hejseværk på et skib
garant vidne til en lovlig handel
gard. (*lægd.*) garder
garnhaspe garnvinde med lodrette arme
garnison 1) by eller fæstning som fast opholdsplads for en militær styrke 2) garnisonsstyrken
garnisonere 1) ligge i garnison 2) lægge i garnison
garnvinde redskab med vandrette arme til at vinde garn med, *jfr.* haspe
garnvindel *se* garnvinde
garve konservere skind
garver person der laver huder til skind
gasconnade (*fr.*) pralhals
gassen laufen (*ty.*) løbe spidsrod
gast sømand, matros
gastrimargia (*lat.*) fylderier (en af de 7 dødssynder)
gaudete in domino (*lat.*) 3. søndag i advent
gavebrev juridisk dokument hvorved noget overdrages som gave
gavlbrand pyntestang der rager over tagryggen
gavlhus hus med gavlen mod gaden
gavtyv spøgefugl
g. b. e. s. (*lægd.*) gårdbrugende enkes søn
gdm. gårdmand
gdr. gårdejer
gebhardsdag 27. august

geburtsbrev *se* fødselsbrev
gedigen ægte
gedulgt hemmeligt
Geheimarkivet *se* Rigsarkivet
Geheimekonseillet kongens råd 1670-1770 (afløst af Geheimestatsrådet)
Geheimestatsrådet kongens råd 1772-1848 (afløst af Statsrådet)
geheim hemmelig
gejstlig 1) kirkelig, det som angår den åndelige verden, *jfr.* verdslig 2) person fra præsteskabet
gejstlighed præstestand, de af kirkens folk der leder kirken og forestår gudstjenesten
gejstlig ret ret der behandler rent gejstlige sager
geled ordnet række af soldater
gelejde ledsage
Gemeinschaftliches Archiv (*ty.*) *se* Fællesarkivet
gemen almindeligt menneske, almue
genant den løn som indehaveren af et regnskabslen får
genantlen len hvor indehaveren får genant
genbrev 1) tilbagekaldelse af brev 2) skriftlig forpligtelse til gengæld for at opnå en fordel 3) kvittering
gendarm politisoldat
gendarmeri politistyrke
genealog slægtsforsker
genealogi slægtshistorie, læren om slægters oprindelse og det enkelte individs afstamning
generalauditør juridisk embedsmand der forestår den militære retspleje for hele landet (har også skiftejurisdiktionen for tjenstgørende overofficerer)
generalfiskal anklager på statens vegne
generalia oplysninger om en person
generalieblad oplysninger om en persons forhold, alder, bopæl, beskæftigelse m. v.
generalis (*lat.*) almindelig
Generalkirkeinspektionskollegiet kollegium (1737-91) der har tilsyn med lærerne samt lærdommen i skoler, kirker og universitet
Generalkommissariatskollegiet kollegium (1808-48), afløst af Krigsministeriet
Generalkrigsdirektoriet hærens centralstyrelse (1763-1848)
Generalkrigskommissariatet hærens kontor for materiel, økonomi og forplejningsvæsen (1660-1763)
generalkrigskommissær øverste chef for udskrivning af det militære mandskab

Generalkrigsretten domstol for højerestående officerer

Generalmagasinet institution under Kommercekollegiet

generalprokurør statsansat sagfører

generalstabskort topografisk kort i målestoksforholdet 1:100.000

generalsuperintendent slesvigske biskop

Generaltoldkammeret kollegium for toldpersonale, havne-, kanal- og fyrvæsen (1760-1848)

Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet sammenslutning af de to kollegier (1816-48)

Generalvejkommissionen øverste tilsyn med vejene

generalvikar in spiritualibus *se* official

generation slægtled, gruppe af samtidige

generationsvis opstilling system til opstilling af efterslægt hvor hver generation behandles færdig inden der fortsættes med den næste generation

generis auctor (*lat.*) stamfar

genganger spøgelse, person der går igen

gengærd *se* madskat

genist straks

genmæleting *se* vedermålsting

genpart ordret afskrift, kopi

gens (*lat.*) slægt, mandens slægt

genst uldent stof fra Gent

genus (*lat.*) slægt

georgiusdag 23. april

gereonsdag 10. oktober

gericht (*ty.*) 1) et håndværkerlavs domstol 2) profillister omkring en dør

geridon højt lille bord til lysestager og skulpturer

germansdag 31. juli

gerningspenge *se* arbejdspenge

gertrudsdag 17. marts

gervasiusdag 19. juni

geråde komme, blive

gesell (*ty.*) håndværkssvend

geworben (*ty.*) hvervet, hvervet soldat

g. h. (*lægd.*) gardehusar

g. h. r. (*lægd.*) gardehusarregiment

ghr. (*lægd.*) gardehusarregiment

giente (*fær.:* *genta*) pige

giftermål ægteskab

gig let tohjulet hestekøretøj

gige strygeinstrument

gild troværdig

gilde 1) lav, sammenslutning af købmænd som

støtter hinanden i retssager, ved sygdomme og ved ulykker 2) kastrere

gildegård lavsgård

gildehus lavshus

gildeskrå lavsvedtægt

gilje bejle til, lokke til elskov

gimber (*fær.:* *gimbur*) gimmer

gimmer ungt hunfår

gimmerlam hunlam

gingham stof fra Bengalen

giæs gæs

giøben håndfuld (med sammenholdte hænder)

gjalde klinge, lyde højt

gjeldvædder gildet vædder

jord 1) vidje- eller metalbånd omkring tønderskar 2) læderrem

gl. gammel

glacis 1) skrånende side af jordvold foran et fæstningsværk 2) dæmningside

glar glas

glarflaske glasflaske

glarmager glarmester

glarmester person der isætter ruder og indrammer billeder m. v.

glas tidsmåleenhed til søs: 1 glas = ½ time

glavind spyd, tung rytterlanse

glib firkantet træramme med net til fangst af ål

glimme skinne

gliv glib

gl. m. s. (*lægd.*) gammel mands søn

gloria ex amore patriae (*lat.*) fædrelandets kærlighed er min berømmelse (Christian 7.'s valg-sprog)

gloria in excelsis (*lat.*) ære være Gud i det høje

glugmåned januar

gmd. gårdmand

gmds. pas (*lægd.*) gårdmands pas

g. m. p. s. (*lægd.*) gammel mands plejesøn

gms. (*lægd.*) gammel mands søn

gny larm, brag, bulder, våbenlarm

gobelin vægtæppe med indvævede billeder

gods en eller flere hovedgårde med tilliggende bøndergårde

godsarkiv private godsers og lensgodsers arkiver (indeholder skifteprotokoller, fæsteprotokoller, jordebøger, lægdsruller, adkomster, regnskaber m. m.)

godtfolk god familie

godvilje elskov, hengivelse

goldport *se* blind port

gordiansdag 10. maj
gordiusdag 20. marts
gotfredsdag 6. marts
gothardsdag 5. maj
gotik gotisk stil, byggestil med spinkle mure og opadstræbende spidse buer
gotisk skrift skarp kantet skrift, *jfr.* fraktur
gotisk stil *se* gotik
graduale 1) katolsk vekselsang mellem epistel og evangelium 2) liturgisk messesangbog
grande nabo, bymand
grandebrev landsbylov, landsbyvedtægt
grandefoged *se* oldermand
grandepind *se* budstikke
grandestævne *se* bystævne
grandetrætte nabostrid
grandevide landsbyvedtægt
grandgivelig nøjagtig
grandios storladen, ophøjet
grandonkel 1) fars eller mors onkel 2) bedstefars eller bedstemors bror 3) bedstefars eller bedstemors søsters mand
grandtante 1) fars eller mors tante 2) bedstefars eller bedstemors søster 3) bedstefars eller bedstemors brors kone
grat. (*lat.*) gratiarum
gratiale ekstra honorar
gratialprotokol bog med ansøgninger om embeder og titler
gratiam et pacem (*lat.*) nåde og fred
gratiansdag 18. december
gratiarum (*lat.*) taksigelsesfest
gratifikation påskønnelse, belønning
gravamen (*lat.*) besværing, klage over indgreb i tilsikrede rettigheder
gravbog fortegnelse over grave og begravelser
Gravesens samling samling med personalhistoriske oplysninger fra Himmerland (i Aalborg Stadsarkiv)
gravseddel jordseddel, skifteforvalterens meddelelse til præsten om at begravelse kan finde sted
gravøl gilde i anledning af en begravelse
grdb. gårdbruger
greb 3- eller 4-grenet redskab til at grave med, læsse eller sprede møg
grebning rende bag husdyrene i stalden til at opsamle møg i
gregerdag 12. marts
gregoriansk kalender nugældende kalender (gen-

nemført af pave Gregor 13. i 1582 og indført i Danmark i 1700)

grenader veluddannet granatkastende soldat
greve højeste adelstitel
grevepatent dokument hvorved en greves rettig-heder tilstås
grevskab gods på over 2500 tdr. hartkorn
gribsjord jord der frit kan inddrages til opdyrking
griffel skriveredskab
grimbo mærket træ
grime seletøj til hovedet på en hest
grimet farvetegning på hovedet af en ko
grimeskaft reb bundet til hestens grime
grimet med stribet hoved (om køer)
gris *se* kølleovn
grisenet net til at spænde over en vogn så grisene ikke hopper ud
grissel skydsel, spadeformet redskab til at sætte brød ind i bagerovnen
grmand. gårdmand
grob 1) grøft 2) *se* grebning
grod (*fær.:* *grót*) sten
grodhus (*fær.:* *gróthús*) stenhús, udhus
groditur tætvævet silkestof fra Tours
grofgrøn groft uld- eller silkestof (1500-tallet)
gros 1) mængdeangivelse: 1 gros = 12 dusin = 144 stk. 2) mønt, *se* møntvæsen
grosserer storkøbmand, købmand der driver en grossistforretning
Grosserersocietetet københavnsk grosserersammenslutning
grot (*hol.*) gros (mønt)
grothus (*fær.:* *gróthús*) stenhús, udhus
grovsmed smed der laver grovere smedearbejde, *jfr.* klejnsmed
grube *se* grue
grud grus
grue 1) *se* gruekedel 2) *se* arne
gruekedel indmuret kedel over et fast ildsted
grundmur ren mur (murstensmur) i modsætning til en bindingsværksmur
Grundtvigs kirkebogsregister uddrag fra København og sjællandske købstæder (i Landsarkivet for Sjælland)
grut groftmalet korn
grutning *se* grut
grutte knuse, male groft
grydekakkelovn *se* bilægger
grydekrog *se* kedelkrog

grynkube *se* grynløb
grynløb flettet halmkurv til gryn
græs jævning *se* græslæg
græsligning *se* græslæg
græslæg en bondes del af den fælles græsning
græsmølle vintermølle, lille vandmølle der kun må male i vinterhalvåret
græsmåned april
græspenge 1) afgift som en jordløs husmand betaler for at få sine kreaturer græsset på overdrevet 2) *se* konsumtionsskat
græssvin svin der fedes på græs
græsøksne okser der fedes på græs, *jfr.* staldøksne)
grødfad stort ler- eller tinfad som flere spiser af samtidig
grønjord græsbevokset jord der henligger til græsning
grønning 1) kær, lavt sted i græsmarken 2) *se* grøn jord
grønningsjord grøn jord
gråbroder *se* franciskaner
gråmand *se* gammelmand
g. t. f. (læg d.) garder til fods
gtr. (læg d.) garnisonstropper
g. u. (læg d.) går ud
guardian forstander for et franciskanerkloster
gudfar mandlig fadder
gudjomfru *se* holde huen
gudmor kvinde der holder et barn over dåben, kvindelig fadder
gudmundsdag 16. marts
gudsdom Guds hjælp til en uskyldig dømt som vinder frisag ved jembyrd, bæreprøve, vandprøve eller tvekamp
gudspenge middelalderlige lavsmedlemmers betaling til kirkelige formål ved indtrædelse i lavet
guidosdag 12. september
guldgylde guldmønt
guldkrone guldmønt
guldrigger guldmønt (1611-13): 1 guldrigger = 1 rosenobel = 4 speciedaler
gul feber malaria
Gulland Gotland
gulv rum i en lade til stråafgrøder, halm o. l.
gulvsand sand til at strø på lergulve og skurede bræddegulve
gunthersdag 28. november
gylden guldmønt
gyldenlæder lædertapet og -betræk med guld- eller sølvpåtryk
gyldenstykke silkestof med guld- eller sølvtråde
gyldental årets nummer i den 19-årige månecykklus
gylt ung so der endnu ikke har fået grise
gyngovn jættestue
gækkeri pjat
gælde bøde
gælds fængsel tvangsmiddel til at få en skyldner til at betale sin gæld (afskaffet 1872)
gælker overordnet embedsmand der oppebærer skatter og afgifter
gællekone kone der renser fisk
gærde stakit, hegn
gærderuse ruse sat med flettet risgærde
gærdestav stav eller pind til et gærde
gærdevæg *se* klinevæg
gærdsel materiale til et gærde
gærkrans krans af kviste eller uskåret i små led hvori gæren bliver tørret og gemt
gæstegård *se* gæstgiveri
gæsteret ret til omgående behandling af sager
gæsteri *se* hestegæsteri
gæstgiver krovært
gæstgivergård *se* gæstgiveri
gæstgiveri større kro
gævling *se* tagkvist
gøderug *se* møntrug
gøngebøsse lille gevær med snaplås (fra Gønge herred i Skåne)
gørsum tillægsbod til mandeboden
gørtler person der fremstiller metalspænder og -beslag til læderarbejder
gå på valsen gå på landevejen, vagabondere
gård landejendom på mere end 1 tønde hartkorn
gårdbeboer husbonden på en gård
gårdbryder husdyr som bryder gennem hegn
gårdbo *se* nisse
gårdfred den fred der skal herske på en gård
gårdfæld *se* fæld
gårdfæster fæster af en gård
gårdkone fritliggende udhus på en gårdsplads
gårdmand bruger af en gård (ikke nødvendigvis gårdejer)
gårdskarl arbejdsmand
gårdsret de retsregler der gælder i kongens og adelens gårde
gårdsæde jordløs landarbejder eller bonde
gårdål ål der er fanget i en ålegård

gåsebænk langbænk i stuen med skydelem foran rugende gæs
gåseeegel snæver gåsesti
gåsehavre dårlig havre

H

h. a. (*lat.*) hoc anno, hujus anni
habengut (*ty.*) ejendom, ejendele
habitans (*lat.*) boende
hadingsnavn spottenavn
haec (*lat.*) denne, dette
haffuer har
hagebøsse tungt gevær (1500-tallet)
hagemester befalingsmand for hageskytter
hageskytte geværskytte med hagebøsse
hakkelse snittet halm til hestefoder
hakkelseskiste *se* skærekiste
hakkelseskniv fast kniv til at snitte halm med
hakkelseslo *se* foderlo
halepæl bageste stolpe i en bås
halmbræk flettet flad rund tallerken af halm
halmkurv flettet kurv af halm og vidjer
halmfløb 1) flettet kurv af halm 2) tremmekasse til halm
halmpræk *se* prik
halmsimer flettede bånd af halm til stole og syning af stråtage
halmtyv fork
halsjern strafferedskab med lænke fra hals til fod (anvendes mod fæstebønder og ved overtrædelse af reglerne ved torvehandel)
halsløsning frikøb efter bondeoprør hvor straffen ellers er døden
halsløsningsbrev skriftligt løfte til en oprører at han ikke skal lide døden for oprør
halsløsningskat betaling for halsløsningsbrev
halsløsningsstud *se* halsløsningskat
hals- og håndsret ret til at rejse sager der kan ende med livs- eller legemsstraf
halvbror bror til en person hvor kun den ene af forældrene er fælles, *jfr.* halvsøster
halvdør stalddør, dør med adskilt øvre og nedre halvdel som kan lukkes op hver for sig
halvfodelig halt
halvfætter barn af en halvonkel eller halvtante, fætters fætter, kusines fætter eller næstsøskendebarn, *jfr.* halvkusine

halvgudmor *se* holde huen
halvgård gård som i skat betaler det halve af en helgård
halvkrone 1 halvkrone = 1 sletdaler = 64 skilling (fra 1625), *se* møntvæsen
halvkusine barn af en halvonkel eller halvtante, fætters kusine, kusines kusine eller næstsøskendebarn, *jfr.* halvfætter
halvonkel bedstefars eller bedstemors brors eller søsters søn eller datters mand, grandonkels eller grandtantes barn eller svigerbarn, *jfr.* halvtante
halvsøster søster til en person hvor kun den ene af forældrene er fælles, *jfr.* halvbror
halvtante bedstefars eller bedstemors brors eller søsters datter eller søns kone, grandonkels eller grandtantes barn eller svigerbarn, *jfr.* halvonkel
halvt mere dobbelt så meget
halvt mindre halvt så meget
halværm løst ærme
hammel trækstang, tværstang foran på en hestevogn hvortil skaglerne fæstnes
hammer 1) *se* hammerende 2) *se* dørhammer
hammerbjælke *se* skorstenshammer
hammerende gavlvæg der er højere end sidevæggene
hampegarn groft garn til reb og sække
handel håndtag på en plejl
handelsfaktor handelsbestyrer
handest hurtigst
handskemager person der fremstiller handsker
hanebjælke tværbjælke som forbinder spærene i en tagkonstruktion
hanebord *se* hanebjælke
hanebånd *se* hanebjælke
hannem ham
hannibalsdag 2. august
hansa sammenslutning af tyske handelsbyer
hansekande stort drikkekrus med låg
hare 1) skærpe ved at banke med en hammer 2) heks (i folketroen kan en heks antage skikkelse af en hare)
harestol lav bænk eller træklovs med en lille boltformet ambolt hvor en le hares
harke *se* ålekam
harm 1) vred 2) smerte, fortrød
harnisk pladerustning der dækker hele kroppen
harpe 1) håndsigte, sold til rensning af korn 2) *se* ålekam

harpetræ *se* sold
harras klæde fra Arras
harre *se* harve
hartad næsten
hartk. hartkorn
hartkorn mål for vurdering af jord beregnet efter hårdt korn, dvs. det rug eller byg der kan dyrkes på jorden (hartkorn måles i tønder, skæpper, fjerdingkar og album)
hartkornsskat skat på hartkorn (korn-, fourage-, okse-, flæske- rytterholds- eller pengeskat)
harve redskab med tænder til at jævne den pløjede jord
haspe garnvinde med lodrette arme, *jfr.* garnvinde
haspetræ garnvinde med lodrette arme
hattemager person der fremstiller hatte af filt
hatteslag mandshætte til at knappe på halsen så hoved og skuldre er dækket (en hat anbringes over hættten)
hauberg firlænget gård med overdækket gårdsplads
Hauch-Fausbølls kirkebogsuddrag kirkebogsuddrag fra Haderslev
haug 1) sidestykke, fading, til en vogn 2) (*fær.*) uopdyrket græsgang, udmærk
hautboist militær musiker der spiller obo
have i være have rådighed over
havesyg begærlig, gerrig
havfolk havets vætter, havmænd eller havfruer
havnepenge afgift for at benytte havn eller skibsbro
havrebod *se* bod
havrelad *se* bod
havreskur *se* bod
hd. hjemmedøbt
hdbt. hjemmedøbt
hebdomada (*lat.*) uge
hebræermønt underlødige sølv mønt (fra 1644-45)
hedekedel *se* gruekedel
heden bort, herfra
hederider *se* hegerider
hedesyge *se* svedsot
hedetørv overfladetørv
hegel *se* hegle
hegerider skov- og jagtbetjent der fører tilsyn med skovfogder
hegle 1) bræt med lange pigge til at rede og rense hør og hamp 2) kæmme hør 3) hegle igennem: skælde ud, kritisere kraftigt
hejle *se* hegle
hejre ukrudtsplante, græsart
heks troldkvinde
hekseri *se* trolddom
hektar flademål: 1 hektar = 10.000 m²
helenasdag 21. maj
helgemisse *se* allehelgensdag
helgen person der af paven er erklæret hellig og som fungerer som forbeder hos Gud
helgolænder *se* flagrehat
helgård skattemæssig betegnelse for en gård af normal størrelse
helhest i folketroen en trebenet hest der varsler død
hellebard langskafet stridøkse og spyd
hellemisse *se* allehelgensdag
heller eller
helligbrøde krænkelse af noget helligt
helligdagsfoged person der fører tilsyn med overholdelse af helligdagsfreden
helliglegemsdag 2. torsdag efter pinse
helligtorsdag skærtorsdag
helligåndshus kommunal stiftelse der udøver barmhjertighedsgeminger over for samfundets svagelige
helms gammelt udmagret dyr
helmos *se* helmis
helten halvdelen
helvedessten sølvnitrat (bruges mod infektioner)
hemmelighed *se* retirade
hemmeligt hus *se* retirade
hemmeligt mag *se* retirade
hemmerkrog *se* hemmerpind
hemmerpind redskab som pottemagere bruger til at sætte punkterede linier som ornament
henriksdag 19. januar
heraldik læren om våbenmærker og slægtsvåben
heraldiker kender af heraldik
herberg 1) logi for hjemløse 2) rum eller bygning uden ildsted 3) karlekammer 4) kvinders arbejdsrum med væv 5) oplagsrum
heres (*lat.*) arving
herlighed jord, skov, fiskevand m. v. med tilhørende rettigheder og indtægter
herlighedsydelse betaling for benyttelse af herligheder
hermansdag 11. august
herme firkantet støtte der afsluttes med et hoved eller en buste
hernæst derefter
herold 1) embedsmand 2) turneringsleder 3) ud-

råber 4) budbringer 4) kender af våbenskjolde (heraldiker) 5) samling af heraldiske våbener

herred retskreds

herredag adelig domstol

herredsbog protokol med især gejstligt indhold samt regnskaber vedrørende herredet

herredsfoged herredstingets dommer

herredskasse fattigkasse (1743-1803)

herredsnævn nævn af 10-16 personer der skal sværge i en sag

herredsskriver underrettens sekretær

herredsting underret, det enkelte herreds ting

herregæstning *se* hestegæsteri

herregård hovedgård, gods

herrekloster kloster med jordegods (modsat tiggerkloster)

herrnhutere tjekkisk (mährisk) brødremenighed

herskab fornem familie, adelsfamilie

herskabsfoged repræsentant for et herskab

hertugdømmerne Slesvig og Holsten

hestegilder person der kastrerer heste

hesteleding *se* hestegæsteri

hestegæsteri hovbondens pligt til at modtage jordejeren med hest og følge i indkvartering og underhold

hestepramger *se* pranger

hestestald 1) bås til heste 2) staldrummet til hestene

hestevod landdragningsvod hvortil der anvendes heste

hesychiusdag 18. november

hic (*lat.*) denne, dette

hic jacet (*lat.*) her ligger (dvs. begravet)

hieronymusdag 30. september

hilariusdag 13. januar

hild stang, træramme eller tung klods omkring halsen på løsgående kreaturer eller får for at hindre dem i at løbe bort

hildegardsdag 28. februar (i skudår 29. februar)

hillebertsdag 11. september

himmelbrev brev som folketroen mener er skrevet af Gud og faldet ned fra himlen (kan beskytte mod alt ondt)

Himmelekspressen københavnsk nødherberg for hjemløse mænd

himmelhund (*ty.*) snedig og dristig fyr der har heldet med sig

himmelpræst leg hvor en liggende person kastes i vejret på et tæppe og opfanges igen

himmelseng seng med høje hjørnestolper og o-

verdækning samt omhæng

Himmerige Guds rige, Himlen

hinc (*lat.*) herfra

hingst hanhest

hippolytusdag 13. august

H. I. R. (*læg.*) Holstenske Infanteriregiment

hird kongens livvagt

hirdmand medlem af en hird

hirschfænger (*ty.*) lang jagtkniv

hitte finde

hittebarn efterladt barn, der bliver fundet

hittegods funden ting der er blevet borte for ejeren

hjel 1) pyramideformet tag på 4 stolper (tjener som skjul hø-, halm- eller kornstakke) 2) høj ladebygning af træ 3) beskyttende hovedbeklædning af jern

hjelme græsplante der bruges til bekæmpelse af sandflugt

hjelmet hjelmformet farvetegning på hovedet af en ko

hjemhørsprincippet *se* proveniensprincippet

hjemle fastslå gyldigheden af noget

hjemmedøbt døbt i hjemmet inden fremstillingen i kirken (oprindelig en nøddåb)

hjemmel lovlighed, gyldighed

hjemmelsmand person som man har sin viden fra

hjemstedsret *se* forsørgelsessted

hjemting den retskreds som en person tilhører

hjon tyende

hjord 1) flok af tamdyr 2) menighed

hjulmager person, der laver vognhjul

hjulmand hjulmager

hjul og stejle lægge på hjul og stejle: partering efter henrettelsen af den døde, hvis ben, arme og krop lægges på et vognhjul mens hovedet bliver spiddet på en stejle (pæl)

hjulplov middelalderlig tung plov der kræver 6-8 trækdyr (brugt til o. 1800)

hjørneskab skab der passer ind i et hjørne

H. K. M. hans kongelige majestæt

hkorn. hartkorn

H. L. R. (*læg.*) Holstenske Regiment, Holstenske Lansereregiment, Holstenske Livregiment

hmd. husmand

hoc (*lat.*) denne, dette

hoc anno (*lat.*) dette år

hodde *se* udskud

hoddeseng *se* alkove

hodomsgaver *se* ophav

hoffere opføre sig hovmodigt eller overmodigt

hoffourer hofembedsmand der forestår økonomi og regnskaber

Hof- og Stadsretten værning for rangspersoner og civile embedsmænd og første instans i københavnske straffesager (1771-1845)

hof- og statskalender bog om administrative forhold, amtmænd, embedsetaten m. v.

Hofretten værning for civile embedsmænd af rangen samt andre i København boende rangspersoner

hofsinde adelig person der gør tjeneste ved hoffet

hokke aflukke i et udhus til får eller kalve

hold *se* gæsteri

holde huen ung pige der går ved siden af gudmoderen op til døbefonten og holder barnets hue

holdshavre afgift til erstatning for hold (gæsteri)

holk hollandsk 3-mastet skibstype (1400-tallet)

hollandsk pund komsmål: 1 hollandsk pund = 492 g

hollænderi mejeri på et gods

holm lille ø

holmgang tvekamp der kan afgøres på holm, *jfr.* gudsdom

Holms samlinger personalhistoriske uddrag for Lolland-Falster (i Landsarkivet for Sjælland)

holsatus (*lat.*) fra Holsten (eller Slesvig)

holst. holstensk

Holst. 3. Reg. (*lægd.*) Holstenske Infanteriregiment

Holst. Lanz. Rt. (*lægd.*) Holstenske Lansenerregiment

homo (*lat.*) menneske

homøopat person der driver homøopati

homøopati medicinsk lære

hoppe hunhest

hor ægteskabsbrud (hvor kun kvinden dømmes skyldig)

hora (*lat.*) time, klokken

hore kvinde, der bedriver hor, luder

horebuk utugtig mandsperson

horehus bordel

horeunge barn, født uden for ægteskab

hornesk uldent stof fra Horn (i Holland)

hornst *se* hornesk

hors hest

horsebod stald

horsebrænde brændemærke heste

horedoktor hestedoktor, dyrlæge

horsefletter person der slagter og flår heste

horsehest *se* stodhest

hosbonde *se* husbond

hose strikket strømpe

hoseblok træskabelon til strømper som spændes ud på blokken for at få den rigtige facon

hospital 1) sygehus 2) alderdomshjem 3) fattiggård

hostie nadverbrød i den katolske kirke

hov hedensk hellig plads

hovbonde hoveripligtig bonde

hovbud besked fra budfogden om at udføre hoveriarbejde

hovedager *se* ophav

hoveddyne hovedpude eller tværdyne

hovedflod snue

hovedgård herregård

hovedlen større administrativt område under kronen (hovedlen omfatter flere mindre len)

hovedlod andel af arv eller formue (delt efter hoveder)

hovedministerialbog præstens eksemplar af kirkebogen

hovedpæl forreste stolpe i en bås

hovedrem *se* højrem

hovedrulle lægdsrulle, fortegnelse over det værnepligtige mandskab (ført fra 1795)

hovedskat *se* kopskat

hovedstykke hat eller hue til en kvinde

hovedvagt hovedindgangen til en kaserne

hovedvandsæg lugtedåse

hoveri det gratis pligtarbejde som fæsteren skal yde ejeren

hoveriforening aftale mellem fæster og godsejer om hoveriets omfang

hoverikommission kommission der træder til ved uoverensstemmelse mellem godsejer og fæstebonde (oprettet 1795)

hovgærde gærde omkring hovedgård og ødegårde (vedligeholdes af fæsterne)

hovgård herregård hvortil der ydes hoveri

hovhest *se* hestegæsteri

hovlod den del af hovedgårdens marker som en hovbonde skal gøre arbejdet på

hovspind hoveri i form af spindearbejde

hovtang stor knibtang

hovværkspenge *se* arbejdspenge

hr. 1) tiltale til præster og riddere 2) (*lægd.*) hovedrulle

hr. dom højesteretsdom

H. R. R. (*lægd.*) Holstenske Rytterregiment

hs. hans
hst. hustru
H. T. K. (*lægd.*) Hærens Tekniske Korps
htk. hartkorn
htkr. hartkorn
hubertusdag 3. november
huepige *se* holde huen
hufner (*ty.*) bolsmand, gårdejer
hugbænk huggeblok
huggehus bondegårdens tømmerværksted, mindre hus eller rum hvor træredskaber bliver lavet
huggejern *se* hugjern
huggelade *se* huggehus
huggert grov sabel beregnet til hug
huggerum *se* huggehus
hugjern skarpslebet redskab med træskaft, stemmejern
hugosdag 1. april
hugstol huggeblok
hujus (*lat.*) denne, dette
hujus anni (*lat.*) i dette år
hukkert let bevæbnet sejlskib med 2-3 master og afrundet skrog (1700-tallet)
huld hengiven
huldskab hengivenhed
hulpenning mønt
hulseng *se* alkove
hulskovl skovl med hullet skovlblad til at rense korn for avner med
humatus (*lat.*) begravet
humle plante der giver smag til øllet
humlefører omrejsende person der sælger humle til bønderne
humlegård humlehave
humlehave jordstykke hvor der dyrkes humle
humlekule nedgravet fordybning til opbevaring af humlerødder
humlesi redskab til at si humle med
hummertejne ruselignende redskab til fangst af hummer
hundredagene dagene mellem 23. juli og 23. august
hundekød tørv af dårlig brændselsværdi
hundevagt vagt til søs (kl. 24-4)
Hundrups samlinger stamtavler og notiser over borgerlige slægter og lærde folk (i Rigsarkivet)
hundsvot skældsord (egl. om en hunhunds kønsdele)
husar ryttersoldat
husarm fattiglem uden fast bolig, tigger
husbond ejer af et hus
husbondhold en selvejerbondes ydelse til kronen ved overtagelse af en selvejergård
husbrand *se* gavlbrand
huscopulation hjemmevielse
husfader mand, som forestår husførelsen
husfoged tilsynsførende ved kongelige ejendomme
husfolk husmandsfolk (tit uden jord)
husfæster *se* husmand
husgeråd husholdningsredskaber
huskopulation hjemmevielse
husmand mand som lejer eller fæster et hus med eller uden jord
husmoder kvinde som forestår husførelsen
husmøller møller der kun maler for én gård
huspenge 1) en husmands lejeafgift for hus og jord 2) arbejdspenge
huspostil prædiken- eller bønnesamling til andagtsbrug hjemme
hus. regt. (*lægd.*) husarregiment
hustr. hustru
husvalse lindring, trøst
hutte mørkt aflukke til brændsel, korn m. m.
huttenseng *se* alkove
hvarre græsmark omgivet af klitter
hveden hvorfra
hvergarn stof af uldgarn med trend af hør eller andet
hverkens *se* hvergarn
hverresten slibesten
hvid lille mønt: 1 skilling = 3 hvid, 1 hvid = 4 penninge, *se* møntvæsen
hvidebog anmeldelsesprotokol for dødsfald
hvidebroder karmeliter
hvidetirsdag tirsdag efter fastelavn (sidste dag før fasten hvor man spiser hvid mad, boller og mælk)
hvidesøndag pinsedag
hvideuge pinseugen
hvid ridder dannebrogsmænd
hvo hvem
hværresten slibesten
hvæsse slibe
hvæssesten slibesten
hyginusdag 11. januar
hylken *se* høllik
hylleklæde *se* hylsklæde
hyllekone *se* holde huen

hyllike *se* høllik
hylsklæde uldent sengelagen eller sengetæppe
hypp komme jord op omkring en afgrøde
hyppeplov plov til hypning af kartofler o. l.
hyre 1) løn 2) ansætte folk (især om søfolk)
hyreinderste *se* inderste
hyrekusk person der kører med folk mod betaling
hyse (*fær.:* *hýsa*) kuller (en fisk)
hysken *se* retirade
hyskenhus *se* retirade
hyttefad flydende kasse til opbevaring af levende fisk
hytteseng *se* alкове
hyttestodder skældsord om en person der bor i en ussel bolig
hædersoffer *se* accidens
hæk 1) side på høstvogn 2) bagenden på et skib
hældefag *se* ovsbord
hæletræ *se* støjle
hælvten halvdelen
hængeskab lille ophængt skab
hængetræ slagetræ, buet stykke træ til at ophænge større dyr som er under slagtning
hærde skulder
hærdeblad skulderblad
hærdebred bred over skuldrene
Hærens Arkiv de militære afdelingers arkiv
hærpil pind der er brændt i den ene ende og brugt som tegn på at en hær skal samles
hæshat *se* hjelm
hæskalot *se* hjelm
hætslag *se* hatteslag
hætte *se* hjelm
häuering (*ty.:*) *se* inderste
hævd erhvervet rettighed
høbænk tremmebeholder til høg som får og kalve æder af
høbåre bære til at bære græs eller høg på
høfag *se* gulv
høgab *se* tagkvist
høgaffel *se* høtyv
høhul *se* tagkvist
højbåren født af fornem slægt
højeloft øvre stokværk i en bygning
højeloftsbro *se* svalegang
Højesteret den øverste domstol (oprettes 1661)
højfolk naturvætter som bor i gravhøje
højkirke kirkeskib
højlig meget
højrem vandret gennemgående bærende bjælke i et hus
højremshus bindingsværkshus med højrem og udskud
højstue *se* øverstestue
højtbedaget meget gammel
højtidsoffer offer til præst og degn ved de 3 store højtider
høkejs *se* høkrog
høker person der handler med levnedsmidler
høkerske *jfr.* høker
høkrog kort jernspyd med modhager til at trække høg ud af en stak eller lade med
høllik tøjstykke til at anbringe under et spædbarns hue
hølsken *se* hølsklæde
hølsklæde *se* hylsklæde
hømåned juli
hønsébænk lukket bænk i stuen med skydelem foran rugende høns
høpig *se* høkrog
hør plante hvis stængler kan laves til hørgarn (bruges til linned)
hørbrøde redskab til at knække de sprøde hørstængler med
hørbrøde *se* hørbrøde
hører latinskolelærer, medhjælper for en skrive- og regnemester
hørgarn garn af heglet hør
hørgrav *se* hørovn
hørhegle *se* hegle
hørig adlyde
hørkrans færdigbehandlet hør der i form af en krans er klar til spinning og vævning
hørovn ovn til at opvarme hør så den bliver sprød
hørribe *se* hørrive
hørrive stor kam med jerntænder anbragt ud fra en væg eller stolpe til at rive hørtens frø kapsler (bruges til linolie) af med
høslet det at slå græs
høsthelgen tidsrummet mellem 28. juli og 30. september (dagen før olafsdag og dagen efter mikkelsdag)
høstmåned august
høtyv togrenet fork til at flytte høg og halm med
høved et stort stykke kvæg
høvedsmand *se* lensmand
håd spot
hådingsnavn spottenavn
håndfæstning forfatning hvori kongen afgiver en række løfter til adelen (1280-1648)

håndko den ko der fører et kobbel
håndkværn lille kværn der især bruges til at kværne malt til ølbrygning
håndlog *se* log
håndslag når to handlende giver hinanden hånd på eller slår hænderne sammen som afslutning på en handel
håndten redskab til at sno tråde sammen til en snor
håndtvinge *se* håndten
hårbånd brudehovedtøj
hårtimse håndsigte til mel

I

I romertal: I = 1
i. b. (*lægd.*) infanteribataljon
ibid. (*lat.*) ibidem
ibidem (*lat.*) sammesteds
ibm. (*lat.*) ibidem, sammesteds
idem (*lat.*) det samme, den samme
id est (*lat.*) det er, det vil sige
i. e. (*lat.*) id est
i f. ifølge
igang 1) en håndværkers optagelse i et lav 2) afgift, tit i form af et gilde, for optagelsen i et lav
igangskost *se* kost
igæld erstatning for tab og skade
I. H. S. (*lat.*) kristusmonogram: Jesus, Frelser, Saliggører
Ihs. I. H. S.
ihvor hvor
ikonografi læren om gamle billeders indhold og betydning
ikonologi *se* ikonografi
ikkun kun
ildbuk 1) underlag for brændsel 2) støtte for stegespid i et åbent ildsted
ildbøsse gevær
ilde dårlig
ildebrand brændsel
ilder *se* arne
ilders 1) køkken 2) *se* bryggers
ildhus hus med åbent ildsted midt på gulvet
ilding brændsel
ildingsbjærgning sted hvor der samles brænde
ildingsbrand brændsel
ildkike lukket beholder til gløder anvendt som fodvarmer
ildklemme ildtang
ildpande fyrfad eller metalpande af messing eller kobber med gløder til piben eller til opvarmning
ildskat ekstraskat (1677, 1688-92, 1812) på alle former for indendørs ildsteder
ildske stor jernske til at bære gløder i
ildspand fyrfad med gløder til piben
ildstedsskat *se* ildskat
ildstål redskab til frembringelse af gnister sammen med flint
ildsvåde ildebrand
illegitim uægte (om et barn, der er født uden for ægteskab)
illegitimus (*lat.*) uægte barn, barn født uden for ægteskab
illuminere illustrere håndskrifter og stik med klare stærke farver og tit med bladguld
illystring blankt vævet stof med figurer
imaginere forestille
imago (*lat.*) billede
imago mortis (*lat.*) skindød
immatriculatus (*lat.*) skrevet ind i en fortegnelse
immatrikulere blive skrevet ind i universitetets fortegnelse over studerende
immission indsættelse i et embede eller i besiddelse af et gods
implexus (*lat.*) anetab
imposant imponerende
impraegnatio (*lat.*) besvængning
imprægnere besvængre
in aede (*lat.*) i hjemmet
in aedibus privatis baptizatus (*lat.*) hjemmedøbt
in aedibus suis (*lat.*) i hans hjem
in allis i alt
inanis glorie (*lat.*) hovmod (en af de 7 døds synde)
in anno sequente (*lat.*) i det følgende år
incarnatio (*lat.*) Jesu undfangelse, 25. marts
incubus (*lat.*) mæd
I. N. D. (*lat.*) in nomine Dei, i Guds navn
indbygget seng *se* alkove
indbyrdes undervisning undervisningsmetode hvor læreren er igangsætter og børnene indbyrdes underviser hinanden
indelukket seng *se* alkove
inderfremmers køkken
indersals køkken

inderste indsidder, jordløs person der bor til leje hos en bonde eller husmand

inderstehus husmandshus der ligger på en bondes jord

indersteskat skat som pålægges arbejdsduelige inderster

indest *se* inderste

index (*lat.*) register, fortegnelse

indf. indfordres, indfordring

indfæstning *se* stedsmål

indgang *se* igang

indgårde indhegne

indiennes malet eller trykt bomuldsstof (fra Kina eller Indien)

indifferent uinteresseret, ligegyldig

indigenat (*fr.*) indfødsret

indigo mørkeblå farve

indklædt seng *se* alkove

indlager middel til at sikre sig at en skyldner betaler (skyldneren skal opholde sig et bestemt sted, indtil gælden er betalt)

indlæsning introduktion, *se* kirkegang

indmaning *se* maning

indmark indhegnet opdyrket jord nærmest byen (modsat udmark)

indrullere indskrive i lægdsrullen

indrykningssystem system for opstilling af efterslægten med ældste barns efterkommere først (primogenitur) generationsvis inden næstældste barns descendens behandles

indsegl *se* segl

indsidder *se* inderste

indstævning *se* stævning

indulgens 1) skånsel, overbærenhed 2) *se* aflad

indvang *se* løkke

indvorde *se* indværge

indværge bevise sin adkomst til en fast ejendom

indvåner indbygger

inf. (*lægd.*) infanteri, infanterist

infans (*lat.*) spædbarn

infanteri fodfolket i hæren

infanterist fodfolkssoldat

Inf. Ex. Sk. (*lægd.*) Infanteriets Ekserserskole

in fidei copiae (*lat.*) til bekræftelse af afskriften

inflammation betændelse

ingeborgsdag 8. oktober

ingenueusdag 13. maj

ingersdag 26. februar (i skudår 27. februar)

inhumatus (*lat.*) begravet

I. N. I. (*lat.*) in nomine Jesu, i Jesu navn

initial begyndelsesbogstav, forbogstav

inkarnation legemliggørelse (af noget åndeligt, af Gud)

inkunabel *se* palæotyp

inkvirent person der forhører og undersøger

inkvirere forhøre, forespørge, efterforske

inkvisition undersøgelse

inkvisitionskommission undersøgelsesdomstol (1686-1842) i København

in loco (*lat.*) på stedet, her på stedet

in medio (*lat.*) i midten

in memoriam (*lat.*) til minde

in natura (*lat.*) 1) i naturlig tilstand 2) i varer (ikke penge)

inne *se* dagsværk

innste *se* inderste

inoculatio (*lat.*) indpodning

inokulation indpodning af menneskekoppers smitstof (anvendes før opdagelsen af kokoppevaccinationen), vaccination mod kopper

in pace (*lat.*) i fred

I. N. R. I. (*lat.*) Jesus Nazaraenus Rex Judaeorum, Jesus af Nazaret jødernes konge

insetat bladannonce, annonce sammen med redaktionelt stof

insinuere 1) tilstille et retligt dokument til rette vedkommende 2) antyde en beskyldning

in solidum (*lat.*) for det hele, helt og holdent

in statu quo (*lat.*) i nuværende tilstand

in statu quo ante (*lat.*) i uforandret tilstand, som tidligere

instruks forskrift, ordre

instrumentist musiker

intarsia træmosaik, indlægningsarbejde i træ

intendant officer som tager sig af forplejning og pengesager

intendantur korps der varetager hærens og flådens regnskab, forsyning og indkvartering

inter (*lat.*) imellem

interdictum (*lat.*) forbud mod kirkelige handlinger

interdikt forbud mod kirkelige handlinger

interim (*lat.*) mellemtilstand

interimsrulle midlertidig rulle

internatus (*lat.*) skoleanstalt

interregnum periode hvor et land er uden en anerkendt regering

intestato (*lat.*) uden testamente

introd. introduktion

introductio (*lat.*) introduktion

introduktion *se* kirkegang
introitus (*lat.*) 1) indgangsvers, begyndelsesordene til den katolske messe
inventarisering oprettelse af et inventarium
inventarium (*lat.*) fortegnelse over løsøre, fortegnelse over aktiver og passiver i et bo
invention 1) inventar, løsøre 2) påfund, opfindelse
investitur 1) højtidelig indsættelse i et kirkeligt embede 2) feudal overrækkelsesceremoni
invidia (*lat.*) misundelse (en af de 7 dødssynder)
invocavit (*lat.*) 1. søndag i fasten, 6. søndag før påske
invocavit me (*lat.*) han kaldte på mig
iperst uldent stof (fra Ypres)
ipso die (*lat.*) på dagen, netop den dag
i. r. (*lægd.*) infanteriregiment, interimsrulle
ira (*lat.*) vrede (en af de 7 dødssynder)
irenesdag 5. april
irenæusdag 26. august
i res. (*lægd.*) i reserve
isabel lys beige eller hvidgul farve
islæg skjote af ben
ister flomme, fedt omkring et dyrs indvolde
isterrad *se* stuehus
isterråling *se* stuehus
i st. r. (*lægd.*) i stamrulle
istrad *se* stuehus
isæd det sædekorn som er sået
isæt *se* stuehus
isæthus *se* stuehus
item (*lat.*) ligeledes
it. kps. (*lægd.*) intendanturkorps
itzig (*ty.*) nuværende
IXbr. (*lat.*) november
IXbris (*lat.*) november
iæg. (*lægd.*) jæger

J

jacobsdag 25. juli
jacobsdaler sølv mønt (29 g)
jagerport forreste kanonport i hver side på et skib
jagt sejlskib med én mast
jagtmeister embedsmand der sørger for skovens og vildtets pleje samt arrangerer jagt
jagt jagt
jamling et år
janusdag 8. april

jaord bindende ægteskabsløfte 2) gilde der afholdes efter at jaordet er givet
japetusdag 22. december
J. C. (*lægd.*) Jægerkorps
jejunia legitima (*lat.*) tamperdag
jejunia temporalia (*lat.*) tamperdag
jejunium (*lat.*) faste
jem em, damp
jeremiasdag 7. juni
jernbunden med jernbund
jernbyrd *se* skudsjern
jernklode jernkugle
jernko ko som godset giver en fæstebonde
Jesus hominum salvator (*lat.*) Jesus menneskenes frelser
Jesus Nazareus Rex Judaeorum (*lat.*) I. N. R. I., Jesus af Nazaret jødernes konge
jeton spillemærke
jetzig (*ty.*) nuværende
J. I. R. (*lægd.*) Jyske Infanteriregiment
J. I. R. 2. (*lægd.*) 2. Jyske Infanteriregiment
J. Mst. (*lægd.*) Justitsministeriet
joachimsdaler sølv mønt (29 g)
johannesdag 27. december
Johannes' fødselsdag sankthansdag, 24. juni
Johannes' halshuggelse 29. august
Johannis baptistae decollatio (*lat.*) Johannes døbers halshuggelse
johanniter medlem af johanniternes ridder-, hospitals- og munkeorden
jomfru 1) uberørt kvinde, ugift kvinde 2) om kvinder i forskellige erhverv (husjomfru, kahytsjomfru osv.)
jonasdag 29. marts
jordalen *se* rode
jorddrot jordejer
jorde begrave
jordebog fortegnelse over jordejendom med angivelse af fæstebønderne og deres landgilde
jordegen bonde selvejerbonde
jordkølle nedgravet lille hus til tørring af malt
jordmarv *se* mergel
jordseddel skifteforvalterens meddelelse til præsten om, at begravelse kan finde sted
jordskyld årlig afgift eller skat på jord
jordsmon 1) jordens overflade 2) jordejendom
josefsdag 19. marts
journal 1) et bogholderis optegnelser i kronologisk orden 2) dagbog 3) avis, tidsskrift
J. R. 2. (*lægd.*) 2. Jyske Regiment

jubellærer præst som har været i embede i 50 år
jubilate (*lat.*) 3. søndag efter påske
judica (*lat.*) 5. søndag i fasten, 2. søndag før påske
judithsdag 10. december
juledag 25. december
julestue *se* legestue
juliansk kalender tidsregning opgivet i 1700 (19. februar til 1. marts bortfalder) og afløses af den gregorianske kalender
julianusdag 9. januar
juliusdag 12. april
jumbe tohjulet hestevogn
junge *se* brøndhage
jungeværk *se* brøndhage
jurat *se* kirkeværge
juris (*lat.*) ret
juris civile (*lat.*) borgerlig ret
jurisdiktion retskreds, domsmyndighed
jus (*lat.*) ret
jus patronatus (*lat.*) patronatsret
jus practicandi (*lat.*) ret til at praktisere som læge
justasdag 19. juli
justinusdag 13. april
Justitia (*lat.*) den romerske gudinde for retfærdighed
justitiarius 1) person der holder ting 2) formand for en ret med flere dommere
justitsprotokol retskredsens protokol med domsager m. m. (tingbogens afløser)
justitsråd medlem af højesteret
jus vocandi (*lat.*) kaldsret
juvenil ungdommelig, barnagtig
jydelast importeret træ af dårlig kvalitet (fra Norge)
jydepotte gryde eller potte af uglaseret grålig eller sort ler
jydisk jysk
jyndovn jættestue
jysk alen længdemål: 1 jysk alen = 56,6 cm
Jyske Lov landskabslov (givet af Valdemar Sejrs 1241)
jæg, (*lægd.*) jæger
jæger soldat der skal sikre hæren og indhente efterretninger
jærtegn 1) overnaturligt himmelsk tegn, under, mirakel 2) varsel
jævnførelsesregister register i kirkebogen med henvisning til navneindførsler (ophører sidst i 1800-tallet)

jævnjord fladt stykke jord
jødeharpe musikinstrument, mundgige
jørgensgård *se* sanktjørgensgård

K

k. (*lægd.*) krigstjeneste
k 1 (*lægd.*) ubetinget tjenestedygtig til krigstjeneste
k 2 (*lægd.*) betinget tjenestedygtig til krigstjeneste
kabellængde længdemål: 1 kabellængde = 100 favne = 300 alen = 185 m
kabinet 1) kontormøbel med mange små skuffer 2) kongens arbejdsværelse
kabinetsekretær kongens privatsekretær
kabliau (*hol.*) stor torsk
kabriolet let enspændervogn med kaleche
kabuds mandshue med to lange lapper
kadaver 1) lig, død dyrekrop 2) en levende persons krop
kadaverdisciplin hård disciplin
kadet officerselev
kaffes 1) plydsstof med glat bund og hævede figurer 2) broget bomuldsstof (fra Bengalen)
kag skampæl, træstolpe som lovoertræderen bindes til ved piskning
kagstryge piske en person der er bundet til en kag
kagstrygning offentlig piskning
kakkel flise af brændt ler til indmuring ved kakkelovne
kakkelstue dagligstue
kald og varsel stævning med tilhørende varsel
kaldsbog *se* liber daticus
kaldsbrev udnævnelsesbrev
kaldsmand stævningsmand
kaldsret retten til at kalde en præst ved en kirke
kalemankes vævet stof med blank overflade
kalenda første dag i måneden
alendarium fortegnelse over årets festdage og kirkelige helligdage
kalender 1) fortegnelse over årets dage 2) fortegnelse over den katolske kirkes helgendage og kirkefester
kalente gejstlig sammenslutning, lav
kalfatring tætning af revner i et træskib med optrævlet tovværk og beg
kaliko bomulds- eller lærredsstof (fra Calcutta)

kalk *se* alterkalk

kalkbrænder mand der brænder kalk i en ovn

Kallske samling samling især vedrørende Danmarks og Norges historie og topografi (i Kgl. Bibliotek)

kalmank *se* kalemanke

kalvehave indhegnet mark eller eng til kalve

kamelotte *se* camelot

kaminhus beboelseshus med kamin

kamisol fin ærmeløs undertrøje til mænd

kammager person der fremstiller kamme

kammerduk fint stof af hør/lærred

kammermester embedsmand med ansvar for pengesager

kammers kammer (kan også betyde øverstestue, mellemstue, dagligstue og sengekammer)

kanapé lang bænk, sofa med høj ryg

kancelli ministerium (betegnelsen afskaffet 1849)

kancellibrev brev fra et kancellikollegium

kancelligods større gård der står uden for herredets jurisdiktion og er henlagt til et kancelli

kancellikollegium regeringskontor (indtil 1848)

kancelliplakat bekendtgørelse fra et kancelli

kancelliprotokol bog over kancellikollegiets forhandlinger

kancelliråd højere embedsmand ved et kancelli

kancellist underordnet embedsmand ved et kancelli

kande rummål: 1 kande øl / honning = 2 eller 4 pottes

kandebænk kanderække

kandelaber stor flerarmet lystestage

kanderække til opstilling af fade ligesom i en talerkerække

kandeskab *se* kanderække

kandestøber person der støber husgeråd af tin

kandidat ansøger eller aspirant til et embede

kandis brunt sukker

kanefas *se* kannevas

kannevas groft vævet stof af hamp, hør eller bomuld

kannik medlem af et domkapitel

kanonade serie af kanonskud

kanonisere ophøje en person til helgen

kanonisk ret katolsk kirkeret

kansler landets næsthøjeste embedsmand med ansvar for kancelliet og leder af centraladministrationen (oprindelig embedsmand ved kongens retterting som udfærdiger de kongebreve der vedrører retsplejen)

kantonement indkvartering af soldater hos private i et afgrænset område

kantor leder af kirkekor og tilrettelægger af gudstjenesten

kanvas *se* kannevas

kapellan hjælpepræst

kaper 1) privatejet skib med tilladelse til at opbringe fjendtlige skibe (betragtes som halvofficielt sørøveri) 2) person der driver sørøveri

kapitel 1) forsamling af munke ved samme kloster 2) forsamling af præster ved samme kirke

kapitelstakst prisansættelse af korn (fastsættes stiftvis) med henblik på betaling af tiende

kapitæl søjlehoved

kaplak 1) stof til hovedbeklædning 2) provision af fragten til skipperen

kapperolleke stor kvindekyste

karabin kort gevær der hænger i et bandoler over skulderen

karak middelalderlig kravelbygget skibstype med 3 master

karavel senmiddelalderlig skibstype med 3 master og højt overdæk

kardus 1) groft papir 2) ladning i en kanon

karduseri sted, hvor røgtobak pakkes

karet *se* karm

kariol tohjulet vogn

karlekammer karlenes kammer på en gård

karlsdag 28. januar

karm stor lukket hestevogn, rejsevogn, fruervogn, karet

karmeliter medlem af karmeliternes munkeorden, tiggermunkeorden

karmes mørk højrød farve

karnis del af en gesims med s-formet krumning

karosse hængevogn, *se* karm

karre trillebør

karstol skammel til at sætte fade eller kar på

karte 1) firkantet træplade med håndtag og jernpigge til udredning af uld 2) udredning af uld

kartegilde sammenkomst af kartende kvinder

kartoffelriver rivejern til tillavning af kartoffelmel

kartek klædeagtigt stof (1500-tallet)

karteusere munkeorden

kartouche 1) ornament i rammeform 2) navneplade på maleri

kartun kattun, lærredsvævet groft bomuldsstof med påtrykt mønster

kartove kortere forladekanon

- karusetøj** groft sort eller rødt uglaseret lertøj fra Karuse
- karve** 1) skære 2) fure
- karvesnit** kileformede snit som ornamenten i træ
- karvestok** regnskabsstok med indsnittede karve
- kasak** løst hængende kvindebluse
- kasemat** skudsikkert rum indbygget i en fæstnings hvælving
- kaset** fordybet felt (som regel firkantet) i loft, hvælving eller væg
- kashmirstof** fint stof vævet af hår fra kashmirged
- kashmirvest** vest af kashmirstof
- kasimir** *se* kashmirstof
- kassation** 1) det at kassere 2) erklæring om udygtighed til militærtjeneste
- kass. att. (lægd.)** kassationsattest
- kastemønt** mønt som kastes ud til folk under kongeridt
- kasteskovl** skovl til rensning af korn for avner
- kastor** (gr.) 1) bæver 2) filt eller vævet stof (oprindelig iblandt bæverhår)
- kat** 1) prygleredskab, pisk med 9 snore eller flere, hver enkelt forsynet med knuder 2) djævel (ved hekseprocesser tilstår de anklagede tit, at en djævel kommer til dem i form af en kat)
- katalog** fortegnelse
- katekisation** undervisning som forberedelse til dåb og nadver
- katekismus** lærebog i de kristne grundsætninger
- katekumen** nyomvendt kristen der gennem kristendomsundervisning forberedes til dåben
- katekumeni** elever som undervises af præsten før de kan komme til alters (konfirmationens forløber)
- käthner** (ty.) husmand
- katskud** *se* udskud
- kattun** *se* kartun
- kauring** tvebak
- kaution** sikkerhed der stilles for en anden
- kautionere** garantere, indestå for
- kautionist** person der kautionerer
- kavere** kautionere
- kavring** lille rundt brød
- kbf. (lægd.)** kystbefæstning
- Kbh.** København
- Kbh. Inf. R. (lægd.)** Københavns Infanteriregiment
- kedelfører** handlende med privilegium til at sælge og købe kobbertøj
- kedelhat** hjelm
- kedelkrog** forskydelig jernkrog til ophæng for en gryde over et ildsted
- kedelovn** muret ildsted med gruekedel
- kedelske** *se* kedelkrog
- kedelskede** *se* kedelkrog
- kedelstang** *se* sodstang
- kejse** kære, vælge
- kellinghusenfajance** fajance (fremstillet i Kellinghusen i Holsten)
- kere** bryde sig om, tage hensyn
- kernetårn** borgens centrale tårn
- kersdag** kyndelmisse, 2. februar
- kf.** kirkeført
- kgl.** kongelig
- kieleroslag** termin (6. - 13. januar) hvor renter og afdrag betales i Kiel (europæisk lånemarked)
- kildebing** kildeværk
- kildehage** hejseanordning, reb eller stang med krog til at hejse vandet op fra en brønd eller kilde
- kildekarm** *se* kildeværk
- kildekrog** *se* kildehage
- kilderamme** *se* kildeværk
- kilderæk** *se* kildeværk
- kildestage** *se* kildehage
- kildestang** *se* kildehage
- kildestimmel** *se* kildeværk
- kildesvange** *se* kildehage
- kildesvøbe** *se* kildehage
- kildevippe** *se* kildehage
- kildeværge** *se* kildeværk
- kildeværk** firkantet værn af planker omkring en brønd eller kilde
- kildeås** *se* kildehage
- kilte** løfte op og fæste (f. eks. skørt)
- kilterbånd** bånd om underlivet (beregnet til at kiltere skørtet op)
- kimming** område på skibssiden hvor bundstokkene ender
- kiper** tøj der er vævet sådan at det danner striber
- kippe** 1) den allerøverste del af tagrummet under tagryggen 2) (*fvr.:* kippa) 1 kippe = 40 fåreskind
- kirkebog** protokol med især dåb, vielser og begravelser (skematisk opbygget kirkebog indføres 1812 og afløses af nye skemaer 1851, 1891 og 1926 med stadig flere oplysninger)
- kirkebogsuddrag** afskrift af dele fra kirkebøger
- kirkefred** den fred der skal herske i kirken (over-

- trældelse straffes strengt)
- kirkegang** introduktion, barselskvindens første besøg og højtidelige indførelse i kirken efter en fødsel (6 uger efter fødslen)
- kirkegangsgilde** mindre gilde i hjemmet for kirkegangskonen
- kirkegangskone** kone som er i kirke første gang efter en fødsel
- kirkeinspektion** tilsyn med kirken (i byen borgmester og råd eller hos sognepræst, byfoged og kirkeværge, på landet normalt sognepræsten)
- kirkeinspektionsarkiv** arkiv med hovedsagelig kirkeregnskaber
- kirkeko** ko som bonden får af kirken ved forpagtning af jord
- kirkenævn** forsamling af tingmænd der er den dømmende instans i trolddomssager
- kirkenævning** medlem af et kirkenævn
- kirkeran** tyveri fra kirken
- kirkeret** gejstlig domstol der dømmes i sager af gejstlig karakter
- kirkeskriver** regnskabsfører ved en eller flere kirker
- kirketierende** afgift til kirkens ejer
- kirketjener** fæstebonde under kirken
- kirketugt** straffesystem med udelukkelse fra nadveren
- kirkeværge** person som varetager kirkens regnskaber og fører tilsyn med kirken
- kirkeår** året fra advent til advent
- kirsey** løst vævet og opkradset groft uldtøj
- kirurg** barber, bartsvær, ikke uddannet læge (indtil 1838)
- kirzei** *se* kirsey
- kissejag** stærkt hastværk
- kiste** kasse med låg til opbevaring af tøj
- kistebord** bord med et lavt skab under
- kistebrev** billede eller brev der er klæbet op på undersiden af et kistelåg
- kistebænk** bænk hvor sædet danner kistens låg
- kiv** strid
- kives** strides, skændes
- kjeld** 1) brønd 2) (*fær.:* *hjalur*) tremmehus til tørring af fisk og kød samt til opbevaring af madvarer
- kjeldsdag** 11. juli
- kjelske** *se* kedelkrog
- kjerv** *se* kærv
- kjole** lang mandsdragt
- kjortel** frakke, kjole til mænd
- kjørres** kostald
- klabautermand** venlig skibsnisse der beskytter mandskabet ved at gøre opmærksom på skibets svage steder ved at banke på dem
- klampe** stang, træramme eller tung klods om får for at hindre dem i at løbe bort
- klandre** bebrejde
- klapholt** træ til tøndestaver
- klarligen** klar, tydelig
- klausul** tillægsbemærkning med indskrænkende virkning (i bl. a. skifter og skøder)
- klejne** *se* kline
- klejnsmed** smed der laver finere smedearbejde, *jfr.* grovsmed
- klemme** kongens store segl
- klemstok** *se* budstikke
- kleppert** 1) stort dyr 2) stor dreng
- klerk** gejstlig person
- kleve** 1) *se* bryggers 2) opbevarings- og forråds-kammer
- Klevenfeldts samlinger** samling af dokumenter og stamtavler over den danske adel (i Rigsarkivet)
- kline** opbygge en husvæg med ler og ris (kvindearbejde)
- klinegilde** gilde der afholdes efter at de klinede vægge er færdige
- klinevæg** væglukkelse i bindingsværksvæg (væglukkelsen består af lodrette støjler med vandret fletværk og klinet ler)
- klingsung** pose på stang der benyttes til indsamling under gudstjenesten
- klingsbyget** udtryk om en båd hvor sideplankerne er skudt ind over hinanden
- klinsbolt** gennemgående bolt der nittes
- klinte** ukrudtsplante
- kliphavn** ulovlig havn
- klipping** underlødig og undervægtig krigstidskobbermønt (især 1500-tallet)
- klipskole** *se* vinkelskole
- klittag** *se* hjelme
- klod** ung hest. *se* plag
- klog mand** person der uden praktisk uddannelse søger at helbrede folk og dyr
- klohammer** hammer med kløvet hammerhoved og jernskaft
- klokke** 1) kappeagtigt mandsovertøj (1300-tallet) 2) uldent eller strikket underskjørt
- klokkeronsdag** onsdag før påske
- klokkestabel** tømret fritstående klokketårn

kloster bolig for munke eller nonner
klosterskole skole, oprettet af munke
klov stang, træramme eller tung klods omkring halsen på løsgående kreaturer eller får for at hindre dem i at løbe bort
klæde købt stof (i modsætning til hjemmelavet)
klædestodder knager til ophængning af tøj
klæp *se* åg
klyne mosetørv, tørv af ællet mosedynd
klynmose tørvemose
klytrekammer *se* huggehus
klytrorum *se* huggehus
klyver trekantet sej
klæppetutte udhulet træstykke med vand og slibesten (høstmanden bærer den under arbejdet)
klöppeln (ty.) kniple
K. M. kongelige majestæt
kml. (lægd.) kystmilit
knabe (ty.) *se* væbner
knappform form til støbning af knapper
knapholt *se* klapholt
knar skibstype, vikingetidens fragtskib
knevel hørrens frøkapler (vigtig handelsvare)
knevelstok redskab til at lave kantebånd med
knippe mængdeangivelse: 1 læs hø = 32 knipper
knippelsuppe slag med politistav
knivbræt redskab til at slibe knive på
knivbænk tællestol, klemme til at fastholde træsko, træredskaber m. m. under forarbejdelsen
knop huggeblok
knubstol stol lavet i ét stykke fra en træstamme
knudeømring byggemåde på bjælkehuse
knudsdag 7. januar (efter Knud Lavard) eller 10. juli (efter Knud den Hellige)
knudsmisse 10. juli, betalingstermin
knup huggeblok
knyttestok redskab til at lave kantebånd med
knægt konstruktion der bærer udhængende etager i en bindingsværksbygning
knæhus *se* spændhus
kobbel 1) sammenbundet flok af dyr 2) to sammenføjede spær i et tag
kobbelbrug sædskiftebrug hvor afgrøderne skifter efter en årrække
kobbelstang træstang med halsring i hver ende til at holde får adskilt
kobberfører *se* kedelfører
kobberluster lertøj med kobberskinnende glasur
kobberskat ekstraskat, krigsskat hvor der betales med kobber til kanoner

kodicil tillæg til et testamente
kodificere samle og ordne retsregler om ét emne
kodifikation ordning af retsregler i én bog
køene kone
koffardi handelsskibsfart
koffardiskib handelsskib
kofoder jord nok til foder for en ko
kofte stor grov skjorte
kog større stykke marskland omgivet af et dige
kogge middelalderlig bred skibstype med en mast
kohave indhegnet mark eller eng til køer
kok hane
kokopper mild form for kopper på køer (anvendes til koppevaccination)
koldfeber malaria
koldfyrr koldbrand
kolera sygdom, epidemisk tarminfektion
kolerasjover person der fragter døde bort under en koleraepidemi
kollats biskoppens udnævnelsesbrev til en præst eller lærer
kollegium 1) ministerium, regeringskontor 2) en højere skoles lærerforsamling 3) fællesbolig for studerende
kollekt indsamling af frivillige pengegaver under gudstjenesten
koller kort krave som dækker halsen
kolofon de sidste linjer i ældre bøger med oplysning om trykkested og -år
kolportør indremissionsk lægprædikant, missionær
kolæg inddeling af bønder der betaler kopenge
kombat kamp
kombattant aktiv krigsdeltager
kommandant øverstbefalende officer i en garnison eller fæstning
kommandør 1) søofficer rangerende mellem kontreadmiral og kommandørkaptajn 2) titel på medlem af de mellemste ordensklasser
Kommercekollegiet kollegium (1735-1848 under forskellige navne) for landbrug, handel, industri og søfart
kommercelæst mål for skibe, 1 kommercelæst = 150 kubikfod = 2,6 tons, siden 1867: 1 kommercelæst = 2 registertons
Kommissariatskontoret kontor for flådens økonomi og materiel
kommissarieskifte skifte som sker efter testamenterisk bestemmelse eller efter ansøgning fra arvingerne

- kommissarius** person som skal forestå et skifte eller afsige en dom, statsebedsmand med et særligt erhverv
- kommissionsdom** dom afsagt af kommissarier
- kommitteret** højere ministeriel embedsmand med særlig opgave
- kommode** skuffemøbel
- kommodor** kaptajn på et halvfangetartøj
- kommunikant** altergangsgæst, deltager i nadveren
- kommunikantsliste** *se* altergangsliste
- kommunikere** overføre
- kommunion** deltagelse i nadveren
- kommunionbog** protokol, fortegnelse over altergangsgæster
- kommunitet** 1) stiftelse til understøttelse af ubemidlede studenter 2) studenterlegat
- kommunitetsmatrikel** fortegnelse over studenter, som modtager understøttelse
- kompagni** 1) handelsfællesskab 2) afdeling soldater
- kompileation** udpluk fra bøger til et hele uden at give stoffet en egen behandling
- kompile** sammenstykke udpluk fra bøger
- koncept** kladde, skriftligt udkast
- konceptskifte** udkast til skiftebreve
- koncil** kirkeforsamling
- konduite** 1) bedømmelse af embedsmænd og militærpersoner 2) dannet optræden 3) evne til at handle rigtigt
- konduiteliste** liste (1730-45) i Krigskancelliet, *iffr.* konduite
- konduktør** ingeniør eller arkitekt der leder eller tilser arbejder og materialer
- konebørsel** *se* kvindegilde
- konegilde** *se* kvindegilde
- konejord** jord som hustruen bringer ind i det fællesbo
- konferensråd** kongelig rådgiver i vigtige sager
- konfession** 1) trosbekendelse 2) trossamfund 3) et trossamfunds dogmer
- konfessionarius** kongefamiliens sjælesørger
- konfidentregister** *se* kommunionbog
- konfirmere** stadfæste
- konfirmation** 1) bekræftelse af dåben (indført i 1736) 2) offentlig stadfæstelse
- konfluks** tilstrømning
- kongebrev** tilladelse til hjemmevielse, vielse mellem nært beslægtede, aldersdispensation ved vielsen eller vielse uden lysning
- kongele** krongods, gods der er bestemt til kongens underhold
- Kongens Retterting** landets øverste domstol (senere Højesteret)
- Kongerigets Arkiv** oprettet i 1883 af kancelli- og kammerarkiver (nu en del af Rigsarkivet)
- kongestød** *se* hestegæsteri
- kongetiende** afgift til kongen på jord (en tiendedel af årets produktion)
- Kong. R. (lægd.)** Kongens Regiment
- Kong. Rgt. (lægd.)** Kongens Regiment
- kongsbonde** (*fær.*) fæstebonde
- kongsbryde** forvalter på et kongeligt gods
- kongsdom** dom ved Kongens Retterting
- kongsfæster** (*fær.*) fæstebonde
- kongsgård** 1) en gård tilhørende kongen 2) (*fær.*) fæstegård
- kongslejlænding** (*fær.*) fæstebonde, fæster af et stykke jord
- konnossement** søfragtbrev
- konradsdag** 26. november
- konsangvinitet** blodslægtsskab
- konsangvinitetstavle** 1) slægtstavle, tavle hvor probandens anetavle og efterslægtstavle kombineres 2) *se* anetavle
- konsens** samtykke, overensstemmelse
- konsignere** holde tropper klar til udrykning
- konsistorial** medlem af konsistorium
- konsistorialråd** hæderstitel til fortjente præster
- konsistorium** universitetsråd bestående af universitetslærere
- konsol** 1) fremspring på en mur til støtte for en anden bygningsdel 2) hylde eller mindre bord under et spejl
- konstabel** menig artillerist
- konsumtion** *se* konsumtionsskat
- konsumtionsbetjent** opkræver af konsumtionsskat
- konsumtionsbom** toldbom, stedet hvor konsumtionsskatten til en by betales
- konsumtionsskat** forbrugsskat 1) afgift på korn, drikkevarer og kød, som føres ind i en by 2) afgift på levende kvæg (græspenge), malt og formalet korn 3) afgift på spillekort 5) afgift på bryllupper (kopulationspenge betales af byfolk)
- kontinuere** fortsætte
- kontor** kasseformet møbel med åben bordfod og klap til skrivebrug
- kontrabande** varer som det er forbudt at sælge til et krigsførende land

kontrafej portræt

kontraminiertal bog degnens eller lærerens eksemplar af kirkebogen

kontreadmiral tredjeøjeste admiralsgrad

kontribution 1) matrikelskat (fra 1688 i Sønderjylland) 2) krigsskat

kontributionsregnskab regnskab (indført 1660) over matrikelskat og hartkornsskatter

konventikel hussammenkomst til drøftelse af religiøse spørgsmål

koparret arret efter kopper

kopenge *se* skatteko

kopibog protokol med kopier

kopper epidemisk sygdom

kopskat ekstraskat, ens personskat for hver person over 15 år (efter 1762 over 12 år)

kopskattemandtal fortegnelse over personer der skal betale kopskat

kopsætning blodtapning med små varme kopper

kopulation vielse

kopulationsbrev tilladelse til hjemmevielse

kopulationsed en soldats ed på at han ikke er gift eller bundet ved ægteskabsløfte (påføres frisedlen)

kopulationspenge *se* konsumtionsskat

kopulationsprotokol protokol med fortegnelse over vielser (i København også med oplysning om vielsesafgift og vielsesogn)

kopulationsskat konsumtionsskat, afgift til kongen for en vielse

kor bygningsdel der er adskilt fra kirkeskibet (indeholder alteret og er forbeholdt gejstligheden)

korbue åbningen mellem kor og kirkeskib

kordegn person der bistår præsten ved gudstjenesten og i det administrative arbejde

korgitter skranke mellem kor og skib

kornet yngste officer ved rytteriet

kornlade *se* lade

kornsegl krum kniv til at høste korn med

kornskat 1) hartkornsskat 2) ekstraskat, krigsskat

kornskyld den del af landgilden der betales i korn

korporal underofficer

korrumperer ødelægge, fordærve

korsbroder *se* johannitere

korsebyrd gangdag, 25. april

korsebør *se* korsebyrd

korsgevær *se* kortgevær

korshus fremspringende kort tilbygning med tagvinkelret på bygningens langside

korsklæde linnedtørklæde

korsmisse om høsten 14. september

korsmisse om våren 3. maj

korstol stol i koret beregnet til gejstlige

kortेरik uldent stof fra Courtrai i Flandern

kortgevær stagevåben hvis klingedanner et kors

kortle kortskaftet le (modsat langle) med langt krummet leblad til brug mellem buske og i krat

korvet mindre orlogsskib

kost 1) måltid, gilde (især i forbindelse med bryllupsfester) 2) fest der afholdes ved tiltrædelse af et embede eller optagelse i et lav (igangskost)

kost og tæring udgifter i forbindelse med en retsag

kostald hele staldrummet eller koens bås

kotkarl skældsord om en person der bor i en ussel bolig

kove 1) lille hus med væg af ris eller brædder (til brænde, tørv, svin m. m.) 2) *se* alkove 3) *se* udskud

koveseng *se* alkove

kovs fladbundet fad med to ører, vaskeskål

kovsken kovs

K. P. R. (*lægd.*) Kronprinsens Regiment

Kr. (*lægd.*) Kongens Regiment

K. R. (*lægd.*) 1) Kronens Regiment 2) Kongens Regiment

k. r. (*lægd.*) krigsreserve

krage 1) ophængt stok med kroge til pølser og andre madvarer der skal ryges 2) *se* kragetræ

kragetræ tagrytter, sammennaglede træstykker til at fastholde tagryggens halm

krambod forretning, handelsbod

kramkiste en kræmmers kiste, kiste med handelsvarer

kramklæde købt tøj

kramlærred købt lærred

krampeslag krampeanfald

kranbjælke vandretliggende bom til hejsning af et anker

kranje *se* kranni

krank svag, dårlig

kranni redskab til hummerfangst

krap rødlig farve

kratte redskab til opsamling af afmejet korn inden det bindes i neg

kravel 1) skibstype med 3 master (14- og 1500-tallet) 2) tømmer der ligger langskibs i dækket med enderne skåret ind i bjælkerne

kravelbygget byggemetode for både og skibe hvor sideplankerne mødes kant mod kant

kredense smage på vinen (for at vise at den ikke er giftig)

kredslæge *se* embedslæge

kredsskema cirkelformet skema med probanden i midten og i koncentriske cirkler udenom henholdsvis forældre, bedsteforældre osv.

krejert sejlskib fra 1700-tallet med 3 master

krejler småhandlende

kretter kvæg, kreaturer

kr. res. (læg.d.) krigsreserve

kridtpibe pibe lavet i et stykke af pibeler

krigsartikel regel for det militære mandskab

krigsjordebog jordebog over gods der stilles til rådighed for det nationale rytteri

Krigskancelliet regeringskontor (1679-1763), hærens centralstyrelse

Krigskollegiet regeringskontor (1660-79), kollegium for hærens anliggender

krigskommissær kongens repræsentant som medlem mellem hær og myndigheder, leder af lægdsvæsenet (udskrivningsvæsenet)

krigsret militær domstol

krigsrettsdom dom, afsagt af krigsretten

krigssekretær leder (indtil 1688, herefter overkrigssekretær) af Krigskollegiet eller Krigskancelliet

krigsstyr krigsskat, ekstraskat til militære formål

Kriminal- og Politiretten første instans i københavnske straffesager (1845-1919)

kringgård *se* bihave

kringhave *se* bihave

kristentøj dåbskjole

Kristi forklarelsedag 6. august

Kristi fødselsdag 1. juledag, 25. december

Kristi himmelfartsdag 6. torsdag efter påske, 40. dag efter påske, 2. torsdag før pinse (indtræder tidligst 30. april og senest 3. juni)

Kristi legemsdag 2. torsdag efter pinse

kristinasdag 24. juli

Kristi omskærelsesdag nytårsdag, 1. januar

Kristi opstandelsedag påskedag

kristmåned december

kr. min. res. (læg.d.) krigsministeriets resolution

kr. min. resol. (læg.d.) krigsministeriets resolution

krobbehus lille beboelsesrum inden for dagligstuen

krobhus *se* krobbehus

krog plov (sjællandsk) der nedfælder sæden

krogbånd *se* skråbånd

krone 1) sølvmønt (1618-1771), 1 krone = 1½ mark, senere 1 krone (sletdaler) = 4 mark
2) nugældende møntfod (siden 1873), *se* møntvæsen

kroneskilling mønt: 1 krone = 96 kroneskilling

kronetjener fæster under kronen

krongods gods som kongen råder over

kronologi læren om tidsregning

kron. r. (læg.d.) kronens regiment

krov (før.: krov) fårekrop

krucifiks kors med Kristus på korset

krudtgård *se* bihave

krudthorn horn til opbevaring af krudt

krykkemand invalidd

kræmmer handelsmand

kræmmervarer kolonialvarer

krønike historisk fremstilling

kstm. (læg.d.) kystmilit

kube 1) flettet beholder, bikube, grynkube, flettet løb 2) *se* udskud

kubestol stol der er lavet i ét stykke af en træstamme

kubikalen rummål: 1 kubikalen = 0,2473 m³ = ca. 250 liter

kubikfod rummål: 1 kubikfod = 0,0309 m³ = ca. 30 liter

kuf fladbundet hollandsk sejlskibstype

kulance imødekommenhed

kulbrænder *se* kulsvier

kuld og køn talemåde brugt i retssproget om ægteskab

kule fordybning eller jordhøj til opbevaring af roer, kartofler eller evt. affald

kullet 1) farvetegning på kreaturer 2) uden horn, skallet 3) uden tåm

kulsvier person der fremstiller trækul

kultusminister kirke- og undervisningsminister

kundschaft (r.) bevis for godt udført håndværk

kuns kun, bare, blot

Kunstkammeret museum for kunst og sjældnere ting og fund (stiftet 1651)

kurant gangbar, gyldig, i omløb (om mønter)

Kurantbanken seddeludstedende bank, første danske kreditgivende institution (1736-1813)

kurantdukat guldmønt

kurantseddel pengeseddel

kurantskilling kobbermønt

kurator værge, formynder

kurér 1) person der overbringer dokumenter af diplomatisk indhold 2) ilbud

kurere helbrede

kursej løst vævet, opkradset groft uldstof
kusine fars eller mors søskendes datter
kutscher (ry.) kusk
kvadratalen flademål: 1 kvadratalen = 0,394 m²
kvadratfod flademål: 1 kvadratfod = 0,0985 m²
kvadratmil flademål: 1 kvadratmil = 56,7 km²
kvadrattomme flademål: 1 kvadrattomme = 6,84 cm²
kvadre knuse, mase
kvakmølle se skvatmølle
kvaksalver klog mand
kvaksalveri uautoriseret og ulovlig lægekunst
kvalm klammeri
kvantitet størrelse, mængde, kvantum
kvantum kvantitet
kvart 1) længdemål, 1 kvart = ¼ alen = 6 tommer
2) rummål, 1 tønne smør = 8 ottinger = 32 kvarter
kvarterarrest tvungent ophold på en kaserne, udgangsforbud
kvartermester officer som tager sig af regnskab og forplejning
kvartprocentskat skat på ¼ % af alt uprivilegeret hartkom (1768-1809)
kvase mindre skib med bassin til opbevaring af levende fisk
kvide smerte
kvie ungko der ikke har fået kalv
kvindegilde gilde for barselskonens hjælpere
kvindestue kvindegilde
kvint vægtenhed fra 1861: 1 kvint = 10 ort = 5 g, 1 pund = 100 kvint
kvintin vægtenhed: 1 skålpund = 32 lod, 1 lod = 4 kvintin, 1 kvintin = 4 ort
kvægskat ekstraskat (1677-78 og 1682-92)
kvægsyge alvorlig epidemi (kendes fra 1745-46)
kvægtiende afgift på en tiendedel af årets tilkomne kvæg
kvæld aften
kvældsnaver brødmåltid lige før sengetid
kvær rolig
kværk dyndsump
kværke kvæle
kværn redskab af to runde riflede sten til at male korn til mel med
kværnsten sten fra en kværn
kværnsæde retten til at sidde hjemme når andre skal i leding
kvæsthus hospital for sårede søfolk
kyndelmisse 2. februar, Marie renselsesdag, vor

frue kirkegang, dagen hvor kirkens vokslæs indvies
kype kedel til farvning
kyper person der forestår vinens behandling
kyrads kyras
kyras læderpanser som dækker brystet og eventuelt ryggen og lader armene fri
kyrassér ryttersoldat klædt i kyras
kyrel pisk
Kyrie eleison (gr.) Herre forbarm dig!
kyse 1) skræmme 2) hovedbeklædning
kysepapir se solskærm
kysk uberørt, ærbar
kystb. (lægd.) kystbevogtning
küster (ry.) degn
kystmilicie se kystmilitis
kystmilitis militær enhed til beskyttelse af kysterne
kystml. (lægd.) kystmilitis
kæld se kjeld
kældermann værtshusholder
kæltring 1) omvandrende tigger 2) skurk, svindler
kæltringlatin hjemmelavet sprog blandt forbrydere (for at andre ikke skal forstå)
kælve om køer: føde en kalv
kæmner leder af kommunens regnskaber
kæp se budstikke
kæp og pose tiggerudstyr
kær krat, sump, lille delvis tilgroet sø
kære appellere, anlægge sag, klage
kærelse appel
kære søndag 5. søndag i fasten
kærne 1) redskab til at lave smør 2) betjene en kærne for lave smør
kærre tohjulet vogn
kærte højt tyndt lys
kærve mængdemål for korn: 1 trave = 20 kærve à 3-4 sammenbundne korneg
kætte aflukke eller sti til får, føl eller kalve
købstad by med særlige rettigheder og særlig styreform (indtil 1970)
kødblok huggeblok
købing mindre by eller købstad hvor der drives handel
købmandsgilde sammenslutning af købmænd
kødsøndag fastelavnssøndag
kølle 1) indretning til tørring af malt 2) slagvåben
køllehus lille hus til tørring af malt
køllemand fattig person der er bevæbnet med en

kølle
kølleovn aflangt ildsted i bunden af en kølle
kølnervand vellugtende vand, parfume
kølnsk fra Köln
kølnsk mark sølvmynt
kølsvin indvendig køl ovenpå spanterne
kåd husmandssted
kådner husmand
kåg fladbundet fiskerbåd der også bruges som lastfartøj (pram)
kålgård *se* kålhave
kålhave køkkenhave, indhegnet stykke jord hvor der især dyrkes kål
kårde blankvåben, stikvåben

L

L romertal: L = 50
l (*lat.*) libra, pund
l. (*lægd.*) underlæge
lactucke salat
lad 1) *se* bod 2) *se* gulv
lade 1) udhulslænge, bygning til opbevaring af korn og hø 2) skrin til opbevaring af dokumenter og penge 3) hælde
ladefoged arbejdsleder på en hovedgård eller ladegård
ladegård større avlsgård under kronen eller adeligt gods
ladehus *se* lade
laderad ladelængde
lademager håndværker der fremstiller kanonlatter eller geværkolber
ladeplads sted hvor skibe kan lægge til for at laste (lade) og losse
laetare (*lat.*) midfaste, 4. søndag i fasten, 3. søndag før påske
læg *se* lav
lagio 1) kursgevinst ved salg af værdipapirer og valuta 2) *se* opgæld
lagkøb *se* arvekøb
laksegård fast fiskegård i en å til fangst af laks
lakune hul, mangel
lambertsdag 17. september
landauer hestevogn med to kalecher og to tværsæder
landbo jordbruger der lejer sin jord (forløber for fæstevæsenet)

landboler *se* bolsmand
landbolsmand *se* bolsmand
landbrugskandidat person der gennemgår en videregående landbrugsfaglig uddannelse
landbåren født på landet
landdag repræsentation (afløser for landsting) for riddere, gejstlighed og købstæder i hertugdømmerne med domsret over for adel og gejstlighed samt skattebevillingsret
landefarer omrejsende kvaksalver
landfarer *se* landefarer
landfarsot epidemi
landfejde borgerkrig
landfysicus *se* fysicus
landehjælp ekstraskat
landemed pejlingsmærke på land
landemode 1) årligt møde mellem stiftamtmand, biskop og provster 2) gejstlig appelret bestående af stiftamtmand og biskop
landemodetprotokol protokol med referater fra landemodets forhandlinger
landemærke 1) grænseskel, grænsemærke 2) *se* enemærke
landenevni middelalderlig retsinstant af 16 medlemmer (udpeget af en landsdommer) med ret til at underkende andre nævninges kendelser
landetaten hærens centralstyrelse
landevejsridder vagabond
landeværn lokalforsvar (1801-08) bestående af ældre dårligt udrustede soldater
landeværnssoldat soldat i landeværnet
landeværnsspyd simpelt hjemmelavet spyd
landfoged 1) embedsmand der udgør et områdes underøvrighed 2) politimester (på Færøerne)
landgilde årlig jordlejeafgift som en fæstebonde skal betale i form af penge eller naturalier til jordejeren
landhusholdningsselskab landøkonomisk selskab til fremme af landbrugets udvikling
landinspektør embedsmand der har opsyn med foranstaltninger til forbedring af landbruget
landkøb *se* landprang
landlov tilladelse for en sømand til at gå i land i fritiden
landlovsgast sømand der har landlov
landmilitis landets bestand af bondesoldater
Landmålingsarkivet arkiv for landmåling (oprettet 1693, afløst af Matrikelsarkivet)
landmålingsskat ekstraskat på hartkorn (1683)
land- og krigskommissær *se* krigskommissær

- landprang** ulovlig handel på landet
- landrekrut** nyudskrevet bondesoldat
- Landretten** domstol for adel og højtstående gejstlige
- lands.** (*lægd.*) landsoldat
- landsarkiv** lokalforvaltningernes arkiver (amts-, kommune-, gods- og privatarkiver samt gejstlige arkiver) med sæde i Viborg, Aabenraa, Odense og København
- landsby** samling af bøndergårde
- landsdommer** embedsmand der er tilknyttet et landsting (titlen afskaffet 1805)
- landskabslov** lov der omfatter en del af riget
- landskat** skat (1818-1903) på hartkorn efter 1688-matriklen, fra 1844 hartkornsskat efter 1844-matriklen (modsat gammelskat)
- landskriver** *se* oppebørselsbetjent
- landsoldat** bondesoldat der er udskrevet til landmilitisen
- landsoverret** retsinstant (afløser 1805 landsting og rådstueret)
- landsting** landsret, samling afholdes hver 14. dag med kongeligt udnævnte landsdommere (landstingene, som oprindelig har domsmagt og vælger kongen, ophæves 1805)
- landstingshører** *se* landsdommer
- landstingskriver** embedsmand der udfærdiger de dokumenter der udgår fra landstinget
- landstryger** *se* vagabond
- landværn** *se* landeværn
- landvæsen** landbrug
- langbord** spisebord på langs i stuen foran vinduet
- langbænk** fast bænk mellem bord og vinduesvæg (tit med rum undermeden til tøj og rugende høns)
- Langebeks diplomatarium** samling af afskrifter af breve og andre kilder vedrørende dansk og nordisk historie (i Kgl. Bibliotek)
- langfredag** fredag før påske
- langhalm** rughalm, halm af særligt lange strå til tækning
- langhus** hus der vender langsiden mod gaden
- langjern** forreste skarpe jern på en plov der ridser en lodret fure i jorden
- Langl. B.** (*lægd.*) Langelandske Bataljon
- lange** langskaftet le til brug på græsmarker, *iffr.* kortle
- langlo** lo og køregang i en ene side af en lade
- langt rør** gevær
- lanse** stød- og stikvåben
- lansedrager** soldat der er bevæbnet med lanse
- lansener** lansebevæbnet rytter
- laps** elegant og moderne påklædt mand
- larsmisse** 10. august
- lastegæld** afgift på 1/30 af lasten (øresundstold, for skibe gennem Øresund)
- lateris** (*lat.*) sum af sammentælling som overføres til næste side
- latinskole** forberedelsesskole (forløber for gymnasiet)
- latr.** (*lat.*) lateris
- latrin** 1) midlertidig retirade, *iffr.* retirade 2) gødning af menneskelig afføring
- latris** (*lat.*) lateris
- laud** første karakter ved embedseksamen
- laudes** tidebøn
- laug** *se* lav
- laurentiusdag** 10. august, rentetermin
- lav** 1) forening af en landsbys bønder og undertiden også husmænd 2) sammenslutning af håndværkere med samme erhverv
- lavabo** vandbeholder til præstens rituelle vask
- lavalder** myndighedsalder
- lavatorium** vaskerum på et kloster
- lavdag** fastsag dag hvor en vis handling skal udføres (f. eks. at betale sin gæld)
- lavdagsbrev** et af 3 breve der påbyder den domfældte at rette for sig inden en tidsfrist på 15, 10 eller 5 dage (de 3 lavdagsbreve efterfølges af et straksbrev som ikke fastsætter nogen frist)
- lavet** underlag med hjul for kanoner
- lavkirke** kirkekor
- lavsbroder** medlem af et lav
- lavsskrå** vedtægt
- lavvæрге** mand der antages eller beskikkes for en kvinde eller umyndig person til at bestyre formuen
- lazarusdag** 16. december
- l. b.** (*lægd.*) 1) liniebataljon, liniebatteri 2) landdragon
- lb** (*lat.*) libra, pund
- ld.** land
- ld. no.** (*lægd.*) lodtrækningsnummer
- l. drag.** (*lægd.*) landdragon
- lds.** (*lægd.*) landsoldat
- ldsd.** (*lægd.*) landsoldat
- le** høstredskab
- leandersdag** 27. februar (i skudår 28. februar)
- led** låge i et hegn eller gærde
- leder** særlig høj fadning på en vogn beregnet til

- kornkørsel
- ledig** fri, ugift
- leding** bøndernes pligt til for hvert herred at stille et antal mænd og skibe til krigstjeneste under ledelse af en konge
- ledingspenge** pengeafløsning for bøndernes pligtige krigstjeneste
- Ledreborgske håndskriftsamling** samling til Danmarks historie samt lokal- og personalhistorie (i Kgl. Bibliotek)
- lejsk** *se* lejdisk
- legat** kapital som efter testamentarisk bestemmelse anvendes til bestemte formål
- legende** 1) omskrift på mønt eller segl 2) helgenhistorie 3) utrolig beretning
- legestue** fest for især unge mennesker med ordnede lege og dans
- legit.** legitimere
- legitima** (*lat.*) hustru, ægtehustru
- legitimus** (*lat.*) ægtefødt, lovmæssig
- legn** drejeligt led på et tøj
- legeme** legeme
- lejd** 1) *se* ovsbord 2) *se* tagrem
- lejdebrev** brev der giver fri passage for varer
- lejdisk** stof fra leyden i Holland (1400-tallet)
- lejehus** hus som er tidsbegrænset udlejet
- lejeinderste** husmand som lejer et hus tilhørende en gårdmand
- lejermål** samleje mellem ugifte eller ægteskabelig utroskab
- lejersted** gravsted
- lejestue** lejet værelse
- lejle** lille beholder til øl
- lejlænding** (*fær.*) fæstebonde, fæster
- lektorium** læsepult
- lem** person på fattighjælp
- lemfædig** 1) sjusket 2) mild, forsigtig
- len** 1) større gods som er gjort arveligt inden for slægten 2) administrativ enhed (omdannet til amt i 1660)
- Lengnicks kirkebogsuddrag** omfattende uddrag af kirkebøger, herunder også forsvundne kirkebøger (i Rigsarkivet)
- lensmand** kongelig embedsmand som bestyrer et len og opkræver afgifter
- lens- og gratialprotokol** bog med andragender i lenssager, pensioner, indfødsret o. a.
- lensregnskab** lensmandens regnskab til kronen (med jordebøger, regnskab over ekstraskatter, stedsmål, sagesfald, førlovspenge o. a.)
- leo** (*lat.*) løve
- leonardsdag** 6. november
- leonorasdag** 28. juni
- leosdag** 11. april
- leontiusdag** 18. juni
- leopoldsdag** 15. november
- lerbeutel** (*ry.*) forgældet person
- lerklining** opbygning af en husvæg med ler og ris
- lersætter** stort lerbåd til at skumme fløden fra mælken
- letpund** vægttenhed, 1 letpund = 1/18 smørtønde = 7,054 kg (14- og 1500-tallet)
- Lett. I. B.** (*lægd.*) Lette Infanteribataljon
- levator** (*lat.*) fadder, gudfar
- levatrix** (*lat.*) gudmor
- levit** jødisk tempeltjener
- lex** (*lat.*) lov
- leydisk** *se* lejdisk
- lfst.** (*lægd.*) lægdsforstander
- Lg.** (*lægd.*) Livgarden
- li** græsklædt skråning
- l. i. b.** (*lægd.*) linieinfanteribataljon
- L. I. B.** (*lægd.*) 1) Lollandske Infanteribataljon 2) Lette Infanteribataljon
- liber** (*lat.*) 1) bog 2) fri
- liber daticus** (*lat.*) 1) klostrenes bog over modtagne gaver 2) præstens embedsbog med oplysninger om sognets præster og deres embedsindtægter m. m.
- libra** (*lat.*) pund
- lic.** (*lat.*) licentiat, licentiat
- licent** sønderjysk ind- og udførselstold (1636-1803)
- licentiat** akademiker med lavere grad (afskaffet 1917) end doktorgrad
- licentiatius** (*lat.*) licentiat
- liden** lille
- lidenhed** ringe størrelse
- liderlig** uanstændig
- lidet** lidt
- lie** (*fær.*: *liggi*) le
- lieutenant** løjtnant
- liffarve** kødfarve
- Lifland** Livland
- ligbog** fortegnelse over begravelser
- ligdør** dør i gavlen med øverste tuen hvorfra ki-sten føres ud til begravelsen
- ligfolk** folk på samme niveau
- ligger** tysk hansakøbmand der i årevis opholder sig i en by for at handle (efter 1475 skal køb-

- manden være væk om vinteren)
- ligge på tro og love** den unge piges besøg lørdag aften af frieren der fuldt påklædt får lov til at ligge ved siden af hende i sengen
- lignat** *se* vågestue
- ligning** ansættelse i skat
- ligpenge** indtægter for sang ved begravelser
- ligpengeregnskab** en latinskoles regnskab over de indtægter som skolens disciple synger ind ved begravelser
- ligprædiken** prædiken over afdøde (1600-tallets ligprædikensamlinger har levnedbeskrivelse og afstamning)
- ligstue** rum til kisten, *se* ligdør
- ligsyn** undersøgelse af en afdød før udstedelse af dødsattest
- lilje** stagevåben med kort bred klinge
- lillehus** *se* retirade
- lille sankthansdag** 6. maj
- lim** *se* mergel
- lin** 1) pandebånd af hørlærred, anbragt under huen
2) stof af hør- eller blågrøn
- lin. bat.** (*lægd.*) liniebataljon
- linea** (*lat.*) linje, slægtslinje
- linie** længdemål, 1 tomme = 12 linier
- liniefart** sejlads med skibe i fast rute
- linieskib** stort orlogsfartøj beregnet til at ligge på linie med andre skibe under et søslag (udrustet med 50-100 kanoner på 2 eller 3 dæk)
- linusdag** 24. september
- lispund** vægtenhed: 1 lispund = 16 skålpund = 7,936 kg
- litani** kirkesang som vekselsang mellem præst og menighed
- liturgi** gudstjenesteordning med de handlinger der udgør gudstjenesten
- liturgisk gudstjeneste** gudstjeneste med musik og sang men uden prædiken
- livegenskab** udvidet form for stavnsbånd og hoveri hvor bonden er stærkt afhængig af gods-ejeren
- livg.** (*lægd.*) livgarden
- livgeding** gods der er udlagt til dronningens underhold
- livholt** svær dæksplanke der forener dæk og skibside
- livko** *se* jernko
- livré** uniform til tjener, dørvogter o. a.
- livsarving** arveberettiget barn
- livsbrev** lensbrev hvorved et len eller lignende overdrages en mand på livstid
- livsfæste** fæste på livstid
- livstykke** undertrøje uden ærmer
- L. J. C.** (*lægd.*) Langelandske Jægerkorps
- l. kps.** (*lægd.*) lægekorps
- l. m. h.** (*lægd.*) lægdmanshjælp
- l. n.** (*lægd.*) lodtrækningsnummer
- lo** rum i en lade hvor kornet tærskes
- lobalke** skillevæg mellem lo og lade
- locat** hører ved en latinskole
- locum privatis** (*lat.*) eget tørklosset, eget lokum
- locus controversus** (*lat.*) stedet for striden, stridens genstand
- locus sigilli** (*lat.*) seglets plads (angiver hvor seglet sidder)
- lod** 1) kanonkugle, blykugle 2) vægtenhed: 1 lod = 15,5 g, 1 skålpund = 32 lod (fra 1861)
- lodbræt** trekantet træramme med en lodsnoer i midten
- lobøsse** 1400-tals håndskydevåben der udskyder blykugler, *jfr.* lod
- lodseddell** bevis for en andels størrelse i et bo
- loft** *se* øverstestue
- lofthus** *se* øverstestue
- loftskud** bræddeloft
- log** apparat til måling af et skibs hastighed eller den sejlede distance
- logbog** skibsdagbog, skibsjournal, bog med optegnelser om et skibs sejlads samt begivenheder og arbejde ombord
- loge** 1) forskellige sammenslutninger af frimurere, afholdsfolk o. a. 2) afgrænset rum med siddepladser i et teater
- logglas** timeglas til fartmåling (nedløbstid knap ½ minut)
- logline** det reb som en log er bundet til
- lokke** blive lokket: få et barn uden for ægteskab
- lokkefugl** kunstig eller levende fugl til at lokke vildtlevende fugle på skudhold med
- lokum** *se* retirade
- lorgnet** briller med næseklemme
- Louis seize** *se* Louis XVI stil
- Louis XVI stil** stilart fra 1750-1800 (overgang fra rokoko til klassicisme)
- lovalder** myndighedsalder
- lovbyde** lovfæstet pligt til at tilbyde slægtning jord ved salg
- lovfæld** person der fældes af loven fordi han ikke kan føre det nødvendige bevis
- lovhævd** besiddelse af fast ejendom der har bestået

i 3 år (lovens fastsatte tid)

lovningsøl *se* jaord

low vand til brygning o. l.

Lowzows samlinger personalhistoriske samlinger over adelige og borgerlige slægter (i Rigsarkivet)

L. R. (*lægd.*) Dronningens Livregiment

l. r. (*lægd.*) livregiment

l. r. 2 (*lægd.*) landrytter

l. rt. c. (*lægd.*) livregimentskyrassér

l. rt. dr. (*lægd.*) livregimentsdragon

l. ryt. (*lægd.*) landrytter

l. rytter (*lægd.*) landrytter

l. s. 1) (*lat.*) locus sigilli 2) (*lægd.*) landsoldat

ls. (*lægd.*) landsoldat

lt. no. (*lægd.*) lodtrækningsnummer

ltrno. (*lægd.*) lodtrækningsnummer

lucianusdag 27. maj

luciasdag 13. december

Lucidarius middelalderlig folkebog der forklarer teologiske og metafysiske spørgsmål

lude *se* udskud

ludvigsdag 25. august

lue hat

lugar mandskabskahyt

lugeseng *se* alkove

lugger lille sejlskib eller -båd med en større mast midtskibs og en mindre i hver ende

lukaf mandskabskahyt

lukasdag 18. oktober

lundesk stof (fra Lynden i Brabrant i 1400-tallet)

lundstikke jernsplit til at holde hjulet på vognakslen

lune vandhul i en mose, Mosesø

lurendrejer bedrager, skælm, gavtyv

lustrere more sig

luthersdag 31. oktober

luxuria (*lat.*) vellyst (en af de 7 dødssynder)

lybist groft gråt uldent klæde (fra Lübeck i 1300-tallet)

lybsk 1) fra Lübeck 2) *se* lybist

lybsk mark møntenhed, 1) fra 1300-tallet: 1 mark lybsk = 16 skilling à 12 pennige 2) fra 1625: 1 mark lybsk = 2 mark dansk

lyde smal tilbygning som taget går ned over

lyngle le med kort kraftigt blad til at slå lyng med

lynslagen ramt af lynet

lyre røghul i taget over et åbent ildsted

lyrefjæl *se* lyrehat

lyrehat bræt over lyren (kan med en lang stang nedfra indstilles efter vinden)

lyrehus hus med lyre

lysebord rundt drejeligt bord til ophæng af lys under støbningen

lysebuk *se* standstage

lyseform støbegryde til støbning af tællelys

lysegarn løsspundet tråd af hamp eller bomuld til væger i lys

lysegilde fest der afholdes af mester når man går over til at arbejde med lys på værkstedet (afholdes mikkelsaften)

lyse i band udelukke fra kirken og kirkelige handlinger

lyseklemme klemme til at fastholde et lys

lyseklov stage til at klemme et lys fast i

lyseklyne særlig tørvejord der benyttes til belysning

lysekælling *se* standstage

lysemor *se* standstage

lysesaks saks til klipning af lysets væge

lysning meddelelse fra prædikestolen om et forestående ægteskab

lyspind flækket harpiksholdig pind af skovfyr (til belysning hos almuen)

lyster redskab til fangst af ål

lystig herlig, dejlig

lystring blankt vævet stof med figurer

læbælte 1) bestemmelse om at der ikke må drives handel nærmere end 1½ mil fra en købstad (1857-1920) 2) bælte af træer for at give læ til en mark

læddike lille rum til opbevaring af småting i en kiste

læg 1) tillæg 2) lægmand 3) ulærd, ikke faguddannet

lægbroder person der lever i et kloster uden at være munk og som tager sig af det praktiske arbejde

lægð landområde af varierende størrelse efter hartkorn eller sognegrænser der stiller soldater

lægdsforstander godsejer eller proprietær der er overordnet en lægdsmand

lægdsmand person (tit sognefogden) der fører en rulle over de værnepligtige

lægds. sv. (*lægd.*) lægds svar

lægdsrulle fortegnelse over det værnepligtige mandskab (ført fra 1788)

lægds seddel *se* lægdsrulle

læggelone kvinde der lægger sild i tønder

lægmand person der ikke tilhører præstestanden

lægprædikant ikke præsteuddannet prædikant

læg svin inddeling af oldenskoven på 6 svin

(1 svin pr. læg betales som oldengæld)

lægsøster *jfr.* lægbroder

lægte langt spinkelt træstykke med rektangulært tværnsnit

lægter fladbundet fartøj til lastning og losning af skibe

læmme om får: føde lam

læremor lærerinde

lærredsvævning *se* tosel

læs rummål: 1 vognlæs = 3 tønder korn, smør eller kalk, 1 vognlæs = 3 traver langhalm

læssekrog krog til at spænde et læs fast

læssestang træstang til at spænde over hø- og kornlæs

læssetræ *se* læssestang

læst 1) træform til at forme og skære en skos form

2) lastemål, sjællandsk mål: 1 læst = 40 td. rug

= 48 td. byg = 80 td. havre, jysk mål: 1 læst = 24

td. rug = 24 td. byg = 48 td. havre, Tønder amt:

1 læst = 24 td. rug = 27 td. byg = 48 td. havre,

åbomål: *se* åbomål

løb kurv, tremmekasse, bærekasse

løbedegn lærer eller ældre skolediscipel fra kloster- og latinskoler som betjener et degneembede i et nærliggende landsogn (modsat sæde-degn)

lødemark betegnelse for mark sølv (ikke mønter) = 218 g dansk, senere 233 g kølnsk vægt

lødighed renhed for sølv og guld

løgte lygte

løjert overklædning til spædbørn

løkke indhegnet stykke jord i udmarken

løkkevang et antal løkker med fælles hegn

lønsæd løn til husmænd og tjenestekarle i form af dyrkningsret på et stykke jord

lønnesæd *se* lønsæd

løsgænger *se* vagabond

løsholt bånd, vandret træstykke i bindingsværk under vindueshøjde (løsholt rækker kun over et fag modsat sidebånd)

løskynde opsigelse af aftale

løs liv diarré

løsøre indbo

løvedaler sølv mønt

løverdag lørdag

løvkniv langskafet krum kniv til afskæring af løv, smågrene og kviste

Lålland Lolland

låsebrev *se* forfølgning til lås

M

M romental: M = 1000

m. (*læg.*) mørk

m. a. (*læg.*) meddelt amtet

macedoniusdag 13. marts

mad. madame

madame frue

madbrik madfjæl

made lavtliggende landstrækning, eng, marskagtig strandeng

madfjæl træplade der benyttes som flad tallerken

madmoder husmor (især på landet)

madras stof, tøj

madskab handelskompagni, handelsfællesskab

madskat ekstraskat, skat til kongen og hans folk på rundrejse i landet

mag. (*lat.*) magister

magasinkorn skat til kongen på 1-2 td. rug og havre pr. plov (i Sønderjylland)

magelig nem

magelæg mageskifte

mageskifte byttehandel med ejendomme mellem krone og adel

magister indehaver af en filosofisk akademisk grad (svarende til doktorgraden)

magistrat købstadens styrende øvrighed bestående af borgmester og rådmænd

magnus (*lat.*) stor

magnusdag 6. september

magnusmesse 16. april

magshus *se* retirade

majbrud *se* majgreve

majdag 1. maj, bøndernes vårfest for sommerens begyndelse, *se* sommer i by

majgreve karl der vælger sin majbrud majdag

majkat person der narres 1. og 31. maj (på samme måde som 1. april)

majorat 1) stamhus 2) gods der arves af den ældste af flere lige nært beslægtede arvinger 3) formue

majstang stang der rejses til majdag, *se* majtræ

majtræ nyudsprunget træ der er midtpunkt for festen majdag

majuskel stort bogstav (modsat minuskel)

makai silke- eller uldstof med indvævet eller påtrykt mønster (fra 1500-tallet)

malachiasdag 5. november

malekammer rum i stuehuset hvor kvæmen står

- malkeprøve** prøve over for unge piger for at se om de har født i dølgsmål (15-1700-tallet)
- malle** metalbøjle hvori en hægte fastgøres
- Mallings samlinger** samling af vielser fra landsogne (i Landsarkivet for Sjælland)
- malt** spiret byg der er sat i blød til brug for ølbrygning
- maltkølle** 1) ildsted eller hus til tørring af malt
2) forspiret byg til ølbrygning
- mamelukker** 1) løse pyntebenkåder til kvinder
2) lange løse ærmer til kortærmede kjoler
- mamertusdag** 11. maj
- mammøn** jordisk gods, penge
- mamsel** 1) lærerinde 2) frøken
- manchesters** fløjlstøj
- manddrab** mord
- mandebod** bod der betales ligeligt af en drabsmand samt hans fars og mors slægt (slægtsansvaret afskaffes 1683)
- mandhelg** retsbeskyttelse der tilkommer en mand for hans person og ære
- mandslet** mandefald
- mandtalsliste** folketællingsliste
- mane** 1) minde om, opfordre 2) bruge besværgelsesformular ved besættelse og uddrivelse af djævle 3) mane spøgelse og djævl i jorden
- manglebræt** bræt med håndtag og stok til at rulle tøj med (almindelig kærestegave)
- mangelfjæl** *se* manglebræt
- manglestok** rund træstok som tøjet rulles omkring når det rulles med manglebrættet
- mangletræ** manglebræt
- manifest** opråb, proklamation, offentlig bekendtgørelse
- maning** formel opfordring om at indfinde sig i indlager, *se* indlager
- mansardtag** højt tag med knæk i den underste del af tagfladen
- maskettes** tykt bomuldstøj (fra Manchester og senere København)
- mansus** (*lat.*) bondegård på 1 plovs jord (48 tdr. land)
- manteau** lang kvindekjole (1600-tallet)
- mantel** 1) om skind: 1 mantel = 15 skind 2) (*ty.*) kappe
- mantelmur** ydre fæstningsmur
- manto** *se* manteau
- manuale** præstens vejledende håndbog ved dåb, vielse og begravelse
- manufaktur** produktionsform som overgang mellem håndværk og industri
- manu propria** (*lat.*) med egen hånd (ved underskrift)
- manus** (*lat.*) hånd
- manu sua** (*lat.*) med egen hånd (ved underskrift)
- mar.** (*lat.*) mariti, ægtefolk, forældre
- marcellinusdag** 2. juni
- marcellusdag** 16. januar
- mare** i folketroen et kvindeligt væsen der sidder på mænds bryst om natten
- margaretasdag** 13. juli
- Mariae annuntiatio** (*lat.*) Marie bebudelsesdag, 25. marts
- Mariae assumptio** (*lat.*) Marie himmelfartsdag, 15. august
- Mariae conceptio** (*lat.*) Marie undfangelsesdag, 8. december
- Mariae nativitas** (*lat.*) Marie fødselsdag, 8. september
- Mariae praesentatio** (*lat.*) Marie åbenbaringsdag, 21. november
- Mariae salutatio** (*lat.*) Marie bebudelsesdag, 25. marts
- Mariae visitatio** (*lat.*) Marie besøgsdag, 2. juli
- maria magdalenasdag** 22. juli
- marianasdag** 16. april
- Marie bebudelsesdag** 25. marts
- Marie besøgsdag** 2. juli
- Marie fødselsdag** 8. september
- marieglass** 1) gennemsigtig plade af glimmer i kakkelovnslåger 2) vandklar gipsplade på helgenbilleder (brugt som renhedssymbol)
- Marie himmelfartsdag** 15. august
- mariesmesse** 8. september
- Marie ofringsdag** 21. november
- Marie undfangelsesdag** 8. december
- Marie åbenbaringsdag** 21. november
- marita** (*lat.*) hustru
- mariti** (*lat.*) ægtefolk, forældre
- maritus** (*lat.*) ægtemand, brudgom
- mark** 1) *se* møntvæsen 2) vægtenhed: 1 mark = ½ skålpund 3) middelalderligt mål for honning: 1 mark = ½ skippund = ½ tønde 4) middelalderligt kornmål: 1 mark = 1 læst = 24 ørtug = 12 pund 5) middelalderligt mål for jord: 1 mark land = 48 tønder land
- markbog** protokol med opmålinger til matriklen
- marked** område for køb og salg samt forlystelser der ikke kontrolleres af myndighederne

markedsfred forordning der sikrer at handelen foregår i fred og ro

markeds gave gave til tyendet i forbindelse med marked

markedsret kongeligt privilegium til at afholde marked

marktender person der handler med fødevarer på et marked

marktenderi salgssted for øl, kaffe og tobak

markfred en på grandestævne vedtagen lukning af en mark for kreaturer så afgrøderne ikke lider skade

markusdag 25. april

markmand 1) opsynsmand for landsbyens marker og enge 2) opsynsmand for købstædernes markjorder 3) middelalderlig betegnelse for personer der har en mark i fællesskab 4) lille træ-tønde til drikkevarer i marken

marmelsten tilhugget sten, marmorsten

marsk 1) hofembedsmand der passer den kongelige stald 2) *se* rigsmarsk

marsvinsjæger fisker der fanger marsvin

marthasdag 27. juli

martinmasdag 11. november

martinsdag 10. november

martinusdag 10. november

martørv sammenpressede tørv

mater (*lat.*) moder

maternus (*lat.*) moderlig

matrice støbeform til bogstavtyper

matricula (*lat.*) 1) fortegnelse, rulle 2) kirkebog

matrikel 1) fortegnelse over jord og dens beskatningsgrundlag 2) fortegnelse over studerende på en læreanstalt

matrikelkort kort over fast ejendom

matrikelnummer en ejendoms nummer i matriklen

Matrikelsarkivet arkiv for kort, landmåling og forarbejder til matrikler

matrikelskat skat på jord

matrimonium (*lat.*) ægteskab

matrina (*lat.*) gudmoder, kvindelig fadder

matr. nr. matrikelnummer

matros udlært menig sømand

matthiasdag 24. februar

matthæusdag 21. september

maturus (*lat.*) moden

matutin tidligste tidebøn i breviaret

mauritusdag 22. september

maurusdag 15. januar

maxen næsten

maximiliansdag 12. oktober

maximinusdag 29. maj

maximus (*lat.*) meget stor

mdl mådeligt, 3. laveste karakter af 15

mdl+ 4. laveste karakter af 15

mdl- 2. laveste karakter af 15

mdl? 2. laveste karakter af 15

mea manu (*lat.*) med min (egen) hånd

med mærker til landkending, skæringspunktet for to sigtelinjer på kysten, fiskemed

med. (*lat.*) medicus

medalje mønt præget til minde om noget

medaljon rundt eller ovalt hængesmykke med kapsel der indeholder et billede eller minde

medardusdag 8. juni

medbør medvind

mededsmand mand som sammen med 2 til 11 mededsmænd (afhængig af sagens karakter) aflægger ed (partsed) sammen med en sigtet person for at sværge ham fri

meden medens

mediana quadragesima (*lat.*) midfaste, 3. onsdag efter askeonsdag

medicus (*lat.*) universitetsuddannet læge

medio i midten af

medium (*lat.*) midte

meje høste med le eller segl

mekka en slags plys til møbelstof

meldrøje giftig svampeart på rugkærmer

mellemstue stue mellem dagligstue og øverste-stue

melsal gæstestue

memoria (*lat.*) minde, erindring, gravmæle

memorial 1) erindringsskrivelse 2) ansøgning

men 1) skade 2) falsk

mendicus (*lat.*) tigger

mened falsk ed

menge blande

mens (*lat.*) sjæl, sind, fornuft

mensa ambulatoria (*lat.*) skoleholderens gang fra gård til gård for at få kost og betaling, *se* om-løbende bord

mensaljord præster og degnes embedsjord

mense (*lat.*) måned

mensis (*lat.*) måned

mens sana in corpore sano (*lat.*) en sund sjæl i et sundt legeme

mergel kalkholdig lerjord til grundforbedring

mergelgrav hul der fremkommer ved at grave

mergel
mergle give jorden mergel
meridies (*lat.*) middag
meritus (*lat.*) fortjent
merkantil vedrørende handel
merkantilisme handelspolitik der vil fremme landets industri og eksport og begrænse importen
merlespir stor prent til at åbne snoninger med når tovværk splejser sammen
merskum hvidt leragtigt porøst mineral brugt til pibehoveder
merskumspibe pibe af merskum
mes 1) en pakke skind 2) flettet rygkurv 3) rum-mål for sild kul m. m.: 1 læst = 24 små mes eller 15 store mes
messe 1) protestantisk altertjeneste hvor præsten fremfører sang, epistel og evangelium 2) stille katolsk gudstjeneste uden sang
messedreng kordreng ved katolsk gudstjeneste
mestendel for det meste
mester 1) titel på især gejstlige personer der har taget magistergraden 2) mestermand, *se* bøddel
mestermand *se* bøddel
methusalemsdag 4. januar
mettesdag 3. oktober
m. f. p. (*lat.*) med ført pen (ved underskrift)
mg meget godt, 5. bedste karakter af 15
mg+ 4. bedste karakter af 15
mg- 6. bedste karakter af 15
mg? *se* mg-
midfaste torsdag før midfastesøndag
midfastesøndag 4. søndag i fasten
midl. middel
midsommer 24. juni
midsommergæld) afgift for benyttelse af byof-ten 2) årlig byskat til kronen 3) *se* arnegæld
mikkelsdag 29. september som er dagen hvor høsten skal være i hus og hvor man kan skifte arbejdsplads
mikkelsgilde *se* mikkelsdag
mil 1 mil (fra 1861) = 12.000 alen = 7,532 km
mile bunke af træ (dækket med græstørv) hvor der svides trækul
milepenge afgift af vognmænd og fragtmænd for kørsel på kongens veje
milits 1) landets samlede landmilitære styrker 2) landeværn, folkevæbning
minde fredelighed
mindremand mand mister sin ære ved at idømmes en bod på 3 mark til kongen
mincere undvære
ministerialbog kirkebog
minorit franciskanermunk
minuskel lille bogstav (modsat majuskel)
misericordia (*lat.*) 2. søndag efter påske
misericordia (*lat.*) medlidenhed, barmhjertighed, gunst
misericordias domini (*lat.*) Herrens barmhjertighed, 2. søndag efter påske
missa (*lat.*) messe
missa candelabris kyndelmisse, lysfest, 2. februar
missale katolsk messebog
missive brev kongeligt brev eller skrivelse til enkeltpersoner
miste huden blive pisket, hudflettet
mjød øl, sødet med honning
m. m. p. (*lat.*) manu mea propria, egenhændig (ved underskrift)
mobilieskat engangsskat (1813)
modbog retsforskrift (politiforordning) for fiskerlejerne ved øresund
modelbog protokol med taksation af jorden
modersyge hysteri
moksen næsten
molling udhamret messingvaskefad
molskind *se* engelsk
moneta (*lat.*) mønter
monogram sammenslyngning af bogstaver
monopol eneret til handel eller produktion
mons. (*fr.*) monsieur
monsieur (*fr.*) titel til mænd som står over bør-derne
monstrans beholder af guld eller sølv til opbevaring af hostie eller relikvier
moppe flensborgsten
mor glat mønstret stof af silke eller kameluld
mordbrand påsat brand der medfører at nogen brænder inde
morgengave brudgommens gave til bruden morgenen efter brylluppet
morgenstjerne vægterredskab, kølle med pigbesat hoved
mort. (*lat.*) mortuus
mortensdag 11. november
mortensmesse 11. november
morter metalkrukke til at støde krydderier i
mortér svært skyts med kort løb til at skyde i høje krumme baner
mortificere kende ugyldig, erklære død og magtes-

løs (ved dom)
mortifikation ugyldighedskendelse
mortuus (*lat.*) død, afdød
mosaisk vedrørende den jødiske tro
mosaisk trosbekender jøde
mosait jøde
mostperse apparat til udpresning af frugtsaft til most
moxen næsten
m. p. (*lat.*) manu propria
m. pp. (*lat.*) manu propria
mpp. (*lat.*) manu propria
mpria. (*lat.*) manu propria
mr. (*fr.*) monsieur
mrk. mark
muldfjæl den bageste kantstillede del af en plov der vender og vælter jorden ud til siden
muldseddel skifteforvalterens meddelelse til præsten at begravelse kan finde sted
mulkt bøde
mulktene idømme bøde
multum blødt uld- eller bomuldsstof der er opkradset på den ene eller på begge sider
munne stærkt krydret øl (1500-tallet)
mundgige musikinstrument. jødeharpe
mundskænk person der sørger for kongens vin
munk *se* gammelmand
munkesten stor middelalderlig mursten
murstensform form til hjemmelavede mursten
musel lille gilde efter endt tærskning
muskedonner stort tungt håndskydevåben
musket tungt gevær (1600-tallet)
musketer fodfolkssoldat, geværskytte bevæbnet med en musket
musketgaffel gaffelformet stok til støtte for en musket
musselin meget fint uld- eller bomuldsstof (oprindelig fra Mosul)
myndig juridisk om en person der selv kan indgå aftaler og råde over sin formue
Mynsters samlinger materiale om danske og norske læger, apotekere og jurister (i Rigsarkivet)
myremalm jernholdig malm der udfældes i moser og søer
mælkekusk mælkeemand, mand der kører mælketur
mælkestamp (*fær.:* *mjólkarstampur*) fladt kar til hensættelse af mælk, så fløden kan opsamles
mælkesætter stort lerkar til mælk der skal sætte fløde

mælketur køretur til gårdene for at hente mælk til mejerierne
mær hunkøn, især om heste
mærføl hoppeføl
mærplag ung hoppe
mæsk blanding af malt og vand
møg husdyrgødning
møggreb 3- eller 4-grenet redskab til at sprede møg med
møgle meget
møllebog protokol med ansættelse af mølleskyld
mølleskyld skat på en mølle i forhold til møllens harkom (indtil 1688), derefter i forhold til møllens produktion
møn tagryg
mønklung ung munk
mønne lægge græstørv på tagryggen
mønning tagryg
mønningstræ *se* kragetræ
mønsterskriver person der forestår flådens forplejnings- og lønningsvæsen
mønstring inspektion af mandskab
mønstringsrulle fortegnelse over mandskab der er samlet til mønstring
mønstringskriver skriver ved indrullering
møntrug den første kærug der bliver sået i nygødet jord
møntvæsen
Fra o. 1020: 1 mark = 8 øre = 24 ørtug, 1 ørtug = 10 penninge (på Sjælland) eller 12 pennige (i Jylland)
Fra o. 1300: 1 lybsk mark = 16 skilling, 1 skilling = 12 penninge, 1 album = 1 hvid, 1 hvid = 4 penninge
I 1420' me: 1 gros = 9 penninge
Fra 1544: 1 daler = 3 mark, 1 mark = 16 skilling
Fra 1563: 1 daler = 4 mark, 1 mark = 16 skilling
I 1609: 1 daler = 68 skilling
Fra 1610: 1 daler = 74 skilling
Fra 1616: 1 daler = 80 skilling
Fra 1618: 1 krone = 1½ daler, senere 1 krone = 4 mark, *se* sletdaler
1625-1813: 1 daler = 6 mark, 1 mark = 16 skilling, 1 sletdaler = 1 halvkroner = 64 skilling
Fra 1648: 1 mark = 14 skilling, 1 rigsdaler = 6 mark
Fra 1813: 1 speciedaler = 2 rigsbankdaler, 1 rigsbankdaler = 6 mark, 1 mark = 16 rigsbankskilling
Fra 1854: 1 rigsdaler = 96 skilling

Fra 1873: 1 krone = 100 øre
mørkning skumring
måde mål, del (f. eks. 1 del mel til 3 dele vand)
mådelig til pas
måle besværgelsesform for at få magt over et menneske
målebordsblad topografisk kort i målestoksforholdet 1:20.000
målebrev dokument med et skibs rumindhold (før 1867 i kommercelæster, efter 1867 i register-ton)
målsgård gård beboet af en særlig slags selvejer, muligvis en hirdmand (i 1300-tallet på øerne)
målsmand ejer af en målsgård
månesyge 1) sindssyge 2) epilepsi

N

n. (*lat.*) *nomini*
nacara kraftig rød farve
nachlässig (*ty.*) forsømmelig, sjusket, skødesløs
nadver 1) aftensmad, varm søbemad lige før sengetid) 2) sakramente
nadverbrød brød lige før sengetid
nakkestykke brudehovedtøj
nam 1) en domhavers ret til at bemægtige sig domfældtes løsøre 2) lærte, nemmede, forstod
nankin gult bomuldsstof (oprindeligt fra Nanking)
nannest naturalieydelse til præst og degn
narcissusdag 29. oktober
nat. (*lat.*) *natalis dies*
nat. (*lægd.*) *nationalsoldat*
natalis dies (*lat.*) født, fødselsdag
nathold naturalieafgift som underhold til kongen
nationalsoldat soldat i et nationalt regiment, udskrevet soldat
nationalt regiment regiment af udskrevne soldater (modsat hvervede soldater)
nativitas Christi (*lat.*) Kristi fødsel, 1. juledag
nativitas domini (*lat.*) 1. juledag
natmand person som tager sig af natrenovation og selvdøde dyr (rakker) og bistår bølden
natpotte potte under sengen til at tisse i om natten
natskrin *se* natstol
natstol lokum, kloset, natskrin
nattefrieri *se* ligge på tro og love
nattegerning ægteskabelige handlinger i sengen
nattrøje langærmet strikket undertrøje
naturalisation udlændinges erhvervelse af indfødsret og optagelse i adelsstanden
naturalisationspatent dokument der tilsikrer naturalisation
naturalisere give indfødsret, tildele statsborger-skab
naturalløn løn i form af kost, logi og naturalier
natus (*lat.*) født
nav den del af et hjul der omslutter akslen og hvori egeme sidder
naver 1) omrejsende håndværkssvend 2) bor til udboring af hjulnav
navnlig 1) nemlig 2) ved navn, kaldet
NB. (*lat.*) *nota bene*, bemærk
nebenbuch (*ty.*) *se* bibog
necessit. (*lat.*) *necessitas*, nødvendighed
necrologium (*lat.*) *se* dødebog
nederfældighed fortabelse af rettigheder ved udeblivelse fra en retssag
nederilders *se* bryggers
nederlig lav, langt nede
negenogen *se* negenøje
negenøje lampret (en fisk)
negligent skødesløs, forsømmelig
negotium (*lat.*) handel, forretning
nekrolog mindeartikel om en afdød person
nembl. nemlig
nemesiusdag 19. december
nerst uldent stof (fra Naarden i Holland)
nervefeber tyfus
nestor ældste mand inden for en gruppe
netgalge stillads til at tørre fiskenet på
netteldug stof fremstillet af nældetaver
nevø brors eller søsters søn
nicasiusdag 15. december
nicetasdag 3. april
nicodemusdag 1. juni eller 3. august
nicolausdag 6. december
nid had, misundelse, fjendskab
nidding fej person
niddingsdåd fej handling
nidkær overdreven ivrig
nidsk hadefuld, misundelig
niece brors eller søsters datter
nihil (*lat.*) intet
niphering sild
nisse vætte der bor på en gård
N. L. R. (*lægd.*) *Norske Livregiment*
N. N. (*lat.*) *nomen nescio*, navnet kender jeg ikke, ukendt person

no. nummer
noahsdag 29. december
nobel guldmønt
nobilitas (*lat.*) adel
nobilitatis (*lat.*) adel
nom. (*lat.*) nominatus, navngivet
nomen (*lat.*) navn
nomen impositum (*lat.*) givet navn
nomin. (*lat.*) nominatus, navngivet
nominatus (*lat.*) navngivet
nomine (*lat.*) ved navn, kaldet
nomperel smalle takkede bånd eller borter til besætning på dragter (mode i 16- og 1700-tallet)
non (*lat.*) 1) ikke 2) laveste karakter ved universitetseksamen 3) tidebøn kl. 3 om eftermiddagen
Nordstrand (*no.*) fællesbetegnelse for Vendsyssel's kystbyer
norbertsdag 6. juni
not rille eller forsækning i kanten af et bræt
notar skriver som affatter retsgyldige dokumenter
notarialitet vedrørende notarens arbejde
notarialprotokol fortegnelse over testamenter, forretningsbreve m. v.
notarius (*lat.*) skriver, notar
notarius publicus (*lat.*) 1) embedsmand som overværer og bekræfter retsakter 2) offentligt notat
notifikation meddelelse
notifikationsliste liste fra Danske Kancelli til amtmænd og biskopper over ikke ekspederede sager
nov. a. (*lat.*) novus annus, nytår
novem (*lat.*) 9, ni
novice mand som forbereder sig på at blive munk
novus (*lat.*) ny
novus annus (*lat.*) nytår
nox (*lat.*) nat
nr. nummer
n. s. (*lægd.*) næste session
nuntius (*lat.*) pavelig ombudsmand, sendebud
nuptiae (*lat.*) vielse
nuptus (*lat.*) vielse
Nygårds sædler jyske kirkebogsuddrag (i Rigsarkivet)
næst nærmest
næstsøskendebarn halvfætter eller halvkusine
næstnæstsøskendebarn kvartfætter eller kvartkusine
næver birkebark
nævning 1) person der udpeges af et ting til at fin-

de sandheden i mindre sager 2) lægmand der medvirker i retssager om skyldsspørgsmål og strafudmåling
nød ungkreatur
nødde stor kølle med jembeslået hoved (til at slå kiler i træ der skal kløves)
nøds kostald
nødtørftig nødvendig
nødtørftshus *se* retirede
nøglebid *se* sømbid
nøkke overnaturligt væsen der lever i åer og søer
Nørrejylland Jylland nord for Kongeåen
nøst (*fær.:* *neyst*) bådhus
nådlær person der syr sømme på fodtøj

O

o. (*lat.*) obiit, døde
o. a. (*lægd.*) overdrages amtet
obiit (*lat.*) døde
obituarium (*lat.*) *se* dødebog
oblat nadverbrød, hostie
oblatio (*lat.*) offergave
octava (*lat.*) 8. dag efter en kirkelig fest
octo (*lat.*) 8, otte
oculi (*lat.*) 3. søndag i fasten, 4. søndag før påske
oddel kostald
odel fuld ejendomsret til jord som er knyttet til slægten
odelsbonde selvejerbonde
odelsmand selvejerbonde eller mand som ejer sin jord
offentligt skrifte bekendelse af synd i menighedens påhør
offer kirkelig afgift til præst og degn for kirkelige handlinger
offermark sølvmønt
offertorium del af den katolske messe hvor brød og vin bæres frem
official 1) en katolsk biskops vikar ved en kirkelig domstol 2) kirkeembedsmand
officialis *se* official
O.I.R. (*lægd.*) Oldenburgske Infanteriregiment
oksehoved rummål for vin: 1 oksehoved = 6 ankre = 226 liter, 1 fad = 4 oksehoveder
oksemule middelalderlig bredsnudet sko
okseskat hartkornsskat
oktant apparat til måling af stjerne- eller solhøjde

oktroj handelsprivilegium mod visse garantier
oktrojere give oktroj, privilegere
okulist landefarer der behandler øjensygdomme
ol mængdeangivelse (især for fisk): 1 ol = 4 snese
 = 80 stk.
olafsdag 29. juli
olajdag 29. juli
olausdag 29. juli
Oldb. Reg. (*lægd.*) Oldenburgske Regiment
oldefar 1) bedstefars far 2) bedstemors far
oldemor *jfr.* oldefar
olden frugt fra eg og bøg
oldengæld betaling for at lade svin gå på olden i skoven
oldensvin *se* brændsvin
oldermand 1) formand for landsbyens bønder
 2) formand for bymændenes eller mestrenes lav
oldgesell (*ty.*) svendenes lokale leder
olding anset mand (i ældre lovsprog) der anvendes i stridigheder om markskel og andre ejendomsstridigheder
Oldnordisk Museum kulturhistorisk museum (1807-92)
Old. Rt. (*lægd.*) Oldenburgske Infanteriregiment
oliemølle mølle der udvinder olie fra planter
olim (*lat.*) tidligere, engang
olmerdug 1) tætvetvet bredstribet bomuldsstof til dyne- og pudevår 2) tøj fra Ulm
olsdag 29. juli
olufsdag 29. juli
olympiadesdag 15. april
ombudsjord fæstejord
ombudsmand kongens lokale repræsentant
omdrag henstand, eftergivelse
omgangsfolk fattige folk som vandrer fra gård til gård for at få underhold
omgangslærer lærer som underviser på flere skoler eller i tilfældige lokaler
omgangsskole skole der holdes på omgang på gårdene
omgængelse omgang, samkvem
omhæng gardin som skjuler forsiden af en seng eller går helt omkring sengen
omhængsseng seng med omhæng
omkere vælte
omløbende bord en omgangslærers løn i form af kost og logi
omløber vagabond
omnis (*lat.*) helt, alt, enhver
omnium animarum (*lat.*) allesjælesfest, 2. november

vember
omnium sanctorum (*lat.*) allehelgens fest, 1. november
omslag termin hvor afdrag og renter betales
onera (*lat.*) afgifter (til præster og degne)
onkel fasters eller mosters mand (kan også være farbroder eller morbroder)
onuphriusdag 10. juni
onus (*lat.*) skat, byrde
opbud ordning hvor skyldneren overlader alt sit gods til sine kreditorer
opdaget (*lægd.*) indført i lægdsrullen
opdræt opdragelse
opfarelsedag Kristi himmelfartsdag
opgive ævred 1) lukke risgærdet op og overgive den afhøstede mark til fællesgræsning 2) opgive 3) dø
opgæld det beløb hvormed kursværdien på værdipapirer overstiger den pålydende værdi
ophav 1) begyndelsen (øverste ende) af en ager hvor bonden vender sin plov (modsat udfald) 2) afstamning
opholdsmand aftægtsmand
opl. oplysning
oplade afstå
opladelse overdragelse af en fæstegård fra en fæster til en anden
oplod overdelen til en kvindedragt
oplængde *se* dukke
opløber 1) lang bøjle som kreaturerne lækkes til i stalden 2) *se* dukke 3) *se* stikspær
opmålingsprotokol bog med opmåling af jord, forarbejde til en matrikel
oppebørsel det at oppebære noget (told og skatter)
oppebørselsbetjent skatteopkræver
oppidum (*lat.*) by
oppression udtryk for at ligge et barn ihjel
oprejsningsbrev kongelig tilladelse til at appellere en sag efter appellfristens udløb
opsidder bestyrer, forpagter
opskure rense
opstiver *se* dukke
opstue *se* øverstestue
optimus (*lat.*) bedst
optisk telegraf signalapparat med bevægelige klapper og arme
orbodemål *se* ubodemål
ordele dømmes, afgøre
ordenskapitel øverste myndighed inden for et ordensvæsen

ordhavre afgift i form af naturalier (korn, høns og lam) for at slippe for vagttjeneste (14- og 1500-tallet)

ordinans forordning, lov

ordinatio (*lat.*) 1) anordning 2) indsættelse, indvielse

ordination indvielse til et gejstligt embede

ordinere indsætte i et embede

ordsprog kort fyndig iagttagelse om visdomsregler, vejrregler m. m.

ore uopdyrket mark

orfejde forpligtelse til ikke at hævne en uret (14- og 1500-tallet)

orleans blankt stof af lige dele uld og bomuld (oprindeligt tilvirket i Orleans)

ormemåned juli

orne hangris

ornepenge pengeydelse til den bymand der har bymønt

ornum afgrænset særjord uden for bolinddelingen

ort ¼ af mål, vægt og mønt 1) vægt: 1 ort = ¼ kvintin, fra 1861 10 kvintin = 1 ort 2) møntenhed: 1 ort = ¼ rigsdaler 3) (*ty.*) sted

ortsdaler *se* ort

os saft

osmund svensk jern

ostebænk tremmehylde til oste

osteform træform til ostemassen hvorfra vallen løber og hvori ostemassen presses

ostehæk tremmehylde til oste

ostepresse apparat med stempler til at presse ostemassen med

ostindiefarer mand eller skib der sejler på Ostindien

osvaldsdag 5. august

othenusdag 16. november

ottemand *se* sognemand

ottember oktober

otte mænd stokkemænd, de 8 mænd som overhører forhandlingerne på tinge og bevidner hvad der foregår

ottesang morgengudstjeneste (kl. 8)

otting 1) rummål: 1 otting = 17 pottes = ca. 16½ liter, ved øl: 1 tønne = 8 ottinger 2) vægtenhed: ved smør: 1 otting = ca. 14 kg 3) jordinddeling: 1 bol = 8 ottinger

ottingkar mål for korn og andre tørre varer: 1 fjerdingkar = 2 ottingkar, 1 skæppe = 8 otting, 1 otting = 2,174 liter

ovopl. (*lægd.*) overkomplet

ovennte. ovennævnte

ovent. ovennævnte

Overadmiralitetetsretten sømilitær appelret

overager udyrket mark, overdrev

Overappellationsretten øverste retlige instans for hertugdømmene (fra 1834)

overauditør juridisk embedsmand ved den militære retspleje (overauditøren har et større område under sig end auditøren)

overbalance overskud

overbrat meget hurtigt, pludseligt

overc. (*lægd.*) overkomplet

overdrev uopdyrket jord som hører til landsbyen og bruges som fælles græsningsareal

overdøring *se* dørhammer

overdørtræ *se* dørhammer

overfaldshjul møllehjul som drives af vand der ledes ind på hjulets overside, *jfr.* underfaldshjul

overformynder chef for overformynderiet

overformynderi institution der forvalter umyndige og forsvundne personers midler (oprettet 1866)

overførster administrator af kronens skove

overildres køkken

overjægermester øverste embedsmand i jagt- og skovsager

overkik fint femskafet tøj

overkomplet overtallig soldat

overkrigssekretær leder af Krigskancelliet

overskat ekstraskat der betales af købstæderne

overskærer håndværker der giver klæde en fin luv ved at skære tråde og trevler over

overslag *se* dørhammer

overstue *se* øverstestue

overtog *se* ovre

overøvrighed instans mellem kronen og en lavere øvrighed

ovis (*lat.*) får

ovling *se* ovre

ovnhaus 1) beboelseshus der opvarmes af en ovn 2) lille hus med en bageovn

ovning *se* ovre

ovnnte. ovennævnte

ovnspæde skuffel, redskab til at sætte brød i ovnen med

ovre en bygnings øverste del med tag

ovring *se* ovre

ovs *se* tagskæg

obsbord åbning mellem væggenes tagrem og taget

ovsbånd *se* tagskæg

ovsel *se* ovsbord
ovsfjæl bred fjæl til at lukke for ovsbord
ovsning *se* ovsbord

P

p. (*lat.*) 1) post, efter 2) pagina, side 3) parentes, forældre, forfædre

p. a. (*lat.*) pro anno, pr. år

pag. (*lat.*) pagina, side

pagina (*lat.*) side (i en bog), på side

palatine kniplings- eller pelskrave der dækker halsudskæringen

pald stænge over en lo

pallask blankvåben med lige klinge og bøjlefæste

palm længdemål på en hånds bredde (godt 4 tommere)

palmarum (*lat.*) palmesøndag

palmesøndag søndagen før påske, 6. søndag i fasten

palæografi læren om gamle skriftformer

palæotyp inkunabel, bog fra bogtrykkerkunstens første tid (især om danske bøger fra før 1550)

pancratiusdag 12. maj

pandepude pandestykke, firkantet sort bind af fløjel eller silke og tit kantet med kniplinger

pandetræ *se* skorstenshammer

panel vægbeklædning af træ

panis (*lat.*) brød

pandestykke *se* pandepude

panser rustning

pant sikkerhed for et lån

panteattest tingbogsattest som angiver de rettigheder der påhviler en given ejendom

pantebrev gældsbevis der tilsiger kreditor sikkerhed i fast ejendom

pantelen len hvor lensmanden betaler for at få retten til lenet

pantelåner person der låner penge ud mod håndpant i løssø

pantemand *se* oldermænd

panteobligation lånebevis

panteret en panthavers ret til sikkerhed forud for almindelige kreditorer

papegøjegilde 1) købmandsgilde 2) *se* fugleskydning

papiasdag 23. februar

par. (*lat.*) parentes, forældre, forfædre

parameter de ved gudstjenesten anvendte klæder

paraseve (*lat.*) langfredag

parcel jordlod der er udstykket fra en større ejendom

parcellist ejer af en parcel

parens (*lat.*) far, mor

parentelsystem arveklasesystem (indført 1845)

hvor arvingerne inddeles i 5 klasser og hvoraf klasse 1 er livsarvingerne, dvs. børnene

parentes (*lat.*) forældre, forfædre

parole 1) kendingsord, løsen 2) dagsbefaling for officerer og politifolk

participant deltager, parthaver

partikulier person der lever af sin formue

partikulær særlig, speciel

Partikulærkammeret kongens eget kammer der fører regnskab over kongens indtægter og udgifter

partikulærkassen kongens egen kasse

partisan bredbladet spyd med spidser ved klings fod

partsed *se* mededsmænd

pas 1) legitimation for rejsende 2) skudsmål, anbefaling 3) passage 4) skridt

pascha (*lat.*) påske

paschae festum (*lat.*) påskefest, påskesøndag

pasprotokol protokol med oplysninger om den rejsende samt rejsemål

pasregnskab regnskab for udstedelse af pas i København (1788-1841)

passé-partout (*fr.*) hovednøgle

passio (*lat.*) lidelse

passio dominica (*lat.*) Herrens lidelse, langfredag

pastor (*lat.*) hyrde, præst

pastorat præstekald, kirkesogn eller -sogne

pastor emeritus (*lat.*) pensioneret præst, ikke tjenestegørende præst

pastor loci (*lat.*) stedets præst, menighedens præst

pastor praepositus (*lat.*) provst

patent 1) dokument som sikrer titel og rettigheder 2) åbent brev

pater (*lat.*) far

pater noster (*lat.*) Fadervor

patina tøffel til beskyttelse af sko

patiner træsko

patria (*lat.*) fædreland

patriark stamfar, familieoverhoved

patricier person af gammel, fornem slægt

patrimonial jurisdiktion arvelig domsmyndighed som godsejeren udøver over de på godset boen-

- de personer
- patrimonium** (*lat.*) 1) fædrearv 2) arvegods, stamgods 3) fyrstelig privatformue
- patrinus** (*lat.*) gudfar, mandlig fadder
- patron** 1) beskytter, velynder, husbond 2) herremand der ejer kirke, skole og bøndergods
- patronat** 1) en patrons beskyttelse 2) forstanderskab 3) overstyrelse for en selvejende kirke
- patronatsret** en patrons ret til at besætte et præsteembede
- patronus** (*lat.*) en kirkes beskytter
- patronym** patronymikon
- patronymikon** familienavn dannet af faderens navn med tilføjelsen -sen, -søn eller -datter
- patronymnavn** patronymikon
- pauli conversio** (*lat.*) Pauli omvendelsesdag, 25. januar
- paulinusdag** 23. juni
- Pauli omvendelsesdag** 25. januar
- paulusdag** 10. januar eller 22. marts
- pax** (*lat.*) fred
- p. C.** (*lat.*) pro centum, pr. 100
- p. c.** (*lat.*) pro copia
- P. C. R.** (*lægd.*) Prins Christians Regiment
- pd.** pund
- pebersvend** ugift mand der rejser rundt og sælger sine varer
- pebling** 1) lille elev på en latinskole 2) *se* dukke 3) *se* skråstiver
- pecunia** (*lat.*) penge
- pekuniær** 1) økonomisk, vedrørende penge 2) kvæg som bruges som omsætningsmiddel
- pelagiusdag** 26. juni
- peloton** en trop soldater
- pennig** *se* penning
- penning** lille skilleløb: 1 skilling = 12 penning, ½ penning = 1 skærv, 1 øre = 3 ørtug = 30 penning, *jfr.* møntvæsen
- pensionarius** (*lat.*) 1) forpagter 2) pensionist
- pensionær** 1) person som er optaget i et kloster mod at aflevere sine ejendele 2) mand der forpagter en større gård (i Sønderjylland)
- pentecoste** (*lat.*) pinse
- pentecoste media** (*lat.*) onsdag efter pinse
- per** (*lat.*) gennem, med, over, imens
- perami** trekantet hængehylde med 3-4 hylder, amagerhylde
- pergament** tyndt skind til bogbind eller til at skrive på (papirets forløber)
- perkan** *se* berkan
- permissio** (*lat.*) tilladelse
- permitt.** (*lægd.*) permittere
- permittere** hjemsende fra militærtjeneste
- perpendikel** pendul
- perpetuel** vedvarende
- perpetuere** udtryk om tiende og lignende der henlægges
- perpetusdag** 7. marts
- perpetuum mobile** 1) evighedsmaskine 2) hurtigt musikstykke
- perpetuus** (*lat.*) uafbrudt, vedvarende
- per procura** (*lat.*) ved fuldmagt
- persil** den enkelte landgildepost
- persona grata** (*lat.*) velanskrevet person, indflydelsesrig person
- personalhistorie** fremstilling af enkeltpersoners levned
- personalia** oplysninger om en persons livsforløb
- persona non grata** (*lat.*) uønsket person
- persannes** *se* indiennes
- pertinent** relevant, sagen vedrørende
- pertinentia** (*lat.*) tilliggende, tilhører
- pervigilium** 2. dag før en kirkelig festdag
- pestilens** stærkt ubehag, afskyelighed
- pestis** (*lat.*) pest
- petarde** sprængbombe til at hænge på mur eller port
- petersdag** 22. februar eller 29. april
- peter og paulusdag** 29. juni
- Petersens samlinger** Ulrich Petersens samling over Slesvigs historie (i Rigsarkivet)
- Peters fængsel** 1. august
- peterspenge** penge der opkræves af pavekirken til brug for opførelsen af Peterskirken i Rom
- Peters stol** 22. februar
- petita** ansøgninger om embedseksamen
- petitio** (*lat.*) petitum
- petitor** ansøger
- petitum** (*lat.*) bøn, ansøgning
- Petri cathedra** (*lat.*) Peters stol, 22. februar
- Petri vincula** (*lat.*) Peters fængsel, 1. august
- petronelladag** 31. maj
- P. F. I. R.** (*lægd.*) Prins Frederiks Infanteriregiment
- P. F. R.** (*lægd.*) Prins Frederiks Regiment
- pgfgr.** (*lægd.*) pegefinger
- pharmaceut** cand. pharm., person med videnskabelig uddannelse til fremstilling af lægemidler
- physicus** (*lat.*) embedslæge
- pi** 1) underdragt for kvinder og børn 2) grov trøje eller frakke til mænd 3) groft stof af uld eller

lærred

pi. (*lægd.*) pioner

piaster spansk mønt (lejlighedsvis udmøntet i Danmark)

pibe 1) vinmål: 1 pibe = ½ foder = 3 ammer = 12 ankre = 480 potter 2) om tøj der lægges i rørførmede læg

pibehus lille skab til at gemme kridtpiber i

pietas (*lat.*) fromhed, guds frygt

pietate et justitia (*lat.*) med fromhed og retfærdighed (Christian 5.'s valgsprog)

pikkelhue tysk soldaterhjelme med spids

pilaster flad vægpille med kapitæl

pilgrim troende der valfarter til et helligt sted

pille se dukke

pinakel murtinde

pinakotek (*græsk*) større malerisamling

pinas 3-mastet hurtigtsejlende sejlskib

pincenez (*fr.*) næseklemme, lorgnet

pindhue strikket hue

pink sejlskib med 3 master

pinligt forhør forhør med tortur

pinse fest til minde om Helligåndens komme

pinsedag 7. søndag efter påske (falder tidligst 10. maj og senest 13. juni)

pinsemandag 2. pinsedag, mandag efter pinsedag

pioner (*lægd.*) fodsoldat, infanterist, soldat der går forud for hæren og gør marchruten farbar

pique tøj, stof

piscina 1) (*lat.*) fiskedam, bassin, kumme 2) niche med vandafløb anbragt i kirkekorsets eller sakristiets væg

pisel se øverstestue

pitser se signet

pjækkert kort mandstrøje

p. l. (*lat.*) pastor loci, stedets præst

placidusdag 5. oktober

plag ung hest

plakat kongelig forordning af mindre vigtighed

plank rummål: 1 pot = 2 plank

plaskemølle se skvatmølle

plasker se skvatmølle

plاتفod vagt til søs (kl. 16-20)

plattmenage opsats til krydderier

plattenslager håndværker der fremstiller plader til hamisker

plejehus plejehus for gamle soldater, deres enker og børn

plejl toledet stok til tærskning af korn

plenis diebus (*lat.*) ved godt helbred

plettyfus smitsom epidemisk sygdom der forårsages af lus

pl. fd. (*lægd.*) plejefar

plidsarbejde se pligtarbejde

pligtarbejde 1) hoveri der udføres af fortrinnsvis husmænd og ugedagstjenere 2) arbejde for det offentlige som f. eks. slukning af ildebrande, bekæmpelse af sandflugt og snekastning 3) husmænds og indersters høstdage for præsten

pligtfoged person der holder opsyn med hovbønder

pligthus hus som ikke må nedlægges

plov redskab til at pløje jorden med

plovdr. hmd. (*lægd.*) plovdrivende husmand

plovhøvl høvl til at pløje brædder og skære furer

plovjern 1) det jern på ploven der vender jorden 2) se skudsjern

plovmatrikel sønderjysk matrikel (afløses 1652 af den renoverede matrikel)

plovpenge skat på plove

plovskat sønderjysk hartkornsskat

plovskær den del af en plov der skærer en vandret fure i jorden

plovsås træstykke på akslen mellem hjulplovens hjul

plt. (*lægd.*) platfodet

plt. b. fødder (*lægd.*) platfodet på begge fødder

plumrestang se pulsekølle

plys fløjsagtigt stof med opstående luv

plysmøbel møbel betrukket med plys

pløjedag hoveriarbejde hvor bonden skal møde med forspændt plov og arbejde en dag

p. m. (*lat.*) 1) pro memoria, til minde om 2) post meridiem, om eftermiddagen

podemester mand der poder træer

podesay svært silkestof (1600-tallet)

pog lille dreng (8-10 år)

pokker 1) syfilis 2) kopper

pokulere drikke, svire, skåle

poldtræ se kragetræ

polisk snedig, fiffig, underfundig

polsk leve på polsk: leve ugift i et parforhold

pold polt

poldtræ se kragetræ

polt ca. 2 mdr. gammel gris

polycarpsdag 26. januar

polytekniker ingeniør, ingeniørstuderende

pom. (*lat.*) pomeridianus

pomeridianus (*lat.*) om eftermiddagen

pontianusdag 19. januar

pontifikale biskoppens ritualbog
pontonbro bro der hviler på pramme (pontoner)
Pontoppidans forklaringer Erik Pontoppidans "Sandhed til Gudfrygtighed" (udkommer 1737 og indføres 1838 i alle danske og norske skoler)
poplin fint lærredsvævet ribbet stof
porthammer vandret stykke tømmer over en portåbning (tit prydet med udskæringer)
portionspenge *se* rytterholdspenge
portkonsumtion *se* konsumtionskat
portner person der lukker folk ud eller ind i en ejendom
portugaløser guldmønt (o. 1600)
positiv 1) stueorgel 2) lirekasse
possessio (*lat.*) besiddelse, ejendom
possessor (*lat.*) ejer, besidder
possidere (*lat.*) eje, besidde
post (*lat.*) efter, dagen efter
poste 1) lægge et brev i postkassen 2) få vand til at løbe ud af en pumpe
postelin porcelæn
post epiph. (*lat.*) efter helligtrekonger
post festum (*lat.*) efter festen, for sent
posthumus (*lat.*) født efter faderens død
postil andagtsbog
postilla (*lat.*) prædikesaftale
postillon 1) ridende eller kørende postbud 2) poststation hvor der kan skiftes heste
post meridiem (*lat.*) om eftermiddagen
post mortem (*lat.*) efter døden
postpapir tyndt skrivepapir
post pascha (*lat.*) efter påske
postridie (*lat.*) næste dag
postscriptum (*lat.*) efterskrift
post trinit. (*lat.*) efter trinitatis
postyr 1) forvirret eller støjende adfærd, halløj 2) positur, kampstilling
pot rummål før 1698: 1 kande øl = 4 potter (i Jylland = 2 potter, 1 tønne øl = 120 potter, rummål efter 1698: 1 tønne korn = 144 potter, 1 tønne øl = 136 potter rummål i 1800-tallet: 1 pot = 4 pægle = ca. 1 liter (0,966 l)
potentianasdag 19. maj
potpourri velduftende stof
pottemager person der fremstiller varer af ler ved opdrejning og brænding
pottemål rummål, mål til 1 pot
poulsmisse 25. januar
p. p. (*lat.*) per procura, ved fuldmagt

ppa. (*lat.*) per procura, ved fuldmagt
pr. 1) prioritet 2) par
præ... (*lat.*) *se* præ...
prække overtale nogen til at købe noget
prange handle på et marked (især med heste)
pranger omrejsende handelsmand der handler med landbrugsprodukter, levende dyr (hestepringer) og fisk (især sild)
pr. att. (*lægd.*) præsteattest
pregel pren
pren syllignende redskab (beregnet til at lave syhuller i tøj og skind)
pretention krav
Pr. F. R. (*lægd.*) Prins Frederiks Regiment
pridie (*lat.*) den foregående dag
prik sømærke der består af en stage med halm, ris eller kviste
prikkepenge betaling for at vedligeholde prikke
prim tidebøn i breviaret kl. 6 om morgenen
primas (*lat.*) fyrste, den fornemste
primklokke klokke med hvilken der kaldes til bøn, *se* prim
primo (*lat.*) for det første
primogenitur (*lat.*) førstefødselsret
primogenitus (*lat.*) den førstefødte
primus (*lat.*) den første
primusdag 9. juni
principal chef, foresatte, overordnede
prinsessestyr ekstraskat som udskrives ved en prinsesses eller hertugelig kvindes bryllup
prior (*lat.*) klosterforstander, 1. munk efter abbeden
priorat en priors embede
priorinde et kvindeklosters forstanderinde
prioritas (*lat.*) forrang
prioritet fortrinsret, panteret i en ejendom
priscasdag 18. januar
priske skib eller varer som opbringes af en krigsførende magt
prisemandskab mandskab som sættes om bord på et beslaglagt skib
privatpræceptor professor der fører tilsyn med en students studier og levned
privet *se* retirade
privigna (*lat.*) steddatter
privignus (*lat.*) stedsøn
priviligeret have rettighed i forhold til andre
privilegium forret, særrettighed
pro (*lat.*) for, i stedet for, til fordel for, før, foran
pro anno (*lat.*) pr. år, årlig

pro aris et focis (*lat.*) for hus og hjem
proavia (*lat.*) oldemor
proavus (*lat.*) oldefar
proband den person som er udgangspunktet på en anetavle og nævnes først
probenreuter (*ty.*) ridende handelsrejsende
procedere føre en retssag
procentskat ekstraskat som et procentmæssigt fradrag i embedsmænds lønninger
pro centum (*lat.*) pr. 100, procent, %
proclama lysning, højtidelig bekendtgørelse
proclamatio (*lat.*) proclama, kirkeligt påbud
proclusdag 24. oktober
proconsul (*lat.*) borgmester
pro copia (*lat.*) for afskriftens rigtighed
procreatores (*lat.*) forældre
procura (*lat.*) fuldmagt, omsorg
procuratio regis (*lat.*) kongens underhold
procurator (*lat.*) fortaler, forsvarer, sagfører ved retten
procurator regis (*lat.*) kongelig forvalter
producere fremlægge
pro et contra (*lat.*) for og imod
profestum (*lat.*) dagen før en kirkelig festdag
profos 1) militærperson der sørger for opretholdelse af disciplinen 2) skarpretter
pr. og skol. attest (*lægd.*) præste- og skolelærerattest
prokurator sagfører ved retten, forsvarer, fortaler
pro memoria (*lat.*) 1) til minde om 2) skrivelse til embedsmænd for at minde om noget
propria confessione (*lat.*) efter egen tilståelse
propria manu (*lat.*) med egen hånd (ved underskrift)
proprietær 1) ejer af en hovedgård (1700-tallet) 2) ejer af en større landbrugsejendom (12-20 tdr. hartkorn)
propter deum (*lat.*) for Guds skyld
prospersdag 25. juni
pro tempore (*lat.*) for tiden
prot. protokol
protokol optegnelse af mødereferater
proveniens oprindelse, herkomst, afstamning
proveniensprincip opbevaringsprincip på arkiver hvor det enkelte embeds arkiv ikke sammenblandes med andre
proventus (*lat.*) 1) fødsel 2) indkomst, rente
provincialmedicus stiftets læge, embedslæge
provinsarkiv landsarkiv (indtil 1907)
provst øverste gejstlige tilsynsførende i et provsti (normalt et eller to herreder)
provstearkiv provstens arkiv med især gejstlige protokoller og korrespondance
provsteret gejstlig domstol hvor en provst fører forsædet
provstetaske gejstlig brevtaske
provsti en provsts embedsdistrikt
prud smuk
prudencia (*lat.*) klogskab
prudencia et constantia (*lat.*) med klogskab og standhaftighed (Frederik 5.'s valgsprog)
præbende indtægt af kirkeligt jordegods
præceptor (*lat.*) 1) lærer, læremester, skolemester 2) *se* privatpræceptor 3) hovmester
præclusio (*lat.*) udelukkelse
præd. (*lat.*) prædecessor
prædecessor (*lat.*) forgænger, formand
prædikebroder *se* dominikaner
præjudice (*lat.*) fordom
prækclusion bortfald af et krav
prælat højststående gejstlig
præmonstratenser medlem af præmonstratenserens munkeorden
præpositus (*lat.*) provst, foresat, foged
præsens (*lat.*) tilstedeværende
præsente me (*lat.*) i min tilstedeværelse
præsentationsbog flådens mandskabsbog
præskription forældelse
præstegæld (*far., no.*) pastorat
præstetal afgift for altergang
prås lys, dårligt tællelys
pråseholder simpel holder til en prås
p. s. (*lat.*) postscriptum, efterskrift
psalme salme
psalter 1) salme 2) Davids salmer 3) harpelignende strengeinstrument
p. t. (*lat.*) pro tempore, for tiden
pub. (*lat.*) publice
publice (*lat.*) offentligt, åbent
publice absolutio (*lat.*) offentligt skriftemål i kirken
publicere offentliggøre
publicus (*lat.*) offentlig
puddersukker brunligt finkornet råsukker
pudesæt pandestykke i form af et sort rektangulært bind af fløjel eller silke
puella (*lat.*) pige
puer (*lat.*) ung mand, lærling
puera (*lat.*) pige
puerpera (*lat.*) barselskone

puf sidde- og gemmemøbel, polstret trækasse
puffe *se* puf
puld overdelen, toppen på en hat
pulpitur ophøjet lukket galleri med stolesæder i en kirke
pulse lave larm med en pulsekølle
pulsekølle stangformet redskab med klokkeformet hoved til at frembringe støj i vandet med så fisken svømmer hen i fiskeredskabet
pulsestage *se* pulsekølle
pulsestang *se* pulsekølle
pulsvod vod til ålefangst
pulsvodlag 4 mand og 2 både der betjener et puls-vod
pult 1) bord hvor man kan læse eller skrive stående 2) skolebord
pulverheks gammel grim kvinde
pund vægtenhed: 1 pund = 100 kvint = ½ kg, ved smør: 1 pund = ca. 7 kg
pundlæder sålelæder
pundtærsker tærskemand der får kost og hvert tolvte neg for sit arbejde
punds vandhul
pundtold lasteaftgift på skibe
puntlæder sålelæder
pupil barn der er under en formynders opsyn
pupillus (*lat.*) moderløs
puritas (*lat.*) renhed, uskyld
purpur rødviolet farve
pv. kp. (*læg.d.*) panservognskompani
pyramide *se* tavelet
pægl rummål: 1 pægl = ¼ pot = 0,24 liter (ca. ¼ l)
pælepenge havneaftgift
pæl og sti skel med gærde eller hegn
pæreskude 1) lille sejlskib der sejler med frugt 2) lille klodset skib
pøler person der handler hurtigt og uordentligt
pølsehorn ring af kohorn der bruges som tragt når pølsefyldet stoppes i tarme
pølsepind pind til at lukke en pølse
pøsetræ træ til at hænge pølser og kød på
påkenden tydelig
på nåde ulønnet
påske fest for Kristi lidelse, død og opstandelse
påskedag 1. søndag efter første fuldmåne efter forårsjævndøgn (falder tidligst 22. marts og senest 25. april)
påskemandag 2. påskedag, mandag efter påske
påskerente løn til degnen (kager og andre naturalier)

Q

qua (*lat.*) 1) ved hjælp af, for så vidt 2) hvor
quadragesima 1) den 6 uger lange fastetid før påske, *se* fasten 2) 1. søndag i fasten
quadragesimus (*lat.*) den 40.
quae (*lat.*) qui
quaeque (*lat.*) quisque
quartus (*lat.*) den fjerde
quasi (*lat.*) 1) næsten 2) ligesom, lig med
quasimodogeniti (*lat.*) 1. søndag efter påske
quatuor (*lat.*) 4, fire
que (*lat.*) også, og
qui (*lat.*) 1) hvilken, hvem 2) en eller anden, om-trent
quid (*lat.*) quis
quindena (*lat.*) 1) 14 dage eller nætter 2) 14. dag efter en fest
quingagesima (*lat.*) fastelavnssøndag, 7. søndag før påske
quingagesimus (*lat.*) den 50.
quingaginta (*lat.*) 50
quinque (*lat.*) 5, fem
quingennis (*lat.*) 5 år gammel
quingennium (*lat.*) tidsrum af 5 år
quinta classis (*lat.*) 5. klasse
quintus (*lat.*) den femte
quirinusdag 30. marts
quis (*lat.*) 1) hvem 2) en eller anden, nogen
quisque (*lat.*) enhver
quo (*lat.*) qui
quod thorum et mensam separare (*lat.*) skille fra seng og bord, skilsmisse
quondam (*lat.*) forhen, tidligere
quantitet kvantitet
qvinde kvinde
qvintin *se* kvintin

R

R. 1) ridder af Dannebrog 2) (*lat.*) rex, konge
r. (*læg.d.*) regiment, rekrut, rytter, ryttereskadron
rad bygningslænge
radbrække knuse en forbyrers arme og ben samt brystkasse med et vognhjul (*ty.* rad) eller med store sten, *se* stejling
radlænge langhus med bryggers, stegers, bagers,

fadebur mv.
rafte lang tynd træstang
raftetag primitiv tagkonstruktion med skråtstillede rafter
rage 1) redskab til at tage brød ud af en bagerovn
 2) barbere
ragekniv barberkniv
ragelse værdiløse kasserede ting
raillere (*fr.*) drille, gøre nar af
rak pak, nedsættende betegnelse om mennesker
rakitis *se* engelsk syge
rakke hund
rakker *se* natmand
rakkerglas snapsglas med en luftboble i stilken
rakkerkule losseplads for selvdøde dyr
rakkerpak *se* rak
rakkerstol tarveligt stolestade bagest i kirken
raling *se* stuehus
ralingshus *se* stuehus
rallik dårlig hest
ran 1) åbenlyst tyveri (straffes ikke så hårdt som uset tyveri) 2) staldloft
rangskat ekstraskat (indført 1764)
ransnævning tingmand i voldssager
ranson løskøbelse af krigsfanger
ransonpenge afgift der tages fra søfolks hyrer for at løskøbe fanger (fra barbareskstatene)
rapert vogn til en skibskanon
rar sjælden
rask *se* arrask
raskes *se* arrask
raslebøsse bøsse til indsamling
Rasphuset fængselsafdeling for mænd i København (fangerne rasper træ, et hårdt og sundhedsskadeligt arbejde)
rationere begrænse, fordele i rationer
rationeringsmærke mærke der giver ret til en begrænset del af en vare
ravelin halvmåneformet eller vinkelbøjet udenværk mellem to bastioner
ravn i folketroen er fuglen skabt af Djævelen, tilhører ham og varsler ondt
rbd. rigsbankdaler
rbdlr. rigsbankdaler
r. c. (*lægd.*) reserveklasse
rd. rigsdaler
rdl. rigsdaler
realisation virkeliggørelse, iværksættelse
realregister fortegnelse over matrikelnumre med skøder og behæftelser indført

reb måleenhed: 1 reb = 9 alen
rebning opmåling af en agers bredde (normalt 9 alen)
rebningsmand person der opmåler jord
reblager person der fremstiller reb og gjorde
rec. 1) (*lat.*) recens, nuværende, ny, moderne
 2) (*lægd.*) rekrut
recens (*lat.*) nuværende, ny, moderne
reces 1) forordning, lov 2) overenskomst
recognition 1) afgift til amtsstue eller godsejer
 2) forpagtningsafgift 3) afgift på en ejendom ved ejerskifte (betales af den nye ejer)
recognito (*lat.*) anerkendelse
rede penge kontanter
reditus festivals (*lat.*) gave eller afgift på højtidstidage
redsel fæstebondens landgilde til godsejeren
redskud pligtarbejde, ægt for kronen
refectorium (*lat.*) spisesal på et kloster
reformare (*lat.*) forbedre
reformation forandring, forbedring
Reformationen bruddet med den katolske kirke i 1536 hvor kronen overtager kirkens aktiver og befolkningen går over til protestantismen
refugium (*lat.*) tilflugtssted, asyl
reg. (*lægd.*) *se* regiment
regesta (*lat.*) uddrag af dokumenter
regiment større hærafdeling der består af flere bataljoner med en oberst som øverstkommanderende
regimentsauditør juridisk embedsmand der forestår et regiments retspleje (har også skiftejurisdiktionen for tjenstgørende underofficerer og menige)
regimentsskriver militær embedsmand der har tilsyn med ryttergodt og mandskabets forplejning
regina (*lat.*) dronning
reginasdag 5. september
register fortegnelse
registerton rummål for tonnage: 1 registerton = 2,83 m³
registrant dokumentfortegnelse
registratur fortegnelse over arkivalier
reglement forskrift, ordning, rettesnor
regna firmat pietas (*lat.*) fromhed styrker rigerne (Christian 4.'s valgsprog)
regnbræt *se* vandbræt
regnemester lærer
regnskabslen len hvor lensmanden får fast løn mens kongen får lenets indtægter

regnskabsprovst provst der efterser kirkeregnskaber

regt. (*lægd.*) *se* regiment

regt. sk. (*lægd.*) regimentsskrivelse

regulativ reglement

regulær gejstlighed gejstlige de lever efter en ordensregel (især munke)

reichsthalersatz (*ry.*) en ejendoms samlede betaling for landgilde og kontribution (i Åbenrå amt)

reinertrag (*ry.*) preussisk grundskat (i Slesvig-Holsten)

reinholdsdag 12. januar

rejsevogn *se* karm

rekognition *se* recognition

rekviemmesse *se* sjælemesse

rekrut soldat under uddannelse, ny soldat

relationsprotokol protokol med Rentekammerets forslag til kongen og hans afgørelser

relicta (*lat.*) enke

relictus (*lat.*) enkemand

relikvie helgenlevning eller ting der har forbindelse med en helgen

relution indfrielse af et pant

rem 1) *se* fodrem 2) *se* tagrem

remigiusdag 1. oktober

remisicere (*lat.*) 2. søndag i fasten, 5. søndag før påske

remonte ikke færdiguddannet ung militærhest

remsnider håndværker der laver remme og andre varer af læder og skind

remtræ vandret bjælke foroven i bindingsværk

ren *se* agerren

renbrødre to bønder hvis marker grænser op til hverandre

renoveret matrikel sønderjysk matrikel (afløser plovmatricken i 1652)

Rentekammeret kollegium for kronens finanser (selvstændigt kollegium 1660-1848, *se* Skatkammerkollegiet)

rentemester leder af Rentekammeret

rentemesterregnskab regnskab over rigets indtægter og udgifter

rentepengeskat ekstraskat (1678)

Renteriet *se* Rentekammeret

renteskriver embedsmand i Rentekammeret

rentier person der lever af sin formue

renaissance kulturperioden der afløser middelalderen

rep. (*lat.*) repertorium, sagregister

repartition fordeling

repartitionsskat skat hvor beløbet for en gruppe personer er fastsat på forhånd

repertorium (*lat.*) fortegnelse, sagregister

requiemmesse *se* sjælemesse

res. 1) reserve 2) resolution

Resens atlas beskrivelse af Danmark i 1600-tallet

reserverulle godsejerens lægdsrulle over alle unge mænd

residens 1) fyrstebolig 2) præstebolig

residerende kapellan fast kapellan med egen bolig

residuum (*lat.*) rest, restance

reskript administrativ befaling om specielle forhold (udstedes af kongen), *jfr.* forordning

resl. resolution

resol. resolution

resolution bekendtgørelse, beslutning

resolutionsprotokol *se* forestillingsprotokol

resolvere (*lat.*) beslutte

responsum en efter anmodning udtalelse fra en sagkyndig person

reste mangle

restituere genoprette, forny

restitutio in integrum (*lat.*) tilbageførelse i uskadt stand, oprejsning (når en person lider skade pga. en lovregel)

resurrectio (*lat.*) påskedag

rethus hovedlængen på en gård

retirade 1) toilet, das, hemmelighed, hemmeligt hus, hemmeligt mag, hysken, hyskenhus, latrin, lillehus, lokum, magshus, nøddørfthus, privet, vandhus (med rindende vand under)
2) tilflugtssted 3) *se* retræte

retræte 1) tilbagetog, tilbagetrækning 2) militært signal om, at mandskabet skal til ro

retsbetjent birkedommer, byfoged, herredsfoged, dommer, politimester

retsbetjentarkiv rettens arkiv, politimesterens arkiv (indeholder pas-, arrest-, straffe- og tilsynsprotokoller m. v. samt protokoller over moralske trosbændere)

retsbog bog der føres ved retten som bevis for hvad der sker i retten

retskreds område der hører under samme domstol

retspleje domstolens virksomhed

retsskaffen redelig, uangribelig

retterbod (*no.*) kongelig forordning som supplement til den almindelige landslov

retterbænk 1) bord eller bænk i køkkenet til anretning af mad 2) slagtebænk, bred bænk til parte-

ring af mindre slagtedy
rettergang retssag, proces, procedure
rettermand *se* bøddel
retterting kongens retterting (senere Højesteret)
reuer vandløb
reveille (*fr.*) militært morgensignal
revel tange, odde
revers genpart, pantebrev, gældsbevis
reversal skrivelse fra kongen hvori han lover at respektere undersåtternes rettigheder
revision gennemsyn og kontrol af et regnskab
revlenål let buet kraftig jernnål til at trække fisk på snor med
revling *se* brohalm
rex (*lat.*) konge
RFP. (*lat.*) regnat firmat pietas, fromhed styrker rigerne (Christian 4.'s valgsprog, i folkemunde Riget Fattes Penge)
rg. (*lægd.*) regiment
rgt. (*lægd.*) regiment
rhinsk gylden guldmønt (lejlighedsvis slået i Danmark)
ribaldus (*lat.*) landstryger, vagabond
ribben *se* støjle
ribbensvæg *se* klinevæg
riberret Ribes byret (væsentligt strengere end det øvrige Jyllands)
richardsdag 7. februar
ridder 1) i middelalderen en mand der får ridder-slaget af kongen 2) person der har fået tildelt en orden (ridderkors)
riddermands mand *se* væbner
riddermæssig mand *se* væbner
ridebrev opfølgning af lavdagsbrev, *se* ridemand
ridefoged forvalter, herremandens medhjælper som skal sætte bønderne i arbejde på herregården (fører også regnskab og har tilsyn med herregården)
ridemand person der sammen med fogden gør indførsel i domfældtes ejendom, *se* ridebrev
rig *se* rigning
rigens kansler *se* kansler
rigge forsyne et skib med rigning
rigger person der rigger skibe
rigning rig, master og sejl på et skib
Rigsarkivet statens hovedarkiv, centraladministrations arkiv
rigsbankdaler sølvmønt, *se* møntvæsen
Rigsbanken seddeludstedende bank 1813-18 (afløst af Nationalbanken)
rigsbankseddel pengeseddel
rigsbankskilling skatbermønt, *se* møntvæsen
rigsbanktegn mønt
Rigsdagen Danmarks lovgivende forsamling 1849-1953 (består af Folketinget og Landstinget)
rigsdagsmand medlem af Rigsdagen
rigsdaler sølvmønt, *se* møntvæsen
rigsdaler rigsmønt rigsdaler
rigshofmester kongens førsteminister (indtil 1660) og vigtigste rigsebedsmand med ansvar for rigets finanser
rigskansler *se* kansler
rigslov lov for hele riget
rigsmarsk 1) kongens øverste hærfører 2) *se* marsk
rigsort *se* ort
Rigsrådet forsamling af rigets ca. 30 fornemste mænd der er medbestemmende ved rigets styre (indtil 1660)
ringstok *se* budstikke
rinke lægge i ringe eller bugter, rinke tov op
ris mål for papir: 1 balle = 10 ris, 1 ris = 20 bøger, 1 bog = 24 eller 25 ark
risalit svagt fremspringende midt- eller sideparti på en bygning
rise klæde sig ud, maskere sig
risgårde flethegn mellem dyrkede og uopdyrkede arealer
risprik *se* prik
ritual foreskrevet ordning for gudstjeneste
river vandløb
robbe (*hol., ty.*) sæl
robertsdag 17. september
rocaille (*fr.*) grotte eller stensætning der er sammenmuret med muslingskaller
rochusdag 16. august
rode længdemål, skattemæssig opdeling af en by: 1 rode = 1 jordalen = 10 fod = 3,16 m eller 1 rode = 18 fod = 1 reb, fra 1768: 1 rode = 16 fod = 4,58 m
rodemester fjerdingsmand, skatteopkræver for en del af en købstad eller en fjerding herred, ombudsmand der fører tilsyn med byens borgere
Roedes registre samling om hofetatens personale 1660-1772 (i Rigsarkivet)
roffue roe
rok spindereskab
rokoko fransk dekorationsstil (1720-60) med yndefulde usymmetriske linjer (udsprunget af barokken)
rokkehoved kegleformet fastholdt hør der trækkes

ud under spindingen
rol. (*lægd.*) rulle
rollik rødligt mudder
rolling *se* stuehus
rollingshus *se* stuehus
rollænge *se* stuehus
romansk stil rundbuestil, byggestil i tidlig middelalder
romanusdag 9. august
romertal talsystem af bogstavtegn
rondel 1) rund skive 2) *se* runddel
rortold 1) toldafgift på et skib (ikke af vareme)
 2) holder til et rør
ros (*fær.:* *ross*) hest
rosenobel guldmønt (slået som skuemønt 1584 og 1627-29), *se* guldridder
rostegreb træramme til at standse den halm som øllet sies igennem
rostesur sur (om øl)
rostjeneste adelens pligt til at stille udrustede folk til hæren
rotting prygleredskab, spanskrør
rotunde (*lat.*) 1) rund, afrundet 2) rundbygning
 3) rund åben plads
rotvælsk 1) taternes sprog 2) *se* kæltringelatin
r. r. (*lægd.*) rytterregiment
rud rydning
rudel en flok rådyr
ruffinusdag 14. juni
Rug. amt Rugaard amt
rugdreng ung militæraspirant som får sin løn udbetalt i rug
rulle 1) rulleredskab til presning og glatning af vasketøj 2) liste over soldater og matroser
rullekone kone der ruller tøj for andre
rult *se* rylt
rumlepotte skindovertrukken potte med en pind i midten (til at lave larm og nytårsløjer med ved folks vinduer)
rumormester mand der sørger for at byens gader og torve holdes rene
rundbuestil *se* romansk stil
runddel fremskudt forsvarsanlæg der er anbragt på hjørnerne af volde og ringmure
rune bogstav i germanernes gamle alfabet
runekalender kalender i træ hvor søndagsbogstaver og gyldental er erstattet med runer
runestav træstav med indskårne runer
ruse poseformet fiskeredskab
rustkammer kammer til håndvåben med tilbehør

og rustninger, *jfr.* tøjhus
rustningshavre afløsningsafgift for hestegæsteri
ruthsdag 8. august
ry *se* rye
rydning opdyrket jord i en skov eller udmark
rye groft opkradset uldstof, filt
rygkiste kiste der har låg med brudte flader
rygkrække *se* kragetræ
rygling tagryg
rygning tagryg
rygningstræ *se* kragetræ
rygte *se* røgte
rylt 1) stak, dyng 2) mængdeangivelse: 1 læs hø = 4 rylder
rymte *se* gulv
rystehus *se* foderlo
rytterbonde bonde der underholder en hvervet rytter
rytterdistrikt område som skal forpleje et rytterregiment (oprindeligt 10, fra 1720'erne 12 distrikter)
rytterdistriktskort kort over sydsjællandske rytterdistrikter
ryttergods krongods til regimenternes underhold, *jfr.* rytterdistrikt
ryttergård gård under et ryttergods
rytterhest hest, som er egnet til rytteriet
rytterholdspenge hartkomsskat der pålægges rytterbønderne
rytterpenge 2 og 4 skilling lybsk (slået 1620-22)
rytterskole en af de 240 skoler som kongen 1721-27 opretter i rytterdistrikterne
ræbe bøvse
rækkespade redskab til at skrabe skind med
rækkniv redskab til at skære lodret ned i tørvemasen
rævling *se* brohalm
røbe afsløre
rødringet rødbrøget
røf rev
røffel rummål: 1 drømt = 24 røffel
røgestok stok der stikkes op i skorstenen med kroge til flæsk og andre madvarer der skal ryges
røgovn ovn uden tilslutning til en skorsten
røgstue (*fær.*) opholdsrum, køkken og soverum i ét
røgte passe kreaturer
røgter fodermester, mand der passer svin og køer
røgtobak pibetobak
røllek rødligt mudder
rømningsmand 1) fæstebonde eller vomedbonde

der forlader sin gård uden opsigelse 2) soldat
der forlader tjeneste før eller efter tjenestens
begyndelse
rønne hus
rør let gevær
røverkule hule der tjener som bolig for røvere
rådmand medlem af købstadens magistrat eller råd
rådstue rådhus
rådstuearkiv købstadarkiv, bykommunalt arkiv
rådstueplakat bekendtgørelse fra byens råd
rådstueprotokol bog med referater fra magistra-
tens forhandlinger (rådstueprotokollen bruges
tit også som politiprotokol og oplyser om bor-
gerskabs erhvervelse)
rådstueret bytingets overret og nogle større byers
domstol (ophævet 1805)
råling *se* stuehus
rålænge *se* stuehus
råsten soltørret lersten

S

s. (*lægd.*) soldat
sabbatum (*lat.*) lørdag
sabel blankvåben med krum kling
sabinianusdag 5. december
sacra (*lat.*) hellig
saddehus hus med græs- eller lyngtørvsvægge
sadeltag tag der kun skræner ned over bygningens
langsider
sagefald bøde og forbrudt gods der tilfalder kongen
eller en privilegeret stand
sageliste register over retssager
sakramente hellig handling som efter kristen lære
er indstiftet af Kristus
sakristi opbevarings- og opholdsrum i en kirke
saks vævet stof af saksisk uld
sal *se* øverstestue
sal. salig, afdød
salarieplov skattefri plov der ejes af en embeds-
mand
salarium (*lat.*) årsløn, sold, salær, vederlag
salario salær, vederlag
salig betegnelse for en afdød person
salmist salmedigter
saln uldent tæppe
salomonsdag 21. august
salpetersyder person der fremstiller salpeter (til

krudt)
sals 1) *se* stuehus (Nord- og Sydjylland) 2) *se* bryg-
gers (Østjylland)
salsirken lille skål til smør eller dypelse
saltaske salt som udvindes ved at brænde tang
saltekar kar til nedsaltning af flæsk m. m.
saltold saltekar
saltkat ekstraskat (1768-70)
saltsydning indvinding af salt ved kogning
salutem dico plurinam (*lat.*) mangfoldigste hilsen
salutem et officia (*lat.*) tjenstvillig hilsen
salutem et omnem benedictionem (*lat.*) jeg hil-
ser dig med al velsignelse
salvo (*lat.*) uførtalt
salvo titulo (*lat.*) med forbehold af titlen (indled-
ningsformular i breve for at undgå at opregne en
persons titler)
samdrægtig enig
samfrænde arveberettiget person
samfrændeskifte skifte der foretages når en en-
ke indgår i et nyt ægteskab og sidder i uskiftet
bo med umyndige børn
samit kostbart stof med silkeislæt (11-1300-tallet)
samptl. samtlige
samuelsdag 21. februar
sancta (*lat.*) påske
sancta dominica (*lat.*) påskedag
sanctuarium (*lat.*) sakristi
sanctus (*lat.*) hellig
sandbro sandopfyldning
sandemand tingmand der udpeges på livstid af
kongen (hvert herreds 8 sandemænd skal finde
sandheden i større sager som drab og hærværk)
sandløb sandflugt
sandmile klit
sandskude lille skib der kan trækkes op på stranden
sandtold afgift af fiskeri
sandtørv hedetørv, overfladetørv
sandvod lille vod til fangst af ål
sangers sanghus, kapel
sankt hellig
sankthansdag 24. juni
sanktjøgensgård hospital for spedalske
sanktpetersdag ved fasten 22. februar
sanktpetersdag om høst 1. august
sanktpoulsdag efter jul 25. januar
sarasdag 16. maj
sardug groft stof af uld og hør
sarkofag kunstnerisk udsmykket ligkiste af sten
sars tyndt vævet stof af saksisk uld

sarsenet *se* sindal
sarses *se* sars
satin 1) blankt silketøj (1300-tallet) 2) blankt at-laskvævet uldstof med blomster (1700-tallet)
satisfaktion 1) tilfredsstillelse 2) æresoprejsning
saturninusdag 29. november
saug sav
saxes vævet stof af saksisk uld
scholasticasdag 10. februar
Schous samlinger personalhistorisk materiale om personer fra Københavns Universitet (i Rigsarkivet)
schout (*hol.*) foged og skifteforvalter (i det hollandske samfund i Store Magleby)
schoutbynacht (*hol.*) kontreadmiral (egl. tilsynsførende om natten)
schuld- und pfandprotocoll (*ty.*) skyld- og panteprotokol, skøde- og panteprotokol
scilicet nemlig
scripta (*lat.*) skrevet
scriptor (*lat.*) forfatter
sect. sankt, hellig
s. d. samme dag
sebalduddag 19. august
sechsling (*ty.*) *se* søsling
secundo (*lat.*) for det andet
secundus (*lat.*) den anden
segl 1) aftryk af en persons signet i lak eller voks 2) krum kniv til at høste korn med
seigneur (*fr.*) herre (titel for fremmede personer)
sejermager person der fremstiller ure
sejerværk stueur
sekret mindre segl
sekretær 1) skuffemøbel med skriveklap 2) skriver
seksmand *se* sognemand
sekstant apparat til måling af stjerne- og solhøjde
sekulær verdslig
selde sigte, lav trækasse til at sigte mel med
selvejerbonde bonde som ejer sin jord
seminarium uddannelsessted for folkeskolelærere
semsdag 27. oktober
sen. (*lat.*) senior
senator byrådsmedlem
senex (*lat.*) 1) gammel 2) gammel mand (over 60 år), olding
sengebånd bånd med håndtag over sengen så svagelige personer lettere kan rejse sig
sengehul alkove
sengeklæder sengetøj
sengested stedet hvor man sover (uden vurdering ved skifte: alkove, ved vurdering: løst stående seng)
senior 1) oldermænd 2) (*lat.*) ældre
sennepskugle jern- eller stenkugle der roterer i et fad hvor sennep males
sennepskværn håndkværn til at male sennep på
sep. (*lat.*) sepultus, begravet
seppel brudens hovedpynt i form af bånd eller krans
septem (*lat.*) 7, syv
septimana in albis (*lat.*) påskeugen
septuagesima (*lat.*) 1) den 70. 2) 9. søndag før påske
septuaginta (*lat.*) 1) 70 2) ældste oversættelse af Gamle Testamente
sepultus (*lat.*) begravet
seraphiasdag 3. september
series (*lat.*) række, rækkefølge
series pastorum (*lat.*) præsterækkefølge
servitium noctis (*lat.*) 1) nats tjeneste 2) *se* nathold
ses. (*læg.d.*) session
session møde, forsamling, møde om udtagelse af værnepligtigt mandskab
setting sjettedel
settingsmål kommål: 1 byskæppe = 6 setting = 6 viborgskæpper
severinsdag 23. oktober
severusdag 30. april
sex (*lat.*) 6, seks
sexagesima (*lat.*) 1) den 60. 2) 8. søndag før påske, sidste søndag før fastelavn
sexts *se* tidebøn
sfragistik læren om segl på breve og dokumenter
sg. sogn
shag pibetobak
shawl sjal
sid nedhængende, lang
sidebensvæg *se* klinevæg
sidebinding *se* sidebånd og hanebjælke
sidebånd tømmerstykke midt på en bindingsværksvæg (rækker over flere fag modsat løsholt)
sidevåben kniv eller blankvåben der bæres på siden
sidstafvigte sidste, forrige
sidst på sommeren dagene før 14. oktober
sidst på vinteren dagene før 14. april
sigil segl
sigillografi *se* sfragistik
sigillum (*lat.*) segl
signe 1) velsigne 2) anvende besværgelsesformuler eller trylleformler ved sygdom, uheld, hek-

seri eller trolddom
signet metalplade til at trykke i segl (graveret med en persons bomærke, initialer eller våben)
signetring ring med graveret plade, *se* signet
sigtelsesed aflagt ed på at et vidnesbyrd i retten er sandt (modsat benægtelsesed)
sild vandgennemløb ved sluser og under veje
silad træramme til at holde en si over et fad
silde sent
sildehænger person der lever af at tørre sild som hænges op
sildeleje *se* fiskerleje
sildig sent
sime halmreb der er snoet til tækkereb til stråtag
simeonsdag 5. januar
simestol stol flettet af halmbånd
simpliciusdag 2. marts
sindal sarsenet, lærredsvævet bomuldsstof
sinde gang (to sinde = to gange, hver sinde = hver gang, syvsindstyeve = syv gange tyve = 140)
singot (*ty.*) 1) skål! 2) Gud velsigne!
singulis annis (*lat.*) årlig
sir pryde
sira gejstlig skriver
sirskartun kattun
sirts tæt fint bomuldsstof med påmalet mønster
sise *se* accise
sits *se* sirts
siude syde, koge
siunis synes
sivbånd bånd omkring mindre træmøbler og skåle
sive (*lat.*) eller
sixtuesday 6. april
S. J. C. (*lægd.*) Sjællandske Jægerkorps
Sjel. R. R. (*lægd.*) Sjællandske Rytterregiment
Sjel. Sk. (*lægd.*) Sjællandske Skyttekorps
sjettepenge afgift af arv til udlændinge (fra 1618 en sjettedel af boet til kongen, *se* tiendepenge)
S. J. R. (*lægd.*) 1) Sjællandske Infanteriregiment
 2) Slesvigske Infanteriregiment
sjælebød gave fra en afdød til fordel for de fattige, *se* sjælegave
sjælegave gave på dødslejet til kirken for at sikre sig et kortere ophold i skærsilden
sjælemesse bøn om forkortelse af lidelse for den afdøde i skærsilden
Sjællandske Lov landskabslov
sk. skilling
skabilkenhoved træblok til huer eller parykker
skabsbord bord med et lavt skab under

skabsseng seng i et fritstående skab med låger
skade i folketroen Fandens egen fugl som skadedag flyver sammen med heksene til Bloksbjerg eller Blåkulla
skadedag dagen før skærtorsdag
skadegab lille åbning øverst i gavlen
skadegæld skadeserstatning som skadevolderen skal udrede
skaffer person der indbyder folk til gilde og ved gildet står for bordordningen og alt det praktiske
skafferens dans skafferens dans med bruden (den første dans)
skaft målestang, *se* reb
skaghånd *se* skætte
skagle 1) seletøj der spændes over hamlerne på en hestevogn 2) træplade der benyttes som flad talerker
skalk udskåret træstykke der fører tagskægget ud over husvæggen
skalkværn kværn hvor kornkærerne delvis afskalles
skalmeje hyrdefløjte
skammel løs bænk uden ryglæn
skamstraf nedværdigende straf (f. eks. hængning som anses for at være værre end halshugning)
skarlagen finere udklæde af stærk rød farve
skarlagenskind kappe af skarlagen
skarn 1) snavs, affald 2) utaknemlig person
skarpretter person der halshugger forbrydere, *se* bøddel
skarpsk. c. (*lægd.*) skarpskyttekorps
Skattekammerkollegiet navn for Rentekammeret (1660-79)
skatol chatol
skattebonde selvejerbonde
skattehavre utærsket havre der anvendes til foder
skatteko kopenge, bedeko, betaling til kronen for græsningsret
skattemandtal liste over skatteydere
skattetønde skatteligningsgrundlag på marskjord
skd. *se* skind
skede holder, hylster til kniv
skjern redskab til fremstilling af skeer
skerpentine lille kanon (1500-tallet)
skiberi losning og ladning
skibning losning og ladning
skibsjournal *se* logbog
skibsliste liste med oplysninger om de enkelte skibes størrelse, bemanning m. m.

skifte arvedeling

skiftebehandlingsprotokol skifteprotokol

skiftedag dagen hvor man skifter arbejde og hvor fæsteren kan fratænde fæstet (oprindelig mikelsdag i Jylland og 1. maj på Sjælland, efter 1654 1. maj i hele riget)

skifteforseglingsprotokol skifteprotokol

skifteforvalter person der behandler skiftedelingen efter et dødsfald

skiftegang murforbandt, ordningen af stenene i en mur

skiftejurisdiktion skifterettens retsområde

skiftekommission de 4 personer der forestår et skifte

skifteprotokol bog med opgørelse over afdødes ejendele

skifteret domstol der beskæftiger sig med skiftebehandling af et bo

skifteskriver skriver ved et skifte, byskriver

skilderi maleri, billede

skilles fra dug og disk blive separeret

skilles fra seng og disk blive separeret

skilling mønt, *se* møntvæsen

skillinge sammen samle penge sammen

skilling rigsmønt mønt, *se* møntvæsen

skillingsvise anonym vise om et populært eller aktuelt emne

skind 1) kappe (oprindelig lavet af skind) 2) (*fær.:* *skinn*) skind (værdiansættelse)

skinder garver

skippe opgive

skippund vægtenhed: 1 skippund = 20 lispund = 320 skålpund, 1 københavnsk skippund = 158,72 kg

skive bord

sklavenrolle (*ty.:*) *se* slaverulle

skoel skål

skojersprog laternes sprog

skok 1) mængdeangivelse: 1 skok = 3 snese = 60 stk
2) mængdeangivelse for korn: 1 trave = 2 skokke à 30 neg

skolefond statsmidler til alderstillæg til lærere og pension til lærere og deres enker

skoleholder lærer

skolekommission kommission der fører tilsyn med hvert landsogns og købstads skolevæsen

skoleråd kommission der bestyrer en skolefond

skomagerfisk *se* suder

skonnert sejlskib med 2 eller 3 master

skonnertbrig *se* brigantine

skonrog meget hårdt brød af rug

skonrug *se* skonrog

skoretørv almindelige tørv

skorsmand den mand i landsbyen der holder regnskab med bøder, *jfr.* byens kæp

skorstensbrikke *se* skorstenshammer

skorstenshammer bærende stykke tømmer over åbningen på en åben skorsten

skorstensstang *se* sodstang

skotrok spinderok med stort hjul der drives med hånden

skotterok *se* skotrok

skovalen *se* tømmeralen

skovfoged opsynsmand med skov og vildt, funktionær direkte under en skovrider

skovl redskab til at skubbe eller skovle med

skovløber funktionær under skovfogden

skovrider leder af det daglige arbejde i skoven

skovrulle fortegnelse over dem der har ret til at få træ i et skovdistrikt

skovskyld hartkomsskat pålignet et skovareal

skovsvin *se* brændsvin

skovvogn 1) lang vogn til kørsel med træ fra skoven
2) vogn med flere tværsæder 3) vogn til politiudrykning

skp. 1) skæppe, kormål for 1/8 tønne 2) (*lægd.*) skyttekompagni

skpd. skippund

skr. skriftlig, skrivelse

skrabegræs groft græs hvor stænglen bruges til at polere med

skralde redskab til at skræmme løsgående dyr væk fra opdyrkede område og til at kalde dyr sammen med samt redskab til brug for byernes skraldemænd

skrav *se* skravl

skravl 1) firkantet ramme med 4-6 opretstående stænger til at lægge på en vogns fading så der kan læsses mere på den 2) svagelig person

skrin lille kiste

skrivemester lærer

skrive- og regnemester lærer

skriverdreng *se* volontør

skriveskole byskole for børn fra mindre velhavende hjem

skrog skelet

skru overbygning, tag over en yderdør

skrubler arbejder i en klædefabrik

skrubling den første grovkartning af uld

skrutrygget krumrygget

skrøne opdigtet, usandfærdig historie

skrå lavsvedtægter

skråbånd skråt anbragt stiver mellem bjælke og stolpe i bindingsværk

skrålægte *se* stormlægte

skråstiver tømmerstykke der forbinder stolpe og fodrem i bindingsværk

sksk. c. (*lægd.*) skarpskyttekorps

skubkarre trillebør

skuddag 24. februar, ekstra dag der indskydes i kalenderen hvert fjerde år (skudår)

skuddet mål rigeligt mål af korn og mel

skude mindre lastskib

skudegæld fiskeriafgift

skudehandel handel på især Norge fra Thys og Vendsyssels sandstrande

skudsjern trugsjern, gloende jern, middel til at bevise sin uskyld (den sigtede skal gå 12 skridt inden han må smide det gloende jern i et trug)

skudsmål anbefaling eller vidnesbyrd fra præsten (efter 1832 fra husbonden)

skudsmålsbog bog med angivelse af hvor man har arbejdet (afskaffet 1921)

skudspade spade til skudtørv, mosetørv

skudtørv tørv som graves hele op af mosen

skudår år med indskudt skuddag (forkommer hvert 4. år i de årstal, der er delelige med 4, dog siden år 1000 undtaget år 1700 og 1800)

skuffebarn hittebarn

skuffel ovnspade, redskab til at sætte brød i ovnen med

skullegård fiskeredskab med v-formet garn og ruse

skunk *se* ovsbord

skure i fald dømmes forfalden til kronen når leddingskat og skatter i fast ejendom ikke betales

skursnævning person der foretager konfiskation

skvatmølle vandmølle med vandretliggende hjul

skybræt *se* vandbræt

skydebroder medlem af et skydeselskab

skydegarn poseformet garn til at fange laks med i år

skydeselskab forening med skive- og fugleskydning som formål

skydsel grissel, spadeformet redskab til at sætte brød ind i en bageovn

skyfjæl *se* vandbræt

skyld skat

skyld- og panteprotokol fortegnelse over personers gæld

skyne 1) skur, bod 2) åbent tagfremspring på en gavl hvorunder redskaber kan stilles 3) *se* udskud

skyrebroder *se* skorsmand

skytshelgen værnehelgen, beskyttende helgen (beskytter en faggruppe som f. eks. sømænd eller et område som f. eks. en by)

skæftemager håndværker der fremstiller geværkolber og -skæfter

skæg *se* skæghat

skæggemand *se* munk

skægghat kvindehue med kniplingsbesat lærredstrimmel der går over nakken fra øre til øre

skægmand *se* munk

skælde rund træpind hvorover fiskenettets masker knyttes

skælm person der er oplagt til narrestreger

skæmteviser folkeviser

skæppe 1) kømmål fra 1687: 1 skæppe = 17,39 liter, 1 tønne = 8 skæpper 2) jordmål: 1 skæppe = 689,5 m², 1 fjerdingkar = 4 skæpper

skæppeskyld arveafgift som arvingen til en selvejergård yder til sine medarvinger

skærdug hvidt gennemsigtigt stof (1500-tallet)

skærekiste kasse med fast kniv, skærekniv til at skære hakkelse til hesten

skærelo foderlo

skærekniv skærekiste

skæretørv almindelige tørv

skærff bredt tøjbånd der bæres om livet eller fra højre skulder til venstre hofte

skærmydsel strid

skærpekød (*fær.:* *skerpikjöt*) vindtørret fårekød

skærsild rensende ild som de afdødes sjæle skal igennem inden de kommer i himlen

skærtorsdag torsdag før påske

skærv mindste skilleløb, 1 skærv = ½ penning

skætte 1) redskab til skætning af hør 2) fjerne de træagtige dele fra stænglen

skættefod redskab som hørren lægges på når den skal skættes

skættehånd redskab til at slå de træagtige stængler ud af hørren

skøde 1) dokument hvorved en ejendom overdrages 2) sælge sin ejendom til nogen

skødebog bog med skøders fulde ordlyd

skøde- og panteprotokol bog med skøders og pantebrevs fulde ordlyd (oprindelig indført i tingbøger)

skørbug mangelsygdom (opstår ved mangel på C-vitaminer)

skørt forklæde
skøvle prisgive
skøvlingsbrev kongeligt brev (1500-tallet) der giver indehaveren ret til at dræbe den i brevet nævnte person
skålpund vægtenhed: 1 skålpund = 1 lispund = 16 pund = knap 8 kg
Skånske Lov landskabslov
skår det område en le mejer i et hug (ca. 3 alen)
sl. salig, afdød
slag fordybning, hulning
slagbænk bænk der kan lukkes op og redes som seng
slagel slagdelen på en plejl
slagen slået
slagled led til at lukke
slagseng *se* slagbænk
slagskat møntmesters afgift for at slå mønter
slagtebænk lav bred bænk til partering af mindre slagte dyr
slagtemåned november
slagtetræ hængetræ, buet stykke træ til at ophænge større dyr som er under slagting
slagting 1) aflivning 2) kamp, slag
slange langløbet kanon (15- og 1600-tallet)
slave straffefange, træl
Slavekassen fond (oprettet 1715) til løskøbelse af folk som tyrkerne (barbareskstatene) tager til fange
slaverulle fortegnelse over straffefanger
sld. sletdaler
sldr. sletdaler
slegfred samlever, elskerinde
slegfredbarn barn født uden for ægteskab
slet 1) jævn, tålelig tilstand 2) dårlig 3) dårligste karakter af 15 4) rent ud, ganske
sletdaler folkelig betegnelse for en dårlig krone-mønt af sølv, indført 1618: 1) 1 sletdaler = 1 krone = 4 mark = 64 skilling 2) efter 1625: 1 sletdaler = $\frac{3}{4}$ rigsdaler, *jfr.* møntvæsen
sletning slette, flad strækning
sletpund vægtenhed, det almindelige danske pund: 1 sletpund = ca. $\frac{1}{2}$ kg
slettedaler *se* sletdaler
sletvæv *se* tosel
slev grydeske af træ
slotsskriver lensmandens skriver der forestår lensets regnskabsvæsen
S. L. R. (*lægd.*) 1) Sjællandske Regiment 2) Sjællandske Rytterregiment 3) Sjællandske Lanse-

nerregiment
Sl. Reg. (*lægd.*) 1) Slesvigske Regiment 2) Slesvigske Infanteriregiment
slumpeskytte uøvet skytte der rammer ved en tilfældighed
slup 1) båd 2) mindre sejlskib med en mast 3) færøsk fiskefartøj med 2 master (*eng.:* smack)
sluttelig til sidst
slyde 1) *se* stænge 2) *se* rafte
slyngestok redskab til at lave kantebånd med slyre (*fær.:* *slyðri*) knivskede
slægt kreds af personer der stammer fra en fælles stamfar gennem mænd
slægte ligne
slægtesforsker person der forsker i egen eller andres slægt
slægtsgård gård der har været i slægtens eje i flere generationer
slægtsskabstavle *se* konsangvinitetstavle
sløjegarn langt rektangulært garn til fangst af ørreder
s. m. (*lægd.*) samme mål
smakke fladbundet sejlskib med 2 master
smalkost billig kost
smaltønde $\frac{1}{2}$ tønde
s. m. s. (*lægd.*) svag mands søn
smøle rode
smørbyrd *se* smørskyld
smørskyld landgildeydelse
småbede *se* småredsel
småkårsfolk folk der har det økonomisk dårligt
småredsel landgilde i form af mindre kreaturer og fjerkræ samt æg
småsinde tjener
snapsmandag mandag i den uge hvor der holdes snapsting
snapsting 1) omslagstermin for pengebetaling (i Viborg) 2) første ting i ugen efter helligtrekonger og påske (hvor tilstrømningen er særlig stor) 3) børs hvor der handles med fast ejendom
snau lille sejlskib, orlogsfartøj med 2 master og ca. 5 kanoner
sned på skrå
snedranke skråt anbragt stiver i bindingsværk
snes mængdeangivelse: 1 snes = 20 stk.
snip tørklæde der er lagt i trekant og bæres under huen
snitteskammel snittestol
snittestol klemme til at fastholde træsko, træredskaber m. m. under forarbejdelsen

snovinde håndten
snurrevod poseformet fiskenet til fangst af flad-fisk
so 1) hungrig 2) så
socer (*lat.*) svigerfar
soceri (*lat.*) svigerforældre
sociologi læren om samfundet
socrus (*lat.*) svigermor
sodstang vandret stang der sidder et stykke oppe i den åbne skorsten over armen (til fastgørelse af en kedelske)
sogn kirkelig administrativ inddeling (oprindelig det lokalitet hvor folk søger hen)
sognefoged embedsmand med politimæssige beføjelser
sogneforstander formand for sogneforstanderskabet
sogneforstanderskab råd der varetager sognets opgaver (forløberer for sognerådet)
sognemand mand der indgår i kirkens og sognets styrelse (i Sønderjylland, kaldes også seks-, otte- eller tolvmand afhængigt af antal medlemmer i styrelsen)
sognerytter hvervet rytter der udlægges i et sogn
sogneråd råd der varetager landkommunens styrelse
sognerådsformand den ledende i sognerådet
sognestævne *se* bystævne
sognevidne vidnesbyrd om en personsandel (afgives i kirken under overværelse af deril udpegede sognemænd)
so i hul boldspil
sold 1) stor håndsigte til rensning af korn for avner og halm 2) drikkegilde 3) løn, betaling
soldaterholdspenge matrikelskat til afløsning af de udskrevne soldaters underhold
solde 1) svire 2) ødsle
solemnisere *se* solennisere
solemærke 1) døgn ("efter tvende solemærker")
 2) varselstegn ("efter alle solemærker at dømmes")
solennisere stadfæste, underskrive
solennitetsvidne gyldighedsvidne
solhat *se* solskærm
solidum (*lat.*) det hele
solskærm firkantet bemalet papstykke til at sætte oven på hovedtøjet for at beskytte sig mod solstråling
solsæt solnedgang
somme nogle

sommerdige lavt dige i marsken til beskyttelse mod sommeroversvømmelser
sommer i by fest hvor de unge karle bringer majgrønt løv ind i alle byens gårde
sommerildhus rum der udvikler sig til senere tiders bryggers
sophiasdag 15. maj
soppevod *se* sandvod
sorenlandskriver sorenskriver
sorenskriver (*fær., no.*) dommer, tingskriver
soror (*lat.*) 1) søster 2) søskendebarn 3) svigerinde
sororior (*lat.*) svoger
sort bog bog hvori svendenes navne skrives ved forseelser
sortebroder *se* dominikaner
sorte død pestepidemi der hærgede Danmark i 1349 som bylde- og lungepest
sort potte *se* jydepotte
sort tavle *se* sort bog
sostratasdag 9. juli
sot sygdom
sotteseng sygeleje
søvne falde i søvn
spand 1) længdemål : det stykke man kan spænde over med hånden = ca. 9 tommer 2) rummål for smør: 1 spand = ½ otting 2) rummål for korn: 1 spand = 1 skæppe
spanddag hoveriarbejde hvor bonden møder med et spand heste (2 heste) og vogn og arbejder en dag
spange gangtræ over en å
spansk kappe strafferedskab, omvendt tønne med hul i bunden til hovedet (især til mænd der som straf bliver ført rundt i byen)
spanskrør tynd pind til afstraffelse
spant otommer der udgør skelettet i en båd eller et skib
sparemærke mærke som bevis på opsparing
sparlak fornemt sengeforhæng
speceri krydderi
speciebank seddeludstedende bank i Slesvig-Holsten (oprettet 1788)
speciedaler sølvmønt: 1 speciedaler = 2 rigsbankdaler, *se* møntvæsen
specificatio (*lat.*) nøjagtig opgørelse
specifikation fremstilling, opgørelse
spedalskhed invaliderende og vansirende infektionssygdom
spes mea solus deus (*lat.*) ske Herrens vilje (Christian 3.'s valgsprog)

spidsbuestil *se* gotik
spidsrod 1) tynd spids kæp 2) løbe spidsrod: militær straf hvor den dømte løber mellem to rækker soldater og bliver slået med kæppe
spiger meget stort søm
spigerbor *se* vimmelbor
spillemand omrejsende musikant eller gøgler
spindeside venstre side, kvindernes side i kirken
spiritus (*lat.*) ånd
spiritus sanctus (*lat.*) Helligånden
spisekammer forrådsrum
splittørn lyng- og mosetørn fra øverste lag i mosen
spons. (*lat.*) sponsore, forlovere
sponsa (*lat.*) brud
sponsalitium (*lat.*) trolovelse
sponsari (*lat.*) at gifte sig
sponsatus (*lat.*) trolovet
sponsores (*lat.*) forlovere
sponsus (*lat.*) brudgom, den trolovede
sportel gebyr til staten for visse tjenester eller ydelse til embedsmænd 2) biindtægt
sprak sprang
springbrønd springvand
sprinkler *se* plettyfus
spund *se* spunshul
spuns prop til et spunshul
spunshul hul i en tønne til påfyldning eller aftapning
spuria (*lat.*) uægte datter
spurius (*lat.*) uægte søn
spækhøker person der handler med madvarer
spændhus et på jorden stillet tag (uden vægge) der tjener som redskabs- eller brændehus
spær det tømmer der bærer et tag
spølkum 1) stor lav kop 2) stort drikkekar
spølskål 1) stor skål til afskylning eller opvarmning af kopper 2) *se* spølkum
SPQR (*lat.*) senatus populusque romanus, senatet og det romerske folk
spåntapet tapet fremstillet af flettede træspåner
s. r. (*lægd.*) sørulle
sr. (*fr.*) seigneur, hr.
S. R. R. (*lægd.*) Sjællandske Rytterregiment
S. Rt. (*lægd.*) Slesvigske Infanteriregiment
s. s. (*lægd.*) session
s. st. samme sted
sst. samme sted
s. t. (*lat.*) 1) salvo titulo 2) (*lægd.*) samme tilstand
st. 1) stor 2) sankt 3) stående
stade 1) *se* bås 2) plads på marked eller torv til en

handlende
stadebog fortegnelse over ruser og bundgarnssteder
stadepenge afgift for at få lov til at handle fra et stade
stadsarkiv lokalforvaltnings arkiv i større byer og kommuner
stadsbog bog med afskrifter af byens privilegier og fortegnelser over borgmestre m. m.
stadshauptmand leder af borgervæbningen
stadsmusikant spillemand med eneret til at musicere i byen
stadsret 1) købstadens retskreds 2) byens særlige love
stadsstue fin stue
stægbånd *se* bælte
stæge stang, pæl, stejle
stakhætte *se* hjelm
stakke sætte hø i stakker
stakkel ludfattig person
stakket kort
stakket bøsse pistol
stakket rør pistol
stald 1) stalde er oprindelig kun til heste (kvæget står i et fæhus) 2) bås
staldbroder 1) kammerat 2) person som man er vokset op sammen med
stalding *se* bås
staldokse *se* staldøksne
staldrad staldlænge
staldsted bås
staldøksne okser der fodres på stald. *jfr.* græsøksne
staller *se* marsk
stambog 1) bog (tit ført af rejsende studenter) hvori venner og bekendte indfører udtalelser, sentenser o. a. 2) personlige oplysninger om militært personel
stamfar mand der er oprindelsen til en slægt
stamherre arvingen til et stamhus
stamhus udeleligt familiegods på mindst 400 tønner hartkorn, fideikommiss som ikke må sælges (indtil 1919) og hvor kun afkastet kan benyttes
stamhusbrev *se* erektionsbrev
stamliste udsnit på langs af en anetavle eller efter-slægtstavle
stamp (*fer.:* stampur) fladt kar
stampe 1) silketøj 2) (*no.*) pantsætte
stampemølle mølle hvor ting stampes (skind, papir, ben, bark og især uldtøj der stampes til vad-

mel), se valke

stampersonel fast ansat personel inden for militæret

stamrulle hærens fortegnelse over mandskabet

stamrække udsnit på langs af en anetavle eller efterslægtstavle

stamtavle agnatisk efterslægtstavle, tavle med en persons mandlige efterslægt

stamtræ efterslægtstavle formet som et træ med stamfaderen nederst ved træets fod

stand 1) samfundsgruppe (der er 4 stænder: adel, gejstlighed, borgere og bønder) 2) bås

standstage høj lysestage til at stå på gulvet

standtønde fritstående tønde til foder

standur ur der står i høj kasse på gulvet

stanislausdag 8. maj

stat fortegnelse over personer med samme uddannelse, embede eller liberale erhverv

statshusmand ejer af et mindre landbrug, købt for statslån (efter lov fra 1899)

Statskollegiet regeringskontor, kollegium for almindelige politiske sager

status (*lat.*) tilstand

stav træstykke i siderne på tønder og kar

stavbæger drikkebæger af træstave

stavkar trækker af lodrette stave

stavn hjemstavn, en persons myndighedsområde

stavnsbånd lovbestemmelsen (1733-1788) som hindrer bønderkarle i at forlade deres fødegods eller hjemstavn

stavpude bøjleformet halmpude, anbragt omkring trækdyrets hals under stavtræt

stavre 1) indhegne ved at sætte staver eller gærde 2) gå med stive usikre skridt

stavrebunke stavrekølle

stavrekølle trækølle med vinkelformet hoved til at banke risgærdernes staver i jorden med

stavtræ to symmetrisk anbragte stykker træ på hver side af trækdyrets hals hvortil hammelrebene er fæstet

stede og fæste talemåde når en bonde indgår et fæstemål

stedse altid, hele tiden

stedsmål indfæstning, afgift der betales ved et fæstemåls indgåelse

stedsmålsbog jordejerens bog med indgæede stedsmål

steg bundgarnspæl

stegehus se bryggers

stegers se bryggers

stege stegegyrde af ler eller kobber med låg

stegvæg se klinevæg

støjle pæl, stang

støjling partering af en forbryder efter radbrækningen for at lægge ham på hjul og støjle, se radbrække

stempelpapir dokument med stempel (belagt med afgift)

sten stor vægtenhed: 1 sten = 20 eller 21 skålpund

stenbro 1) gade med stenbelægning 2) vej over en fugtig strækning der styrkes med sten

stenbøsse kanon der udskyder stenugler

stendees stendysse

stendelst uldent stof (fra Stendal i Sachsen)

stene afgrænse, sætte skel med sten

stengods stentøj

stenhus murstenshus

stenkerke langt halsklæde

stenrimme lang bred stenvold

stenrøgel se stenrimme

stenslæde slæde til at slæbe sten fra marken

stensnider landefarer, person der opererer for blæresten

stenstue 1) bygning af sten 2) forsvarstårn med fangerum 3) jættestue

stentøj meget hårdtbrændt lertøj med glasur

stephansdag 26. december

sterling kobbermønt: 1 sterling = 3 penninge (fra 1400-tallet)

stervbo dødsbo i forbindelse med en skifteforretning

stervbohus dødsbosted

stette kirkegårdslægge

stettinergods billigere fajance i grønne og sorte farver (fra Stettin)

st. h. (*lægd.*) stående hær

stiftdatter steddatter

stiffader stedfar

stift bispedømme

stiftamtmand kongens øverste embedsmand i et stift (danner sammen med biskoppen stiftsøvrigheden)

stiftbefalingsmand se stiftslensmand

stiftelse velgørende institution der yder fri bolig

stiftsbefalingsmand stiftamtmand

stiftsbog protokol med gejstligt indhold og regnskaber vedrørende stiftet

stiftsby by der har en biskop

stiftskiste opbevaringssted for stiftets breve og dokumenter

stiftslandinspektør *se* landinspektør
stiftslensmand embedsmand der varetager de mere verdslige opgaver i et stift og præsiderer på landemoder samt dømmer i ægteskabssager
stiftsprovst domprovst
stiftsregent *se* stiftslensmand
stiftssynode *se* landemode
stiftsværighed stiftamtmand og biskop som fører overtilsyn med stiftets kirker, skoler, stiftelser, hospitaler m. v.
stighbord 1) lem i en sluse 2) bræt der skal øge vandets faldhøjde ved en vandmølle
stikklemme klemme til at fastholde en skråtstillet fyrrestik
stikspær kort spær der bærer taget over et udskud
stille uge ugen før påskedag
stillingsmand soldat som aftjener sin værnepligt for en anden (afskaffet 1867)
stimand røver der dræber en vejfarende
stind stiv, stærk
stivfar stedfar
stivsyge rakitislignende sygdom hos grise
stjerne pandehud
stjært skaft, hale
stjærtotte kugleformet gryde med skaft og 3 fødder
stob 1) kande, pottemål: 1 stob = 2 potter = ½ kande, senere: 1 stob = 2 potter = 1 kande 2) høj tyndt bæger
stobekande kande på 1 stob
stod en flok heste (som regel 12 hopper)
stodder fattig stakkel, tigger
stoddergang tiggergang
stodderkonge *se* fattigfoged
stodderprins fattigfin person
stodhest hingst i et stod (til bedækning)
stoel stol
stok 1) bænk i stokkettinget 2) strafferedskab hvor offerets ben sættes fast i huller på en bjælke der ligger på jorden
stokfisk usaltet, vindtørret torsk
stokhus militært fængsel hvor fangerne kan sættes i stok
stokkeknægt 1) opsynsmand i et fængsel, fangevogter 2) medhjælper for en profos
stokkelag fag i bindingsværk
stokkemand tingsvidne (siddet på tingstokken), sognerepræsentant som overhører forhandlingerne på tinge og bevidner hvad der foregår
stokmester *se* stokkeknægt

stokkenævn nævn udtaget blandt stokkemænd
stokketing underret, byret
stokkevidne *se* stokkemænd
stokmester fangevogter
stokværk etage
stolestade bestemt anvist plads i kirken ved gudstjeneste
stolperum *se* fag
stolpeskab skab med flere låger og stolper mellem over- og underdel
stolsbroder en oldermands eller et lavs hjælper
store bededag 4. fredag efter påske, samling af ekstraordinære bededage (indført 1686)
stormlægte indvendig skråstiver til afstivning af spærne i et spærtage
storstue større stue der er beliggende i den ene ende af stuehuset
stort hundrede mængdemål for teglsten, lægter og fisk: stort 100 = 6 snese = 120 stk
st. r. (lægd.) stamrulle
straksbrev *se* lavdagsbrev
stramaj meget åbent vævet stof til broderi
strandbygger fisker der bor ved stranden i fiske-sæsonen
strandfoged mand der inspicerer strande og har opsyn ved bjærgninger
strandkøbing mindre by eller købstad med havn
strandløber toldkontrollant, person der påser at varer kun ind- og udskibes på forordnede toldsteder
strandrider *se* strandløber
strandvasker druknet person der driver i land
strandvod vod der trækkes i land
stratdavisfarer hvalfanger (i Davisstrædet)
strenttræ garnvinde, haspetræ
stri blårlærd
strip malke-spand af træ hvor en stav er forlænget til hank
strippe 1) fjerne ribber fra tobaksblade 2) malke-spand, strip
stripper person der fjerner ribber fra tobaksblade
strudhætte hætte med lang kvastlignende hale
strygehøvl lang høvl
strygholt træstykke til strygning af strygmål
strygmål rummål hvor toppen stryges af, *jfr.* topmål
strænte garnvinde med lodrette arme
stræntetræ garnvinde med lodrette arme
strø tømmer der ligger tværskibs som fundament for maskinen

strøgods bondegård som ligger langt fra godset
strøgmål *se* strygemål
strøhalm *se* brohalm
strålemester brandmand
strångel garnvinde, haspetræ
stubholt kraftig bolt der ikke klinkes
stubmølle mølle der står på en svær akse (stub) for at kunne dreje
stuehus beboelseshus på en bondegård
stublade *se* spændhus
stuejord jord der ligger uden for den fælles bymark
stud 1) tyr der er kastreret som kalv (modsat bøl) og som bruges til pløjning eller langsom kørsel 2) stød, ledingssskat
stud. (*lat.*) studiosus
studehandel handel med kreaturer
studepranger studehandler
studepude slavpude
studieskat landsbykirkernes afgift til universitetet
studiosus (*lat.*) student, studerende ved et universitet
stue *se* øverstestue
stuehus beboelseshus på en gård
stueslagværk standur, bornholmerur
stuf *se* stug
stug jordstykke uden for fællesskabet
stuge (*fær.:* *stúka*) vævet uldskjorte, undertrøj
stundom undertiden, en gang imellem
stunthose fodløs strømppe
st. v. (*lægd., ty.*) stellvertreter, stedfortræder
stykfad stort rummål, 1 stykfad = 12.000 potter
stykjunker laveste militære officersgrad inden for artilleriet
stykke kanon
stykketøber kanontøber
stylos pen
stymper krøbling, stakkel
styr skat
styresmand lederen på et ledingssskibet
styver hollandsk mønt: 1 styver = 2 skilling
stænder *se* stand
stænderdeputeret medlem af en stænderforsamling
stænderforsamling en af 4 rådgivende forsamlinger sammensat af repræsentanter for stænderne
stænderværk *se* bindingsværk
stænge 1) åbent loftsgulv af løstliggende runde eller kløvede stænger, *jfr.* bod 2) rummet over det åbne loftsgulv 3) låse

stængeloft *se* stænge
stærstikke person der opererer for stær, *se* landefarer
stævne at indkalde en person til at give møde for et ting
stævning indkaldelse til at møde for et ting
stævningsbog bog med stævning og domskonklusion
støbe opbløde byg til malt
støbebord lysebord, rundt drejeligt bord til op-hæng af lys under støbningen
støbekar kar til at opbløde korn til malt i
stød 1) ledingssskat 2) stedet hvor planker og tømmer mødes
støfken rummål for vin: 1 støfken = 4 potter, 1 anker = 40 støfken
støjle lodret stav i et vægfelt i en bindingsværksbygning med klinevægge
støjletræ *se* støjle
støveken *se* støfken
støver afmærkning af fiskeredskab, træklovs med flag
støvning opdæmning af vand for at udnytte faldhøjden til en græsmølle
sub (*lat.*) under
subalternofficer underordnet officer
sub die (*lat.*) på dagen, netop den dag
sub die hodierno (*lat.*) på dagen i dag, dags dato
sub die precedente (*lat.*) på den foregående dag
sub die sequente (*lat.*) på den følgende dag
sub hypoteca bonorum (*lat.*) med pant i ejendommen
sub obstagio et hypotheca bonorum (*lat.*) under forbehold af gældsarrest og pantning af ejendommen (udtryk fra obligationer og forskrivninger)
subscribere underskrive
subscriptio (*lat.*) underskrift
substitut stedfortræder for en løbedegn, medhjælper for en skrive- og regnemester
s. u. c. (*lægd.*) sættes under kur
successor (*lat.*) efterfølger, arving
succubus (*lat.*) mare
suder 1) skomager 2) karpesik
sufjæl *se* ovsbord
sukkedun fint ostindisk bomuldsstof (1700-tallet)
sukkersaks redskab til at knibe topsukker eller kandis i stykker med
sul slagtemad, kødmat
sule lodretstillet bjælke der understøtter tagryggen

på et bindingsværkshus
sulehus *jfr.* sule
sulekammer spisekammer til opbevaring af sul
sulpiciusdag 20. april
summa (*lat.*) ialt, sum
summa summarum ialt
Sundhedskollegiet myndighed med tilsyn for
sundhedsvæsenet (1803-1909, afløst af Sund-
hedsstyrelsen)
sundtold *se* øresundtold
super (*lat.*) over
superattendent (*lat.*) overtilsynsførende
superintendens (*lat.*) superintendent
superintendent protestantisk biskop, overord-
net tilsynsførende ved kirker og skoler
superkargo overopsynsmand med et skibs last
supplement tillæg
supplicant ansøger
supplicatio (*lat.*) bøn, bønsskrift
supplik bønsskrift, ansøgning
supplikation ansøgning, klageskrift, bønsskrift
supplikprotokol fortegnelse over indkomne breve
og ansøgninger til et kancelli (Danske Kancelli
1699-1799, Tyske Kancelli 1711-1850)
supplique (*fr.*) supplik, bønsskrift, ansøgning
susannasdag 11. august
susceptor (*lat.*) fadder, gudfar
susceptr. (*lat.*) susceptrix
susceptrix (*lat.*) fadder, gudmor
suspendere (*lat.*) 1) midlertidigt sætte fra bestil-
lingen, 2) ophæve midlertidigt
svale 1) afkøle 2) *se* tagkvist
svalegang udvendig gangbro der giver adgang til
rummene i husets øvre etage
svam svømmede
svanebay blødt flonelstof
svær alvorlig, tung, svær, hård, vanskelig, stor
svare betale
sværmødig tungsindig, melankolsk
svart sort
svedsot influenzalignende sygdom (hærger i Dan-
mark 1529)
svend færdiguddannet ikke selvstændig håndvær-
ker
svendeherberg samlingssted for byens svende
svendekammer *se* karlekammer
svendsdag 3. december
svigerske svigerinde
svikhul lufthul i en tønd
svindsot tuberkulose

svinebod svinesti
svineegel snæver svinesti
svinehave indhegnet mark eller eng til svin
svinekove *se* kove
svinesnider person der kastrerer omer
svingbasse lille kanon på en robåd
svingplov let jemplov (uden hjul)
svinslag *se* læg svin
svitunsdag 1. marts
svogerskab forholdet mellem en ægtefælle og den
andens slægtninge
svælte sulte
sværdfejer håndværker der fremstiller sværd og
kårder
sværlægte *se* stormlægte
sværdside højre side, mændenes side i en kirke
svøbereg reb til hølæs sammen med et læssetræ
sybarit levemand, nydelsessyg person
syfilis kønssygdom
syhammer smedehammer
syl spidst redskab til at stikke huller i skind, læder
eller træ
syld 1) fodrem 2) vægbærende fundament af sten
syldeplov plovhøvl til at skære en fure i en syld
syldsten fundamentsten under husvægge
syldtræ fodrem
syllé *se* sule
syllteng strandeng der tit overskylls af havvand
sylveriusdag 20. juni
syvestersdag 31. december
symphonia (*lat.*) musikinstrument
symphorianusdag 22. august
syn besigtigelse af en ejendom eller et bo
syne bese, besigtige
synk lod på et fiskeredskab
synodal noget der vedtages på en synode
synode kirkeligt møde, koncil, *se* landemode
synsforretning besigtigelse
synsmand mand der foretager syn på hegn og ska-
der (synsmanden bliver efterhånden sognefo-
ged)
syssel landsinddeling, administrativ inddeling
sysselmand embedsmand med politimæssige be-
føjelser
sysselting landsdelsting for familie- og ejendoms-
forhold (sysseltinget rangerer over herredstin-
get men er underlagt landstinget)
syvsindstyre *se* sinde
syvsoverdag 27. juni
sæd 1) korn til såning 2) sædvane, skik

sædedegn fastboende degn (modsat løbedegn)
sædegård stor gård hvor ejeren bor
sædelig moralsk, anstændig
sædelighed moral
sædeløb aflang kurv eller kasse med sædekorn til at hænge over skulderen
sædskiye rækkefølgen på de kornsorter der dyrkes på samme mark
sædvaneret tingets ret til at fastsætte love
sækularisering kronens overtagelse af kirkeligt gods
sældeløb stor flad kurv til at sigte mel med
sælhund sæl
sæll. (*læg.*) sjællandsk
særk kjole
særkøb jordlod der er købt fra den gård som den oprindelig tilhører
særmark *se* enemærke
sæs *se* bæssing
sæssing *se* bæssing
sætning skatteansættelse og -regulering
sættedommer dommer der beklæder retten ved den ordinære dommers fravær
sættegarn lodretstående fiskegarn der er forankret i bunden
sættegårdmand person som midlertidigt overtager en gård for en umyndig arving
sættekar stort lerfad hvor mælken sætter fløde
sættemand *se* sættegårdmand
sætter og topper hovedpynt med opstående kniplinger
sætteskipper 1) oprindelig: fører af en andens skib
 2) nu: fører af et mindre skib
søbog bog med sejlanvisninger (før søkortenes tid)
sødet kogt
søetat flådens forvaltning, flådens centralstyrelse
søev. (*læg.*) søvant
søgsmaal sagsanlæg, proces, retssag
søjdemand (*fær.:* *seydamadur*) fårehyrde
søkort kort over et farvand (til navigering)
Søkrigskancelliet søetatens sekretariat (eksperderer bl. a. udnævnelser)
sølimit person der er optaget i sørullen
sølle 1) stakkels, elendig 2) kant på vævet stof
sømbid grovkornet ceremoni hvor en smedelærling optages som svend, *jfr.* behøvling og deposits
sømil længdemål: 1 sømil = 1852 m
søndagsbogstav hjælpemiddel til at finde ugedagen på en bestemt dato

sørensdag 23. oktober
søret domstol der dømmes i søfartssager
sørule lægdsrule over værnepligtige der udskrives til flåden, sømilitsens fortegnelse (1802-49) over værnepligtige søfolk og fiskere samt bønderkarle nær kysten
søskendebarn fætter eller kusine
søsling kobbermønt: 1 søsling = ½ skilling = 6 penning
søsterlod arvelod som tilfalder en søster og som (indtil 1857) er det halve af en broderlod
søstuge (*fær.:* *sjóstúka*) lang vadmelstrakke
søv. (*læg.*) 1) søværet 2) søvant
så mindre tønde til væsker der bæres på en stang (bæreså)
såer skaller af korn
sålbænk udvendig underkant af en vinduesåbning
såløb *se* sædeløb
såre meget
såstang *se* bæreså

T

T. (*lat.*) testis, vidne
tabellarisk opstilling system med opstilling af efterslægtens personer i familiegrupper
tableau (*fr.*) 1) maleri 2) arrangeret scenisk opstilling med ubevægelige personer
tablet 1) lille rundt bord 2) trekantet hængehylde med 3-4 hylder, amagerhylde
taboret blankt blomstermønstreret uldstof
tabulatur toneskrift med bogstaver og tal (13- til 1700-tallet)
tabulet en slags lille reol der bæres på ryggen (til handelsværer)
tabuletkræmmer *se* bissekræmmer
taburet tavelet, hængehylde med 4-5 hylder til pynteting
taft glat stift lærredsvævet silkestof
tag langhalm, tagrør
tagbro *se* brohalm
tagkvist lille udbygning med vindue forveden på en tagside
tagrem vandret stykke tømmer der ligger øverst på ydervæggen under taget
tagrytter 1) sammennaglede træstykker til at fastholde tagryggens halm 2) lille spir eller tårn der sidder på tagryggen

tagsko *se* tagskæg

tagskæg den nederste del af et tag der rager uden for husvæggen

takkelage rigning

taksationsmand vurderingsmand

takserborger valgt borger der foretager skatteligning (1619-1837)

taksere vurdere

taksigelsesfest mindedag for 11. februar (stormen på København 1659), 23. oktober (Københavns brand 1728) eller 14. november (slaget ved Nyborg 1660)

tal mængdeangivelse: 1 tal = 1 læg = 6 oldensvin

talg fedt fra får eller okse

talgklemme to i den ene ende sammenhængende træstykker til at klemme presse talg i en firsidet form

talje *se* byens kæp

taljeskriver *se* skorsmand

tallerkenrække ophængt åbent skab til opstilling af tallerkener i skrå stilling

tallig *se* talg

talv 1) felt mellem bindingsværkets tømmer 2) skak

tamp prygleredskab

tamperdag kvartalsvis fastedag hvor der afsiges dom i ægteskabssager (2. onsdag efter fastelavn, 1. onsdag efter pinse, 3. onsdag i september og 3. onsdag i december)

tamperet delvis gejstlig ret i ægteskabssager (ophævet 1797)

tangsalt salt udvundet af tang

tante farbrors eller morbrors kone (kan også være faster eller moster)

tappenstreg 1) retræte, militært signal om ro i kvarteret 2) melodi

tapstol karstol, trebenet skammel til bryggerkar

tarv behov, interesse, gavn

tarvelig simpel, fattig

tater zigøjner

tattelod primitivt fiskeredskab til fangst af ål

tavelet hængehylde med 4-5 hylder til pynteting, amagerhylde

tavl 1) felt i en bindingsværksvæg 2) skak

tavleform overskuelig opstillingsform for ane- og efterslægtstavler

tavlepenge penge der er indsamlet i kirken til sognets fattige

tavlet ternet

tavse kort snor der forbinder fiskekroge med en lang line

tavselad redskab til at sno tavser med

tavserolle *se* tavselad

taxation vurdering

t. b. (*lat.*) testes baptismi, dåbsvidner

t. d. (*lægd.*) tjenstdygtig

td. 1) tønde 2) (*lægd.*) tjenstdygtig

tdr. tønner

te opføre

tecladag 24. september

tegl brændte mur- og tagsten af ler

teglgård bondegård hvor der graves ler og brændes tegl

tegløvn 1) ovn hvor tegl brændes 2) bilæggerovn bygget af teglsten

teglstenovn *se* tegløvn

teglværk arbejdsplads hvor der fremstilles tegl

tegnelse 1) fortegnelse over udgående skrivelser 2) brev i forkortet form 3) kopibog over kongelige breve (i Danske Kancelli)

tej kartet uld

teje landgildeydelse i småredsel (i Skåne)

tejkurv kurv til kartet uld

tejne oval spånæske, madkurv

templ. (*lat.*) templum, kirke

templum (*lat.*) kirke

tempus (*lat.*) tid

ten 1) spinderredskab 2) lille ruseformet fiskeredskab

tengård indretning til fangst af fisk i et åløb der spærres fuldstændig

teppe tilstoppe, lukke

termin 11. juni og 11. december, betalingsdag for afdrag og renter

terne tjenestepige

tertio (*lat.*) for det tredje

tertius (*lat.*) den tredje

ters tidebøn kl. 9 om morgenen

testamente erklæring om hvad der skal ske med en persons formue efter døden

testamenteksekutorskifte skifte på grundlag af et testamente

testamentum (*lat.*) testamente, sidste vilje

testari (*lat.*) bevidne

testation testamentering

testator (*lat.*) person der har oprettet testamente

testes (*lat.*) vidner, forlovere ved trolovelse, faddere ved dåb

testes baptismi (*lat.*) dåbsvidner

testimonium (*lat.*) 1) vidnesbyrd 2) attest

testimonium paupertatis (*lat.*) bevis for uformu-

enhed, transgvidnesbyrd (ved ansøgning om stipendium ved universitetet)
testimonium publicum (*lat.*) offentligt vidnesbyrd
tg temmelig godt, 6. laveste karakter af 15
tg. (*lægd.*) telegraf
tg+ 7. laveste karakter af 15
tg- 5. laveste karakter af 15
tg? *se* tg-
theatrum (*lat.*) rådhus, byens hus
theobaldsdag 1. juli
theodorsdag 9. november
theodosiasdag 2. april eller 4. september
theophilusdag 5. marts
Thisets samlinger samling til den danske adels historie (i Rigsarkivet)
thomasdag 21. december
thorlaksmesse 23. december
thorus (*lat.*) seng, ægteskab
thøgersdag 30. oktober
tiburtiusdag 14. april
tidagesbrev *se* lavdagsbrev
tidebog *se* breviar
tidebøn en af 8 bønner i breviaret (de 8 tidebønner er matutin, laudes, prim, tert, sext, non, vesper og completorium)
tidepenge lavsmedlemmers bidrag til en fælles hjælpekasse
tiende afgift til kirke, præst og biskop (efter 1536 tilfalder biskoppens tiende kongen)
tiendelade lade ved kirken til opbevaring af kirke-tienden (mest korn)
tiendepenge afgift ved dødsfald fra en udlændings bo (halvt til kongen og halvt til byen, bortfalder helt i 1904, *se* sjettepenge)
tiggerkloster kloster uden jordegods
tiggermunk munk der tilhører en tiggermunkeorden (dominikanere og franciskanere)
tiggertegn tilladelse til tiggeri
til fals til salg, til at købe
tilforn tidligere, førhen
tilgangsliste fortegnelse i kirkebogen over personer (mest tjenestefolk) som kommer til sognet (indført 1812, i 1875 overtager politimesteren tyendekontrollen)
tilgangsruille fortegnelse (ført fra 1793) over nye personer til lægdsruillen
tilje 1) *se* fodrem 2) *se* tagrem 3) loft 4) bræddegulv 5) *se* bæssing
till. (*lægd.*) tilladelse
tilliggende tilhørende arealer
tillyse bekendtgøre
tilskøde få overdraget en ejendom
tilsynsværge person der fører tilsyn med en u-myndig person
tiltakle gøre et sejlskib sejlklar
tilvende tilegne sig, få fat på
timmermand tømmer
timotheusdag 24. januar
timse håndsigte til mel
tincio (*lat.*) dåb
tine madskrin
ting sted hvor folk mødes og retssager behandles
tingbog bog med domssager (påbudt 1551), retskredsens bog med domme, uddrag af tinglæste dokumenter m. m. (tingbogen afløses af justitsprotokollen)
tingbogsattest udskrift af tingbog
tingdag den dag hvor tinget holdes (ikke fredag)
tinge forhandle
tingfoged dommer
tingfæste forkynde stævning for modparten, indlevere anklageskrift
tinghus bygning, der huser et ting
tinghører *se* stokkemand
tinglysning 1) registrering af ejendomshandler 2) lysning til ægteskab
tinglæsning skøder m. m. læses på herreds- eller birketinget til orientering for offentligheden (adelsgods tinglæses på landstinget, købstadsgods på bytinget)
tingmand dømmende person i tingsager
tingskriver tingets skriver, sekretær ved en underret
tingsted retskredsens tingsted
tingstok 1) planke, siddeplads på et tingsted, *se* stokkemand 2) *se* budstikke
tingstud uduelig person
tingsvidne 1) vidnesbyrd afgivet ved et herredsting 2) *se* stokkemand 3) protokoludskrift med gengivelse af vidnesbyrd
tingvol *se* budstikke
tinrække tallerkenrække
tipoldefar oldefars far, oldemors far
tipoldemor oldefars mor, oldemors mor
tirlomtej stof af uld og hør (1500-tallet)
titulær at have en titel uden at have det tilhørende embede
titusdag 4. januar
tjald telt

tjalk fladbundet hollandsk sejlskibstype med en mast

tjener fæsteren (bonde, husmand eller møller) i forhold til sin godsejer

tenestekarleskat ekstraskat (1791-1803)

tenestelen afgiftslen hvor lensmanden kun yder krigstjeneste eller betaler en afgift

tenestetyende tjenestekarl, tjenestepige

tjst. udpas (*lægd.*) tjenestudygtighedspas

tjære sort tyktflydende væske til maling af træværk

tjærebimpel dunk eller tønde til opbevaring af tjære

t. k. (*lægd.*) trænkusk

to 1) vaske 2) urensset uld, dyrehår

tobaksspinder tobaksfabrikant

tobiasdag 20. september

tobin tykt vatret silketaft (fra ostindien, kendt i 1600-tallet)

tobord højt bord hvorpå vasketøjet ved skylningen bankes

tobænk *se* tobord

toffel tøffel

toft lille jordstykke bag en gård udskilt fra fællesjorden (der hører en toft til hver fæstegård) og som betegner den plads som en bygning med have og nærmeste omgivelser indtager

toftebolsmand landbruger der i brugsstørrelse rangerer mellem bonde og husmand

toftægæld afgift for benyttelse af bytoften

toftemand husmand

tofteport port til toften eller markerne

tofterode flademål: 120 kvadrater = 0,69 tdr. land = 38 ar

tog udsagn afgivet af en gruppe nævninge

tokkejord jord der tildeles efter skøn uden for landsbyens rebning

tokkeskifte foreløbigt skifte

told afgift på varer der ud- eller indføres

toldbod toldvæsnets bygning

tolder embedsmand, som opkræver told

toldkammer 1) toldbygning 2) personer der er tilknyttet et toldsted

toldkorn en møllers indtægt af det malede korn

toldsted sted hvor toldere foretager kontrol

tolvmand *se* sognemand

tomarksdrift *se* tovangsbrug

tomenning (*no.*) fætter eller kusine

tomme længdemål: 1 tomme = 2,615 cm

tontine lukket pensionskasse hvor interessenterne

delere renterne og den længstlevende får kapitalen

top *se* fontange

topmål rummål der måles med top på, *jfr.* strygmål

topografi beskrivelse af et sted eller en egn

tordensten forstenet søpindsvin

torp udflytterlandsby

tort uret

torus (*lat.*) 1) seng 2) ægteskab

torv åben offentlig plads i en by

torvedag dagen hvor der handles på torvet

torvfred påbudt fred mellem de handlende på torvet

torvegæld afgift der betales af fremmede for at handle på torvet

torveørtug *se* torvegæld

tosel lærredsvævning hvor en islættråd skiftevis går over og under en trendtråd

tosellet *se* tosel

toskaffet *se* tosel

toskammel vaskeskammel, høj skammel hvorpå vasketøjet ved skylningen bankes

toslet *se* tosel

toslost *se* toskammel

toug udsagn afgivet af en gruppe nævninge

tov 1) 2, to 2) udtalelse fra de 8 sandemænd i en sag der skal dømmes i

tovangsbrug driftsform hvor den ene halvdel af jorden dyrkes og den anden halvdel ligger brak

tr. (*lægd.*) train, træn

tr. a. (*lægd.*) trænafdeling

train *se* træn

trakseri drilleri, chikaneri

traktere 1) behandle 2) servere kaffe, øl o. a.

traktørsted mindre restaurant, udflugtssted

tramp 1) rejsende håndværkssvend 2) vagabond

trampfart sejladts med fragtskibe som ikke er i rutefart

tran fedtstof fra fisk, sæler og hvaler (anvendes til belysning)

transfiguratio Christi (*lat.*) Kristi forklarelsesdag, 6. august

transitskriftbrev brev der er sammenskrevet af flere breve og underskrevet af vidner

translocatio (*lat.*) forflyttelse

transscribere (*lat.*) skrive af

transskription omskrivning fra en skrifttype til en anden

trave 1) mål for halm: 3 traver langhalm = 1 læs
2) neg der er opstillet parvis på række

tre tredjedelen af et herred
trede tredje (fær.) opdyrkning
treenigheds søndag trinitatis
trede jerning på tre ben som gryden står på over ildstedet
tre foldighedssøndag trinitatis
tre marksmand mand der ejer 3 mark jord
tre menning (no.) halvætter eller halvkusine
tre tråde, tråde ind
trede tråd der ved vævning går i længderetningen i stoffet
trede 3, tre
tre pas kløverbladsornament
tres (lat.) 3, tre
tresur stort skab til opbevaring af sølv, tøj, tin, fajance og andre kostbarheder
tre tendingdag helligtrekonger, 6. januar
tre vangsbrug driftsform hvor to vange dyrkes med rug og byg mens den tredje ligger brak
triente 1) tredjedel 2) degnetrave, kornafgift til degnen (svarende til en tredjedel af præstens afgift)
trille se drejl
trillinggård tredobbelt gård, tre sammenbyggede gårde
trin (lat.) trinitatis
trinit (lat.) trinitatis
trinitatis (lat.) treenighedsfest, 1. søndag efter pinse, 8. søndag efter påske (falder tidligst 17. maj og senest 20. juni)
trinus (lat.) hver tredje
trip fløj med ulden luv og bund af hampegarn (fra 1500-tallet)
triplex (lat.) tredobbelt, trefoldig
triumfbue se korbue
triumphant blomstret svært silkestof
trium regum (lat.) helligtrekonger, 6. januar
trivialske latinskole (underviser oprindelig i triviums elementarfag)
trivium betegnelse for fagene grammatik, retorik og dialektik
trk (lægd.) trækusk, trækonstabel
trkds (lægd.) trækusk
trkp (lægd.) trækompagni
tr. ku. res. (lægd.) trækuskreserve
trogive trolove
trod spøgelsesagtigt uhyre
trolddom forbindelse med onde magter ved hjælp af manen og signen (trolddom straffes med døden på bålet; alle bestemmelser vedrørende trolddom afskaffes ved lov i 1866)
troldkarl mand der er kyndig i trolddom
troldkvinde heks
trolove jaord, forpligtende forlovelse i vidners nærværelse (afskaffes i 1799)
tromle redskab til jævning af en pløjet eller harvet mark
tronke udhulet træstamme eller trærende til vandet at løbe igennem
trug trækar
trugsjern se skudsjern
trunk lille mørkt rum i stue- eller udhus
tryllebinde binde til et sted med trolddom
træderok rok der drives med foden
træg langsom
træhest straffe- og torturredskab hvor en person anbringes overskrævs på en smal planke
træl slave
trælbonde bonde der gør hoveri
træls anstrengende
træn 1) hærafdeling der transporterer udrustning og forsyninger 2) kolonne af forsyningsvogne
trænkorp forsyningskorp
trænkusk soldat der kører en forsyningsvogn
trænsoldat forsyningsoldat
træring snedig og snu person
træskomand mand der fremstiller træsko
trætte strid, uoverensstemmelse, kiv
trø (fær.) opdyrket jord uden ret til fåehold
trøffel 1) spiselig svamp 2) konfektmasse der er overtrukket med chokolade
trøhusmand (fær.) husmand med trø
trømand (fær.) ejer af en trø
trøske (no.) råddent træ
t. s. (lægd.) til session
t. sess. (lægd.) til session
t. sk. tinglæst skøde
tstd. (lægd.) 1) tjenestdygtig 2) tilstand
t. t. (lægd.) tjenlig til
tt. (lat.) testes, vidner, faddere
t. t. t. (lægd.) tjenlig til trækusk
tud næse
tue mål af meget varierende størrelse for smør
tugt opdragelse
tugte straffe
tugthus fængsel (betegnelsen tugthus afskaffes i 1930)
tuilde hælde op
tu. pas (lægd.) tjenestudygtighedspas
tuske bytte

tuskhandel byttehandel
tutor formynder
t. v. tingsvidne
tvdragt uenighed, strid
tvekamp kamp mellem to
tveldemosel *se* musselin
tvende 2, to
tvi skældsord (efterligning af lyden fra spyten)
tvillingegård dobbeltgård, to sammenbyggede gårde
tvist 1) strid, uoverensstemmelse 2) *se* tagkvist
tvistighed tvist, strid, uoverensstemmelse
tværager lille stykke jord for enden af marken hvor ploven vendes
tværbygge *se* korshus
tvært tværs, modsat
tværtom tværtimod
tvært over tværs over
tvætning vask
tvætte vaske
tyende tjenestefolk
ty slutte sig til, søge tilflugt
tyesdag 16. juni
tyl let silke- eller bomuldsstof
tylle drikke
tylt *se* tylvt
tylvt mængdeangivelse: 1 tylvt = 12 stk. (især om lægter og brædder)
tylvtred 12 mands ed, *se* mededsmand
tympanon halvrundt gavlfelt over døre og vinduer
tyr tøj, reb
Tyske Kancelli kollegium, ministerium for hertugdømmene og udenrigske anliggender samt korrespondancen på tysk og latin
tyv *se* høtyv
tyvefinger afskåren finger fra henrettet tyv (menes at give øllet kraft)
tyvels del af tyvefinger (bruges til at bringe folk i dvale)
tyveri uset tyveri, modsat ran (straffes hårdere end ran)
tyvsmærke brændemærke i ansigtet eller panden
tyvsten sten på tinge hvor tyven står
tægt den jord der årligt inddrages til dyrkning
tægtedag arbejdsdag hvor der ikke udføres hove-
riarbejde
tægtefæ kreaturer som græsser uden for ejerens jord
tægtefår *se* tægtefæ
tægtegæs *se* tægtefæ

tægtekvæg *se* tægtefæ
tække at lave et stråtag
tækkekæp lang hasselstok der ligger på langs over hvert lang tækkemateriale og fastgjort til lægter
tækkenål redskab til at binde tagrør til tagets lægter
tækkemand en mand, som tækker
tækkereb reb, snoet af halm, til stråtage
tækkevånd *se* tækkekæp
tælg snitte, skære
tælgebænk tællestol, klemme til at fastholde træsko, træredskaber m. m. under forarbejdelsen
tælle 1) fedt fra får, talg 2) snitte, skære
tællebænk tællestol
tællekniv kniv til fremstilling af træsko
tællelys lys, lavet af tælle
tællestol bænk til at sidde på og fastspænde det træ som man skærer træsko af
tæring tuberkulose
tærse slå avnerne af korn
tærsekæp buet kæp til at tærse korn med
tætseng alkove
tø (*fær.*) husdyrgødning
tøj redskaber
tøjeri vrøvl, sludder
tøjhus opbevaringssted for kanoner og tilbehør, *jfr.* rustkammer
tøj reb til at binde kreaturer med
tøjre binde fast til noget
tøjrekølle kølle til at slå tøjrepælen i jorden med
tøjrepæl en i jorden nedrammet pæl der holder tøjret fast
tøjreslag det cirkelformede område som tøjret til-
lader kreaturet at græsse på
tømmer mængdemål: 1 tømmer = 40 stk. (især om huder, skind og fisk)
tømmeralen mål til måling af tømmer: 1 tømmer-
alen = 1 skovalen = 6 palmer = 22 tommer
tømmerstue *se* huggehus
tømre *se* støjle
tønde 1) rummål: 1 tønde kul = 185,5 liter, 1 tønde korn = 8 skæpper = 131,39 liter (smal tønde), 1 tønde = 10 skæpper (grov tønde), 1 tønde smør = 16 københavnske lispund = 126,98 kg, 1 tønde sild = 112 potter, 1 tønde tjære = 115,8 liter, 1 tønde øl = 136 potter 2) flademål: 1 tønde land = 5516 m² = 8 skæpper 3) sømærke til vands
tøndetærsker *jfr.* pundtærsker
tørvekove *se* kove
tørveskær sted hvor der skæres tør

U

- u.** (*lat.*) ultimo
- u. a.** (*lægd.*) udskrivningsår
- ubodemål** grov forbrydelse som straffes med fredløshed eller at blive radbrækket, brændt eller stenet til døde
- ubrødelig** uskyldig
- u. c.** (*lægd.*, *ry.*) überkomplett, overkomplet
- ucf.** (*lægd.*) ukonfirmeret
- u. conf.** (*lægd.*) ukonfirmeret
- udarving** arving som følger efter de arveberettigede børn (livsarvingerne)
- udbl.** (*lægd.*) udeblivelse, udeblevet
- udc.** (*lægd.*) udkommanderet
- uddeler** leder af en brugsforening
- uddrift** *se* forte
- udejer** udenbys bonde eller husmand der har del i byens mark
- udengulv** 1) *se* forstue 2) *se* bryggers
- udenværk** 1) ydre fæstningsdel 2) mindre vigtig del
- udfremmers** bryggers
- udersals** *se* bryggers
- udfald** nederste ende af en ager (modsat ophav)
- udflytning** gårdenes udflytning fra landsbyen
- udflytter** jordbruger som er flyttet ud fra landsbyen
- udhs.** (*lægd.*) udygtighedspas
- udi** i
- udl.** udlagt
- udjord** jord der ligger uden for en landsbys eller gårds sædvanligt dyrkede marker
- udlagt** i faderskabssager den der udpeges som faderen
- udlæg** beslaglæggelse af ejendele der tilhører en skyldner
- udmark** normalt uopdyrket jord uden for den indhegnede opdyrkede jord
- udparcellering** *se* udstykning
- udpas.** (*lægd.*) udygtighedspas
- udress.** (*lægd.*) udresseret, uøvet
- uds.** (*lægd.*) udsættelse
- udsigelse** fastsættelse af mødrene arveparter (forretages af en mand der sidder i uskiftet bo)
- udsk.** (*lægd.*) udskrevet
- udskiftning** gårdenes udskillelse fra jordfællesskabet
- udskiftningskort** kort over de opmålte og fordelte jorder
- udskrift** afskrift fra en protokol
- udskrivningschef** leder af en udskrivningskreds
- udskrivningskreds** område for udskrivning af militært mandskab (landet deles i 1851 i 8 udskrivningskredse)
- udskud** 1) udskrivning af våbenduelige mænd til militærtjeneste 2) mellemrummet i et bindingsværkshus mellem ydervæg og højrem 3) lav udbygning ned over hvilken taget er forlænget
- udskudshus** 1) bindingsværkshus med udskud 2) *se* højremshus
- udskudssparre** *se* stikspær
- udskudsspænde** *se* stikspær
- udskåren skrift** dokument der er skrevet to gange på hver sin halvdel af samme stykke pergament (på delestregen skrives ord og pergamentets ægthed bevises ved at holde de halverede ord sammen)
- udspisning** 1) bespisning 2) udlevering af fødevarer
- udstykning** opdeling af en jordejendom i mindre parceller (f. eks. herregårdens udstykning i husmandsbrug)
- udsæd** sæsæd, sædekorn
- udsæt** *se* udskud
- udt.** (*lægd.*) udtjent
- udt. sold.** (*lægd.*) udtjent soldat
- udth. pas** (*lægd.*) udygtighedspas
- udædisk** forbryderisk
- udødelig ko** *se* jernko
- uendelig dom** dom uden en endelig afgørelse (f. eks. kan afgørelsen om en erstatnings størrelse afgøres efter dommen)
- uforbigængelig** 1) nødvendigvis 2) absolut ikke
- ufri** træl
- ufri stand** en stand uden privilegier
- ufrist** uprøvet
- ufærd** ulykke
- ug** udmærket godt, højeste karakter af 15
- ug-** næsthøjeste karakter af 15
- ug?** ug-
- uge** vugge til småbørn
- ugedagsarbejde** fæsterens arbejde visse dage på godset. *jfr.* ugedagstjener
- ugedagsfæster** *se* ugedagstjener
- ugedagstjener** hoverpligtig fæstebonde (oprindeligt med en ugentlig hoveridag)
- ugger** uger
- uglegab** *se* skadegab
- uglehul** *se* skadegab

- uh.** (*lægd.*) uheldig
- uldenskjorte** underdragt (tit af kostbart stof og med sølvknapper)
- uldkræmmer** handlende i uld og uldvarer
- ulfelder mønt** (fra 1644-48)
- ulricasdag** 24. marts
- ulriksdag** 4. juli
- ult.** (*lat.*) ultimo
- ultimo** (*lat.*) på månedens sidste dag
- ultimus** (*lat.*) den sidste
- ulyd** støj, larm
- umyndig** person, der ikke selv kan råde over sin formue eller træffe forpligtende aftaler
- Underadmiralitsretten** underret for søetatens civile betjente (ophævet 1771)
- underbalance** underskud
- underdyne** dyne til at ligge på
- underdyrlæge** værnepligtig dyrlæge
- underfaldshjul** møllehjul som drives af vand der ledes ind på hjulets underside, *jfr.* overfaldshjul
- underhold** midler til kost og logi
- underholdning** underhold
- underklokke** ulden underkjole
- underkonsistorium** slesvigske organ der behandler gejstlige og skolesager (konsistorialarkiver er i Landsarkivet i Aabenraa)
- underlejd** *se* fodrem
- underlæge** værnepligtig læge med mindst 2 års studium bag sig
- undermester** medhjælper for en skrive- og regnemester
- underskrivelsesbog** kronologisk fortegnelse over ekspeditioner med kongens underskrift (indtil 1848)
- undertagsmand** modtager af undertægt
- undertægt** *se* aftægt
- undlive** myrde, aflive
- ungarnsk gylden** guldmønt
- ungefær** omtrent, cirka
- unghoved** unghvædder
- ungnød** unghvædder
- universitetsmatrikel** fortegnelse over indskrevne studenter
- unterschiedlich** (*ty.*) forskellig
- unt. pass.** (*ty., lægd.*) untüchtigheitspass, udygtighedspas
- unus** (*lat.*) 1, en, et
- unus omnes** (*lat.*) ingen undtaget
- uopdragen** ikke voksen, umyndig
- u. pas.** (*lægd.*) udygtighedspas
- upligt** skade ved for megen hugst i en skov
- u. r.** (*lægd.*) ungdomsrulle
- urbansdag** 25. maj
- urtebog** bog om lægeurter
- urtekræmmer** handlende i grøntsager
- usamdrægtig** uenig
- uskyldige børns dag** 28. december
- ustand** klammeri
- usus** (*lat.*) brug, skik og brug
- usædelig** umoralsk
- ut infra** (*lat.*) som nedenfor
- utingl.** utinglæst, ikke tinglæst
- utjstd.** (*lægd.*) utjenestedygtig
- u. t. m.** (*lægd.*) uegnet til militærtjeneste
- ut retro** (*lat.*) som foran, som på foregående side
- uts.** (*lægd.*) uegnet til soldatertjeneste
- utspas.** (*lægd.*) utjenstedygtighedspas
- uts. s. s. trk.** (*lægd.*) uegnet til soldatertjeneste men egnet som trænkusk
- ut supra** (*lat.*) som ovenfor
- uvildig** upartisk
- visse indtægter** købstædernes indtægter som retsbøder (sagefald), lejemålsbøder og førlovs- penge
- uxor** (*lat.*) hustru
- uægte** uægteskabelig
- uægte barn** barn født uden for ægteskab
- uærlig** 1) person som ærlige mennesker ikke vil omgås (rakkere, natmænd o. a.) 2) soldat der er erklæret uærlig og derfor uønsket i samfundet, *jfr.* fanesvingning

V

V romertal: V = 5

vacantia (*lat.*) vakance, ferie

vaccination kirkebøgernes udtryk for inokulation mod kopper, *se* inokulation

vad vadested

vadmel 1) groft uldent tøj 2) vadmel som værdimåler: 6 alen vadmel = 1 øre, 120 alen vadmel = 1 ko

vagabond landstryger, omstrejfende person der mest ernærer sig ved tiggeri

vægtglas timeglas med en nedløbstid på ½ time, ½ time = 1 glas

vakance det at et embede eller en stilling er midlertidigt ledig

vakant ledig eller ikke besat stilling
val valplads, slagmark
valborgsdag 1. maj (dagen hvor man skifter oldermand og skorsmand og hvor lensregnskaberne afleveres)
valentinsdag 14. februar
valeriusdag 29. januar
valfart rejsen til et helligt sted
valfarte være på vej til et helligt sted
valgmand ved amtsrådsvalg eller landstingsvalg vælger vælgerne valgmand som igen vælger amtsråds- eller landstingsmænd
valke behandle ullen tøj så der krymper stærkt til vadmelse som ikke krymper
valkebræt ujævnt bræt til valkning af strikkede trøjer og strømper samt vadmelse
valkemølle *jfr.* valke
vallak kastreret hingst
valm *se* valmtag
valmtag tag der går skråt ned ved gavlen
valplads slagmark
valpurgis *se* valborgsdag
valsen gå på valsen: rejse til fods og i udlandet som arbejdende håndværker
vams tyk varm trøje
vandbræt vandret bræt på en bindingsværkssvæg til at bortlede regnvand
vandhus *se* retirade
vandkunst mekanisk vandpumpeværk
vandmølle mølle der drives ved vandkraft
vandnæse lille fremspring på mur, dør eller vindue der får regnvand til at dryppe af
vand og brød udtryk for at være i fængsel
vandpost vandpumpe
vandprøve gudsdom, metode til at afsløre hekse og troldkarle
vandsnider klædekøbmand
vandsot vattersot, sygdom med væskeansamling i kroppen
vandrelærer lærer der betjener flere skoler
vandreår enkelte svendes pligt til at arbejde i udlandet nogle år
vang 1) indhegnet græsmark 2) indhegnet dyrket del af bymarken
vanhjæmmel misligholdelse, forsømmelse
vant tov der støtter mast eller stang i sideretningen
vantreen misdannet, forkrøblet
vanvittig sindssyg
vanære skam
varde vogte

vardhavre *se* ordhavre
variolæ (*lat.*) kopper, gammeldags koppevaccination
variolation forløberen for en egentlig vaccination mod kopper, *se* inokulation
varmebækken rund beholder med låg hvorunder gløder lægges til opvarmning af en seng
vartræ *se* kragetræ
vasa sacra (*lat.*) de hellige kar der bruges i altertjenesten (alterkalk, disk, oblatæske og vinkande)
vase vej af risknipper og jord, opkastet vej
vaterland (*ty.*) fædreland, fødeegn
vattersot sygdom med væskeansamlinger i kroppen
vax herreløst kvæg der tilfalder kronen efter at være oplyst på tinge
v. b. (*lægd.*) vilkårbytning
vederlagssvend nyuddannet købmand der samarbejder med en ældre købmand inden han selv etablerer sig
vederlov lov om gengæld (gælder kun hirdmænd og skal sikre ro mellem hirdmændene indbyrdes)
vedermålsting tingmøde hvor en anklaget kan tage til genmæle mod de sigtelser der er rejst på et foregående tingmøde
vejer og måler kontrollant af byens mål og vægt
Vejkommissionen *se* Generalvejkommissionen
vejle vadested
vejviser adressebog
veksel omsætteligt gældsbevis
vekselbrug sædskifte hvor der stadig veksles med korn- og rodafgrøder
vekselerer person der handler med valuta og værdipapirer
velb. velbyrdig
veldædig godgørende
veneris (*lat.*) fredag
venerisk syge kønssygdom, syfilis, gonorré
venia (*lat.*) tilladelse
venia aetatis (*lat.*) brev til en mand om dispensation fra myndighedsreglerne, myndighedserklæring, *jfr.* venia sexus
venia sexus (*lat.*) brev til en kvinde om dispensation fra myndighedsreglerne, myndighedserklæring (afskaffet 1857), *jfr.* venia aetatis
ventelig antagelig, sandsynligvis
verbum (*lat.*) ord
verbum dei (*lat.*) Guds ord
verdslig det som angår den materielle verden, *jfr.* gejstlig

verken hvergam
verloren (ry.) tabt, fortabt
veronicasdag 4. februar
versus (lat.) imod
vesenehorn *se* vesselhorn
vesper (lat.) 1) aften 2) måltid sidst på eftermiddagen 3) aftensang for hele menigheden på helligdage 4) tidebøn kl. 6 om aftenen
vesselhorn 1) 2 oksehorn på ridderens turnerings-hjelm 2) hjelmtegn i våbenskjold
veteran gammel soldat
veterinær 1) dyrlæge 2) person der studerer viden-skaben om husdyr
veverst uldent stof (fra Liege-provinsen i Belgien)
vi hedensk hellig plads
viborgskæppe *se* settingsmål
vice versa (lat.) omvendt, modsat
victorinusdag 25. februar (i skudår 26. februar)
vide 1) (lat.) *se*, henvisning i en tekst 2) straf (bøde) 3) yde, give
vide bøn opfylde en bøn
vide ord tale med nogen
vide supra (lat.) *se* ovenfor
vide svar give et svar
videbrev landsbylov, landsbyvedtægt
videlicet (lat.) nemlig
vider redskab til udvidelse af noget (f. eks. handsker)
vidi (lat.) jeg har set
vidimere bekræfte, godkende, attestere rigtigheden af en afskrift
vidisse bekræftet genpart af et dokument
vidje og brand brændende vidjegren, opfordring til oprør
vidne person der kan bekræfte en handling
vidnesfast bekræftet af vidner
vidtløftig 1) omstændelig, lang 2) letlevende, udsvævende
vidua (lat.) enke
viduatus (lat.) enkestand
viduus (lat.) enkemand
vielsesbrev tilladelse til vielse uden forudgående lysning
viertelknecht (ty.) *se* oldgesell
vievand vand der i den katolske kirke bruges som religiøst symbol
vievandskar beholder med vievand
vigandsdag 30. maj
vigilia (lat.) 1) natmesse, messe ved midnat 2) dagen eller aftenen før en festdag eller højtid

vigiliusdag 31. januar
VIIbr. (lat.) september
VIIbris (lat.) september
viis vis, klog
VIIIbr. (lat.) oktober
VIIIbris (lat.) oktober
vikar gejstlig person der virker som præst ved kapel eller alter (i middelalderen)
viktualier fedevarer, pålægsvarer
vildig partisk
vildtbane stort samlet jagtdistrikt
vilhelmsdag 28. maj
viljesværk 1) viljesbestemt virksomhed 2) skade, der er sket med vilje
vimmelbor stort bor med tværgående skaft, spigerbor
vimmelskaft skaft på et vimmelbor
vincentiusdag 22. januar
vindbræt *se* vindskede
vindel vinde, garnvinde
vindelvæg *se* klinevæg
vindfjæl *se* vindskede
vindepind pind til at vikle garnnøgler på sådan at garnnøglerne bliver hule (herefter kan man strikke gående med garnnøglet hængende på tøjet)
vindevæg *se* klinevæg
vindmølle mølle der drives af vinden (især til maling af korn)
vindovn ovn med både indfyring og aftræk i samme rum, *jfr.* bilægger
vindsel garnnøgler
vindses *se* bismer
vindskede brædder der sømmes på gavlen af et tag for at beskytte mod vind og nedbør
vindskibelig skrøbelig, svag
vindueshave *se* bihave
vinge pipet eller lægget lærredsstrimmel ved hvert øre på en kvindehue (jysk folkedragt)
vinkelskole klipskole, ulovlig skole
vinkelskriver uuddannet person som yder juridisk bistand
vinkelvæg *se* klinevæg
vinterdug parfume
vinterherberg rum i stuehuset (den senere øverstestue)
vinterildhus rum i stuehuset (den senere dagligstue)
vintermølle *se* græsmølle
vinterstud afgift til underhold af kongens rytterhær

vinum (*lat.*) vin

violon 1) musikinstrument, viola da gambabas, basfiol 2) musiker, violinist

vippegarn vandret garn der vippes op (til fangst af ørred i en å)

vir (*lat.*) mand

virgo (*lat.*) jomfru, nonne

viridium (*lat.*) skærtorsdag

vis 1) klog 2) (*lat.*) kraft, magt

visebog adelig poesibog

viseværk *se* viserværk

viserværk gammelt ur med kun én viser

visitatio (*lat.*) besøg, besigtigelse

visitatio Mariae (*lat.*) Marie besøgelsesdag, 2. juli

visitatorium kirke-, skole- og fattigvæsensinspektion (i Sønderjylland)

visitats inspektion af kirker og skoler samt præsters embedsførelse

visitatsberetning rapport om visitatsen

visk sammenbundet halm

vita (*lat.*) liv, livsforløb

vitaliebrødre mecklenburgske kapere (på dronning Margrethes tid o. 1400)

vitalisdag 28. april

vitaprotokol bispernes samling af teologiske kandidaters selvbiografi (skrevet ved ordinationen)

vitterlig åbenlys, faktisk

vitterliggøre offentliggøre

vitterlighedsvidne vidne ved en skifteforretning

vittig forstandig

vitusdag 15. juni

viverkarl gift håndværkssvend som står under en ugift håndværkssvend

vivus (*lat.*) levende, den levende

v. l. (*lægd.*) værnepligtslov

vocem jucunditatis (*lat.*) glædens stemme, 5. søndag efter påske

vod fiskenet med to lange arme der ender i en pose og trækkes hen over bunden

vodlav det antal personer der kræves for at fiske med vod

vog 1) vejede 2) slog ihjel 3) (*fær., no.*) vægtenhed: 1 vog = 3 bismerpund

v. og b. (*lægd.*) vand og brød

vogne fragte, køre med vogn

vognskrin skrin til opbevaring af penge og værdisager under kørslen

vognskud knastfrit egetræ der bruges til skibssider, vægbeklædning m. m.

vognægt befording eller transport med vogn (som pligtarbejde)

voksbarn dukke til at øve trolddom med

voksdugstapet maleri indsat i en panelvæg

vol *se* ol

vol. (*lat.*) volumen, bind

voldborgsdag 1. maj, *se* valborgsdag

voldermisse 1. maj, *se* valborgsdag

voldsted middelalderligt forsvarsanlæg

volente deo (*lat.*) om Gud vil

volkmarsdag 20. november

volontør person der arbejder gratis på et offentligt kontor eller i en institution for sin uddannelses skyld

volumen 1) (*lat.*) bind, bogbind, sammenheftede aktstykker 2) omfang, kvantum

volut spiralsnoet ornament på gavle og søjlekapitæler

vorde blive

vordhavre *se* ordhavre

vordhøne *se* ordhavre

vordlam *se* ordhavre

vordpennig *se* ordhavre

vor frue bjergegang 2. juli

vor frue dag i fasten 25. marts

vor frue dag i høst 8. september

vor frue dag sidere 8. september

vor frue kirkegang *se* kyndelmisse

vor frue ventedør 8. december

vornedbo vornedbøndens fæstegård

vornedskab bøndernes pligt til at blive på det gods hvor de er født (ophævet 1702)

Voss' excerpter uddrag fra den slesvig-holstenske adelshistorie (i Rigsarkivet)

votere afgive sin stemme

votering stemmeafgivning

votum (*lat.*) 1) højtideligt løfte 2) stemmeafgivning, begrundelse for en stemmeafgivning

vox (*lat.*) stemme

vpl. (*lægd.*) værnepligtslov

vpls. (*lægd.*) værnepligtslov

vrad mængdeangivelse for svin: 1 vrad = 12 svin

vræger *se* vrøger

vrøger 1) *se* helligdagsfoged 2) censor der fører tilsyn med folks kristelige og moralske vandel 3) fattigforstander og brandsynsmand (tit ved manglende sognefoged)

vråse *se* alkove

v. s. (*lat.*) vide supra, *se* ovenfor

vulgo (*lat.*) kaldet (sammen med tilnavn), også kaldet

vurdering værdiansættelse
v. v. (*lat.*) vice versa, omvendt, modsat
væbner grad inden for riddervæsenet, adelsmand i almindelighed, knabe
vædder hanfår
væge vævet stof der i en lampe suger brændstoffet op
væggestav *se* støjle
vægter person der sørger for ro og orden om natten og er brandvagt
væld kilde
vælsk italiensk
Vælskland Italien
vælte (*fær.:* *velta*) grave eller opdyrke et stykke jord
væltepeter cykel
vænder *se* vånd
vændevæg *se* klinevæg
vændeværksvæg *se* klinevæg
vændrevæg *se* klinevæg
vændreværksvæg *se* klinevæg
vænge *se* vang
værested bolig
værft kunstig forhøjning som værn mod stormflod i marsken og som fundament for bygningerne
værge 1) person der optræder for en umyndig person ved skifter og andre retsforhold, stedfortræder, tilsynsførende, formynder 2) personligt våben, sidevåben
værgemål stillingen som væрге
værg penge værgens ret til at få en del af den umyndiges formue (i ældre tid en tredjedel)
væring *se* værsted
værkbruden gigtplaget
værke gøre ondt, smerte
værnehelgen *se* skytshelgen
værnepligt pligt til at være soldat (almindelig værnepligt indføres i 1849)
værneting den ret hvor en sag mod en person anlægges
værsted væring, lille landejendom
vætte overnaturligt væsen
vættelys forstening fra blæksprutte
vævespæld båndvæv, kamlignende bræt med riller og huller, væv til smalle bånd
våbenbrev brev fra kongen der tildeler en person retten til at føre våbenskjold
våbenfør duelig til krigstjeneste
våbenhus forum i en kirke (rum hvor man stiller sine våben)

våbenkammer *se* rustkammer
våbenmærke *se* våbenskjold
våbenskjold heraldisk udformet plade der fungerer som kendetegn for adelig person eller slægt
våbord *se* ovsbord
våd *se* vod
våde 1) fare, nød 2) ulykke
vådel kostald
vådesværk skade der er sket ved uheld
våg 1) lille bugt, vig eller fjord 2) *se* vog
vågestue sammenkomst i sørgehuset hvor der våges over den afdøde (der våges fortrinsvis af unge mennesker der drikker, danser og morer sig)
vånd 1) *se* støjle 2) *se* rode 3) længdemål: 1 agerbols bredde = 24 vænder
vånde nød, kval
våning bolig, stuehus på en gård
våningshus våning, stuehus på en gård
vår uldent lagen

W

Wads sedler uddrag af personalhistorisk materiale fra Fyn (i Landsarkivet for Fyn)
walradis hvalolie til medicinsk brug
waterschout (*hol.*) person som kontrollerer forhyringen af søfolk i København
willibaldsdag 7. juli
witten (*ty.*) lille sølv mønt, 1 witten = 1 hvid

X

X romertal: X = 10
xanthippe (*gr.*) arrig kvinde, rappenskralde
Xbr. (*lat.*) december
Xbris (*lat.*) december
Xopher Christopher
XPS (*gr.*) kristusmonogram, Kristus
Xsten Christen
Xtopher Christopher
Xti Kristi
Xtus Kristus
Xus Kristus
xylograf kunstner der laver træsnit
xylografi træsnitkunst

Y

yderfremmers *se* bryggers
ydersals *se* bryggers
ydingspenge afgift for ophævelse af hoveriagtigt, arbejdspenge
ympe pode, *jfr.* podemester
yppe ophøje, berømme
yppe kiv strides

Z

zabulus (*lat.*) djævel
zachariasdag 15. marts
zachæusdag 23. august
zahlkammerregnskab *se* rentemesterregnskab
zimmer (*ty.*) *se* tømmer
zephyrus (*lat.*) vestenvind
zünftig (*ty.*) rituelle ceremonier der skal sikre lavet håndværkeres ubrydelige sammenhold

Æ

ædling mand af ædel byrd, adelsmand
ægidiusdag 1. september
ægt pligtarbejde, hoveriarbejde med hest og vogn
ær (*fær.:* ær) hunfår
ærlig pålidelig, retskaffen
ærlig mand adelsmand
ærvidspenget erridspenget, *se* arbejdspenget
æselsfest palmesøndag
æske af asketræ
æskning ansøgning om optagelse i et lav
ætling efterkommer
ættebod *se* mandebod
ævred opgive ævred: 1) lukke risgærddet op, overgive den afhøstede mark til fællesgræsning
2) give op

Ø

øg udslidt hest
øgenavn tilnavn, kaldenavn, skældsord, nedsættende navn

øgkreatur stud, ko
øjemed formål, hensigt
øksen okse, fedestud
ølbimpe lille beholder til øl
øllegårdsdag 28. februar (i skudår 29. februar)
øltræ øltønde eller -anker af træ
øre mønt: 1 øre = 3 ørtug, 1 mark = 8 øre, *se* møntvæsen
øresundstold afgift for skibe og varer der sejler gennem Øresund (1429-1857)
ørk stor kiste
ørs hest
ørte ørtug
örtengesell (*ty.*) *se* oldgesell
ørtug 1) kronmål: 1 ørtug byg = 1½ tønde = 12 skæpper, 1 ørtug havre = 2½ tønde = 20 skæpper, 1 ørtug rug = 1¼ tønde = 10 skæpper
2) værdienhed: 1 ørtug = 10 penninge (i Jylland 1 ørtug = 12 penninge), 1 øre = 3 ørtug, *se* møntvæsen
øverstestue 1) sengerum for tyende og gæster
2) opbevaringsrum for tøj 3) større stue beliggende i den ene ende af stuehuset
øxne okser, fedestude
øy *se* øg

Å

åbenbart skrifte offentligt skrifte i kirken for lovovertrædere inden disse kan nyde den hellige nadver
åben skorsten skorsten der er bred og åben forneden i den ene side og bruges til madlavning
åbent brev kongeligt brev til flere personer
åbod 1) erstatning i agerjord 2) tillæg af såsæd (oftest 1 skæppe pr. tønde)
åbodmål *se* åbomål
åbomål komsmål i Åbo syssel til udregning af hartkorn (brugt i dele af Jylland, senere bliver åbomålet til en dansk skæppe): 1 læst = 30 td. rug = 36 td. byg = 60 td. havre
åbygge hus på en andens grund
ådel kostald
ådræt håndelag
åg 1) tværtræ som lægges på hals, nakke eller pande på et trædkdyr der er spændt for vogn eller plov 2) bærerredskab af træ formet til nakke og skuldre 3) stang, træramme eller tung klods om-

kring halsen på løsgående kreaturer eller får for at hindre dem i at løbe bort

åger urimelige renter på lån (indtil 1700 er al rentetagning åger)

ågstud stud, der går med åg

åhør påhør

ålag pålæg, skat

ålam gimmerlam, hunlam

åleglib fangstredskab med træramme og to håndtag

ålegård fangstindretning med risgærder

åleham åleruse

ålekam fangstredskab med langt skaft og jerntænder

ålekiste kasse med tremmer til ålefangst (opstilles ved stemmeværker i en å)

ålekrage skarv

ålesæt sted i en å hvor åluser kan sættes ud

ålm olm, vild, rasende

åmand i folketroen en vætte der bor i åløb og kræver et menneskeliv om året

åndejaget forpustet

årbyrd årsudbytte, årets høst

år og dag tidsfrist på 1 år 1 dag, senere 1 år og 6 uger

åregæld afgift til kongen for at fiske (beregnet pr. åre i båden)

åreladning sygdomsbekæmpelse ved åbning af en blodåre

åremål tidsrum af 3 år

åresild åregæld

åretold træpind hvor åren fæstnes til rælingen

åring halvvoxent får

åringer ubestemt antal år

årkesløs uden kræfter, orker ingenting

årkeløshed ørkesløshed, lediggang

årle tidlig

årilig tidlig

åriligen årle

årsage undskylde

årsagsbog forsvarsskrift

årsdag fødselsdag

årsgrøde årsindtægt

årsgøde se tægt

års og dags varsel se år og dag

ås 1) vandretliggende bærende tagbjælke 2) paralleltliggende smalle agre i bymarken, agerskifte 3) madding til fisk

åshus hus med ås

åsted 1) stedet for en forhandling eller strid 2) gerningssted

åsyn 1) påsyn 2) skifteforretning

åsynsmand synsmand, vurderingsmand

åtale påtale, tiltale, krav

åtte ejede

åvending se forager

åværk skade på anden mands ejendom

Tællekalender

<u>Jan</u>	<u>Feb</u>	<u>Mar</u>	<u>Apr</u>	<u>Maj</u>	<u>Juni</u>	<u>Juli</u>	<u>Aug</u>	<u>Sep</u>	<u>Okt</u>	<u>Nov</u>	<u>Dec</u>
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11
12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12
13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14
15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17
18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19
20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21
22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22
23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23
24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
26	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26
27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28
29	29*)	29	29	29	29	29	29	29	29	29	29
30		30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
31		31		31		31	31		31		31

*) 29. februar tælles kun med ved skudår, dvs. årstal der er delelige med 4, dog ikke år 1700 og 1800.

1. søndag i advent

1340	3. dec.	1397	2. dec.	1454	1. dec.	1511	30. nov.	1568	28. nov.	1625	27. nov.
1341	2. dec.	1398	1. dec.	1455	30. nov.	1512	28. nov.	1569	27. nov.	1626	3. dec.
1342	1. dec.	1399	30. nov.	1456	28. nov.	1513	27. nov.	1570	3. dec.	1627	2. dec.
1343	30. nov.	1400	28. nov.	1457	27. nov.	1514	3. dec.	1571	2. dec.	1628	30. nov.
1344	28. nov.	1401	27. nov.	1458	3. dec.	1515	2. dec.	1572	30. nov.	1629	29. nov.
1345	27. nov.	1402	3. dec.	1459	2. dec.	1516	30. nov.	1573	29. nov.	1630	28. nov.
1346	3. dec.	1403	2. dec.	1460	30. nov.	1517	29. nov.	1574	28. nov.	1631	27. nov.
1347	2. dec.	1404	30. nov.	1461	29. nov.	1518	28. nov.	1575	27. nov.	1632	2. dec.
1348	30. nov.	1405	29. nov.	1462	28. nov.	1519	27. nov.	1576	2. dec.	1633	1. dec.
1349	29. nov.	1406	28. nov.	1463	27. nov.	1520	2. dec.	1577	1. dec.	1634	30. nov.
1350	28. nov.	1407	27. nov.	1464	2. dec.	1521	1. dec.	1578	30. nov.	1635	29. nov.
1351	27. nov.	1408	2. dec.	1465	1. dec.	1522	30. nov.	1579	29. nov.	1636	27. nov.
1352	2. dec.	1409	1. dec.	1466	30. nov.	1523	29. nov.	1580	27. nov.	1637	3. dec.
1353	1. dec.	1410	30. nov.	1467	29. nov.	1524	27. nov.	1581	3. dec.	1638	2. dec.
1354	30. nov.	1411	29. nov.	1468	27. nov.	1525	3. dec.	1582	2. dec.	1639	1. dec.
1355	29. nov.	1412	27. nov.	1469	3. dec.	1526	2. dec.	1583	1. dec.	1640	29. nov.
1356	27. nov.	1413	3. dec.	1470	2. dec.	1527	1. dec.	1584	29. nov.	1641	28. nov.
1357	3. dec.	1414	2. dec.	1471	1. dec.	1528	29. nov.	1585	28. nov.	1642	27. nov.
1358	2. dec.	1415	1. dec.	1472	29. nov.	1529	28. nov.	1586	27. nov.	1643	3. dec.
1359	1. dec.	1416	29. nov.	1473	28. nov.	1530	27. nov.	1587	3. dec.	1644	1. dec.
1360	29. nov.	1417	28. nov.	1474	27. nov.	1531	3. dec.	1588	1. dec.	1645	30. nov.
1361	28. nov.	1418	27. nov.	1475	3. dec.	1532	1. dec.	1589	30. nov.	1646	29. nov.
1362	27. nov.	1419	3. dec.	1476	1. dec.	1533	30. nov.	1590	29. nov.	1647	28. nov.
1363	3. dec.	1420	1. dec.	1477	30. nov.	1534	29. nov.	1591	28. nov.	1648	3. dec.
1364	1. dec.	1421	30. nov.	1478	29. nov.	1535	28. nov.	1592	3. dec.	1649	2. dec.
1365	30. nov.	1422	29. nov.	1479	28. nov.	1536	3. dec.	1593	2. dec.	1650	1. dec.
1366	29. nov.	1423	28. nov.	1480	3. dec.	1537	2. dec.	1594	1. dec.	1651	30. nov.
1367	28. nov.	1424	3. dec.	1481	2. dec.	1538	1. dec.	1595	30. nov.	1652	28. nov.
1368	3. dec.	1425	2. dec.	1482	1. dec.	1539	30. nov.	1596	28. nov.	1653	27. nov.
1369	2. dec.	1426	1. dec.	1483	30. nov.	1540	28. nov.	1597	27. nov.	1654	3. dec.
1370	1. dec.	1427	30. nov.	1484	28. nov.	1541	27. nov.	1598	3. dec.	1655	2. dec.
1371	30. nov.	1428	28. nov.	1485	27. nov.	1542	3. dec.	1599	2. dec.	1656	30. nov.
1372	28. nov.	1429	27. nov.	1486	3. dec.	1543	2. dec.	1600	30. nov.	1657	29. nov.
1373	27. nov.	1430	3. dec.	1487	2. dec.	1544	30. nov.	1601	29. nov.	1658	28. nov.
1374	3. dec.	1431	2. dec.	1488	30. nov.	1545	29. nov.	1602	28. nov.	1659	27. nov.
1375	2. dec.	1432	30. nov.	1489	29. nov.	1546	28. nov.	1603	27. nov.	1660	2. dec.
1376	30. nov.	1433	29. nov.	1490	28. nov.	1547	27. nov.	1604	2. dec.	1661	1. dec.
1377	29. nov.	1434	28. nov.	1491	27. nov.	1548	2. dec.	1605	1. dec.	1662	30. nov.
1378	28. nov.	1435	27. nov.	1492	2. dec.	1549	1. dec.	1606	30. nov.	1663	29. nov.
1379	27. nov.	1436	2. dec.	1493	1. dec.	1550	30. nov.	1607	29. nov.	1664	27. nov.
1380	2. dec.	1437	1. dec.	1494	30. nov.	1551	29. nov.	1608	27. nov.	1665	3. dec.
1381	1. dec.	1438	30. nov.	1495	29. nov.	1552	27. dec.	1609	3. dec.	1666	2. dec.
1382	30. nov.	1439	29. nov.	1496	27. nov.	1553	3. dec.	1610	2. dec.	1667	1. dec.
1383	29. nov.	1440	27. nov.	1497	3. dec.	1554	2. dec.	1611	1. dec.	1668	29. nov.
1384	27. nov.	1441	3. dec.	1498	2. dec.	1555	1. dec.	1612	29. nov.	1669	28. nov.
1385	3. dec.	1442	2. dec.	1499	1. dec.	1556	29. nov.	1613	28. nov.	1670	27. nov.
1386	2. dec.	1443	1. dec.	1500	29. nov.	1557	28. nov.	1614	27. nov.	1671	3. dec.
1387	1. dec.	1444	29. nov.	1501	28. nov.	1558	27. nov.	1615	3. dec.	1672	1. dec.
1388	29. nov.	1445	28. nov.	1502	27. nov.	1559	3. dec.	1616	1. dec.	1673	30. nov.
1389	28. nov.	1446	27. nov.	1503	3. dec.	1560	1. dec.	1617	30. nov.	1674	29. nov.
1390	27. nov.	1447	3. dec.	1504	1. dec.	1561	30. nov.	1618	29. nov.	1675	28. nov.
1391	3. dec.	1448	1. dec.	1505	30. nov.	1562	29. nov.	1619	28. nov.	1676	3. dec.
1392	1. dec.	1449	30. nov.	1506	29. nov.	1563	28. nov.	1620	3. dec.	1677	2. dec.
1393	30. nov.	1450	29. nov.	1507	28. nov.	1564	3. dec.	1621	2. dec.	1678	1. dec.
1394	29. nov.	1451	28. nov.	1508	3. dec.	1565	2. dec.	1622	1. dec.	1679	30. nov.
1395	28. nov.	1452	3. dec.	1509	2. dec.	1566	1. dec.	1623	30. nov.	1680	28. nov.
1396	3. dec.	1453	2. dec.	1510	1. dec.	1567	30. nov.	1624	28. nov.	1681	27. nov.

1. søndag i advent

1682	3. dec.	1739	29. nov.	1796	27. nov.	1853	27. nov.	1910	27. nov.	1967	3. dec.
1683	2. dec.	1740	27. nov.	1797	3. dec.	1854	3. dec.	1911	3. dec.	1968	1. dec.
1684	30. nov.	1741	3. dec.	1798	2. dec.	1855	2. dec.	1912	1. dec.	1969	30. nov.
1685	29. nov.	1742	2. dec.	1799	1. dec.	1856	30. nov.	1913	30. nov.	1970	29. nov.
1686	28. nov.	1743	1. dec.	1800	30. nov.	1857	29. nov.	1914	29. nov.	1971	28. nov.
1687	27. nov.	1744	29. nov.	1801	29. nov.	1858	28. nov.	1915	28. nov.	1972	3. dec.
1688	2. dec.	1745	28. nov.	1802	28. nov.	1859	27. nov.	1916	3. dec.	1973	2. dec.
1689	1. dec.	1746	27. nov.	1803	27. nov.	1860	2. dec.	1917	2. dec.	1974	1. dec.
1690	30. nov.	1747	3. dec.	1804	2. dec.	1861	1. dec.	1918	1. dec.	1975	30. nov.
1691	29. nov.	1748	1. dec.	1805	1. dec.	1862	30. nov.	1919	30. nov.	1976	28. nov.
1692	27. nov.	1749	30. nov.	1806	30. nov.	1863	29. nov.	1920	28. nov.	1977	27. nov.
1693	3. dec.	1750	29. nov.	1807	29. nov.	1864	27. nov.	1921	27. nov.	1978	3. dec.
1694	2. dec.	1751	28. nov.	1808	27. nov.	1865	3. dec.	1922	3. dec.	1979	2. dec.
1695	1. dec.	1752	3. dec.	1809	3. dec.	1866	2. dec.	1923	2. dec.	1980	30. nov.
1696	29. nov.	1753	2. dec.	1810	2. dec.	1867	1. dec.	1924	30. nov.	1981	29. nov.
1697	28. nov.	1754	1. dec.	1811	1. dec.	1868	29. nov.	1925	29. nov.	1982	28. nov.
1698	27. nov.	1755	30. nov.	1812	29. nov.	1869	28. nov.	1926	28. nov.	1983	27. nov.
1699	3. dec.	1756	28. nov.	1813	28. nov.	1870	27. nov.	1927	27. nov.	1984	2. dec.
1700	28. nov.	1757	27. nov.	1814	27. nov.	1871	3. dec.	1928	2. dec.	1985	1. dec.
1701	27. nov.	1758	3. dec.	1815	3. dec.	1872	1. dec.	1929	1. dec.	1986	30. nov.
1702	3. dec.	1759	2. dec.	1816	1. dec.	1873	30. nov.	1930	30. nov.	1987	29. nov.
1703	2. dec.	1760	30. nov.	1817	30. nov.	1874	29. nov.	1931	29. nov.	1988	27. nov.
1704	30. nov.	1761	29. nov.	1818	29. nov.	1875	28. nov.	1932	27. nov.	1989	3. dec.
1705	29. nov.	1762	28. nov.	1819	28. nov.	1876	3. dec.	1933	3. dec.	1990	2. dec.
1706	28. nov.	1763	27. nov.	1820	3. dec.	1877	2. dec.	1934	2. dec.	1991	1. dec.
1707	27. nov.	1764	2. dec.	1821	2. dec.	1878	1. dec.	1935	1. dec.	1992	29. nov.
1708	2. dec.	1765	1. dec.	1822	1. dec.	1879	30. nov.	1936	29. nov.	1993	28. nov.
1709	1. dec.	1766	30. nov.	1823	30. nov.	1880	28. nov.	1937	28. nov.	1994	27. nov.
1710	30. nov.	1767	29. nov.	1824	28. nov.	1881	27. nov.	1938	27. nov.	1995	3. dec.
1711	29. nov.	1768	27. nov.	1825	27. nov.	1882	3. dec.	1939	3. dec.	1996	1. dec.
1712	27. nov.	1769	3. dec.	1826	3. dec.	1883	2. dec.	1940	1. dec.	1997	30. nov.
1713	3. dec.	1770	2. dec.	1827	2. dec.	1884	30. nov.	1941	30. nov.	1998	29. nov.
1714	2. dec.	1771	1. dec.	1828	30. nov.	1885	29. nov.	1942	29. nov.	1999	28. nov.
1715	1. dec.	1772	29. nov.	1829	29. nov.	1886	28. nov.	1943	28. nov.	2000	3. dec.
1716	29. nov.	1773	28. nov.	1830	28. nov.	1887	27. nov.	1944	3. dec.	2001	2. dec.
1717	28. nov.	1774	27. nov.	1831	27. nov.	1888	2. dec.	1945	2. dec.	2002	1. dec.
1718	27. nov.	1775	3. dec.	1832	2. dec.	1889	1. dec.	1946	1. dec.	2003	30. nov.
1719	3. dec.	1776	1. dec.	1833	1. dec.	1890	30. nov.	1947	30. nov.	2004	28. nov.
1720	1. dec.	1777	30. nov.	1834	30. nov.	1891	29. nov.	1948	28. nov.	2005	27. nov.
1721	30. nov.	1778	29. nov.	1835	29. nov.	1892	27. nov.	1949	27. nov.	2006	3. dec.
1722	29. nov.	1779	28. nov.	1836	27. nov.	1893	3. dec.	1950	3. dec.	2007	2. dec.
1723	28. nov.	1780	3. dec.	1837	3. dec.	1894	2. dec.	1951	2. dec.	2008	30. nov.
1724	3. dec.	1781	2. dec.	1838	2. dec.	1895	1. dec.	1952	30. nov.	2009	29. nov.
1725	2. dec.	1782	1. dec.	1839	1. dec.	1896	29. nov.	1953	29. nov.	2010	28. nov.
1726	1. dec.	1783	30. nov.	1840	29. nov.	1897	28. nov.	1954	28. nov.	2011	27. nov.
1727	30. nov.	1784	28. nov.	1841	28. nov.	1898	27. nov.	1955	27. nov.	2012	2. dec.
1728	28. nov.	1785	27. nov.	1842	27. nov.	1899	3. dec.	1956	2. dec.	2013	1. dec.
1729	27. nov.	1786	3. dec.	1843	3. dec.	1900	2. dec.	1957	1. dec.	2014	30. nov.
1730	3. dec.	1787	2. dec.	1844	1. dec.	1901	1. dec.	1958	30. nov.	2015	29. nov.
1731	2. dec.	1788	30. nov.	1845	30. nov.	1902	30. nov.	1959	29. nov.	2016	27. nov.
1732	30. nov.	1789	29. nov.	1846	29. nov.	1903	29. nov.	1960	27. nov.	2017	3. dec.
1733	29. nov.	1790	28. nov.	1847	28. nov.	1904	27. nov.	1961	3. dec.	2018	2. dec.
1734	28. nov.	1791	27. nov.	1848	3. dec.	1905	3. dec.	1962	2. dec.	2019	1. dec.
1735	27. nov.	1792	2. dec.	1849	2. dec.	1906	2. dec.	1963	1. dec.	2020	29. nov.
1736	2. dec.	1793	1. dec.	1850	1. dec.	1907	1. dec.	1964	29. nov.	2021	28. nov.
1737	1. dec.	1794	30. nov.	1851	30. nov.	1908	29. nov.	1965	28. nov.	2022	27. nov.
1738	30. nov.	1795	29. nov.	1852	28. nov.	1909	28. nov.	1966	27. nov.	2023	3. dec.

Påskedag

1340	16. april	1397	22. april	1454	21. april	1511	20. april	1568	18. april	1625	17. april
1341	8. april	1398	7. april	1455	6. april	1512	11. april	1569	10. april	1626	9. april
1342	31. mar.	1399	30. mar.	1456	28. mar.	1513	27. mar.	1570	26. mar.	1627	25. mar.
1343	13. april	1400	18. april	1457	17. april	1514	16. april	1571	15. april	1628	13. april
1344	4. april	1401	3. april	1458	2. april	1515	8. april	1572	6. april	1629	5. april
1345	27. mar.	1402	26. mar.	1459	25. mar.	1516	23. mar.	1573	22. mar.	1630	28. mar.
1346	16. april	1403	15. april	1460	13. april	1517	12. april	1574	11. april	1631	10. april
1347	1. april	1404	30. mar.	1461	5. april	1518	4. april	1575	3. april	1632	1. april
1348	20. april	1405	19. april	1462	18. april	1519	24. april	1576	22. april	1633	21. april
1349	12. april	1406	11. april	1463	10. april	1520	8. april	1577	7. april	1634	6. april
1350	28. mar.	1407	27. mar.	1464	1. april	1521	31. mar.	1578	30. mar.	1635	29. mar.
1351	17. april	1408	15. april	1465	14. april	1522	20. april	1579	19. april	1636	17. april
1352	8. april	1409	7. april	1466	6. april	1523	5. april	1580	3. april	1637	9. april
1353	24. mar.	1410	23. mar.	1467	29. mar.	1524	27. mar.	1581	26. mar.	1638	25. mar.
1354	13. april	1411	12. april	1468	17. april	1525	16. april	1582	15. april	1639	14. april
1355	5. april	1412	3. april	1469	2. april	1526	1. april	1583	31. mar.	1640	5. april
1356	24. april	1413	23. april	1470	22. april	1527	21. april	1584	19. april	1641	25. april
1357	9. april	1414	8. april	1471	14. april	1528	12. april	1585	11. april	1642	10. april
1358	1. april	1415	31. mar.	1472	29. mar.	1529	28. mar.	1586	3. april	1643	2. april
1359	21. april	1416	19. april	1473	18. april	1530	17. april	1587	16. april	1644	21. april
1360	5. april	1417	11. april	1474	10. april	1531	9. april	1588	7. april	1645	6. april
1361	28. mar.	1418	27. mar.	1475	26. mar.	1532	31. mar.	1589	30. mar.	1646	29. mar.
1362	17. april	1419	16. april	1476	14. april	1533	13. april	1590	19. april	1647	18. april
1363	2. april	1420	7. april	1477	6. april	1534	5. april	1591	4. april	1648	2. april
1364	24. mar.	1421	23. mar.	1478	22. mar.	1535	28. mar.	1592	26. mar.	1649	25. mar.
1365	13. april	1422	12. april	1479	11. april	1536	16. april	1593	15. april	1650	14. april
1366	5. april	1423	4. april	1480	2. april	1537	1. april	1594	31. mar.	1651	30. mar.
1367	18. april	1424	23. april	1481	22. april	1538	21. april	1595	20. april	1652	18. april
1368	9. april	1425	8. april	1482	7. april	1539	6. april	1596	11. april	1653	10. april
1369	1. april	1426	31. mar.	1483	30. mar.	1540	28. mar.	1597	27. mar.	1654	26. mar.
1370	14. april	1427	20. april	1484	18. april	1541	17. april	1598	16. april	1655	15. april
1371	6. april	1428	4. april	1485	3. april	1542	9. april	1599	8. april	1656	6. april
1372	28. mar.	1429	27. mar.	1486	26. mar.	1543	25. mar.	1600	23. mar.	1657	29. mar.
1373	17. april	1430	16. april	1487	15. april	1544	13. april	1601	12. april	1658	11. april
1374	2. april	1431	1. april	1488	6. april	1545	5. april	1602	4. april	1659	3. april
1375	22. april	1432	20. april	1489	19. april	1546	25. april	1603	24. april	1660	22. april
1376	13. april	1433	12. april	1490	11. april	1547	10. april	1604	8. april	1661	14. april
1377	29. mar.	1434	28. mar.	1491	3. april	1548	1. april	1605	31. mar.	1662	30. mar.
1378	18. april	1435	17. april	1492	22. april	1549	21. april	1606	20. april	1663	19. april
1379	10. april	1436	8. april	1493	7. april	1550	6. april	1607	5. april	1664	10. april
1380	25. mar.	1437	31. mar.	1494	30. mar.	1551	29. mar.	1608	27. mar.	1665	26. mar.
1381	14. april	1438	13. april	1495	19. april	1552	17. april	1609	16. april	1666	15. april
1382	6. april	1439	5. april	1496	3. april	1553	2. april	1610	8. april	1667	7. april
1383	22. mar.	1440	27. mar.	1497	26. mar.	1554	25. mar.	1611	24. mar.	1668	22. mar.
1384	10. april	1441	16. april	1498	15. april	1555	14. april	1612	12. april	1669	11. april
1385	2. april	1442	1. april	1499	31. mar.	1556	5. april	1613	4. april	1670	3. april
1386	22. april	1443	21. april	1500	19. april	1557	18. april	1614	24. april	1671	23. april
1387	7. april	1444	12. april	1501	11. april	1558	10. april	1615	9. april	1672	7. april
1388	29. mar.	1445	28. mar.	1502	27. mar.	1559	26. mar.	1616	31. mar.	1673	30. mar.
1389	18. april	1446	17. april	1503	16. april	1560	14. april	1617	20. april	1674	19. april
1390	3. april	1447	9. april	1504	7. april	1561	6. april	1618	5. april	1675	4. april
1391	26. mar.	1448	24. mar.	1505	23. mar.	1562	29. mar.	1619	28. mar.	1676	26. mar.
1392	14. april	1449	13. april	1506	12. april	1563	11. april	1620	16. april	1677	15. april
1393	6. april	1450	5. april	1507	4. april	1564	2. april	1621	1. april	1678	31. mar.
1394	19. april	1451	25. april	1508	23. april	1565	22. april	1622	21. april	1679	20. april
1395	11. april	1452	9. april	1509	8. april	1566	14. april	1623	13. april	1680	11. april
1396	2. april	1453	1. april	1510	31. mar.	1567	30. mar.	1624	28. mar.	1681	3. april

Påskedag

1682	16. april	1739	29. mar.	1796	27. mar.	1853	27. mar.	1910	27. mar.	1967	26. mar.
1683	8. april	1740	17. april	1797	16. april	1854	16. april	1911	16. april	1968	14. april
1684	30. mar.	1741	2. april	1798	8. april	1855	8. april	1912	7. april	1969	6. april
1685	19. april	1742	25. mar.	1799	24. mar.	1856	23. mar.	1913	23. mar.	1970	29. mar.
1686	4. april	1743	14. april	1800	13. april	1857	12. april	1914	12. april	1971	11. april
1687	27. mar.	1744	29. mar.	1801	5. april	1858	4. april	1915	4. april	1972	2. april
1688	15. april	1745	18. april	1802	18. april	1859	24. april	1916	23. april	1973	22. april
1689	31. mar.	1746	10. april	1803	10. april	1860	8. april	1917	8. april	1974	14. april
1690	20. april	1747	2. april	1804	1. april	1861	31. mar.	1918	31. mar.	1975	30. mar.
1691	12. april	1748	14. april	1805	14. april	1862	20. april	1919	20. april	1976	18. april
1692	27. mar.	1749	6. april	1806	6. april	1863	5. april	1920	4. april	1977	10. april
1693	16. april	1750	29. mar.	1807	29. mar.	1864	27. mar.	1921	27. mar.	1978	26. mar.
1694	8. april	1751	11. april	1808	17. april	1865	16. april	1922	16. april	1979	15. april
1695	24. mar.	1752	2. april	1809	2. april	1866	1. april	1923	1. april	1980	6. april
1696	12. april	1753	22. april	1810	22. april	1867	21. april	1924	20. april	1981	19. april
1697	4. april	1754	14. april	1811	14. april	1868	12. april	1925	12. april	1982	11. april
1698	24. april	1755	30. mar.	1812	29. mar.	1869	28. mar.	1926	4. april	1983	3. april
1699	9. april	1756	18. april	1813	18. april	1870	17. april	1927	17. april	1984	22. april
1700	11. april	1757	10. april	1814	10. april	1871	9. april	1928	8. april	1985	7. april
1701	27. mar.	1758	26. mar.	1815	26. mar.	1872	31. mar.	1929	31. mar.	1986	30. mar.
1702	16. april	1759	15. april	1816	14. april	1873	13. april	1930	20. april	1987	19. april
1703	8. april	1760	6. april	1817	6. april	1874	5. april	1931	5. april	1988	3. april
1704	23. mar.	1761	22. mar.	1818	22. mar.	1875	28. mar.	1932	27. mar.	1989	26. mar.
1705	12. april	1762	11. april	1819	11. april	1876	16. april	1933	16. april	1990	15. april
1706	4. april	1763	3. april	1820	2. april	1877	1. april	1934	1. april	1991	31. mar.
1707	24. april	1764	22. april	1821	22. april	1878	21. april	1935	21. april	1992	19. april
1708	8. april	1765	7. april	1822	7. april	1879	13. april	1936	12. april	1993	11. april
1709	31. mar.	1766	30. mar.	1823	30. mar.	1880	28. mar.	1937	28. mar.	1994	3. april
1710	20. april	1767	19. april	1824	18. april	1881	17. april	1938	17. april	1995	16. april
1711	5. april	1768	3. april	1825	3. april	1882	9. april	1939	9. april	1996	7. april
1712	27. mar.	1769	26. mar.	1826	26. mar.	1883	25. mar.	1940	24. mar.	1997	30. mar.
1713	16. april	1770	15. april	1827	15. april	1884	13. april	1941	13. april	1998	12. april
1714	1. april	1771	31. mar.	1828	6. april	1885	5. april	1942	5. april	1999	4. april
1715	21. april	1772	19. april	1829	19. april	1886	25. april	1943	25. april	2000	23. april
1716	12. april	1773	11. april	1830	11. april	1887	10. april	1944	9. april	2001	15. april
1717	28. mar.	1774	3. april	1831	3. april	1888	1. april	1945	1. april	2002	31. mar.
1718	17. april	1775	16. april	1832	22. april	1889	21. april	1946	21. april	2003	20. april
1719	9. april	1776	7. april	1833	7. april	1890	6. april	1947	6. april	2004	11. april
1720	31. mar.	1777	30. mar.	1834	30. mar.	1891	29. mar.	1948	28. mar.	2005	27. mar.
1721	13. april	1778	19. april	1835	19. april	1892	17. april	1949	17. april	2006	16. april
1722	5. april	1779	4. april	1836	3. april	1893	2. april	1950	9. april	2007	8. april
1723	28. mar.	1780	26. mar.	1837	26. mar.	1894	25. mar.	1951	25. mar.	2008	23. mar.
1724	16. april	1781	15. april	1838	15. april	1895	14. april	1952	13. april	2009	12. april
1725	1. april	1782	31. mar.	1839	31. mar.	1896	5. april	1953	5. april	2010	4. april
1726	21. april	1783	20. april	1840	19. april	1897	18. april	1954	18. april	2011	24. april
1727	13. april	1784	11. april	1841	11. april	1898	10. april	1955	10. april	2012	8. april
1728	28. mar.	1785	27. mar.	1842	27. mar.	1899	2. april	1956	1. april	2013	31. mar.
1729	17. april	1786	16. april	1843	16. april	1900	15. april	1957	21. april	2014	20. april
1730	9. april	1787	8. april	1844	7. april	1901	7. april	1958	6. april	2015	5. april
1731	25. mar.	1788	23. mar.	1845	23. mar.	1902	30. mar.	1959	29. mar.	2016	27. mar.
1732	13. april	1789	12. april	1846	12. april	1903	12. april	1960	17. april	2017	16. april
1733	5. april	1790	4. april	1847	4. april	1904	3. april	1961	2. april	2018	1. april
1734	25. april	1791	24. april	1848	23. april	1905	23. april	1962	22. april	2019	21. april
1735	10. april	1792	8. april	1849	8. april	1906	15. april	1963	14. april	2020	12. april
1736	1. april	1793	31. mar.	1850	31. mar.	1907	31. mar.	1964	29. mar.	2021	4. april
1737	21. april	1794	20. april	1851	20. april	1908	19. april	1965	18. april	2022	17. april
1738	6. april	1795	5. april	1852	11. april	1909	11. april	1966	10. april	2023	9. april

Trinitatis

1340 11. juni	1397 17. juni	1454 16. juni	1511 15. juni	1568 13. juni	1625 12. juni
1341 3. juni	1398 2. juni	1455 1. juni	1512 6. juni	1569 5. juni	1626 4. juni
1342 26. maj	1399 25. maj	1456 23. maj	1513 22. maj	1570 21. maj	1627 20. maj
1343 8. juni	1400 13. juni	1457 12. juni	1514 11. juni	1571 10. juni	1628 8. juni
1344 30. maj	1401 29. maj	1458 28. maj	1515 3. juni	1572 1. juni	1629 31. maj
1345 22. maj	1402 21. maj	1459 20. maj	1516 18. maj	1573 17. maj	1630 23. maj
1346 11. juni	1403 10. juni	1460 8. juni	1517 7. juni	1574 6. juni	1631 5. juni
1347 27. maj	1404 25. maj	1461 31. maj	1518 30. maj	1575 29. maj	1632 27. maj
1348 15. juni	1405 14. juni	1462 13. juni	1519 19. juni	1576 17. juni	1633 16. juni
1349 7. juni	1406 6. juni	1463 5. juni	1520 3. juni	1577 2. juni	1634 1. juni
1350 23. maj	1407 22. maj	1464 27. maj	1521 26. maj	1578 25. maj	1635 24. maj
1351 12. juni	1408 10. juni	1465 9. juni	1522 15. juni	1579 14. juni	1636 12. juni
1352 3. juni	1409 2. juni	1466 1. juni	1523 31. maj	1580 29. maj	1637 4. juni
1353 19. maj	1410 18. maj	1467 24. maj	1524 22. maj	1581 21. maj	1638 20. maj
1354 8. juni	1411 7. juni	1468 12. juni	1525 11. juni	1582 10. juni	1639 9. juni
1355 31. maj	1412 29. maj	1469 28. maj	1526 27. maj	1583 26. maj	1640 31. maj
1356 19. juni	1413 18. juni	1470 17. juni	1527 16. juni	1584 14. juni	1641 20. juni
1357 4. juni	1414 3. juni	1471 9. juni	1528 7. juni	1585 6. juni	1642 5. juni
1358 27. maj	1415 26. maj	1472 24. maj	1529 23. maj	1586 29. maj	1643 28. maj
1359 16. juni	1416 14. juni	1473 13. juni	1530 12. juni	1587 11. juni	1644 16. juni
1360 31. maj	1417 6. juni	1474 5. juni	1531 4. juni	1588 2. juni	1645 1. juni
1361 23. maj	1418 22. maj	1475 21. maj	1532 26. maj	1589 25. maj	1646 24. maj
1362 12. juni	1419 11. juni	1476 9. juni	1533 8. juni	1590 14. juni	1647 13. juni
1363 28. maj	1420 2. juni	1477 1. juni	1534 31. maj	1591 30. maj	1648 28. maj
1364 19. maj	1421 18. maj	1478 17. maj	1535 23. maj	1592 21. maj	1649 20. maj
1365 8. juni	1422 7. juni	1479 6. juni	1536 11. juni	1593 10. juni	1650 9. juni
1366 31. maj	1423 30. maj	1480 28. maj	1537 27. maj	1594 26. maj	1651 25. maj
1367 13. juni	1424 18. juni	1481 17. juni	1538 16. juni	1595 15. juni	1652 13. juni
1368 4. juni	1425 3. juni	1482 2. juni	1539 1. juni	1596 6. juni	1653 5. juni
1369 27. maj	1426 26. maj	1483 25. maj	1540 23. maj	1597 22. maj	1654 21. maj
1370 9. juni	1427 15. juni	1484 13. juni	1541 12. juni	1598 11. juni	1655 10. juni
1371 1. juni	1428 30. maj	1485 29. maj	1542 4. juni	1599 3. juni	1656 1. juni
1372 23. maj	1429 22. maj	1486 21. maj	1543 20. maj	1600 18. maj	1657 24. maj
1373 12. juni	1430 11. juni	1487 10. juni	1544 8. juni	1601 7. juni	1658 6. juni
1374 28. maj	1431 27. maj	1488 1. juni	1545 31. maj	1602 30. maj	1659 29. maj
1375 17. juni	1432 15. juni	1489 14. juni	1546 20. juni	1603 19. juni	1660 17. juni
1376 8. juni	1433 7. juni	1490 6. juni	1547 5. juni	1604 3. juni	1661 9. juni
1377 24. maj	1434 23. maj	1491 29. maj	1548 27. maj	1605 26. maj	1662 25. maj
1378 13. juni	1435 12. juni	1492 17. juni	1549 16. juni	1606 15. juni	1663 14. juni
1379 5. juni	1436 3. juni	1493 2. juni	1550 1. juni	1607 31. maj	1664 5. juni
1380 20. maj	1437 26. maj	1494 25. maj	1551 24. maj	1608 22. maj	1665 21. maj
1381 9. juni	1438 8. juni	1495 14. juni	1552 12. juni	1609 11. juni	1666 10. juni
1382 1. juni	1439 31. maj	1496 29. maj	1553 28. maj	1610 3. juni	1667 2. juni
1383 17. maj	1440 22. maj	1497 21. maj	1554 20. maj	1611 19. maj	1668 17. maj
1384 5. juni	1441 11. juni	1498 10. juni	1555 9. juni	1612 7. juni	1669 6. juni
1385 28. maj	1442 27. maj	1499 26. maj	1556 31. maj	1613 30. maj	1670 29. maj
1386 17. juni	1443 16. juni	1500 14. juni	1557 13. juni	1614 19. juni	1671 18. juni
1387 2. juni	1444 7. juni	1501 6. juni	1558 5. juni	1615 4. juni	1672 2. juni
1388 24. maj	1445 23. maj	1502 22. maj	1559 21. maj	1616 26. maj	1673 25. maj
1389 13. juni	1446 12. juni	1503 11. juni	1560 9. juni	1617 15. juni	1674 14. juni
1390 29. maj	1447 4. juni	1504 2. juni	1561 1. juni	1618 31. maj	1675 30. maj
1391 21. maj	1448 19. maj	1505 18. maj	1562 24. maj	1619 23. maj	1676 21. maj
1392 9. juni	1449 8. juni	1506 7. juni	1563 6. juni	1620 11. juni	1677 10. juni
1393 1. juni	1450 31. maj	1507 30. maj	1564 28. maj	1621 27. maj	1678 26. maj
1394 14. juni	1451 20. juni	1508 18. juni	1565 17. juni	1622 16. juni	1679 15. juni
1395 6. juni	1452 4. juni	1509 3. juni	1566 9. juni	1623 8. juni	1680 6. juni
1396 28. maj	1453 27. maj	1510 26. maj	1567 25. maj	1624 23. maj	1681 29. maj

1682 11. juni	1739 24. maj	1796 22. maj	1853 22. maj	1910 22. maj	1967 21. maj
1683 3. juni	1740 12. juni	1797 11. juni	1854 11. juni	1911 11. juni	1968 9. juni
1684 25. maj	1741 28. maj	1798 3. juni	1855 3. juni	1912 2. juni	1969 1. juni
1685 14. juni	1742 20. maj	1799 19. maj	1856 18. maj	1913 18. maj	1970 24. maj
1686 30. maj	1743 9. juni	1800 8. juni	1857 7. juni	1914 7. juni	1971 6. juni
1687 22. maj	1744 24. maj	1801 31. maj	1858 30. maj	1915 30. maj	1972 28. maj
1688 10. juni	1745 13. juni	1802 13. juni	1859 19. juni	1916 18. juni	1973 17. juni
1689 26. maj	1746 5. juni	1803 5. juni	1860 3. juni	1917 3. juni	1974 9. juni
1690 15. juni	1747 28. maj	1804 27. maj	1861 26. maj	1918 26. maj	1975 25. maj
1691 7. juni	1748 9. juni	1805 9. juni	1862 15. juni	1919 15. juni	1976 13. juni
1692 22. maj	1749 1. juni	1806 1. juni	1863 31. maj	1920 30. maj	1977 5. juni
1693 11. juni	1750 24. maj	1807 24. maj	1864 22. maj	1921 22. maj	1978 21. maj
1694 3. juni	1751 6. juni	1808 12. juni	1865 11. juni	1922 11. juni	1979 10. juni
1695 19. maj	1752 28. maj	1809 28. maj	1866 27. maj	1923 27. maj	1980 1. juni
1696 7. juni	1753 17. juni	1810 17. juni	1867 16. juni	1924 15. juni	1981 14. juni
1697 30. maj	1754 9. juni	1811 9. juni	1868 7. juni	1925 7. juni	1982 6. juni
1698 19. juni	1755 25. maj	1812 24. maj	1869 23. maj	1926 30. maj	1983 29. maj
1699 4. juni	1756 13. juni	1813 13. juni	1870 12. juni	1927 12. juni	1984 17. juni
1700 6. juni	1757 5. juni	1814 5. juni	1871 4. juni	1928 3. juni	1985 2. juni
1701 22. maj	1758 21. maj	1815 21. maj	1872 26. maj	1929 26. maj	1986 25. maj
1702 11. juni	1759 10. juni	1816 9. juni	1873 8. juni	1930 15. juni	1987 14. juni
1703 3. juni	1760 1. juni	1817 1. juni	1874 31. maj	1931 31. maj	1988 29. maj
1704 18. maj	1761 17. maj	1818 17. maj	1875 23. maj	1932 22. maj	1989 21. maj
1705 7. juni	1762 6. juni	1819 6. juni	1876 11. juni	1933 11. juni	1990 10. juni
1706 30. maj	1763 29. maj	1820 28. maj	1877 27. maj	1934 27. maj	1991 26. maj
1707 19. juni	1764 17. juni	1821 17. juni	1878 16. juni	1935 16. juni	1992 14. juni
1708 3. juni	1765 2. juni	1822 2. juni	1879 8. juni	1936 7. juni	1993 6. juni
1709 26. maj	1766 25. maj	1823 25. maj	1880 23. maj	1937 23. maj	1994 29. maj
1710 15. juni	1767 14. juni	1824 13. juni	1881 12. juni	1938 12. juni	1995 11. juni
1711 31. maj	1768 29. maj	1825 29. maj	1882 4. juni	1939 4. juni	1996 2. juni
1712 22. maj	1769 21. maj	1826 21. maj	1883 20. maj	1940 19. maj	1997 25. maj
1713 11. juni	1770 10. juni	1827 10. juni	1884 8. juni	1941 8. juni	1998 7. juni
1714 27. maj	1771 26. maj	1828 1. juni	1885 31. maj	1942 31. maj	1999 30. maj
1715 16. juni	1772 14. juni	1829 14. juni	1886 20. juni	1943 20. juni	2000 18. juni
1716 7. juni	1773 6. juni	1830 6. juni	1887 5. juni	1944 4. juni	2001 10. juni
1717 23. maj	1774 29. maj	1831 29. maj	1888 27. maj	1945 27. maj	2002 26. maj
1718 12. juni	1775 11. juni	1832 17. juni	1889 16. juni	1946 16. juni	2003 15. juni
1719 4. juni	1776 2. juni	1833 2. juni	1890 1. juni	1947 1. juni	2004 6. juni
1720 26. maj	1777 25. maj	1834 25. maj	1891 24. maj	1948 23. maj	2005 22. maj
1721 8. juni	1778 14. juni	1835 14. juni	1892 12. juni	1949 12. juni	2006 11. juni
1722 31. maj	1779 30. maj	1836 29. maj	1893 28. maj	1950 4. juni	2007 3. juni
1723 23. maj	1780 21. maj	1837 21. maj	1894 20. maj	1951 20. maj	2008 18. maj
1724 11. juni	1781 10. juni	1838 10. juni	1895 9. juni	1952 8. juni	2009 7. juni
1725 27. maj	1782 26. maj	1839 26. maj	1896 31. maj	1953 31. maj	2010 30. maj
1726 16. juni	1783 15. juni	1840 14. juni	1897 13. juni	1954 13. juni	2011 19. juni
1727 8. juni	1784 6. juni	1841 6. juni	1898 5. juni	1955 5. juni	2012 3. juni
1728 23. maj	1785 22. maj	1842 22. maj	1899 28. maj	1956 27. maj	2013 26. maj
1729 12. juni	1786 11. juni	1843 11. juni	1900 10. juni	1957 16. juni	2014 15. juni
1730 4. juni	1787 3. juni	1844 2. juni	1901 2. juni	1958 1. juni	2015 31. maj
1731 20. maj	1788 18. maj	1845 18. maj	1902 25. maj	1959 24. maj	2016 22. maj
1732 8. juni	1789 7. juni	1846 7. juni	1903 7. juni	1960 12. juni	2017 11. juni
1733 31. maj	1790 30. maj	1847 30. maj	1904 29. maj	1961 28. maj	2018 27. maj
1734 20. juni	1791 19. juni	1848 18. juni	1905 18. juni	1962 17. juni	2019 16. juni
1735 5. juni	1792 3. juni	1849 3. juni	1906 10. juni	1963 9. juni	2020 7. juni
1736 27. maj	1793 26. maj	1850 26. maj	1907 26. maj	1964 24. maj	2021 30. maj
1737 16. juni	1794 15. juni	1851 15. juni	1908 14. juni	1965 13. juni	2022 12. juni
1738 1. juni	1795 31. maj	1852 6. juni	1909 6. juni	1966 5. juni	2023 4. juni